

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç Yayıncılık Ltd.Şti.
Adına Sahibi
Hikmet ÇETİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Kâmil ERMİŞ

Hukuk Müşaviri:
Y. Serhat BUCAK

YAZIŞMA ADRESİ:
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B. Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28
Aksaray-İSTANBUL
TEL: 513 23 56

DIYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU:
Fehim İŞİK
İnönü Cad. Kahraman İşhanı Kat: 4 No: 35
DIYARBAKIR

AVRUPA TEMSİLCİSİ:
N. KESEN Karl Bartl. Str. 8
5300 Bonn/F. ALMANYA

BANKA HESAP NO:
Türkiye İş Bankası Aksaray Şb.
Yurtiçi: 938204 nolu cari hesap.
Yurtdışı: 30100-7464 nolu
Döviz Tevdiat Hesabı

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 30.000 TL.
Altı Aylık : 15.000 TL.
Avrupa : 60 DM
ABD: 40 Dolar
Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ:
Arka Kapak: 600.000 TL., İç Kapak:
450.000 TL., İç Sayfalar: 300.000 TL.,
Yarım Sayfa: 150.000 TL., 1/4 Sayfa:
75.000 TL

Dizgi: Dizayn Dizgi (513 17 93)
BASKI: Bizim Ofset

İÇİNDEKİLER

Deng'den SUNU.....	1
OLAYLAR ve GÖRÜŞLER	
En Geniş Güçleri Kapsayacak Geniş Bir Platform.....	3
A. DİCLELİ	
Kitlesel ve Legal Bir Parti.....	13
M. JİYAN	
Maraş Katliamı 12 Eylül Faşizmine Döşenen Yol.....	17
C. MERT	
ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE	
Bağımsızlık Uğruna Botan Hareketi.....	21
KADINLARIMIZ	
Metropoldeki Kürt Kadınının Bazı Sorunları.....	32
S. MERT	
Türk Kadınının Gözüyle Kürt Kadınlarının Sorunları.....	33
RÖPORTAJ	
Kaderini Belirleme Hakkı ile İnsan Hakları Ayrı Düşünülemez.....	37
1963'te Yayımlanan DENG Dergi'sinin Yazı İşleri Müdürü Y. KAYA ile Söyleşi.....	42
Ve Sürgünler Döndü.....	48
Yeşilyurt Köylüleri Anlatıyor.....	51
KÜLTÜR-SANAT	
Dersên Zımanê Kurdi.....	54
Edebiyata Kurdi dî Riya Pêştaçuyinêdeye.....	56
Wîn Derbas Nabin(Helbest-Şiir).....	60
Ez 20.000.000 ım(Helbest-Şiir).....	61
Sen (Şiir-Helbest).....	63
Kenok (Fıkra)	64
Mûsîq (Müzik).....	65
GÜNCEL GELİŞMELER-HABER-YORUM	
İki Yaka Katliamının Düşündürdükleri.....	66
A. CİHAN	
Federal Almanya'da "Türkiye'de Kürt Sorunu" Konulu Toplantı.....	69
F. DARA	
İbrahim AKSOY'un "Türkiye'de Kürt Sorunu" Toplantısında Yaptığı Konuşma.....	70
Üniversite Gençliği Yine Hedefte.....	73
D.DOĞAN	
Mülteci Kamplarında Neler Oluyor.....	77

DENG'den SUNU

Merhaba;

Önce okurlarımızın yeni yılını kutlamak istiyoruz. 1990 yılı halklarımıza ve tüm dünya insanlarına barış ve özgürlük getirsin.

Olaylarla yüklü ve hızla gelişen bir süreçten geçiyoruz. Sürecin sıcak olaylarından kaçmak olmuyor, her olay insanın yakasına yapışıyor. Onlardan kurtulmak, sürecin sorunlarını tek tek tanımakla, parmak basmakla mümkün oluyor. Bu sebeple gündemimiz hayli yüklü oldu. Hatta kimi belgesel ve inceleme yazılarını busayımızdan geri çekmek durumunda kaldık. Amacımız, daha zengin konuları içeren bir DENG yaratmak olacak.

Siz okurlarımızdan gelen kimi yazı ve mektuplara yer ayıramamanın üzüntüsü içindeyiz. Ne var ki, dergiyi yayına hazırlamak kolay olmuyor. Yayınlanmasını istediğiniz araştırma-inceleme türündeki yazılarınızı ayın 20'sinde elimizde olacak şekilde gönderirseniz işimiz kolaylaşacak. Elele ve hep birlikte DENG'imize süreklilik kazandıracağız.

Birinci sayımız olumlu tepkiler yarattı. Telefon, telgraf ve mektuplarla kutlamalar aldık. Hemen tümü övgü doluydu. Oysa, eksiklerimiz-gediğimiz var, biliyoruz. Övgüden çok, yol gösterici eleştirilere gereksinimimiz var. Daha iyiye yönelmek için canlılığa yani eleştiriye gerek görüyoruz. Kimi teknik konularda "topa tutulmayı" bekliyorduk. Bir okurumuzun "kıyamet kadar tashih hatası var" uyarısı dışında aleyhte eleştiri almadık. Bu eleştiriye katılıyor, bundan sonraki sayılarımızda daha az hata yapacağımıza inanmanızı istiyoruz. Ayrıca, dergi kapağında da yeniden bir düzenleme yaptık, sadeliği amaçladık.'

Okurlarımızdan bazıları ise "hele bir kaç sayı çıksın" diyorlar. Bundan, yapacağımız hataları ve yanlışları gözlemleyecekleri sonucunu çıkarıyoruz. Ne var ki hatadan, yanlıştan kolay dönülmüyor. O bir sonuçtur. Hata ve yanlışlara ortak olmadan; işin başında dostlarımızın uyarı ve eleştirilerini bekliyoruz.

Her ilerici yayının karşılaştığı engellemeler, kösteklemeler bizleri de buldu. Dergimiz toplatıldı, hakkında çeşitli mahkemelerde davalar açıldı. Öyle görülüyor ki, sorumlu yazı işleri müdürümüz haftanın bir kaç gününü mahkeme kapılarında bekleyerek, ifade vererek geçirecek. Kuşkusuz önümüzde örülen engeller sadece bunlar değil. Yurt içi ve yurt dışı gönderilerimizin çoğu yerlerine ulaşmadı. Toplatma kararı çıkmadan gönderilerimizi PTT'ye verdiğimiz halde; TBMM üyelerine, cezaevlerindeki dostlarımıza, demokrat kişi, kurum ve kuruluşlara henüz ulaşmış değil. Avukatlarımız gereği için hazırlanıyorlar. Bu türden dayanaksız yaptırımların yabancı değil, nedenini anlamakta da güçlük çekmiyoruz.

Ama ne var ki, "CUMHURİYET" gibi bir gazetenin önümüze engel koyması, barikat örmesi "demokratlık" adına üzücü.... "CUMHURİYET" ailesi; düşüncelerin serbestçe açıklanması, basın-yayın etkinliklerinin özgürce sürdürülmesi düşüncelerine karşı mı? Karşı değilse "DENG İLANI"nı neden engelledi? Kuşkusuz bunda "CUMHURİYET" okurunun suçu yok, suç gazetenin yayın politikasına egemen olan düşüncede.

Arka kapakta verdiğimiz ilan, yayımlanmak üzere "Cumhuriyet'e verdiğimiz ilan'dır. 9.12.1989 tarihli gazetede yayımlanmasını istediğimiz bu ilan yetkililerin anlatımına göre (!)

"hukuk bürosu" aracılığıyla geri çevrildi. Bu daha da büyük bir ayıp. Sözde "hukuk bürosu" olayımıza ad koymamızı kabullenemiyor. Uluslararası sözleşmeler, Evrensel Bildirge, İnsan Hakları, Helsinki Sonuç Belgesi onların neyine... Varsa -yoksa resmi görüş, Güneş Dil Teorisi. Kendilerinin "boyalı basın" dedikleri diğerlerinden farkları ne? Onlar bu tavırlarıyla, demokrasinin gündemindeki yakıcı sorunların ve adil-demokratik çözüm yollarının serbestçe tartışılmasına karşı çıkıyorlar. Baylar; güç de olsa doğru olanı yapmak zorundasınız. Biz halkımızın yanyana yaşadığı halkların devrimci ve demokratik güçleriyle sıkı bir dayanışmasını öngörüyoruz. Önümüze koyduğunuz engelleri, ördüğünüz barikatları aynı anda Türk halkının önüne de koyuyorsunuz.

Bu sorun gündeme geldiği zaman nutkunuz tutulmasın, halkımızın varlığını kabul edin. Sorunun adını koyduğumuz zaman öfkelenmeyin, hak-hukuk ölçülerini ve sağduyuyu bir yana atmayın, insanlarımıza "bölücü", "ayrılıkçı" deyip ateş püskürtmeyin. Bu köhne anlayışı emekçi Türk halkı da onaylamıyor. Bu kafayla halka yol gösteremez, ilerici politikalar üretemezsiniz. Özcesi, bu kafayı değiştirin!

Baylar, bir de önerimiz var: İlanımız gazetenize iddia ettiğiniz gibi maddi bir yük getiriyorsa; Deng okurlarıyla beraber bunu karşılamaya hazırız.

Değerli Okurlarımız;

Günümüzdeki gelişmeler, demokrasi güçlerinin yeni ve ciddi bir durum değerlendirmesini zorunlu kılıyor. Bu aynı zamanda geniş bir tartışmayı gerektiriyor. Sayfalarımızı bu tür tartışmalara açık tutacağız. İşte; Ali DİCLELİ, demokrasinin önündeki engelleri aşmak için "En Geniş Güçleri Kapsayacak Demokratik Bir Platform"u gerekli görüyor. M. JİYAN ise, bunun izdüşümü olabilecek "Kitlese ve Legal Bir Parti" öneriyor. Birbirini bütünleyen bu iki görüşü ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz. Aynı bölümde hala belleklerden silinmeyen bir mizansen ve halkalar, "Maraş Katliamı ve 12 Eylül Faşizmine Döşenen Yol" başlığıyla C. MERT tarafından irdeleniyor.

Araştırma ve inceleme konularını belgelere dayandırmak gerekiyor. Bu bölümde "Bağımsızlık Uğruna Botan Hareketi" Dr. Celilê CELİL'den Türkçeye çevrilerek veriliyor. Bu değerli incelemeyi zevkle okuyacağınızı umuyoruz.

Çile çiçekleri kadınlarımız kendi sorunlarını farklı yerlerden aynı odağa oturtuyorlar. S. MERT "Metropoldeki Kürt kadınlarının Sorunları"nı, Mukaddes Hanım ise, kendi gözüyle aynı konuyu tartışıyor.

Röportaj bölümünde; adını sıkça duyuran "Kürdistan'da İnsan Hakları Girişimi" yetkilisi M. BERDAN ile konuştuk. O, "Kaderini Belirleme Hakkı ile İnsan Hakları Ayı Düşünülemezler" diyor. Gene 1963'te yayımlanan Deng Dergisi Yazı İşleri Müdürü Yaşar Kaya ile sıcak bir söyleşi; Sürgünlerin dönüşü ve Cinebir (Yeşilyurt) köylülerinin anlattıkları, bu bölümde yer alıyor. Bu çalışmaların her biri yeni ufuklar açıyor, belleğimize yeni şeyler kazıyor.

Kültür-Sanat bölümünde; şiir, fıkra, müzikle birlikte, Kürtçe Dil Dersleri (Dersên Zimanê Kurdi) ve İran Kürdistan Demokrat Partisi saflarında yer alan Abdullah Hasanzade'yle bir edebiyat sohbeti yer alıyor. Abdullah Hasanzade "Kürt Edebiyatı gelişme yolundadır" diyor.

Dergimizin son bölümü Güncel Gelişmeler-Haber ve Yorumlarla ilgili. A. Cihan "İkiyaka Katliamının Düşündürdükleri"ni irdeliyor ve kimi karanlık noktaların aydınlığa çıkması için okuru düşünmeye yönlendiriyor. Federal Almanya'da "Türkiye'de Kürt Sorunu" konulu toplantıdan, F. Dara bizi bilgilendiriyor ve hemen ardında aynı toplantıda "Şark İslahat Planı"nı konu alan, Malatya Bağımsız Milletvekili İbrahim Aksoy'un konuşması var. "Üniversitelerde yaşanan olayları D. Doğan "Üniversite Gençliği yine Hedefte" başlığıyla irdeliyor.

Mültecilerden (!) mektup var, "Mülteci kamplarında neler oluyor?" sormak gerekiyor.

Yeni sentezlerde ve ortak paydalarda buluşmak üzere dostça selamlar.

DENG

EN GENİŞ GÜÇLERİ KAPSAYACAK DEMOKRATİK BİR PLATFORM

Ali DİCLELİ

Değişen Uluslararası Durum

Günümüzde, gerek uluslararası düzeydeki büyük değişiklikler, gerekse ulusal düzeyde toplumun ekonomik ve sosyal yaşamında yeralan değişiklikler, solun, daha geniş bir kapsamda yurtsever ve demokratik hareketin, yeni ve ciddi bir durum değerlendirmesi yapmasını zorunlu kılıyor. Halklarımızın yıllardır özlemini çektiği demokrasiye ulaşmak ve çok daha köklü değişikliklerin yolunu açmak, başka bir deyişle, bugünkü kötü durumdan bir çıkış yolu bulmak buna bağlı.

Bugünkü dünya koşulları geçmişe oranla çok değişmiştir. Çağımızda her bir ülkenin durumu, sorunları, iç gelişmeleri dünya bütünündeki değişimlere, dünya durumuna çok daha sıkı bağlantılıdır. Son yıllarda çok kullanılan bir deyişle, "dünya küçülmüştür". Güçlü iletişim ve bilgilendirme araçları, dünyanın ta öbür ucundaki küçük ya da büyük bir olayı anında bize ulaştırabiliyor ve bunlar bizi etkiliyor. Kaldığı değişim her yerdedir, yanıbaşımızdadır ve büyük ölçekte.

Son dört-beş yıl içinde, önce Sovyetler Birliği'nde başlayan, sonra diğer Doğu Avrupa ülkelerine yayılan reform süreci bu ülkelerde, daha önce akla gelmez çalkantılara ve hızlı değişikliklere yol açtı. Daha düne kadar geçit vermez Berlin duvarı, birkaç günün içinde turistik bir kalıntıya dönüştü.

Şimdi burjuva çevreler, Polonya'da, Macaristan'da, Demokratik Almanya'da, Çekoslovakya'da ve

Bizzat Sovyetler Birliği'nde yeralan olaylara bakarak bayram yapıyorlar. Dörtbir yanda sosyalizm ve Marksizm karşıtları seslerini yükselttiler. Bunlara göre sosyalizmin iflas ettiği kanıtlandı. Bunlar sosyalist ülkelerin kapitalizme dönüş

*sosyalizm kendini yeniliyor.
O bu yenilemeden çok daha
güçlü çıkacak, yeni bir atılım
yapacak, uzun erimde daha
ileriye varacaktır. Yanlışları,
durgunluğu, eskiyip
kemikleşeni aşma
operasyonu sırasında elbet kan
kayı da olacak. Ama tarih,
uzun erimde, değişimin ileri
yönde, sömürsüz ve baskısız
bir dünya, yani sosyalizm
doğrultusunda olduğunu bir kez
daha kanıtlayacak.*

yapmakta olduğunu artık bağıra bağıra söylüyorlar. Onlara göre, kapitalizm, bu tarihte eşi görülmemiş sömürü ve zulüm rejimi, geçmişte dünya halklarına, emekçilere yaşattığı ve hala da yer yer yaşatmakta olduğu kan banyolarını, sömürüyü, zulmü unutturarak, adeta Arçelik çamaşır makinesinden pirüpak biçimde çıkararak, insanlık için kalıcı ve ebedi bir sistem haline geliyor! Yüzyılı aşkın süredir, sosyalizm adına, işçi sınıfı adına kapitalizmin ömrünü uzatmaya çalışan, burjuvalaşan ve tekelleşen sosyal demokratlar da, tüm bu "kargaşa" içinde paylarını almak, ya da olup bitenlerden kendilerine pay çıkarmak için az çaba harca-

mıyorlar. Onlara göre de olup bitenler ortayolcu sosyal demokratlığın zaferini gösteriyor. İki kutup, kapitalizm ve sosyalizm, tarihi süreç içinde birbirine yaklaşıyor, bir senteze varıyor, bu da sosyal demokrasidir. Tarih bu yönde ilerliyor..

Yerleşmiş değerlerin sarsıldığı bir dönemden geçiyoruz. Sosyalist ülkelerde yüze vuran ciddi sorunlar şu ya da bu türden sosyalizm karşıtlarına seslerini yeniden yükseltmek için uygun bir ortam sundu. Diğer yandan, "sosyalist" iktidarı bir iç kavganın, sınıflar mücadelesinin ürünü ve alınının teriyle değil de, bir Kızıldordu düzenlemesiyle ve adeta bir yama gibi almış olan Macaristan, Polonya gibi kimi Doğu Avrupa ülkeleri, şimdi ilk fırsatta, gerçekten de kapitalizme rücu ediyorlar. Bir başka deyişle, kimi çürük mevziler elden gidiyor. Ama, bundan öteye, kapitalistlerin ve onların cümle tarihsel kuyruklarının, bunca bayram yapmaları için neden yoktur. Kargaşa bir süre sonra durulduğu zaman, bugünkü sevinç çılgınlıklarının boşunalığı görülecektir. Dünyanın bir devrimle kapitalizmden kopmuş kesimini tümüyle veya büyük bölümüyle ona geri çevirme çabası beyhude bir çabadır. Bugün sosyalist ülkelerde olan bitenin özü şudur: sosyalizm kendini yeniliyor. O bu yenilemeden çok daha güçlü çıkacak, yeni bir atılım yapacak, uzun erimde daha ileriye varacaktır. Yanlışları, durgunluğu, eskiyip kemikleşeni aşma operasyonu sırasında elbet kan kaybı da olacak. Ama tarih, uzun erimde, değişimin ileri yönde,

sömürsüz ve baskısız bir dünya, yani sosyalizm doğrultusunda olduğunu bir kez daha kanıtlayacak. Biz onun, Marksizmin pusulasını elden bırakmayanları haklı çıkarcığından eminiz.

Diğer yandan sosyalist ülkelerdeki değişim süreci tüm dünyayı etkiliyor, sarsıyor. Bunun başta gelen sonucu, 2. Dünya Savaşından sonra dünya çapında oluşan yapının, düşmanca kamplaşmanın, soğuk savaş döneminin çökmekte, sona ermekte oluşudur. Sosyalist hareketin Ekim Devrimi'nden bu yana savunmakta olduğu, "değişik sosyal sistemlere sahip ülkelerin barış içinde yanyana yaşaması" tezi günümüzde çok daha geçerlilik ve geniş bir destek kazanıyor.

Diğer yandan sürecin daha ba-şındayız. Ve o, dümdüz bir yol izlemeyecek. Değişim dünyanın her yerinde aynı anda, aynı doğrultuda olmayacak; bu süreç inişli çıkışlı, zikzaklı ve ülkeden ülkeye farklı olacak. Her bir ülkenin kendine özgü koşulları, iç güçler dengesi, bölgesel etkenler bu değişimin niteliğini, hızını etkileyecek.

Örneğin, yumuşama sürecinin bir sonucu olarak NATO ve Varşova paktları arasında önemli ölçüde silah indirimine gidilirken, aynı zamanda NATO'nun üyesi olan Türkiye daha da silahlanmak için hazırlıklar yapıyor. Bizzat Genel kurmay Başkanı Torumtay, başka ülkelerin askeri bütçelerinin azalmakta olduğundan söz ederek

Kürt sorunu ise ancak Kürt halkının kendi kaderini serbestçe tayin hakkına saygı göstererek çözülebilir. Bunun dışındaki tüm zorlamalar boşunadır ve halklarımıza daha çok acı vermekten, ülkelerimizin kaynaklarını boşa heder etmekten başka sonuç veremez. Militarizm ve zorbalık çözüm değildir.

Silahsızlanma, bir bütün olarak yumuşama süreci, sonuçta savaş ve gericilik yanlılarına, silah tekellerine, militarizme büyük darbeler vuracaktır. Avrupa ve dünya yeniden şekillenmeye başlıyor.

Barış ve yumuşama ortamının güçlenmesiyle uluslararası ilişkiler, giderek düşman kampların zıtlığına, soğuk savaş gereklerine göre değil, yeni çıkarlara, yeni değerlere göre şekillenecektir. İnsan haklarının, yalnız lafıta değil pratikte de, devletlerin iç işi olmaktan çıkma süreci hızlanıyor. Uluslararası düzeyde bu haklardan yana günden güne daha etkili bir destek oluşuyor.

Dünya ölçüsündeki söz konusu büyük değişiklikler her bir devleti, ister istemez iç politik yaşamını yeniden düzenlemeye zorlayacaktır. Bu arada, yalnız coğrafyası bakımından değil, tarihsel, ekonomik, politik ve kültürel ilişkileriyle de "doğu-batı arasında bir köprü" olan Türkiye'nin, ve dolayısıyla bu ülkede demokrasi yönündeki sürecin de bu gelişmelerden büyük ölçekte etkilenmesi kaçınılmazdır.

"biz bundan yararlanamayacağız" dedi. Bunun nedeni açık: Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden çok Bulgaristan ve Yunanistan'la, Suriye ve İran'la hatta Irak'la sorunları var. En önemlisi de o, hala, Kürt halkının mücadelesini terör yolu ile ortadan kaldırmayı umuyor. Bütün bunlar da bu ülkede militarizmi besliyor. NATO şemsiyesinin kalkma endişesi, onu kendi gücüyle ayakta kalmaya ve daha da silahlanmaya itiyor. Oysa bu çıkmaz bir politikadır. Türkiye komşularıyla arasındaki sorunları kaba güçle değil, ancak barışçı yöntemlerle çözebilir. Örneğin Kıbrıs sorununun çözümü için, Türk ordusunun oradan çekilmesinden ve adanın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne, egemenliğine saygı gösterilmesinden başka yol yoktur. Kürt sorunu ise ancak Kürt halkının kendi kaderini serbestçe tayin hakkına saygı göstererek çözülebilir. Bunun dışındaki tüm zorlamalar boşunadır ve halklarımıza daha çok acı vermekten, ülkelerimizin kaynaklarını boşa heder etmekten başka sonuç veremez. Militarizm ve zorbalık çö-

züm değildir. Ama öyle görünüyor ki, Türkiye, bugünkü gerici ve tutucu iktidarların elinde, daha bir süre dünyanın gidişine ters yönde yürümesini sürdürecektir.

Türkiye ve Kürdistan Solu Kendi Geçmişini Yargılamalı

Türkiye'de ve Kürdistan'da değişim, iç ve dış koşulların bütünü tarafından belirlenecek. Uzun erimde, kuşku yok ki ülkelerimizde de değişim ileriye doğru olacak. Sömürü ve baskı rejimi, ulusal boyunduruk ebedi değildir. Yığınların bilinç, örgütlülük ve eylem gücünün bu zincirleri koparmaya elveceği düzeye ulaşacağı günler elbet gelecek. Ama elbet, bu işi tarihe, ya da olurlarına bırakmak olmaz. İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar. Tarihi süreci hızlandırmak elimizdedir ve bunu ancak içinde yaşadığımız koşulları doğru biçimde tahlil ederek, sağlıklı bir politika izleyerek yapabiliriz. İşte burada, çıkarları değişimden yana olan güçlerin, solun ve yurtsever hareketin becerisi, yeteneği önem kazanıyor. Kürt ve Türk solu olarak yalnız bugünü değil, geçmişi de iyi biçimde değerlendirmek zorundayız.

Kanımızca Türkiye solu geçmişte -kast ettiğimiz daha çok 1960 sonrasıdır- iki önemli yanlış yaptı. Bunlardan biri devrim stratejisine ilişkin olarak basma kalıpcılık, diğeri ise gereksiz ve aşırı bir bölünme, ufalma ve ortak noktalara dayalı asgari bir program üzerinde de olsa, ortak bir cephe oluşturmamadır.

Ülkemizde solun ağırlıklı bölümü geçmişte, ülkemizin somut koşullarını iyi biçimde tahlil etme, gerçeği kavrama ve devrim stratejisini buna dayandırma çabasıdan çok, kendi kafasındakine, özelemlere ve duygulara göre davrandı. Başka ülkelerin farklı koşulları göz önüne alınmadan oralardan devrim teorileri ithal edildi. Bu kopyacı, basma kalıpcı tutum bugün de hala aşılabilmiş değil.

Geçmişte, sol içinde "ideolojik tartışma" alanında da önemli yan-

ışlar yapıldı. Tartışmalar çoğu kez marksistlere yaraşır bir bilimsel olgunluk ve devrimci sorumlulukla yürütülemedi. Çoğu zaman en basit görüş ayrılıkları ayrılma ve karşı tarafı en ağır biçimde suçlama nedeni yapıldı. Fraksiyonlar arasında kin ve nefret duvarları örüldü ve bazı durumlarda da sürtüşmeler fizik çatışmalara varındı. Bu durum solda onarılması güç yaralara ve olumsuz geleneklere yol açtı. Bu yüzden sol, zaman zaman gerçek düşmanı unutup enerjisini birbirine karşı mücadelede tüketti. Aynı ayrı kanallarda bölünen halk güçleri biraraya gelemedi ve ciddi bir alternatif olamadı.

1960'lı yıllarda ve daha sonra Türkiye ve Kürdistan solunda yaşanan bu durumu elbet çeşitli tarihsel nedenleri var. Nedenlerden biri şu ki, Türkiye'de kitleler sol düşünceyle ilk kez bu dönemde karşılaştılar. Daha önceki dönemlerde kurulan sol örgütler kitleler arasında ciddi bir etki bırakmadan, dalbudak salmadan ve yeterince kadro bırakmadan, burjuvazinin saldırıları karşısında silinip gittiler. Bu nedenle de 1960 solu, aynı zamanda genç bir soldu ve örneğin batılı ülkelerde işçi sınıfı hareketinin çok daha önce yaşadığı, büyük ölçüde atlattığı çocukluk hastalıklarını bu dönemde yaşadı. Türkiye solu, bu geç kalmışlık yüzünden, aynı zamanda, işçi sınıfı hareketinin 19. yüzyılın sonlarında, Yirminci yüzyılın başlarında yaşadığı çekişme ve tartışmaları yeni yeni tanıdı. Devrimci marksistlerin 2. Enternasyonal'e, bolşeviklerin menşeviklere, Troçkistlere karşı kavgasını yeni yeni tanıyor ve etkileniyordu. Tam bu dönemde, uluslararası işçi hareketinde saflaşmalara yol açan Stalin dönemi üzerine tartışma gündeme girdi. Ama bundan da önemlisi, devreye Maoizm girdi. Sosyalist sistemdeki bu önemli tartışma uluslararası işçi hareketinde yeni bölünmelere yol açtı ve ona ciddi zararlar verdi. Bu ortamda genç Türkiye solunun da bölünüp ufalması ve birbirine düşman gruplara dönüşmesi anlaşılır bir şeydir.

Geçmişte sol içinde ideolojik tartışma adına sürdürülen ve zaman

zaman tam bir düşmanlığa, nefrete, kaba güce dönüştürülen tartış-

Geçmişin yanlışlarını iyi biçimde ortaya koyup kavramadan gelecek için sağlıklı bir politika saptayamayız. Düzeyli bir tartışmaya, diyaloga, birbirimizi dinleyip anlama çabasına gerçekten ihtiyaç var.

malar yüzünden, çoğu insanda ideolojik hatalar, yanlışlar, sapmalar üzerine konuşmak artık allerji yaratıyor. Bu anlaşılır bir şey. Ne var ki, geçmişteki tüm olumsuzluklara rağmen, bu konuları, elbet ki ne, nefrete, fizik kavgaya dönüştürmeden, diyalogu koparacak duvarlar örmeden, tartışmak zorundayız. Geçmişin yanlışlarını iyi biçimde ortaya koyup kavramadan gelecek için sağlıklı bir politika saptayamayız. Düzeyli bir tartışmaya, diyaloga, birbirimizi dinleyip anlama çabasına gerçekten ihtiyaç var.

Türkiye egemen sınıfları bakımından durumu daha da ağırlaştıran ise Kürt sorunudur. Dört devlet arasında parçalanmış Kürdistan'ın en büyük parçası Türkiye sınırları içinde. Türkiye'de Kürt nüfusu 15 milyonu aşıyor. Türkiye egemen sınıfları, nasıl kendilerine güvenemedikleri için bugüne dek emekçi yığınlara hak ve özgürlük tanımaya yanaşmadılarsa, aynı nedenle Kürt halkına da hiçbir ulusal hak tanımayı göze alamadılar.

Solun geçmişteki ciddi yanlışlarını kavramak, aynı zamanda, onun niçin hala Türkiye'de ciddi bir seçenek olmadığının da cevabı olacaktır.

**Somut Koşulların Tahlilini
Yapmak ve Marksizmi
Yaratıcı Biçimde Uygulamak**

Sosyalist ülkelerdeki son gelişmelere bakıp "artık Marksizm öldü" diyenler gibi, Türkiye'de de solun bugüne kadarki başarısızlığını bilimsel sosyalizme, diğer adıyla Marksizm-Leninizme yükleyenler az değil. Bunlara göre "ortodoks"

ya da "dogmatik" marksizmi izledikleri için Türkiye solcuları başarısız kaldılar. Şimdi, hala marksist düşünceye 15 yıla varan hapis cezalarının verildiği bu ülkede özgürce yazıp çizme zevkini çıkaran birçok burjuva aydını, hatta küçük burjuva tatlı su sosyalistleri, Marksizmin bitip tükenmesi üzerine yorumlar yapıyor ve herkese nasihatler veriyorlar.

Marksizmin tükenip tükenmediği bir yana -söz konusu baylar öyle sanıp yüreklerini serin tutmayı sürdürsünler-, ama Türkiye solcuları, bilimsel sosyalizmi sadık biçimde izledikleri için değil, onu ülke koşullarına yaratıcı biçimde uygulamayı başaramadıkları için, genç sol hareketi sağ ve sol çocukluk hastalıklarına düşer olmaktan kurtaramadıkları için, diğer bir deyişle, iyi marksist-leninistler olamadıkları için başarısız oldular.

Lenin, devrimci Partilerin her koşulda mücadeleyi sürdürebilecek biçimde örgütlenmeleri gerektiğini belirtmiştir. Oysa Türkiye solunun bir bölümünün, 1960'tan sonra başvurduğu başlıca yöntem lega-

lite oldu. İşçi sınıfından yana hiçbir görüşe ve örgütlenmeye tahammülü olmayan azgın gerici rejimlerle yönetilen Türkiye'de, başlıca bu yöntemle işçi sınıfı hareketinin iyi biçimde örgütlenemeyeceği açıktır. Bilimsel sosyalizm yığınlardan kopuk eyleme, maceraya yer vermez. Oysa 1960'lardan bu yana Türkiye solunun önemli bir bölümü devrimi gözü pek bir avuç kişinin eylemi gibi anladı. Bilimsel sosyalizm teorisi eleştiricidir. Yaşamın, toplumun ve düşüncenin sürekli olarak gelişip değiştiğini ortaya koymak onun temel bir özelliğidir. Dogmatizm ve şablonculukla onun

bir ilişkisi yoktur. Oysa Türkiye sonunda çokları, ya sosyalizmin klâsiklerinden aktardıkları metinlerle günümüzün sorunlarına çözümler aradılar, ya da Latin Amerika'dan, Çin'den, Batı Avrupa'dan devrim stratejileri ithal ettiler.

Bugün sosyalist ülkelerde, sorunlar karşısında bunalıp marksizmden kaçanlar var; ama yenilenme sürecinin özü Marks'tan ve Lenin'den kaçış değil, aksine, sık sık vurgulandığı gibi, Marksizmin-Leninizmin özüne dönüştür, onu çağımızın değişen koşullarına ve her bir ülkenin somut durumuna yaratıcı biçimde uygulamaktır. Günümüzde Türkiye ve Kürdistan sorununa düşen de budur.

Elbet Marks'ın ve Lenin'in döneminden bu yana dünyamızda çok şeyler değişti. Günümüzün sorunları 19. yüzyıldan, 20. yüzyılın başından ve ortalarından farklıdır. Onlara sağlıklı çözümler bulmak, insanlığın ileri yöndeki yürüyüşüne katkı yapmak, ancak dünden bugüne yeralan değişimi doğru biçimde kavramakla ve teoriyi günümüzün somut gerçeklerine yaratıcı biçimde uygulamakla mümkündür.

Türkiye Bir Dönemece Yaklaşıyor

Türkiye'de görece olarak geri kalmış bir kapitalizm işlerlikte ve bu ülkenin sorunları Batı Avrupa'dan birhayli farklı. Türkiye'de ekonomik durum zayıf. O, ABD ve Batı Avrupa emperyalizminin güdüsünde gelişmeye, sorunlarına çözüm bulmaya çalışıyor. Bu nedenle de yeni sömürgeciliğin alanında ve 50 milyar dolara ulaşan bir borç yükü altında. Bu yük durmadan büyüyor.

Türkiye'de ulusal gelir 1000 dolar dolayında, yani Batı Avrupa ortalamasının yaklaşık onda biri kadar. Üstelik zenginle yoksul arasındaki uçurum bu ülkede, Batı Avrupa'ya oranla çok daha büyük. Bu, sınıflar çelişmesini keskinleştiriyor. İşsizlik, fuhuş, çeşitli türden hastalıklar yığınları kasıp kavuruyor. Ve bu durum ülkeyi istikrarsızlaştırıyor. Kitleler düzenden memnun değil. Onlar iş, ekmek istiyor, sömürüye karşı çıkıyor, özetle değişiklik istiyorlar.

Burjuva ve toprak sahipleri iktidarının ise, yıllardır buna karşı yapıp yapacağı, emekçilerin, halk yığınlarının değişim istemine set çekmek, sömürü düzenini daha da ağırlaştırıp sürdürmek için baskı çarkını pekiştirmek, yeni engelleyici yasalar ve daha çok polis, daha çok zindan, daha çok ceza ve daha çok işkence olmaktadır.

Egemen sınıfların yıldan yıla artan sözkonusu baskı ve terörü ise, bu kez yığınlar arasında özgürlük ve demokrasi istemlerini ön plana çıkarıyor. Ekonomik istemler politik istemlerle bütünleşiyor. Ancak Türkiye egemen sınıfları kendine güvensizdir. Onlar yığınlara ekmek veremedikleri gibi özgürlük veremeyi de göze alamıyorlar. Aç ve öfkeli insanın özgürlüğü tehlikelidir! Bu nedenle de Türk egemen sınıfları ülkeyi zincirlerle yönetiyorlar.

Türkiye egemen sınıfları bakımından durumu daha da ağırlaştıran ise Kürt sorunudur. Dört devlet arasında parçalanmış Kürdistan'ın en büyük parçası Türkiye sınırları içinde. Türkiye'de Kürt nüfusu 15 milyonu aşıyor. Türkiye egemen sınıfları, nasıl kendilerine güvenemedikleri için bugüne dek emekçi yığınlara hak ve özgürlük tanımayla yanaşmadılarsa, aynı nedenle Kürt halkına da hiçbir ulusal hak tanımayı göze alamadılar. Onlar Kürt halkını da zincirlerle yönetiyorlar. Oysa koca bir ulusu da bu şekilde

yönetmek olanaksızdır. Bu böyle sürüp gitmez. Tüm baskılara, kırım-lara, sürgünlere rağmen Kürt halkı sinmedi, erimedi, yok olmadı. Tam tersine kendi durumuyla ilgili olarak yıldan yıla bilinçlendi, örgütlendi. Ulusal kurtuluş özlemi şimdi Kürt halkında geniş yığınları sarmıştır ve ulusal kurtuluş hareketi çiğ gibi büyüyor. Bu süreci durdurmak kimsenin kârı değil.

İşte Türkiye'yi istikrarsızlaştıran diğer büyük bir neden de budur.

Türkiye'yi dünden bugüne yöneten güçler, ne ülkede demokratik bir düzen kurabildiler, ne de halkın temel sorunlarına çözümler getirdiler. Elbet, bu istikrarsızlığın, demokrasi yokluğunun suçu ekmek ve iş isteyen emekçi yığınların ve ya özgürlük isteyen Kürt halkının değildir. Bu suç, çıkarları için emekçileri ve Kürt halkını acımasızca ezip sömüren egemen sınıflarıdır. Sorunlar ise gerçekte çözümsüz değildirler. Ülkenin yaşadığı ekonomik yıkıntı, hem sömürücü sınıfların doymak bilmez kar hirsından, egoizminden, hem de ülkenin yeni sömürgeciliğin ağırları içinde kalkınma çabasından doğuyor. Çözüm bir emekçiler iktidarındadır. Öyle ki ülkenin kaynakları bir avuç parazit için değil, halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve ülkenin gelişmesi yönünde kullanılsın. Kürt sorununa adil ve demokratik bir çözüm mümkündür. Bu ise Kürt halkının inkarı ve zorla Türkleştirilme çabası değil, bu halkın varlığını tanımak ve onun kendi kaderini tayin hakkına saygı göstermekten geçer. Kendi kaderini belirlemek, özgürce yaşamak Türk halkı için ne kadar haksa, Kürt halkı için de o kadar vazgeçilmez, doğal bir haktır. Başka türlü-sü köle efendi ilişkisidir, zorbalıktır. Kürt halkı üzerindeki baskıya son verildiği zaman, belki de o Türk halkıyla birlikte yaşamayı seçer. Örneğin eşit haklara sahip iki cumhuriyetli demokratik bir federasyon neden olmasın? Kıbrıs'ta, hem de zorla, süngü gücüyle yaratılmış bir bölgede 100 bin Türk için bu hak doğal sayılıyor da, binyıllardır kendi toprakları üstünde yaşayan ko-

Kendi kaderini belirlemek, özgürce yaşamak Türk halkı için ne kadar haksa, Kürt halkı için de o kadar vazgeçilmez, doğal bir haktır. Başka türlü-sü köle efendi ilişkisidir, zorbalıktır. Kürt halkı üzerindeki baskıya son verildiği zaman, belki de o Türk halkıyla birlikte yaşamayı seçer. Örneğin eşit haklara sahip iki cumhuriyetli demokratik bir federasyon neden olmasın?

ca bir ulusa, 15 milyon insana (Türkiye sınırları içinde) neden çok görülsün.

Türkiye'de emekçi sınıflar ve Kürt halkıyla, ülkeyi yöneten tutucu, baskıcı ve sömürücü güçler arasındaki bu çekişme yıllardır sürüp geliyor. Egemen güçler, ipleri elden kaçırmamak, değişimi engellemek için, zaman zaman terörün dozunu arttırıyorlar, sivil kılıflı diktatörlükten çıplak askeri diktatörlüğe ya da faşizme geçiyorlar. 12 Mart ve 12 Eylül böylesine dönemlerdir. Ne var ki, bununla ne sorunlar, ne kitlelerdeki değişim istemi ortadan kaldırılabildi. Aksine, her baskı dönemi, sorunları biraz daha keskinleştirmekten başka sonuç vermiyor. Baskı güçleri, bu dönemlerde devrimci ve demokratik güçleri tırpanlasalar da, değişim yönündeki yığın hareketi giderek büyüyor.

12 Eylül darbesiyle başlayan ve onuncu yılında da hala sivil kılıf altında süren dönem de başka sonuç vermedi. İşçi sınıfının mücadelesi, devrimci örgütlerin aldığı yaralara, DİSK'in kapatılmasına, sendikal hakların kuşa çevrilmesine rağmen, yeni biçimler altında kendini gösteriyor. 1989 yılı Mart-Nisan direnişleri sınıfın gücünü dosta düşmana bir kez daha gösterdi. Gençlik, üstünden 12 Eylül merdanesi geçmiş olmasına rağmen, kendini toparlıyor ve zaman zaman, geçmişten de ders aldığı-nı gösteren disiplinli, başarılı eylemlerle etkinliğini gösteriyor. Aydın hareketi de, yaşanan zor günlere rağmen 12 Eylül öncesinden daha canlı ve daha ilerdedir. Kürt halkında ise, bugün ulusal hareketin bilinç ve yığınsallık düzeyi düne göre çok daha ilerdedir. Egemen güçlerin Kürt sorununa yönelik inkar ve terör politikasının çıkmazı, daha 12 Eylül rejimi devam etmekte iken yoğun biçimde tartışılıyor. 12 Eylülcüler, tüm heveslerine rağmen Kürt sorununu unut-turamadılar, aksine daha da büyümesine neden oldular. Buna ek olarak, 12 Eylül demokrasi yönündeki istemleri çok daha geniş halk kesimlerine mal etti. Yığınlar ek-mekle demokrasi arasındaki bağı

somut olarak gördüler. Bu da demokrasiye yönelik olarak, daha önceleri görülmemiş genişlikte bir birikim yarattı.

Günümüzde Türkiye'de ve Kürdistan'da kitlelerde değişim yönündeki birikim her zamankinden çok daha güçlüdür. Bu birikim henüz sağlam bir kanala yönelmiş değil. O henüz, kendisini toparlayacak, sürükleyecek bir öncü güçten yoksundur ve bu da onun sorunudur. Ama nasıl olsa bir çıkış yolu bulacak, değişim güçleri eninde sonunda kendi önündeki setleri, engelleri aşacak.

Evet, Türkiye ve onunla birlikte Türkiye sınırları içindeki Kürdistan parçası bir değişime gebe-dir. Halk-

bellidir ve bugüne kadarki tarihsel deneyim de bunu yeterince kanıtlıyor.

Son olarak 12 Eylül rejimi, süngü gücüne dayanarak uyguladığı 24 Ocak kararlarıyla, emekçileri acımasızca sömürerek sermaye birikimini hızlandırmayı ve "ekonomiyi düze çıkarmayı" denedi. Ne var ki on yıl sonra sonuç fiyasko-dur. Öyle olduğu içindir ki 12 Eylül darbecileri Evren ve şürekası giderken kimse arkalarından gözyaşı dökmedi. Özal'ın ve ANAP'ın prestiji ise yüzde 10'larda dolaşıyor. Açık ki kitleler izlenen politika-ya hayır diyor.

Buna karşılık burjuva muhalefetin durumu ortada. Kırk yılın "Ka-

Günümüzde Türkiye'de ve Kürdistan'da kitlelerde değişim yönündeki birikim her zamankinden çok daha güçlüdür. Bu birikim henüz sağlam bir kanala yönelmiş değil. O henüz, kendisini toparlayacak, sürükleyecek bir öncü güçten yoksundur ve bu da onun sorunudur. Ama nasıl olsa bir çıkış yolu bulacak, değişim güçleri eninde sonunda kendi önündeki setleri, engelleri aşacak

larımız bir dönemece yaklaşıyor. Ne var ki, bu iş kendiliğinden olmayacak. Değişim için elverişli bir birikim var ve dünya durumundaki değişimler de buna güç katıyor. Buna rağmen değişimin gerçekleşmesi, halklarımızın sözkonusu dönemeçten geçmesi, diğer bir deyişle bugüne kadar süregelen "makus talihi" yenebilmek, demokratik hak ve özgürlüklerin ülkemizde de bir gerçekliğe dönüşmesi, köklü dönüşümler için yolun açılması kolay olmayacak. Bu, değişimden yana olan bilinçli güçlerin, sözkonusu birikimi örgütleyip eyleme geçirme yetenek ve becerisine, egemen sınıfların süreci yenden sabote etmelerine fırsat vermemeye, özelle çetin, dişe diş bir mücadeleyi ustaca yürütebilmeye bağlıdır.

Umut Yalnızca Solda ve Yurtsever Güçlerdedir

Burjuvazinin, şu andaki iktidarıyla ve muhalefetiyle, Türkiye'nin sorunlarına çözüm bulamayacağı

ni'si Demirel'den ne beklenebilir. SHP'nin ise durumu ondan farklı değil. Bunlar, kitlelerin değişim istemine cevap vermek, ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm bulmak şurda kalsın, demokratik hak ve özgürlükler kapsamında bile ciddi bir adım atmaktan yana olmadıklarını tekrar tekrar kanıtladılar.

Dünya değişse de Bay Demirel'de dünden bugüne değişen birşey yok. 141-142'nin kalması için bile

Bu duruma bakınca karamsar ya da umutsuz mu olmak gerekir? Aksine. Umut yığınlardadır, bu düzenin değişmesinde çıkarı olanlardadır. Umut halklarımızın gerçek demokratik, yurtsever, sol güçlerindedir.

hala ayak diretiyor. Kürt sorunu konusunda iktidar sözcülerini bastıran bir şövenlikle konuşuyor.

İnönü-Baykal yönetimindeki SHP ise, bir yandan kendisini iç ve dış sermaye çevrelerine kabul ettirme uğraşı içinde, diğer yandan da kendi içinde, fincancı katırlarını ürküttebilecek her türden sesi susturma, dikensiz gül bahçesi yaratma çabasında. Bu anlayışla parti örgütleri, kadroları hallaç pamuğu gibi atılıyor. Bu yüzden, hiç değilse demokrasiye yapabileceği katkılar bakımından ona az-çok umut bağlamış olan kimi çevreler de kısa sürede hayal kırıklığına uğradılar. Kürt sorununda ise SHP yönetiminin tutumu, eğer bir ANAP'tan ve Demirel'den daha şoven değilse, daha demokratik de değil. Kimileri ise, burjuva devlet adamlarının, kadroların söz konusu iflas ortamında, Ecevit'i boyayıp yeniden "umut" olarak piyasaya sürme çabasındalar.. Hatta yeni bir cunta-tadan medet umanlar bile var.

Görülüyor ki, burjuva partileri ve liderleri ülkenin çözüm için dayatan hayati sorunlarına cevap verebilecek yetenekte değiller. Yarın, yıpranmış ANAP'ın gidip Demirel'in ya da İnönü-Baykal ekibinin gelmesi, belki bunlardan bir koalisyon oluşması yığınların yaşamında ve ülkenin politik hayatında hiçbir ciddi değişiklik yapmayacaktır. Şu anda koşulları olmamakla birlikte, bunalım ortamından yeni bir cuntanın çıkması ise, 12 Eylül cuntasının da yaptığı gibi, işleri daha da kötüleştirmekten başka işe yaramayacaktır.

Bu duruma bakınca karamsar ya da umutsuz mu olmak gerekir? Aksine. Umut yığınlardadır, bu düzenin değişmesinde çıkarı olanlardadır. Umut halklarımızın gerçek demokratik, yurtsever, sol güçlerindedir.

Bugün, Türkiye'nin göstermelik demokrasi sahnesinde oynayanlara bakıp umutsuzluğa kapılmak için neden yoktur. Bunlar öteden beri bu sahnededirler. Arasıra, darbeler oldukça, yani ışıklar yanıp söndükçe isimleri değişir, liderleri değişir; ama aynı tas aynı hamamlardır. Onlardan umut kesilmesi hayra alamettir. Eğer kitleler onlardan birşeyler bekliyorsa, onlara ka-

niyorsa üzülmek gerekir. Zaman zaman bu oluyor çünkü; çaresizlik, seçeneksizlik kitleleri, şu burjuva partisinden bıkınca ötekenden birşeyler beklemeye itiyor. Oysa cin şeytana alternatif değildir.

Umut yalnızca Kürt ve Türk halklarının gerçek devrimci, demokrat ve yurtsever güçlerindedir. Demokratik hak ve özgürlükler için, iş için, ekmek için yığınların kendisi eyleme geçmedikçe bugünkü kötü durumdan çıkış olanaksızdır. Bu olmadıkça sömürücü, baskıcı egemen güçlerin şu kanadı gidip bu kanadı gelecek, İnönü-Baykal ekibi, tekrardan bir Demirel, Ecevit veya benzerleri, kitleleri birkez da-

Şu haliyle kimsenin, hiçbir örgütün kitlelere öncülük yapma, onları peşinde sürüklenme şansı yoktur.

Bu şans ancak birlikte yaratılabilir. Bunun için de geçmişin önyargılarını aşmak, kör dövüşlerine son vermek gerekir.

Düşmanın kurduğu bir paravan örgüt, veya onulmaz bir çocukluk hastalığına دچار olmadıkça, soldaki güçlerin birbirlerini düşman ilan etmeleri, en azından iş ve eylem birliğini, dayanışmayı reddetmeleri, araya çin setleri koymaları için bir neden yoktur. Örgütler arasında koşulların tahliline, program farklarına, mücadele anlayışlarına ilişkin farklar ne olursa olsun, düşman birdir, ortaktır ve üzerinde birleşilebilecek ortak noktalar az ve önemsiz değildir. O halde neden asgari müşterekler üzerinde eylem birliği, bundan da öte bir cephe oluşturmamalı?

ha oyalayıp aldatacak, değişim yönündeki birikimi heder edeceklerdir.

Seçenek Olmak İçin

Diğer yandan, gerçek sol ve yurtsever güçler, bugünkü halleriyle ne yazık ki bir seçenek değiller. Seçenek olmak, yeterli bir örgütlülük düzeyine, sağlıklı bir politikaya bağlı. Bu olmadan kitlelere güven verilemez ve hiçbir çağrı onları eylem alanına çekmeye yetmez. Oysa devrimci ve yurtsever güçler, dün olduğu gibi bugün de dağınıklar, bölük pörçükler. Bu durum devam ettikçe, ateşli devrim sözleri etmek, ya da bunca emek, acı ve kurban ne yazık ki sonuç vermeyecektir.

Bu nedenle solun her kesimi, daha öncesini bir yana bırakalım, ama en azından 1960'lı yıllardan bu yana yaşanan acı deneyleri ve solun içinde olduğu durumu göz önüne alarak ciddi bir durum değerlendirmesi yapmalıdır. Devrim davasına, halka karşı sorumluluk duyan her örgüt ve kişi, yalnız başkasının değil, kendi hataları, yanlışları üstünde de dürüstçe düşünmeli. Sol, demokratik ve yurtsever hareketin, yani değişimden yana olan toplumsal güçlerin birliğinin nasıl sağlanabileceği sorunu üzerinde, yığınları zafere götürebilecek sağlıklı bir politika üzerinde ciddi biçimde düşünmeli.

İlerici saflarda birlik gereğinin kavranması ilk ve en önemli adımdır. Bu anlayış ağır bastığı zaman, birlik için uygun yol ve yöntemleri bulmak zor olmayacaktır.

Eğer solun şu ya da bu kesimi, dayatan bu tarihi görev karşısında ki sorumluluğunu bugün de kavramamakta ısrar edecekse, gerçekten yazık olacak. Bu, solda dar grupçuluk, kalın kafalılık, kör dövüşü sürüp gidecek demektir. Bu türlü, halka güven veren bir güç, etkili bir öncü olmak imkansızdır. Bu yanlış tutumlar geçmişte halkın davasına ciddi zararlar verdi, birikimi bölüp parçaladı, heder etti; bundan sonra da farklı olmayacak. Durumu değiştirmek için yeni bir anlayışa, olgunluğa gerek var. Kimse kendi kendisini aldatmamalı. Şu haliyle kimsenin, hiçbir örgütün kitlelere öncülük yapma, onları peşinde sürüklenme şansı yoktur. Bu şans an-

cak birlikte yaratılabilir. Bunun için de geçmişin önyargılarını aşmak, kör dövüşlerine son vermek gerekir.

Düşmanın kurduğu bir paravan örgüt, veya onulmaz bir çocukluk hastalığına دچار olmadıkça, soldaki güçlerin birbirlerini düşman ilan etmeleri, en azından iş ve eylem birliğini, dayanışmayı reddetmeleri, araya çin setleri koymaları için bir neden yoktur. Örgütler arasında koşulların tahliline, program farklarına, mücadele anlayışlarına ilişkin farklar ne olursa olsun, düşman birdir, ortaklar ve üzerinde birleşilebilecek ortak noktalar az ve önemsiz değildir. O halde neden asgari müşterekler üzerinde eylem birliği, bundan da öte bir cephe oluşturmamalı?

Evet, tüm güçleri tek kanala yöneltelemiyiz. Toplumdaki gerici, tutucu güçlerle başa çıkmak, değişimin önündeki kanalları açmak ancak bununla mümkündür.

Nasıl Bir Birlik?

Birlikten söz edildiği zaman, doğal olarak akla "ne için birlik?" ya da "nasıl bir birlik?" soruları geliyor.

"Ne için birlik?" sorusunun cevabı yukardan beri söylediklerimizde zaten var: Burjuva güçler karşısında bir seçenek olabilmek için, kitlelere gerçek bir öncü olabilmek için ve değişimi gerçekleştirebilmek için.

ilerici güçlerden her birinin istemleri, çıkarları birbirinin tıpkısı değil. Sol ve yurtsever hareket içinde yer alan örgütler bakımından da hedeflerde, programlarda farklar var. Besbelli ki birlik, ayrılık noktaları üzerinde değil, ancak ortak noktalarda, asgari müşterekler üzerinde olacaktır.

Gericilik ve tutuculuk güçlerine karşı, onlara güç yetirecek, değişimin yolunu açabilecek en geniş güçleri bir araya getirebilecek bir strateji izlemeli. En geniş kesimleri gözetmeli. Safları bölecek, ilerici, demokratik güçlerin bir bölümünü dışarda bırakabilecek, yani safları daraltıp zayıflatacak zamansız istemlerden, çok ileri hedeflerden kaçınmalı. Buna uygun bir asgari programı öne koymalı. Bu ise geniş halk yığınlarının ekonomik ve demokratik plandaki acil ve hayati istemleridir.

Şu anda, kısıtsız bir düşünme ve örgütlenme özgürlüğü bu türdendir. Bunun önündeki tüm engeller, en başta 1982 Anayasası kaldırılmalı, demokratik bir anayasa yapılmalı. Basına sınırlar kalkmalı. Cezaevlerindeki devrimciler, yurtseverler, demokratlar serbest bırakılmalı. İşkence ve baskı çarkı son bulmalı. 12 Eylül'ün yaraları sarılmalı. 12 Eylül döneminde gasp edilenler dahil, tüm sendikal haklar geri verilmeli. Üniversite özerkliği, yargıç teminatı, özerk TRT gerçekleştirilmeli. Kürt halkı üzerindeki zulüm ve baskılar sona ermeli. Ola-

nu ve adil-demokratik çözüm yolları serbestçe tartışılmalı.

Ülkede açlığı, işsizliği derinleştirici ekonomi politikasına son verilmeli, bir felaket düzeyine varmış işsizliği ortadan kaldırmak, halkın yaşam standardını yükseltmek için acil tedbirler alınmalı; emekçiler üzerindeki vergi yüküne son verilmeli. Köklü bir toprak reformu, özellikle Kürt köylüsünün toprağa kavuşması ve feodal bağlardan kurtulması için acildir.

Bunlar kitleler bakımından acil ve hayati istemlerdir. Bu ve benzer nitelikte istemler üzerinde tüm güçlerin hareket birliğini sağlamak mümkündür. Bu sağlandığı zaman, Türkiye'de ve Kürdistan'da, bir uçtan bir uca yığınların hareketlenmesi ve hızla büyük güçlerin eylem alanına dökülmesi sürpriz olmayacaktır. 12 Eylül'ün defterini dürerek, işkenceye, dayığa son verecek, söz basın ve örgütlenme özgürlüğünü bir gerçeğe dönüştürecek olan güç budur. Militarizmin ikide bir kurtarıcı pozlarıyla sürece müdahale edip sola ve Kürt ulusal hareketine tirpan atmasını önleyecek, bu tür saldırı tehditlerini ezecek olan güç de budur. Kitlelerin üzerindeki ağır sömürüyü frenlemenin, emekçilerin yaşam şartlarını ülkenin bugünkü olanakları oranında da olsa iyileştirmenin yolu da yine budur. Bu yapılmadıkça kitleler, çaresizlikle, yalnız İnönü-Baykal gibi suya sabuna dokunmazlardan değil, Demirel ve Ecevit gibi eskiciye düşmüşlerden de birşeyler beklemekten, yeniden onlara yönelmekten kurtulamayacaklardır.

Kuşkusuz salt bununla, toplumda geçerli sömürü ilişkileri bütünüyle ortadan kalkmayacağı veya değişmeyeceği gibi, demokrasi konusunda da herşey elde edilmiş, sorun bitmiş olmayacak. Örneğin Kürt ulusal sorununun tam ve gerçek bir çözümü, ancak Kürt halkının kendi kaderini serbestçe belirlemesi ile mümkün olacaktır. Diğer yandan her iki halkın sömürü ve baskıdan tam kurtuluşu ancak sosyalizmle mümkündür. Elbet, herkesin bildiği bu türden şeyleri bir

Gericilik ve tutuculuk güçlerine karşı, onlara güç yetirecek, değişimin yolunu açabilecek en geniş güçleri bir araya getirebilecek bir strateji izlemeli. En geniş kesimleri gözetmeli. Safları bölecek, ilerici, demokratik güçlerin bir bölümünü dışarda bırakabilecek, yani safları daraltıp zayıflatacak zamansız istemlerden, çok ileri hedeflerden kaçınmalı. Buna uygun bir asgari programı öne koymalı. Bu ise geniş halk yığınlarının ekonomik ve demokratik plandaki acil ve hayati istemleridir.

"Nasıl bir birlik?" sorusuna gelince.. Bunu belirleyecek olan kitlelerin beklentisi, istemleridir. Diğer bir deyişle değişimden yana olan güçlerin gündemidir.

Elbet, tek tek alındıkları zaman,

ğanüstü hale, Bölge Valiliği'ne, teröre, kışla ve karakol yapımına, köy koruculuğu sistemine son verilmeli; mayın tarlaları, dikenli teller kaldırılmalı; Kürt kültürü üzerindeki baskılara son verilmeli; Kürt soru-

daha tekrarlamak gerekmez. Yine, bir ulusal ve toplumsal devrimle kıyaslandığı zaman, sözkonusu demokratik ve ekonomik kazanımlar küçük, ya da önemsiz gibi görünebilir. Oysa, hem demokrasinin kazanılması o kadar kolay değil (Halklarımız -Osmanlı dönemini de sayarsak- yüzyılı aşkın süredir onun uğrunda savaşıyorlar; nice acılar çektiler, kurbanlar verdiler; ama hala, kimilerinin devrimcilik adına küçümsedikleri o hedefe varabilmiş değiller), hem de bu, ileri nitelikteki toplumsal ve ekonomik değişiklikler için elverişli bir ortam yaratılabilir. Sözkonusu acil ve hayati istemler için eyleme geçen ve egemen güçlerle hesaplaşan yığınların, önlerindeki setleri aştıkları zaman, bundan topladıkları büyük güçle ve kazandıkları ilk mevzilere dayanarak çok daha ileri yürümeleri ve köklü dönüşümler gerçekleştirmeleri işten değildir. Bir başka deyişle, demokrasi mücadelesi hızla devrim mücadelesine dönüşebilir. Ve bize öyle geliyor ki, Türkiye'de ve Türkiye Kürdistanı'nda devrime ulaşmanın, eğer tek değilse, en kestirme, en güvenilir yolu budur.

Tüm Demokrasi Güçlerini Kapsayacak Bir Platform

Birlikten söz edince akla, doğal olarak, aynı zamanda birliğin biçimi sorunu geliyor. Besbelli, esas olan birlik konusunda ortak bir anlayışa varmaktır. Solda, demokrat

mak zor olmayacaktır. Bizce gerekli olan, Türkiye ve Kürdistan koşullarında, değişimden yana olan tüm güçleri bir araya getirmeye olanak verecek biçimler bulmaktır.

İnsanların duruma göre birlik sözünden farklı anlamlar çıkardıkları oluyor. Bundan kimi zaman bir parti, kimi zaman bir cephe anlaşılıyor. Örneğin Türkiye'de marksist solda, şu dönemde, özellikle tek parti içinde birleşme, ya da ortak bir parti yaratma sorunu tartışılıyor. Kürt kesiminde de buna benzer eğilimler öteden beri var. Bu tür çabalar doğaldır, marksist solun bölünmüşlük koşullarında gereklidir de. Ancak burada tartışma konusu olan bu değil (bu sorun belki ayrı bir yazıda ele alınabilir). Şu anda bizim tartıştığımız, Türkiye'de ve Kürdistan'da değişimden yana olan en geniş güçleri nasıl bir araya getirebileceğimizdir. Bunun içinde besbelli marksist sol da var. Ve, böylesi bir birlikte marksist solun konumu, -sorumlu davranmak, yol gösterici ve toparlayıcı olmak bakımından- ne olursa olsun, birlik sorununu salt onun birliğine indirgemek yanlış olur. Böyle bir anlayış, daha baştan önemli toplumsal güçleri dışarda bırakmak ve geniş platformu sakatlamak olur. Marksist solun birliğini oluşturma çabalarını berikinin önüne koymak, ya da ona önşart koşmak da gerekmez. Bu ikisi birbiriyle çelişmiyor. Birisi ötekine engel değil. İnsanlar, eğer gerekli görüyorlarsa, bunların ikisi için de çaba gösterebilirler.

Sözkonusu platform, marksist olsun ya da olmasın, demokrasi-den, değişimden yana çeşitli politik partileri, sendikaları, gençlik ve kadın örgütlerini, aydın hareketini, barışseverleri, çevrecileri, Kürt ve Türk halklarının tüm ilerici, yurtsever güçlerini bir araya getirmelidir. Bu, kuşkusuz bir geniş cephe'dir. Ama onu cephe olarak adlandırmak şart değil. Cephe deyince ille de, biraraya gelmiş örgütlerin iktidarı almayı hedefleyerek, yazılı, ortak bir programı imzalamış ve buna uygun organları oluşturmuş olmalarını beklememek gerekir. Bu soruna yüzeyden ve son derece şekilci bakmak olur. Önemli olan

güçlerin ortak hedeflere yönelik olarak birlikte çalışmayı, omuz omuza vermeyi kavramış olmaları ve bu süreci başlatmalarıdır. Kimi

Küçük-büyük, acil ya da uzun vadeli sorunların çözümü için, kitlelerin istemlerine cevap vermek için ortak çalışmayı başlatmalı ve birliği mücadele süreci içinde örmeliyiz

zaman, hayat insanları kendiliğinden bu yola iter ve yığınlar belli istemler üzerinde bir kez eyleme geçtikten sonra herşey hızla hedefine doğru ilerler. Örneğin İran'da Şah diktatörlüğünü kısa sürede yerle bir eden yığın hareketi, hiç de tüm toplumu örgütlemiş tek bir partinin, ya da belli bir yazılı program üzerinde şekillenmiş bir cephenin ürünü değildi. Niteliği farklı olsa da, Doğu Avrupa ülkelerinde son dönemde değişime yol açan güçlü yığın hareketi de bunun başka bir örneği. Polonya'da muhalefet Dayanışma Sendikası çevresinde toplanırken, Demokratik Almanya'da nasıl oluştuğu bile farkedilmeyen, ama geniş muhalefet unsurlarını içeren "Yeni Forum" hareketi kısa sürede alanlara milyonları çekti.

Ama elbet, daha baştan, mümkün olduğunca daha programlı, daha örgütlü çıkmanın yararı az değil. En azından, önceden biraraya gelmesi görece olarak kolay güçlerin bunu yapıp, yani bir program üzerinde anlaşıp diğer güçleri bu eksen çevresinde toparlamaları mümkündür. Buna yönelik çalışmalar elbet yapılabilir, ancak, platformun oluşmasını böyle bir önkoşula bağlamak yanlış olur. Ortak çalışmayı, iş ve eylem birliğini başlatmak için elde uzun vadeli, mükemmel programlar olmasını beklemeye gerek yoktur. Hayat beklemiyor. Olaylar hızla akıp gidiyor. Onlara yetişmek, olayları arkadan izlememek için atak ve yaratıcı olmalı. Toplumsal yaşam, üst üste yığılmış sorunlar, bu işbirliği için hergün pekçok fırsatlar sunuyor ve bizleri buna zorluyor da. Küçük-

Sözkonusu platform, marksist olsun ya da olmasın, demokrasiden, değişimden yana çeşitli politik partileri, sendikaları, gençlik ve kadın örgütlerini, aydın hareketini, barışseverleri, çevrecileri, Kürt ve Türk halklarının tüm ilerici, yurtsever güçlerini biraraya getirmelidir.

ve yurtsever saflarda bu anlayış ağır bastıktan sonra, amaca ve koşullara uygun birlik biçimlerini bul-

büyük, acil ya da uzun vadede sorunların çözümü için, kitlelerin istemlerine cevap vermek için ortak çalışmayı başlatmalı ve birliği mücadeleye süreci içinde örmeliyiz.

Güç de Olsa Doğru Olanı Yapmak Zorundayız

Türkiye'de ve Türkiye Kürdistanı'nda nesnel koşullar köklü dönüşümlere uygundur. Ekonomik ve politik bunalım süreklilik kazanmıştır. Ülke boğazına kadar borçlu, enflasyon, işsizlik yüksek düzeylerde seyrediyor. Yoksulluk derinleşiyor. Sınıf çelişkileri son derece keskin ve Kürt halkının durumundan kaynaklanan ciddi bir ulusal sorun var. Yiğınlar demokrasi ve özgürlük istiyor. Yiğınlar değişim istiyor.

Oysa yıllardır ülkeyi yönetenler bu sorunlara çözüm bulamadılar, bundan sonra da bulamayacakları bellidir. Onlar kitlelere ekmek, iş, özgürlük veremezler. Bunları kazanmak, ancak sözkonusu egemen güçlere karşı yığınsal, kararlı, etkin bir mücadele yürütmekle mümkündür.

Ne var ki, yığınlar birtürlü eyleme geçmiyor. Bunun içinse onları suçlamak gerekmez. Yiğınlar bunu kendiliğinden yapamaz. Kendiliğinden pallak verecek eylemler ise onları sonuca ulaştırmaya yetmez. Bunun için onların örgüte ve öncü bir güce ihtiyaçları var. Bugünkü gibi çok sayıdaki, ama etkisiz ya da yeterince etkili olamayan, birbirleriyle didişen "öncülere" değil, yığınları kapsayabilecek, gerçek, etkin bir öncüye. Bu ise ancak solun, demokratik ve yurtsever hareketin birleşik gücü ile yaratılabilir.

Dün olduğu gibi bugün de halklarımızın işte buna ihtiyaçları var. Uygun nesnel koşulları değerlendirmek buna, yani öznel koşulları olgunlaştırmaya bağlı. Yiğınların ve onlarla birlikte biz devrimci ve demokrat insanların yıllardır özlemini çektiğimiz özgürlük ortamına ulaşmak buna bağlı. Köklü değişiklikleri başlatmak, ülkeyi çağdaş gelişme yoluna sokmak buna bağlı. Bu görev en başta bize, Kürt ve Türk halklarının gerçek sol güçle-

Oysa, bizzat Kürt hareketinin bunca tarihi deneyi çok iyi kanıtladı ki, Kürt ulusal hareketinin zaferi için, Kürt halkının yanyana yaşadığı halkların devrimci ve demokratik güçleriyle sıkı bir dayanışma zorunludur. Bu dayanışma bizzat Kürt halkının kurtuluşu için gereklidir. Ama bu dayanışma, aynı zamanda, bizzat Kürt halkının yanyana yaşadığı halklar bakımından da, demokrasinin kazanılması ve toplumsal gelişimin bütünü bakımından gereklidir.

rine düşüyor. Ya bunu başaracağız, ya da umutlar bir başka bahara kalacak, sömürü ve zulüm düzeni sürecektir, şu veya bu türden burjuva partileri, halkın umuduyla oynamaya, onları aldatmaya devam edecekler.

Böylesine bir birliği sağlamanın kolay olmayacağı bellidir. Geçmişte de sorumlu örgütler ve insanlar birçok kez birlik çağrıları yaptılar ve bunu gerçekleştirmek için birhayli çaba harcadılar. Ama geçmiş, ne yazık ki iyi değerlendirilemedi. 12 Eylül öncesi, faşizmin ayak sesleri yükselip yaklaştığı bir dönemde bile, sol gruplar kendi aralarında kör dövüşünden el edemediler. 12 Mart'ın ve 12 Eylül'ün verdiği tüm derslere rağmen, bugün de bu hastalıktan kurtulamamış olanlar vardır. Böyleleri elele vermenin, güçleri birleştirmenin önemini hala kavramış değiller. Bunlar, geçmişte birliğin önüne engel olarak koydukları sektör anlayışlarını, başka örgütlere yönelik uluorta suçlamaları bırakmamakta ısrar ediyor ve solun önemli bir kesimiyle işbirliğine daha baştan karşı çıkıyorlar. Birlik için bu engelin aşılması gerekir.

Birlik sürecinin önünde bir başka önemli engel daha var. Solun bir kesimi de şu anda, legaliteyi önüne başlıca hedef olarak koymuş ve bu amaçla, egemen sınıflarla uzlaşmayı herşeyden önce almıştır. Legaliteyi küçümsemiyoruz elbet. Bu uğurda da mücadele etmek işçi sınıfı partisiyim diyenlerin hakkı. Ne var ki, legal çalışma koşullarının yaratılması da demokrasi mücadelesinin bir parçasıdır. Bu mücadele, demokrasi yanlısı öteki güçlerle birlikte ve yığınlarla dayanılarak etkin biçimde yürütül-

meden, öteki demokratik hak ve özgürlükler gibi, legal çalışma hakkı da kazanılamaz. Karşı tarafı uzlaşma masasına oturtmak bir güç sorundur. Bu güce sahip olmayanların uzlaşma çabası bir merhamet beklentisine döner. Nitekim, TBKP güc dengesinin açık biçimde gerici ve tutucu güçlerden yana olduğu bir aşamada başlattığı bu diyalog sürecinde güç duruma düşmüştür. Kendisi, egemen güçleri TBKP'nin legale çıkmasına ikna için rejime karşı muhalefeti en asgari düzeye indirirken, 12 Eylül güçleri, bunun yanı sıra Demirel gibileri, TBKP'ye daha geri adımlar attırmak, onu daha da pasifleştirmek, legalleşme sürecini uzatıp yozlaştırmak için ne lazımsa yapıyorlar.

Legale çıkmayı ön plana almak, mücadele stratejisini ona dayandırmayı, demokrasi mücadelesinin ve değişim olgusunun bütünlüğünü gözden kaçırmaya yol açmıştır. Demokrasinin bütünü gibi, açık ve özgür koşullarda çalışma yapma hakkı da, egemen güçlerin ördükleri duvarları aşabilecek güçte bir yığınsal mücadele ile kazanılabilir. Bu olmadıkça, güçlü durumdaki burjuvazi, legal çalışmaya izin verse bile, hem onu bir dizi kayıt ve şarta bağlayacaktır, hem de dilediği zaman geri alabilecektir. Kaldı ki, geri alınmasa bile, salt böylesi bir legalite demokrasi için güvence değil.

Tüm bu nedenlerle de, Türkiye koşullarında demokrasinin kazanılması ve köklü değişimlere yolun açılması için gerekli olan yol ve yöntem uzlaşma değil, mücadeledir.

Böylesi geniş bir platforma yöne-

lik tereddütler Kürt sol ve yurtsever hareketinin kimi kesimlerinde de görülebilir. Geçmişten biliyoruz ki, kimi örgütler ve kişiler, birlik deyince salt Kürtlere özgü birlikler anlıyorlar. Sanki Türk solu ve demokratik güçleriyle oluşturulacak böylesine geniş dayanışma platformları ya da cephele, Kürt hareketinin bağımsızlığına gölge düşürür gibi bir anlayış taşıyorlar. Oysa, bizzat Kürt hareketinin bunca tarihi deneyi çok iyi kanıtladı ki, Kürt ulusal hareketinin zaferi için, Kürt halkının yanyana yaşadığı halkların devrimci ve demokratik güçleriyle sıkı bir dayanışma zorunludur. Bu dayanışma bizzat Kürt halkının kurtuluşu için gereklidir. Ama bu dayanışma, aynı zamanda, bizzat Kürt halkının yanyana yaşadığı halklar bakımından da, demokrasinin kazanılması ve toplumsal gelişimin bütünü bakımından gereklidir.

Örneğin Türkiye’de, hem Kürt hem Türk halkını sömüren ve onlara baskı yapan güçlerin, yani Türkiye egemen sınıflarının tercihi, hiç kuşkusuz, her iki halkın ilerici ve yurtsever güçlerinin ilişkilerinin sağlam değil, kopuk olmasıdır. O zaman demokrasiden ve özgürlükten yana olan güçleri tek düşürmek, yenmek kolaylaşacaktır. Her iki halkın güçleri birleştiği zaman ise, tersine, gerici iktidarın işi zorlaşır, güçleri dağılır. Özellikle de Kürt halkının mücadelesini bir umacı gibi göstermek, ülkede şovenizmi yükseltmek, bir jenosid ve sürgün eylemine girişmek kolay olmaz.

Zafere ulaşmak için Kürt ve Türk halkları elele vermeli, tüm güçleri tek bir kanala yöneltmeli. Her iki halkın da kurtuluşu için bu, iki ke-re iki kadar açık bir hesaptır.

Kürt ve Türk solu, ilerici ve yurtsever güçleri, en azından, Türk ve Kürt gericileri kadar akıllı ve birbirlerine karşı anlayışlı, hoşgörülü olmak zorundalar. Gericiler çıkarları için nasıl bir araya geliyor, nasıl aynı partilerde çalışıyor ve sömürü ve baskı düzenini ayakta tutmak için nasıl elbirliği ediyorlar.. Onlardan ders almak gerekir. Her iki halkın devrimci ve demokratik güçleri ne-

Kuşkusuz, her iki halkın ilerici güçleri arasında sağlam dostluk köprüleri oluşturmakta Türk demokratlarına ciddi görevler düşüyor. Türk toplumunda, başka konularda ilerici ve değişimden yana olduğu halde, Kürtlere sıra gelince şoven kesilen, burjuvazi gibi düşünen o kadar çok aydın var ki! Kürt sorunu gündeme gelince bunların nutku tutuluyor, halkımızın varlığını kabul edemiyorlar, Kürt ve Kürdistan sözcüklerine öfkeleniyorlar, hak-hukuk ölçülerini ve sağduyuyu bir yana atıyorlar, Kürt devrimcilerine ve yurtseverlerine “bölücü”, “ayrılıkçı” deyip ateş püskürüyorlar. Bu, bizzat Türk halkı için üzülecek bir durumdur. Bu tür kafalarla halka yol gösterici olunamaz, ilerici politikalar oluşturulamaz. Oysa bizzat Türk halkının bugünkü kötü durumdan kurtuluşu, bu ülkeye demokrasinin gelmesi ve çağdaş bir düzenin kurulabilmesi için de bu kafaların değişmesi gerekir.

den ortak amaçlar için, sömürü ve zulümden kurtulmak için elele, omuz omuza vermesinler?.

Kuşkusuz, her iki halkın ilerici güçleri arasında sağlam dostluk köprüleri oluşturmakta Türk demokratlarına ciddi görevler düşüyor. Türk toplumunda, başka konularda ilerici ve değişimden yana olduğu halde, Kürtlere sıra gelince şoven kesilen, burjuvazi gibi düşünen o kadar çok aydın var ki! Kürt sorunu gündeme gelince bunların nutku tutuluyor, halkımızın varlığını kabul edemiyorlar, Kürt ve Kürdistan sözcüklerine öfkeleniyorlar, hak-hukuk ölçülerini ve sağduyuyu bir yana atıyorlar, Kürt devrimcilerine ve yurtseverlerine “bölücü”, “ayrılıkçı” deyip ateş püskürüyorlar. Bu, bizzat Türk halkı için üzülecek bir durumdur. Bu tür kafalarla halka yol gösterici olunamaz, ilerici politikalar oluşturulamaz. Oysa bizzat Türk halkının bugünkü kötü durumdan kurtuluşu, bu ülkeye demokrasinin gelmesi ve çağdaş bir düzenin kurulabilmesi için de bu kafaların değişmesi gerekir.

Görülüyor ki, sözkonusu geniş platformun oluşturulması geçmişten kalan bir dizi yanlışın, önyargının aşılmasını, solun, en azından onun önemli bir kesiminin kendisini yenilemesini gerektiriyor. Bu kolay olmayacak. Ama başka yolu da yok. Bu zor ama önemli görevi başarmaya mecburuz. Çünkü halklarımız için çıkar yol budur.

Halklarımızı kurtuluşa götürmek için sağlıklı bir politika belirlemeli ve onun gerçekleşmesi için çalışmalıyız. Ve bir politika doğruysa, bugün değilse yarın mutlaka zafere ulaşacaktır.

Kürt ve Türk Halklarının Tüm Devrimci Demokrat ve Yurtsever Güçlerini Kapsayacak KİTLESEL VE LEGAL BİR PARTİ

M. JİYAN

Epeyce bir süreden beridir legal parti sorunu yeniden Türkiye ve Kürdistan solunun gündeminde. Elbet farklı kesimler soruna farklı açıdan yaklaşıyor. Örneğin, bazı kesimler, 12 Eylül sonrası siyasi partilerin faaliyetine imkan tanındığından bu yana, legal sosyalist bir partinin kuruluşu açısından soruna yaklaşıyorlar. Bir süre, koşulların böyle bir partinin kuruluşuna elveriş vermediği tartışıldı. Bu arada bir kesim "Sosyalist Parti" adı altında örgütlendi ve cumhuriyet savcılığının kapatma istemini de savuşturarak yasal bakımdan meşruiyet kazandı. Ancak bu Parti marksist soldaki eğilimlerden yalnızca birini temsil ediyor. Marksist solun diğer bazı kesimleri ise henüz kendi aralarında tartışıyor ve daha geniş bir birlik halinde çıkmak için koşulları olgunlaştırmaya çalışıyorlar. Yine TKP ve TİP'in oluşturduğu TBKP, iki yılı aşkın bir süredir legale çıkma çabası içinde.

Kürt sol kesimi, şu aşamaya kadar daha çok legal parti konusundaki gelişmeleri dışardan izliyor. Kürt sorununa ilişkin olarak süre gelen tabu ve ağır baskılar nedeniyle Kürt solu ve yurtsever hareketi bugüne kadar legal biçimde ve kendi kimliğiyle ortaya çıkamadı. Ne var ki, bir yandan ulusal hareketin kitle tabanının giderek büyümesi ve bunun legal planda burjuva partilerine de yansması (SHP'deki durum bunun bir örne-

ği), diğer yandan, Kürt sorunundaki tabuyu da kırma yönünde güçlenen eğilim, şimdi Kürt kesiminde de legal parti konusunda belli arayışlara yol açmıştır. SHP'nin kendi içinde sol ve yurtsever nitelikteki

Bugün Kürt ve Türk halklarının saflarında değişim yönünde ciddi bir birikim var. Yığınlar özgürlük istiyor, ekmek ve adalet istiyor. Diğer bir deyişle, yığınlar değişim istiyor. O halde sorun, onları bu doğrultuda nasıl örgütleyip eyleme geçireceğimizdir. Bu ise bizzat, Kürt ve Türk halklarının sol ve yurtsever güçlerinin nasıl örgütleneceği sorununa bağlıdır. Burjuva güçlerin karşısına alternatif gerekli. Ya gerçek sol, demokrat, yurtsever güçler olarak bu alternatifini oluşturacağız, ya da halk çaresiz, burjuva partilerinin kuyruğunda sürüklenmeye, bir kez daha oyalanıp aldatılmaya devam edecek.

Kürt kanadını dışlaması, bu arayışlara güç kazandırmıştır. Ama SHP'deki son gelişmeler, aynı zamanda -daha geniş bir ölçekte- Türk ve Kürt emekçileri, demokrat ve yurtsever güçleri bakımından legal parti sorununa, onun işlevine,

amaçlarına ilişkin olarak yeni bir durum yaratmıştır; en azından tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır.

Sol ve yurtsever güçler açısından legal parti arayışı doğaldır. İnsanlar çok sevdikleri için gizli örgütlenmezler. Marksist ve öteki devrimci siyasi partilerin veya ulusal kurtuluş hareketlerinin, başarıya ulaşmak için ille de gizli örgütlenmeleri gerektiğine dair bir kural yoktur. Açık ki onları gizliliğe iten somut koşullardır. Sömürü ve baskı güçleri onların açık, legal yöntemlerle örgütlenmesini, görüşlerini açıklamasını engellediği zaman, devreye zorunlu olarak gizli çalışma girmiştir. Ama besbelli, açık, yasal çalışmanın kitlelere ulaşmak, görüşleri rahatça dile getirmek, yaymak bakımından büyük avantajları vardır. Bu nedenle de legaliteyi kazanmak aynı zamanda devrimci ve yurtsever partiler için mücadelenin bir parçasıdır.

Diğer yandan, ne legalite, ne de illegalite mutlak değildir ve herşeyi kapsamaz. En legal koşullarda, en demokratik ülkelerde de Partilerin kendi sınırları vardır. Yine gizli çalışmanın ağır bastığı en şiddetli baskı rejimleri altında da legal çalışma olanak ve biçimleri bütünüyle tükenmez. Dolayısıyla legal ve illegal çalışma biçimleri her zaman yanyana vardır. Mücadele süreci karmaşıktır, biçim ve yöntemler

Olaylar ve Görüşler

bakımından zengindir. Devrimci insanlar için gerekli olan tüm bu değişik biçimleri ustaca değerlendirebilmek, esnek ve yaratıcı olmaktır.

Türkiye'de solun legal çalışma hakkına kavuşma savaşı, cumhuriyetin başından beri sürüp geliyor. Bu demokrasi mücadelesinin önemli bir parçasıdır. Türkiye egemen sınıfları, Kürt halkı gibi işçi sınıfı üzerinde de şiddeti eksik etmediler. Bu ülkede çok partili yaşam ve demokrasi denen şey hep göstermelik oldu. Bugün de öyledir. Söz konusu olan burjuva demokrasisi de değil elbet, burjuvalar için demokrasidir. Ve öylesine iğreti olduğu için de sık sık kesintilere uğruyor ve bazan burjuvaların bile başını yiyor.

Türkiye'de demokrasinin göstermelik, ya da iğreti olmasının elbet bu ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısından, tarihsel koşullardan kaynaklanan bir dizi nedenleri var. Bunların tartışmasına girersek asıl konudan uzaklaşırız. Ama şu kadarını söyleyelim ki, bunun bir nedeni, bu ülkede demokrasiye yönelik yığın mücadelesinin zayıflığıdır. Bu nedenle de demokratik hak ve özgürlüklerin çerçevesi hep dar kalmıştır. Egemen sınıfların demokrasinin önüne diktikleri engeller tümünden aşılamamış, kazanılan kimi mevziler de korunamamıştır. Burjuvazi, kitlelerden gelen isteklere göre, kimi zaman göstermelik adımlar atarak onları oyalamış, kimi zaman yoğun şiddete başvurarak kitle istemlerini bastırmıştır.

12 Eylül böylesine bir şiddet dönemi oldu ve geçmişteki örneklerini kat kat geride bıraktı. Toplum şimdi yeniden, yitirdiği hak ve özgürlükleri geri almaya, bundan da öte, demokrasinin önüne geçmişten kalan bentleri aşmaya çalışıyor. Bu nasıl başarılacak?

1983'ten bu yana, adım adım örgütlenme ve siyasi çalışma hakkını kazanan burjuva partileri ve politik liderleri, ülkenin demokrasiye döndüğünü çoktan beri ilan etmişlerdir. Özal'a ve Demirel'e göre

bu kadarı yeter elbet. SHP ve DSP'nin ise bundan öte istedikleri fazla bir şey yoktur: belki 141-142 ve 163'ün değiştirilmesi ve benzer bir-iki jestten başka. Ama bu kadarını, turistlere ayıp olmasın diye artık ANAP bile gerekli görüyor. Elbet, tam bir düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne razı olmayacaklar ve söz konusu değişiklikleri de tümüyle yozlaştıracaklar. Yani, iş onlara kalırsa, demokrasi adına mas-karalık sürecek ve temelde birşey değişmeyecek. Yarın, adı "komünist" olan bir partinin kuruluşuna izin verilip Avrupa'ya karşı vitrin biraz düzenlense bile, bu gerçek bir düşünce ve örgütlenme özgürlüğü için, terör ve işkencenin son bulması için, zindanların boşalması için güvence olmayacak. Hayır, egemen sınıflar bugün de böylesine demokratik bir değişime, böylesi bir "uzlaşmaya" asla açık değil. Bunu ancak güçlü bir yığın hareketi sağlayabilir. Kürt ve Türk halkları, işçiler, öteki emekçi yığınlar, aydınlar, gençler, özette yığınlar güçlü biçimde eyleme geçmeden, egemen sınıflar yıllardır yük-selttikleri, pekiştirdikleri duvarları aşmak, ülkeye gerçek anlamda bir demokrasi getirmek mümkün değil.

İşte Kürt ve Türk halklarının sol ve yurtsever güçleri, demokrasinin kazanılması sorununa bu açıdan yaklaşmalı. Legal parti konusunu da bu açıdan değerlendirmeli.

Bugün Kürt ve Türk halklarının saflarında değişim yönünde ciddi bir birikim var. Yığınlar özgürlük istiyor, ekmek ve adalet istiyor. Diğer bir deyişle, yığınlar değişim istiyor. O halde sorun, onları bu doğrultuda nasıl örgütleyip eyleme geçireceğimizdir. Bu ise bizzat, Kürt ve Türk halklarının sol ve yurtsever güçlerinin nasıl örgütleneceği sorununa bağlıdır. Burjuva güçlerin karşısına alternatif gerekli. Ya gerçek sol, demokrat, yurtsever güçler olarak bu alternatifi oluşturacağız, ya da halk çaresiz, burjuva partilerinin kuyruğunda sürüklenmeye, bir kez daha oyalanıp aldatılmaya devam edecek. Eğer biz yığınları eyleme

geçiremezsek, burjuvazi bir kez daha süreci yozlaştırıp birikimi heder edecek.

Yığınların önüne değişim yönünde bir alternatif koymanın yolu, Kürt ve Türk halklarının en geniş devrimci, demokrat, yurtsever güçlerini ortak bir platformda bir araya getirmektir. Geniş, yığinsal, legal bir partinin yaratılması ise bunun bir parçası, politik plandaki izdüşümü olacaktır.

Konuyu biraz daha açalım: Bizce Türkiye ve Türkiye Kürdistanı bakımından bugünkü tarihsel aşamada öyle bir legal parti oluşturmalıyız ki o Kürt ve Türk halklarının en geniş sol, demokrat, yurtsever güçlerini bir araya getirebilsin, kitlelere güven versin, onları burjuva politikasının kuyruğundan kurtarabilsin ve haklı istemleri yönünde eyleme geçirebilsin. Değişimin güvencesi budur.

Şu ya da bu marksist grubun tek başına, veya ikisinin - üçünün bir arada oluşturacakları örgütler bu ihtiyacı karşılamaz. İşçi sınıfı hareketinin ya da sosyalistlerin birliğini sağlama yönündeki bu çalışmalar elbet doğaldır, bunlar sürebilir ve uzun vadede yararlı da olur. Ne var ki, demokrasiden, ulusal kurtuluşan ve genel olarak değişimden yana güçler olarak, eğer mümkün olan kısa zamanda seçenek olmak istiyorsak, eğer yığınları değişim yönünde eyleme geçirmek istiyorsak o zaman buna yetecek güçleri bir araya getirmek için ne lazımsa yapmalı. Bu ise salt marksistlerin gücüyle olmaz. Salt demokratların, salt Kürt yurtseverlerinin gücüyle de olmaz. Tüm bu güçleri bir araya getirmenin yol ve yöntemlerini bulmak zorunludur ve bunun politik partiler planındaki ifadesi, söz konusu en geniş güçlerin katılacağı legal partidir.

Bu partinin işlevi elbet devrim yapmak değildir. Ama o bugün halklarımızın ekmek ve su gibi ihtiyaç duydukları demokratik hak ve özgürlükleri önüne baş hedef olarak koymalıdır. 12 Eylül'ün defteri-

ni dürmeyi amaçlamalıdır. Zindanların boşalmasını, yurtdışında-kilerin serbestçe dönebilmesini, iş-kencenin, devlet terörünün son bulmasını, Kürdistan'da olağanüstü halin, köy koruculuğu sisteminin kaldırılmasını, Kürt halkının dili, kültürü üzerindeki baskılara son verilmesini amaçlamalıdır. Bu partinin programı bu ve buna benzer istemleri kapsamalıdır ve bunlar kitlelerin acil, hayati istemleridir.

Elbet, her iki halkın devrimci güçlerinin, marksist solun nihayi amaçları gözönüne alındığında böylesi bir program son derece sınırlı ve basit görünür. Ne var ki, Türkiye ve Türkiye Kürdistanı koşullarında bunu başarmak, az şey başarmak değildir. Çünkü, böylesine sade, sınırlı bir program bile bizim koşullarımızda, ancak yığınlar harekete geçirilerek, güç dengesi değişimden yana olan güçlerden yana çevrilerek başarılabılır ve bu, kitlelere çok daha ileri değişimlerin yolunu açar.

Eğer Kürt ve Türk toplumunda en geniş halk kesimlerini biraraya getirmek istiyorsak, böylesine bir program gerekli ve yeterlidir.

Kürt kesiminde, bazı yurtsever çevrelerde, salt Kürtlere özgü bir legal parti arayışı olduğunu biliyoruz. Ancak, Kürt ulusal hareketinin kitle tabanı geçmişe oranla oldukça

se Türk sol ve demokrat güçleriyle bir arada çıkılsın, mevcut yasal durumu gözlemek zorunludur. Elbet bu yasal durum zorlanmalıdır. Ama düzenin koyduğu engeller ancak zamanla aşılabacaktır. Daha baştan, bugünkü yasal durumu kale almayan bir çıkış yapmak olanaksızdır. Sözkonusu olanın bir legal parti olduğu unutulmamalı.

Hatta, programda ve çalışma tarzında yasal durum gözetsen bile, egemen güçlerin, salt Kürtleri kapsayan bir partiye yönelik olarak çok daha saldırgan olacıklarına kuşku yoktur. Saldırıları göğüslemek ve örgütü yaşatmak için Türk sol ve demokratik güçleriyle birlikte olmanın yararı büyüktür.

Kontenjan engellerini aşip Parlamantoya girmek için de birlikte çıkma gereği var. Elbet, sözkonusu legal partinin gereği yalnızca seçimlere katılmak ve parlamantoya adam sokmak için değil. O, herşeyden önce kitle içinde yapacağı çalışma ile, propaganda ve ajitasyon faaliyetleriyle kitle eylemlerine yol gösterici bir rol oynayacaktır. Ancak parlamento da bir platform olarak önemlidir. Ulusal ve uluslararası düzeyde kitlelerin sesini dile getirmek ve ülke politikasında etkin bir güç olmak aynı zamanda Parlamantoya girebilmeye ve orayı bir platform olarak iyi biçimde değerlendirmeye bağlıdır. Yoksa, sözko-

Türk sol ve demokratik güçlerinin kapsadığı zaman, Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'nın bütününde örgütlenip geniş destek bulabilecektir.

Diğer yandan, her iki halkın sol, demokrat ve yurtsever güçlerinin katılacağı böylesine ortak bir örgüt, halklarımız arasında güveni pekiştirecek ve geçmişin zulme, sömürüye, eşitsizliğe dayalı politikalarına karşılık, her iki halk bakımından kardeşliğe, eşitliğe ve özgürlüğe dayalı yepyeni ufuklar açacaktır. Bundan ne Kürt ne de Türk olarak ürkemek için hiçbir neden yoktur. Demokrasi ve özgürlük için, zulüm ve baskı çarkına karşı neden birlikte mücadele etmeyelim. Özellikle de, başarıya ulaşmanın güçleri birleştirmeye bağlı olduğu bu denli açıksa?.

Herhangi bir yanlış anlamayı önlemek için şimdiden şunu belirtmekte yarar var: Her iki halkın ilerici güçlerinin katılacağı böylesine geniş katılımlı bir legal kitle partisinin yaratılması, bugüne kadar illegalite koşullarında çalışmaya zorlanmış devrimci veya yurtsever örgütlerin varlığıyla ve onların kendi çalışmalarını koşullara uygun biçimde sürdürmelerıyla çelişmez. Bütün sorun her bir örgütün kendi çalışmasını ortak çalışmayla uyumlu kılmasıdır. Besbelli, sözkonusu legal parti bir örgütler toplama olmayacaktır; ama onlardan destek alacaktır ve bu da doğaldır. Ülkede ne zaman özlenen demokratik ortam gerçekleşir, geçmişin bentleri duvarları yıkılırsa o zaman herkes kendi adıyla, kimliği ve programıyla sahneye çıkabilecek ve belki yeni koşullara yönelik yeni birlikler, cepheleer yaratılacaktır.

Yine, gerek her iki halkın değişimden yana tüm güçlerini kapsayacak bir demokratik platformu, gerekse böylesi bir geniş katılımlı legal kitle partisini, her iki halkın gelecekte birlikte mi yoksa ayrı mı yaşayacağı konusuyla karıştırmak gerekir. Bunlar farklı şeylerdir. Önerimizde yer alan platform olsun, legal kitle partisi olsun, ülke-

Diğer yandan, her iki halkın sol, demokrat ve yurtsever güçlerinin katılacağı böylesine ortak bir örgüt, halklarımız arasında güveni pekiştirecek ve geçmişin zulme, sömürüye, eşitsizliğe dayalı politikalarına karşılık, her iki halk bakımından kardeşliğe, eşitliğe ve özgürlüğe dayalı yepyeni ufuklar açacaktır.

Bundan ne Kürt ne de Türk olarak ürkemek için hiçbir neden yoktur. Demokrasi ve özgürlük için, zulüm ve baskı çarkına karşı neden birlikte mücadele etmeyelim. Özellikle de, başarıya ulaşmanın güçleri birleştirmeye bağlı olduğu bu denli açıksa?.

ça genişlemiş olmasına rağmen, koşullar hala birçok bakımdan buna uygun değil. Eğer sorun Kürt halkının temel ve haklı istemlerine uygun ileri bir program yapmaksa, ister Kürt kesimi bir başına, ister-

nusu partinin giderek kitlelerin ilgisini yitirmesi ve marjinal bir düzeye düşmesi şaşırtıcı olmaz. Böyle bir parti hem Kürt solunu, yurtsever hareketini, hem de Kürt halkının varlığını ve haklarını tanıyan

lerimizde demokrasinin kazanılması ve değişimin yolunun açılması için ortak savaşım biçimleridir.

Kanımızca koşullar bugün böyle bir parti için herzamankinden daha uygundur. Kürt ve Türk halkları bakımından demokrasi ve genel olarak değişim yönünde ciddi bir birikim oluşmuştur. Uluslararası koşullar da buna uygundur. Buna karşılık egemen sınıflar, iktidarı ve muhalefetiyle, kitlelerin değişim isteğine olumlu yanıt verme yeteneğinde değiller, böyle bir niyetleri yok. Tersine onlar, bir yandan eskisi gibi şiddet yöntemleriyle kitlelerin istemlerini bastırmaya, diğer yandan oyalama ve aldatmacalarla süreci yozlaştırmaya çalışıyorlar.

Ama gelecekte ayrı ya da birlikte yaşamaya özgür iradesiyle karar verecek olan her bir halkın kendisidir.

Kanımızca koşullar bugün böyle bir parti için herzamankinden daha uygundur. Kürt ve Türk halkları bakımından demokrasi ve genel olarak değişim yönünde ciddi bir birikim oluşmuştur. Uluslararası koşullar da buna uygundur. Buna karşılık egemen sınıflar, iktidarı ve muhalefetiyle, kitlelerin değişim isteğine olumlu yanıt verme yeteneğinde değiller, böyle bir niyetleri yok. Tersine onlar, bir yandan eskisi gibi şiddet yöntemleriyle kitlelerin istemlerini bastırmaya, diğer yandan oyalama ve aldatmacalarla süreci yozlaştırmaya çalışıyorlar.

12 Eylül döneminde cunta tarafından bunalıtılan kitleler, devrimci, yığınsal eylemlere yönelemeyince, çaresizlikle önce ANAP'a, sonra da SHP ve DYP'ye destek verdiler. Ancak sonuçlar ortada. Bildik-tanidik Demirel'in, demagojiden başka, kitlelere verebileceği yeni hiçbir şey olmadığı gibi, SHP de,

demokratik yöndeki değişim için oynayabileceği rol bakımından da olsa, kendisine bağlanan umutların boşuna olduğunu pek çabuk gösterdi. İnönü-Baykal ekibi kendilerini, 12 Eylül'ün ezdiği, soyup soğana çevirdiği, bu nedenle de ANAP'tan yüz çevirip SHP'ye yönelen emekçilere değil, büyük sermaye çevrelerine beğendirmek için çaba-lıyor. SHP yönetimi, demokratik hak ve özgürlüklerin kazanılması için enerji ve cesaretle çaba gösterceğine, bu iş için kitlelere destek olacağına, tam tersine köstek oluyor; onları yatıştırmaya çalışıyor, oyalıyor. Bu yönetim, parti içindeki yürekli ve mücadeleci sesleri susturmak için de elinden geleni yaptı ve sonunda onları partinin dışına attı. Kürt sorunu karşısında ise, gerçeği kabul etmek ve onun çözümü için cesaretili, demokratik adımlar atmaya yönelmek şurda kalsın, bu ekip, iktidara geldiği takdirde daha sert davranacağını açıklıyor. Kürt halkına karşı bugün yapılmakta olanlardan "daha sert" ise, besbelli, günümüzde 12 Eylül iktidarının bile göze alamadığı bir "tedip hareketi", bir kırımdır. Erdal İnönü'nün paşa babasının geçmişte yaptığı türden birşey yani.

Böyle bir SHP'nin kitlelere ne hak ve özgürlükler ne de ekmekle ilgili olarak verebileceği birşey olmadığı son derece açıktır. İnönü-Baykal ekibi, kendi politikalarını daha muhalefetteyken böylesine açığa vurmakla iyi etmişlerdir. Aslında, çelişkilerin keskinliği, dayatan sorunlar onları buna mecbur etmiştir. Bu ise yararlı oldu, kitlelerin gözünü açtı.

Birçok insan, 12 Eylül'den çıkış ve demokrasi yönünde bazı ciddi adımların atılması için SHP'ye bir rol vermişti. Şimdi onlar da gerçeği kavramıştır. Evet, demokrasinin kazanılması ve çok daha köklü değişimlere yolun açılması için halklarımızın tüm devrimci, demokrat, yurtsever güçlerinin birliğine ve dayanışmasına gerek var. Ama bu birliği temsil edecek örgüt asla, sosyal demokrat etiketi de takınsa, SHP veya o türden bir burjuva mu-

Evet, demokrasinin kazanılması ve çok daha köklü değişimlere yolun açılması için halklarımızın tüm devrimci, demokrat, yurtsever güçlerinin birliğine ve dayanışmasına gerek var. Ama bu birliği temsil edecek örgüt asla, sosyal demokrat etiketi de takınsa, SHP veya o türden bir burjuva muhalefet değildir. Ecevit türünden geçmişte sınanmış, denenmiş, temel sorunların çözümü yönünde gerçekçi, cesur politikalarından yoksun olduğunu kanıtlamış, bugün daha da geriye düşmüş, şovenliğini pekiştirmiş liderler de değildir. Umut soldadır, Kürt ve Türk halklarının gerçek sol, demokrat, yurtsever güçlerindedir.

halefet değildir. Ecevit türünden geçmişte sınanmış, denenmiş, temel sorunların çözümü yönünde gerçekçi, cesur politikalarından yoksun olduğunu kanıtlamış, bugün daha da geriye düşmüş, şovenliğini pekiştirmiş liderler de değildir. Umut soldadır, Kürt ve Türk halklarının gerçek sol, demokrat, yurtsever güçlerindedir. Bugün bize düşen, birlik yönünde olgun bir duruma gelmiş olan koşulları iyi biçimde değerlendirmek ve tüm bu güçleri ortak bir kanala yönlendirmek için enerji ve sorumlulukla çalışmaktır. Demokrasinin önündeki bentler böyle yıkılacak ve değişim rüzgarı tüm ülkeyi boydan boya böyle saracaktır.

Kürt ve Türk halklarının gerçek devrimci, demokrat ve yurtsever güçlerinin önünde bugün böylesi bir tarihi fırsat var. Bütün sorun bunu kavramak ve halklarımıza yol gösterme yeteneğinde olduğumuzu kanıtlamaktır.

Maraş Katliamı

12 Eylül Faşizmine Döşenen Yol

C. MERT

Bundan 11 yıl önce 23 Aralık 1978 günü halkımız Maraş'ta yeni bir katliam yaşadı. Sivil faşist güçlerden MHP'nin de içerisinde bulunduğu saldırganlar, emekçi halkımıza ve yurtsever insanlarımıza karşı saldırıya geçerek 200'e yakın kişiyi katlettiler.

Bugün Marş katliamını değerlendirirken, ilerici kesimlerin dahi zaman zaman içerisine düştükleri yanılgıları bir kenara bırakmak ve olayı gerçekçi bir açıdan değerlendirmek zorunda olduğumuzu unutmamalıyız.

Bu soykırım, her şeyden önce emperyalist çevrelerle tekelci Türk burjuvazisi tarafından ortaklaşa gerçekleştirildi.

Onların amacı; bir yandan Kürdistan'da gelişen ulusal-demokratik hareketi geriletip sindirmek ve halkımızın saflarını bölmek, diğer yandan ise Türkiye'ye getirmek istedikleri faşist rejime uygun bir ortam hazırlamaktı.

Onlar, esasında 1960'lardan sonra CIA "Barış gönüllüleri" ve benzeri ajanları kanalıyla Türkiye ve Kürdistan'ın sosyo-ekonomik yapısını saptarken, etnik haritasını çıkarırken bugünleri düşünerek hareket etmişlerdi.

Maraş katliamının hazırlıkları yapılırken özellikle **Alevi-sunni çatışması** tezgâhlandı. Bu konuda yoğun propagandalar yapıldı. Hatta çok sayıda emekçi insan bu propagandanın etkisinde kaldı. Saldırganların bir bölümü de bu düşünceyle hareket ettiler.

Hatta buna bakılarak olayın bir "**Alevi-sunni çatışması**" biçiminde değerlendirildiğine de yer yer rastlanıldı.

Tabii ki, olayın bir **Alevi-sunni çatışması** biçiminde değerlendirilmesi olanaksızdır. Unutmamak

gerekir ki, sömürü çevreleri savaş çıkarır ve başka ülkeleri işgal ederken de gerçek niyetlerini açığa vurmaz, çeşitli bahanelerle olup biteni inkara yönelirler.

Örneğin, Maraş katliamı döneminin Başvekili şahin kanatlı Ecevit güvencini de, Kıbrıs'ı işgal ederken yaptığına "Barış Harekâtı" adını takmamış mıydı?

Bu katliam sömürgeci Türk burjuvazisinin Kürt halkına yönelik bir saldırısıdır ve onun asıl düzenleyicisi de devletin resmi güçleridir. Özünde bu, bugünün teritoryal saldırı güçleri olarak bilinen o günün **Özel Harp Dairesi Kontr Gerilalları** ve **MİT** eliyle düzenlenen bir katliamdır. Sivil faşist güçlerden MHP'nin aktif rol alması, perde arkasında ki asıl düzenleyicileri unutturmamalıdır.

Katliamı düzenleyen güçler bunu "**Türk'ün şahlanması**" diye nitelendirmişlerdi.

Doğrusu, iyi buyurmuşlardı. Türk'ün Atasının ruhu şahlanmıştı, Kemalist gelenek Dersim'de, Zilan'da olduğu gibi bu kez de Maraş'ta hükmünü icra etmişti. Militarist-sömürgeci burjuvazi ve emperyalist güçler emellerini demir ökçeleriyle yüzlerce insanın cesetlerine basarak gerçekleştirmiş ve bunu da istedikleri azgın iktidarlarının payandası yapmışlardı. 12 Eylül'ün generalleri de bu mevzilerden kalkarak faşist cuntaları için önemli ideolojik propaganda malzemelerini devşirmişlerdi.

Maraş soykırımı sırasında Ecevit iktidardaydı. Burjuvazi dar boğazını yaşıyordu. Dövizsizlikten petrol getiremiyor, petROLSÜZLÜKTEN dolayı kaloriferler yanmıyor, evler ısıtılamıyordu, benzin kuyrukları büyüyor, ulaşım durma noktasına geliyor, fabrikalar ancak yüzde otuz kapasite ile çalıştırılabiliyordu. Ülkede dövize dayalı ürünler de yoklar listesine girmeye başlamıştı. Bunun yanı sıra, sürekli şekilde zorunlu

zamlar geliyor, Türk lirasının dolara, mark'a karşı değeri durmadan düşüyor ve enflasyon başdöndürücü bir hızla ilerliyordu. Adeta, ülkenin tüm ekonomisi rayından çıkmış, başı boş şekilde yuvarlanıp duruyordu. Tam bir keşmekeş ve çöküntü havası ortalığı kaplamıştı.

Tabii ki, böyle giden durumun daha da ağırlaşmış kontrolden çıkmasında burjuvazinin ve emperyalistlerin rolü büyüktü.

Öte yandan, yasal hakları için işçiler hak grevine çıkıyorlardı. Bu durum da burjuvaziyi çileden çıkarıyor-

çıkabilecekti. Bu durum ise, muhtemel bir Kürt ayaklanması sırasında kendileri için büyük bir tehlike yaratacaktı.

Bu dönemdeki 1 Mayıs kutlamalarında Taksim Meydanı'nda Kürtçe yazılmış pankartların açılmış olması onlar için ürkütücüydü. Kürdistan'da gelişen muhalefet devletin tepesinde kılıç tutanları çileden çıkarmıştı. Generaller halkımıza gözdağı vermek için Kürdistan'da "Kanatlı Jandarma" tatbikatları düzenliyordu.

MHP'de hükümeti sürekli bir biçimde sıkıyönetim

du. İşveren çevreleri dönemin iktidarı CHP'ye karşı o güne kadar cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir mücadele açıyordu. Bu dönemde Ecevit hükümetine karşı açılan kampanya da işverenler tarafından gazete-lere paralı ilan verilerek güçlendiriliyordu.

Komünizm tehlikesi (!) büyük bir yaygara halinde ortalığı sardı. Genel Kurmay'da Kürt ayaklanması üzerine yapılan hesaplar yoğunlaştı. Kendi deyimleriyle "Türkiye'de kendisini Kürt kökenli kabul edenlerin bir ayaklanma gerçekleştirebilecekleri" sonucuna varıldı.

Bu nedenle de askerlik çağına gelmiş Kürt gençlerin askere alınması sürekli ertelendi. Çünkü; yapılan hesaplara göre, Kürt kökenlilerin asker içinde oranı % 10 idi. Erteleme olmazsa bu oranı % 20'ye

ilan etmesi için sıkıştırılıyordu.

Esasen, bu sıkıştırmaya pek de gerek yoktu. Çünkü, ECEVİT'de böylesi bir sıkıyönetimden yanaydı, ama hükümetine destek vermiş olan bazı kişi ve kesimlerin tepkilerini marke edebilmek için oyalanıyordu. Bu yüzden de, CHP bir sıkıyönetim ilanına yanaşmaz gibi göründükçe, faşist terör kamçılanıyordu. Malatya, Erzurum, Adıyaman, Sivas, Çorum, Pazarcık'ta olaylar tırmandırılıyor "Alevi-sunni sürtüşmesi" körükleniyordu.

Tüm bunlardan ötürü de 1978'in Eylül ayından itibaren Kürdistan illerinde olaylar birbiri ardından ve giderek yoğun bir şekilde patlamaya başladı.

3 Eylül: Sivas'da bir çok işyeri ve bina tahrip edildi. 9 ölü 92 yaralıyla sonuçlanan olaylar yüzünden so-

kağa çıkma yasağı ilan edildi.

6 Eylül: Elazığ, Gaziantep ve Adana'da iki gün üst üste işlenen cinayetlerde 12 kişi öldürüldü.

15 Eylül: Van'da aşiret kavgasında 15 kişi öldü. Ardından olaylar Ankara ve İstanbul'u sardı.

4 Ekim: Taksim-Sarıyer otobüsü durdurulup içinden alınan 2 sol eğilimli genç yolcuların gözünü önünde kurşuna dizildi.

9 Ekim: Ankara Bahçelievler'de 6 TİP'li bulundukları evde MHP'liler tarafından katledildi.

Faşist terörün ağırlarını Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'nın üzerine attığının en belirgin işareti 19 Aralık 1978 günü ortaya çıktı.

19 Aralık 1978 günü Maraş'taki Çiçek Sine-ması'nda "Güneş ne zaman doğacak" adlı film oynarken ilk bomba patladı. Hemen ertesi gün sol eğilimli insanların, devrimcilerin, yurtseverlerin ve demokratların devamlı gittikleri **Akın Kırathanesi** yayılım ateşine tutuldu ve ardından bombalandı. 21 Aralık günü iki öğretmen öldürüldü, bir diğerinin evine de bomba koyuldu. Nihayet, 23 Aralık günü olaylar birdenbire toplumsal bir havaya büründürüldü. Makineli tüfekler, uzun menzilli silaha kadar her türlü ateşleyici aracın kullanıldığı bu olayın boyutları kısa sürede büyüdü.

Bu olaylar, uzunca süredir devam eden ırkçı, faşist tahrik birikiminin son aşamasına getirildiğinin açık ifadesiydi. 24 Aralık gününe gelindiğinde çatışmalar diğer illere de yayılmaya başlamış ve ölü sayısı 200 civarına ulaşmıştı.

Ve nihayet, 25 Aralık günü **13 ilde sıkıyönetim ilan edildi** ve sokağa çıkma yasağı konuldu.

İlan edilen bu sıkıyönetim, 12 Eylül'e doğru hareket eden faşist konvoyunun taktik süsüydü.

Bu manevrada cümle gerici, sömürücü tayfası da görev almış, bu yolda kol kola girmişlerdi.

Sömürgeci burjuvazi ve onun omuzu kalabalık askerleri bir sıkıyönetim ilan ettirebilmek ve 12 Eylül faşist cuntasının yolunu döşeyebilmek için "**Alevi-sunni**" ayrımını öyle körükledi, karşılıklı kinleşmeyi öylesi bir noktaya getirdi ki, bu uğurda üç yaşındaki çocuk öldürüldü; hamile bir kadın karnından süngü-lendi. **Müslümanlığın beş şartını bilmediğinden dolayı kafasına tüfek dayanarak öldürülen ve arkasındanda üzerine benzin dökülerek yakılan insanlar bir avuç sömürücü ve onların faşist diktatörlüğünün mutlu ve akgünleri (!) için katlediliyordu.**

Öte yandan zamanın CHP'side giderek azgınlaşacak olan sıkıyönetimi "Eşgüdüm Koordinasyon Kurulu ile denetim altında tutacağını söyleyerek berbat ettiği işi kamuoyuna yutturmaya çalışıyor, oyunun **demokrasinin kurulları**" içinde oynanacağı görüntüsünü veriyordu.

Ama, herkes biliyor ki, son söz muktedir ve gele-neksel olan "kılıç"ın ve ülkenin yüksek çıkarları (!) için sık sık toplanan **Ulusal güvenliğin garantörü, devlet politikalarının buyurganı "kurul"**daydı.

Doğal olarak da, bu tablo içinde **eşgüdülen Ecevit sıkıyönetimi eşgüdemedi.**

Maraş katliamı ile CHP ordu ile kolkola girip, sözüm ona eşgüdümlü sıkıyönetimlerle iktidarını daha esaslı bir şekilde askerlerin güdümüne soktu.

Amerikalı efendileri ve has burjuvaları için sefere çıkan generaller de açılan bu yoldan 12 Eylül ile nok-talanacak olan **faşist diktatörlüğe** daha rahat yürü-düler.

İşçi sınıfının yoğun olduğu büyük kentler ve Kür-distan'da ilan edilen sıkıyönetimle bay Ecevit, devleti-nin "**yüksek çıkarlarını**" ne kadar gözetildiğini de ele-güne ispatlamış bulunuyordu.

Doğrusu bay Ecevit bu konuda olduğu gibi "**Ül-ke güvenliği ve risk**" konularında da teorilerini o günden bu yana bir hayli geliştirdi.

Şimdilerde de, kendi deyimiyle "**Doğu ve Gü-neydoğu Anadolı**"nın sorunlarını yenmek, ora-ları kalkındırmak, bölge barışını sağlayabilmek için bir "**BÖLGE BAKANLIĞI**" öneriyor.

Bu önerisiyle de halkımız "**Ecevit güverci-ni**"nin kanatları altında hangi bombaları taşıdığını daha iyi anlıyor.

Aslında o, eşrafı devlet ve cümle sömürücü tay-fasının yüksek çıkarları için **KÜRDİSTAN VALİ-LİĞİ**'ni yeterli görmüyor. Kürdistan için **Sömürge Bakanlığı** istiyor.

Zaten, CHP'nin "**Sağa da sola da karşıyız**" savsatası ile faşist tertiplere göz yumarak yürüdüğü yolda kendisi gibi rakibi burjuva partilerine "hükümet etme yarışında da yenileceği belliydi. O, solcuların, ile-recilerin, yurtseverlerin ve devrimcilerin desteğini istiyor ardından da onlara hançer sallıyor ve sonra tekrar dönüp onlardan yeniden destek istiyordu.

Bazı Kürt milletvekillerine dayanarak kabinesini kurabilen Ecevit, Maraş Katliamı bahane edilerek hiç bir olayın meydana gelmediği illeri de dahil olmak üze-re Kürdistan'ın hemen hemen tatamında ilan edilen sıkıyönetimin mimarları arasında yer almak **şerefine** (!) ulaştı. Ve işte, tarih, o güne dek eşine rastlanılmamış bir demokrasi keşfetti; ve onu sayfalarına kaydetme-nin keyfini yaşadı.

Ve yine tarih, militarist devlet güçlerinin ve faşist çetelerin Maraş'ta Kürt halkına karşı giriştikleri yeni bir soykırımı belgeleriyle arşivlerine yerleştirdi. O, onların kadın, erkek, genç, ihtiyar ve çocuk ayrımı yapılmadan insanlarımızın baltalarla parçalanıp, boğazlanışını bel-leğine kazıdı.

23 Aralık 1978'lerde Maraş'ta kurdukları tezgahta

Olaylar ve Görüşler

halklarımız için daha zorlu, daha kanlı ve daha acı dolu günleri örmeye başlayan zalimler, 12 Eylül'de yönetimi ele geçirdikten sonra, dün kanlı saldırılarını, insanlık dışı uygulamalarını kat kat arttırdılar.

Kanlı generaller cuntası, ülkemizde ve tüm Türkiye'de açlık ve yoksulluğu her geçen gün biraz daha artırdı. Köylerimizi, mahallelerimizi bastı, insanlarımızı keyfi bir biçimde işkenceden geçirdi, tutukladı ve bir çok insanımızı da katletti.

Emekçi Türk halkını ve onun işçilerini zalimce sömürdü, onların sömürüye karşı çıkan evlatlarını işkence tezgahlarından geçirdi. İşçilerin sendikalarını kapattı, tüm çalışanları hak isteyemez duruma getirdi. Üniversiteleri köleleştirdi; bilimsel çalışma ve idari özerkliğini dinamitletti. Gençleri örgütsüz bırakıp, onları suçlayarak "olanların günahkarı" ilan etti. Daha ne-ler etmedi ki...

İrkçı-faşist terör, Kürdistan'da hayatı tam anlamıyla cehenneme çevirdi. Faşist diktatörlüğün işkencehaneleri ve özellikle Diyarbakır zindanları; Hitlerin toplama kamplarını ve kukla yönetim dönemindeki Saygon zindanlarını bile geçti.

Bugünlerde dazlak kafalı ramboları, özel timleri, komando birlikleri uçakları ve helikopterleriyle Kürdistan'da bir kara bela gibi dolaşmaya başladılar; köy koruyucularıyla birlikte aşiretleri silahlandırıp halkımızı bir birine kırdırmaya koyuldular.

Her yanı barut kokusu sarmış, evler, barklar ve tüm bannaklar yakılıp yıkılmakta, insanlarımız çoluk çocuk demeden kurşunlanmakta, kadınlarımız her türlü adi yöntemlerle aşağılanmaktadır. Ülkemizde provakasyonlar kol gezmekte, dejenerasyon derinleştirilerek işlenmekte, silahlandırılan aşiretlerle halkımız kendi içinde **düşman kamplar kapanına** kısırılmakta, öte yandan da **dost-düşman aşiret listeleri** yayımlanmaktadır.

Cudi Dağı ve yöreleri her gün yeni bir olayla sömürgeci zulümlerine tanık oluyor. Kürdistan, **Gundik** (Balveren), **Girêçelya**, **Cinebir** (Yeşilyurt) İkiyaka vb. köylerinde tezgahlanan vahşetin dehşetini yaşıyor.

Beri yanda, burjuva partileri demokrasi söylevleriyle tozu dumana katıp, **tepe-tepe kullandıkları kendileri için demokrasinin** keyfini çıkarıyorlar. O yüzden de, özgürlük ve demokrasiden söz açıyor, bu konularda mangalda kül bırakmıyor, dünya-alemi kandırmaya, onların gözlerini boyamaya çalışıyorlar.

Çağdaş demokrasiden, insan hakları ve özgürlüklerinden, barıştan ve tüm güzel şeylerden söz açıp, emekçi halkımıza yağ çeken sosyal demokrat baylar

da partilerini kurduktan sonra aynı kervana katıldılar.

Bir zamanların CHP'si gibi bugünün SHP'si de devlet kollayıcılığının zirvelerinde mevzilenmiş, halkımıza boyun eğdirmeye, onu yok sayma, kendi kaderi üzerinde söz söyletmeme politikalarında başı çekiyor.

Kendilerini "demokratik sosyalist" olarak da niteleyip, "Sosyalist Enternasyonal"lere katılan çağdaş demokrasinin bu harika çocukları, kendi dar dünyalarının has bahçelerinde açtırmaya çalıştıkları sosyal demokrasi güllerini, dikenlerinden arındırmak için gerçek demokratları partilerinden kovdu, Kürt kimliğinin, Kürt kültürünün sorgulandığı toplantıyı izleyen 7 milletvekilinin de kellesini istedi; onları partiden ihraç etti.

12 Eylül'den töreme iktidar partisi'ne dış geçiremeyen, "ana muhalefet görevlerini yapmayıp" belirsizlikler ve tutarsızlıklar içinde bir o yana bir bu yana savrulan bu şanlı (!) sosyal demokrat parti, Kürt halkının en basit insani haklarına ilişkin istemlerin seslendirilişine bile şiddet ve dehşetle karşı çıkıp bu konuda güçlü muhalefet oluşturmakta birinciliği kimseye bırakmamaktadır.

Bu sosyal demokrat baylar, öte yandan diğer burjuva partileriyle kendi aralarında "**milli mütabakat**"a varıp Kürdistan'a zulüm yağıdırıyor, devlet terörüne arka çıkıyorlar. Kendilerini **demokrasinin vaz geçilmez unsurları** sayan bu partiler ülkemizde savaş ocakları açmaktan çekinmiyorlar.

Tutuşturulmuş bu ocakların, azdırılan yangınların sorumlusu elbet de Kürt halkı değildir. Bu barbarlığın ve soysuz yıkımın sorumlusu, yüzyıllardır ülkemizi sömürgeleştirip halkımızı boyunduruğa vuran militarizm, ırkçı-şoven burjuvazidir. Onlar halkımızın özgürlüğünü pranga altında tutuyorlar.

Ama onlar bilmelidirler ki, mazlum halkımızın özgürlüğünü kayıtlayanların bizzat kendileri rahat yüzü görmeyecek ve özgür olamayacaklardır.

Yine faşizmin kuklası omuzu kalabalık o insanlar unutmazınlar ki, halkımız yüzyıllardır baskıya ve teröre göğüs gerdi ve ona karşı savaştı.

Katliamlar ve sürgünler karşısında direnen, mücadelesi her gün biraz daha ileriye doğru gidip gelişen **Kürdistan halkının ulusal demokratik mücadelesi, Enternasyonalist görevlerini bir an olsun aklından çıkarmaksızın tüm güçlükleri aşacaktır. Halkımız kölelik zincirini paramparça edecek ve özgürlüğüne kavuşacaktır.**

Sömürgeci faşist güçlerden Maraş'ların hesabı sorulacak ve onlar alçakça yöntemlerle döktükleri kanlar da boğulup gideceklerdir...

BAĞIMSIZLIK UĞRUNA BOTAN HAREKETİ

Sovyet Kürtlerinden Dr. Celilê Celil tarafından yazılan "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler" adlı kitap, Irak Kürtlerinden Dr. Kaus Kaftan tarafından Rusça'dan Kürtçe'nin sorani lehçesine çevrilmiş ve 1987 yılında Bağdat'ta yayımlanmıştır.

Bedirhan Bey Hareketi'ni inceleyen bölüm, kitapta "Bağımsızlık Uğruna Botan Hareketi" başlığı altında ayrı bir bölüm olarak yer almaktadır. Birçok tarihi belgenin incelenmesi sonucu hazırlanan kitabın bu bölümü H. Güzel tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Dr. Kaus Kaftan'ın anlam bütünlüğü için yaptığı ilaveler ve notlar (K. K.) şeklinde, çevirmeninkiler ise, (H. G.) olarak yazılmıştır.

Çeviriyi aşağıda sunuyoruz.

Hükümrânlık Bedirhan Beye atadan-babadan kalmıştı. Bedirhan Bey genç olmasına rağmen, çevredeki Kürt beyleri arasında hakimiyet kurmuş, iktidarını kabul ettirmişti. Bedirhan Bey'in Botan bölgesindeki hakimiyetinin, günden güne sağlamlaşmasında onun, bölgede kanun, nizam ve asayişin kurulması için harcadığı çabaların katkısı büyüktür.

Bedirhan Bey, 1830'lu yıllarda Reşit Paşa'nın amansız ve kanlı savaşlarından uzak durmayı başararak, silahlı güçlerini ilerde zamanı geldiğinde kullanmak üzere yokalmaktan kurtarmıştı. (*)

Bedirhan Beyin hakimiyeti yalnızca Botan bölgesiyle sınırlı kalmadı, genişledi. Musul ve Bağdat paşaları Bey'i hesaba katıyorlar, Diyarbekir bölgesi Kürtleri ve liderleri ile Osmanlı yönetimine (**) bağlı olan Kürtler, daha ziyade Bedirhan Bey'in hakimiyetini tanıyorlar ve onun dediklerine kulak asıyorlardı.

Bağdat Paşası aynı zamanda Bedirhan Bey'e kuşku ile bakıyor, ihtiyatlı davranıyor ve onun bu davranışları farketmemesi için çaba harcıyordu. "Gözümün önünde —diye yazıyor V. Diti— Bağdat Paşası, Bedirhan Bey'e, birkaç uşak, birkaç at ve emsalsiz bir eğer gibi kıymetli hediyeler gönderdi." (1) Bedirhan Bey de Bağdat Paşasına karşı saygılı davranıyordu. Ama bu saygıyı, Paşaya bağımlı bir kişi olarak değil, Paşa seviyesinde bağımsız bir bey olarak gösteriyordu.

Bedevilerin, Bağdat için tehlike kaynağı olmaya başladıkları güç bir dönemde, Bedirhan Bey, silahlı güçleriyle Paşanın yardımına koştu. Bey'in silahlı kuvvetleri, Hile köyü çevresinde Bedevileri kovaladılar, Bedirhan Bey'in bu başarısı Bağdat Paşası'nın gönlünü hoş etmekle birlikte, Bey'in otoritesini Paşa'ninkinden daha etkili bir hale getirdi.

Osmanlı yöneticileri, Bey'in bu başarıları ve etkinliğinden rahatsızdılar. Altın alta ona karşı kin besliyorlardı. Ama bu düşüncelerini açığa vurmuyor, Bey'e karşı açık bir biçimde hareket etmek istemiyorlardı. Bedirhan Bey, kendini bir beylik lideri olarak tanımlıyor ve bağımsızlığını İstanbul'dan saklamıyordu.

Avrupa ülkeleri temsilcilerinin kendisini Sultan'ın fermanı ile ziyaret etmelerinden hoşlanmıyordu. Misafirlerin Sultan'ın Fermanı ile gelmelerini bir hakaret olarak görüyor, bu tür misafirleri soğuk karşılıyordu.

İngiliz subayı (Kolone) K. Rich, Diti'e başından gelenleri anlatarak, Bedirhan Bey'in yanına Sultan'ın fermanı ile gitmemesi için onu uyandırıyor. Çünkü "Bedirhan Bey, Sultan'ın himayesini ve hükümrânlığını tanımıyor, kendi topraklarında istediği gibi hareket ediyor ve kimsenin işlerine karışmasını istemiyor." (2) diyordu. Diti, Bedirhan Bey hakkında yazdığı makalede, K. Rich'in anlattıklarını aktararak Sultan ile "Sultan'a bağlı olanlar" arasındaki ilişkileri net ve açık bir biçimde ortaya çıkarıyor. "Cizré'ye vardığımda —diyor K. Rich devamla— kalabileceğim bir köy veya kasaba bulmayı düşündüm. 'Beni misafir edecek kimse var mı?' diye sordum. 'Han burada' diye cevap verdiler. Han'a birisiyle 'kendisiyle görüşmek isteyen bir İngiliz var' diye haber gönderdim. İngiliz ya gezgin ya da elçi olabilirdi. Ama aslında ben Osmanlı ve İran arasındaki sorun için özel olarak bölgeye gönderilmiştim. Yanına vardığımda Han oturuyordu. Elimde Sultan'ın fermanı ile Han'a yaklaştığımda, o, hiç yerinden kımıldamıyordu. Daha sonra kalkmaya karar vermiş olacaktı, kımıldayarak biraz doğruldu. Fermanı verdim. Okudu, daha sonra baştan tırnağa kadar beni süzdü. Oturmamı istemedi. (Unutmamak gerekir ki Doğu'da sadece uşaklar ayakta beklerler ve onlardan oturma-

ları istenmez. Misafirin ise, kıymetsiz de olsa oturması istenir ve önemine göre kahve ya da nargile ikram edilir.)

Tüm bunlardan sonra Bedirhan Bey, 'niye geldin?' diye sordu. Şu cesarete bak! Kalabilecek bir yer, bir misafirhane bulmak için geldiğimi söyledim. Ferman bulunan elini sallayarak 'benim yanıma? Misafirhane?' diye cevap verdi. Sert ve asık bir yüzle 'burası kervansaray mı? Ben muhtar mıyım? Ne Sultanı? Ben hiç bir Sultan tanımıyorum. Sultan da kim? Bana ne Sultandan ve de fermanından? Buranın tek hakimi benim. Kendi arzumu misafir kabul ederim. Benim yanıma gelenleri kabul ederim. Sultan'ın fermarıyla gelenleri değil' dedi" (3)

İngiliz Subayı'nın nasihati Diti'i Bedirhan Bey'in hisminden kurtardı. Diti, Bey'le görüşünce, Bedirhan Bey'in hükümranlığını ve Sultan'a boyun eğmediğini anladı. Bey bağımsızdı. Sultan'a ve İstanbul'a "bağımlılığı" sadece bazan Sultan'a hediyeler göndermekti. Buna karşılık Sultandan da ona hediyeler geliyordu. Vergi, haraç ve orduya asker vermiyordu. Kendi ordusu vardı, arzu ve isteğine göre bu orduyu yönetiyordu. Bey'e bağlı Kürtler, biri iki etmeden büyük bir fedakarlıkla ona hizmet ediyor, emirlerini yerine getiriyorlardı. (4)

Bedirhan Bey, hakimiyetini güçlendirmek amacıyla, Osmanlıların yenilgiyle sonuçlanan Osmanlı-Mısır savaşının oluşturduğu ortamdan faydalanarak; dağınık Kürt aşiretlerini kendi etrafında toplamak, aşiretler arasındaki düşmanlık ve çelişkileri ortadan kaldırmak için yoğun çaba harcadı. Bedirhan Bey, küçük aşiretleri kolayca çevresine topladı. Bunun nedeni ise; 1838 yılında Osmanlı orduları bölgeye akın etmiş, güçlü aşiret reisleri ya dağıtılmış ya da sürgün edilerek bölgeden uzaklaştırılmışlardı. Başsız kalan ve Osmanlı askerlerinin baskı ve zulmü altında bulunan bölge halkı, Bedirhan Bey'i bir sığınak ve onun hedeflerini gerçekleştirecek kişi olarak görüyordu. Gelişmeler Bey'in yararına oluyordu. Özellikle, Osmanlı ordularının bir bölümünün, Mezopotamya'daki Arap ayaklanmalarını bastırmakla meşgul olmaları, Bedirhan Bey'den yana bir ortamın oluşmasına yardımcı oldu.

Hakkari Beyliği ve Botan Beyliği arasında eskiden beri var olan çekememezlik ve çelişkilere rağmen, Bedirhan Bey, Hakkari Beyi Nurullah Bey ile barışıp, anlaşmayı başardı. Bu anlaşmaya göre her iki taraf da Osmanlı yönetimine karşı ayaklanacaklardı. Ama Mevkus (Mikus olacak -H. G.-) Beyi Abdal Han ile ilişkiler iyi değildi. Abdal Han ve altı kardeşinin Van Gölü çevresinde büyük bir etkinliği vardı. Bedirhan Bey ve Abdal Han arasındaki ikiliğin, çelişkinin her iki tarafa da hiç bir yararı yoktu. Bedirhan Bey çabaları sonucunda, Abdal Han'ın kendisiyle anlaşma yapmasını başardı.

Daha sonra Sultana karşı olan Kürt Beyleri arasında birlik oluştu. Bir süre sonra Van Bey'i Mahmud Han ve kardeşi Abdal Han da bu birliğe katıldılar. (6) Çok

geçmeden bu Kürt beyleri, "Osmanlılara karşı birlikte ayaklanmak, Kürdistan'ı kurtarmak, ayrı ayrı bağımsız hükümetler kurmak" için kendi aralarında bir anlaşma imzaladılar ve anlaşmayı "Kutsal Anlaşma" olarak adlandırdılar. (7)

"Kutsal Anlaşmayı" imzalayan beyler şunlardı: Hakkari'den Mustafa Bey, Derviş Bey, Mahmud Han, Nurullah Bey, Fettah Bey; Hizan'dan Halit Bey; Muş'tan Şeref Bey ve Kars yöresi Kürt aşiretleri reisi Kör Hüseyin Bey.

Yapılan birliğin başkanı olan Bedirhan Bey, İran Kürtlerinin büyük beyliğini, yani Erdelan Beyi'ni bu anlaşmaya çekmeyi başardı. (8) Bu dikkat çekici bir olgu idi. Çünkü bu olay, o dönemdeki Kürdistan'ın bağımsızlık mücadelesinin Osmanlı devleti çerçevesinden taşıdığını gösteriyordu.

Bedirhan Bey, Kürt aşiretleri arasındaki çatışmaları önlemek ve sorunları çözmek için büyük çabalar harcadı. Bu iş için ünlü bilgin, din adamları ve hakimleri görevlendirdi. Bu kişiler halk arasında Beyin görüşlerinin propagandasını yürütüyorlardı. Tarihçi, bilgin Beleş Şerkoyi, bu kişilerden Musul'lu Şeyh Mahmud ve Zaho'lu Şeyh Yusuf'un adını özellikle belirtiyor. (9)

Alpoçyan, "Kutsal Anlaşmayı" imzalayan beylerin, bağımsız Kürdistan'ın kurulmasından sonra, bölgelerin yönetimini kendi aralarında paylaşma konusunda anlaştıklarını söylüyor. Örneğin: Vustan, Gavan, Çatak ve Mikus bölgeleri Bedirhan Bey'e en yakın kişi olan Han Mahmud'a; Van Mustafa Bey'e; Çölemerg bölgesi ile İran Kürdistanı'ndan bir bölge Nurullah Bey'e verilecek.. (10)

"Kutsal Anlaşmayı" imzalayan beyler, düşmanın saldırılarına karşı koymak ve bertaraf etmek için hazırlıklara başladılar. Bu iş için, kaleleri gözden geçirdiler, eski kaleleri onardılar, yeni kaleler yaptılar. Silahları kontrolden geçirip, silahlı kişilerin sayısını artırdılar.

Kürt ordusunun yeni silahlara ihtiyacı vardı ve eldeki olanaklarla ordunun büyük bölümünü yeni silahlarla donatmak mümkün değildi. Bundan dolayı Bedirhan Bey, Mir Mahmud (Revanduz Bey'i, yani "Kör Paşa., K. K.) gibi, ülkenin zenginliklerinden faydalanıp, silah yapan işyerleri kurmak istiyorlardı. Bu amaçla usta ve uzman kişileri Cizre'ye getirtti. Onların yardımıyla birisi barut ötekisi ise silah üreten iki atölye kurdu.

Bu da Kürt aşiretlerinin durumunu bir hayli güçlendirdi. Bedirhan Bey, yerli uzmanların yetişmesi için, Kürt gençlerini okuma ve eğitim görmeleri için Avrupa'ya gönderdi. (11)

Bedirhan Bey'in siyasi programında, yüzyıllar boyunca Kürt halkıyla birlikte yaşayan Ermeni ve Asurilere dostça bir bakış açısı vardı. Asurilerin ve Ermenilerin desteğini kazanmak ve onlarla birlikte Osmanlılara karşı mücadele etmek, Bedirhan Bey'in önem verdiği konular arasındaydı. Böylelikle, Kuzey komşusunun yani Rusya'nın dikkatini çekebileceğini düşünüyordu. (12) Bedirhan Bey, Bağımsız Kürdistan'

in kurulmasından sonra, İran'a yönelme niyetindeydi. Bu öyle kendiliğinden bir düşünce ve niyet olmayıp, bazı nedenlerden kaynaklanıyordu.

1830'lu yılların sonlarına doğru, sınır olayları nedeniyle İran ve Osmanlılar arasındaki ilişkiler tamamiyle karışmıştı. Şahbazyan'ın yazdığına göre Bedirhan Bey, Van, Bitlis, Muş, Diyarbakir'den Urmiye gölüne kadar olan bölgeleri Kürt hükümetinin sınırlarına katma niyetindeydi. Bedirhan Bey, hükümetinde Ermenilere yüksek mevkiler ayırmıştı. Ermenilerin ticaret, elsanatları ve öteki dallarda söz sahibi olmalarından dolayı, Bedirhan Bey, ülkenin ekonomik işlerini onlara devretmişti. (13) Bedirhan Bey'in ordusunda bir hayli Ermeni vardı ve bunların çoğu Dih (Dıra) köyü halkıydı. (14)

Kürt derebeylerinin Ermeni köylerini sömürdükleri, baskı altında tuttukları doğrudur. Ama bu baskı, ekonomik nedenlerden kaynaklanıyordu. Ulusal ve dini bir özellik taşıyordu. Ayrıca Kürt köylüleri de aynı baskının altında idiler. A. Bremyan'ın görüşüne göre Ermeniler ve Kürtler derebeylerin zulmünü aynı biçimde görüyorlardı. "Kuşkusuz, Kürt aşiret reisleri kendilerine bağlı olan Ermenileri, hükümet memurlarının saldırılarına, hırsız ve rüşvetçilere karşı koruyorlardı. 1830'lu yıllarda, yani Kürt aşiret reislerinin bağımsız ve güçlü olduğu yıllarda, birçok Ermeni, Kürt aşiret reislerinin maiyeti ve yardımcıları arasında yer alıyorlardı. Ermenilerin Kürtlerle sıkı ilişkileri vardı ve korkmadan yaşıyorlardı." (15)

Bedirhan Bey, Kürtlerle Ermeniler arasında kız alıp vermeyi serbest bırakmıştı. (16) Bey, yönetim için hazırladığı program doğrultusunda çalışmalarını sürdürüyor, Ermenilere ve Kürtlere aynı gözle bakıyordu. Şahbazyan şöyle yazıyor: "Düşünce doğru ya da yanlış, her ne kadar iki tarafın ayrı ayrı aşiretler olmasına ve ayrı dinlere mensup olmalarına rağmen, her iki taraf da aynı ırktandırlar ve aynı kanı taşımaktadırlar" (17)

Ayrıca birçok Ermeninin, Bedirhan Bey'in maiyetinde yer aldığını ve Bey'in bunlardan, danışman ve inatlı kişiler olarak faydalandığını belirtmek gerekir. Şahbazyan ve Alpoçyan'ın bahsettiklerine göre, Bedirhan Bey'le birlikte çalışan Ermenilerin arasında öyleleri vardı ki, beylik kendilerine babadan ve atadan kalmıştı, hatta Osmanlı yöneticileri tarafından da hükümrân olarak tanınıyorlardı. Şahbazyan ve Alpoçyan bunlara, her ikisi de Vanlı olan Stefan Mazokyan ve Organış Çalkırtıyan'ı örnek olarak gösteriyorlar.

Mamikyane adlı asilzade bir aileye mensup olan Stefan Manokyan, "babasının kendisini İstanbul'daki İtalyan okuluna gönderdiğini, tahsilini orada tamamladığını, İtalyanca, Fransızca, Türkçe ve bir kaç dil daha bildiğini" söylüyor. (18) Başkale halkından Ermeni Mir Marto, Bedirhan Bey'in ordu komutanlarından biriydi.

Dr. Lipitsoes, 1904 yılında basılan "Ortadoğu Hristiyanları" adlı dergide yayınlanan, "Kürtler ve Ermeniler" adlı makalesinde, Kürtlerle Ermenilerin dostluğundan bahsediyor, şöyle yazıyor: "1838 yılı ön-

cesinde Kürtlerle Ermeniler arasındaki ilişkiler tam bir dostluk ilişkileri idi. Birçok defalar kız istemeler görülmüştür. Bu durumlarda Ermeni kiliselerinde, Ermeni Papazlar nikah kıyarlarken, Kürtler büyük bir saygıyla papazı seyreliyorlar. Hatta Ermeni kiliselerinde namaz kılıyorlardı."

Ortamin ve ekonomik yaşamın iyileştirilmesi, Bedirhan Bey'in programında yer alan en önemli sorunlardandı. Bunların gerçekleşmesi için şunların yapılması zorunlu idi:

1) Asayişin sağlanması. Bölge sakinlerinin korku ve kuşkudan kurtarılması, mal ve mülklerinin hırsızlardan, soygunculardan korunması.

2) Adil bir vergi sisteminin kurulması.

Bedirhan Bey bu sorunların çözümünün; halk içindeki otoritesini arttıracığından, Osmanlı rejiminin hırsız ve rüşvetçi yüzünü açığa çıkaracağından, Osmanlılara karşı mücadelede halkın kendi yanında yer almasına neden olacağından kuşku duymuyordu. Öyle de oldu. Ağır vergi yükü ve haraç altında perişan olan komşu bölge sakinleri Bedirhan Bey'in reformlarını coşkuyla karşıladılar. Bedirhan Bey'in yaptıkları, onları omuzlarındaki vergi yükünü hafifletme, iş bulma ve korkudan uzak yaşama vb. konularda umutlandırdı. Bundan dolayı bu Kürtlerin büyük bir bölümü, Bey'in kontrolü altındaki bölgelere geldiler.

Bu dönemde Kürdistan'da gezi yapmakta olan V. Diti, "yolda Bey'in bölgesine göç etmekte olan Kürt kabilelerini gördüğünü" diye yazıyor. (19) Ama her isteyen yine de Bedirhan Bey'in topraklarına gidemiyor, "Bedirhan Bey Kürdü" adını alamıyordu. Çünkü bölgeye gelip yerleşmenin bazı şartları vardı. Gelmek isteyenlerin bir ata ve bir kılıç veya tabancaya sahip olmaları gerekiyordu. Yani, gerektiği zaman Bey'in orduları saflarında savaşmak için "silahlı süvari" olmak lazımdı. Öne sürülen bu şartlar Bedirhan Bey'in silahlı güçlerinin kısa bir süre zarfında gelişmesini sağladı.

Bedirhan Bey'in, hırsız ve soyguncuların üzerine cesaretle ve sıkı bir biçimde gitmesi, ülkede huzur ve sükuneti sağladı. Avrupalı gezginler öteki Asya ülkelerinde arzuladıkları sükuneti, Bey'in kontrolündeki bölgelerde buldular.

Rais ve Bres adlı iki Amerikalı misyoner Dergue köyünde Bedirhan Bey'i 1836 Haziranı'nda ziyaret ettikten sonra, "hiç bir suçlunun Bey'in elinden kurtulamayacağını" belirtiyorlar. "Ülkenin birçok bölgesinde görülen hırsızlık, rüşvet vb. olaylara bu yörede rastlanmıyor, yakalanan hırsız ve soyguncuların hemen eli kesiliyordu. Böylece, sükunet Kürdistan'ın en geri bölgelerinde bile sağlanmıştı." (20) diye yazıyorlar adı geçen misyonerler.

Yollardaki emniyete şahit olan V. Diti, "Musul-Diyarbakir yolunda hiç bir tehlike yoktu" diye yazıyor. Kendisini bir tek hizmetçi ile yalnız bırakmak istediklerini söyleyince şaşırın Diti'e rehberleri, "Bedirhan Bey'in topraklarında yolkesicilik ve soygun yoktur" diye karşılık veriyorlar. Bu durumu inanılması zor ve şaşırtıcı olarak değerlendiren Diti, rehberleriyle arasında

geçen konuşmayı şöyle anlatıyor: "Korkumu yenemedim. Kendimi tutamayarak, 'ne diyorsunuz!' diye bağırdım. Şaşırarak bana baktılar. 'Burada halkın kılavuza ve muhafıza ihtiyacı olmadığını, çocukların ellerinde altınlarla Bey'in topraklarında korkmadan dolaşabildikleri sözünü bilmiyor musun! Niye korkuyorsun?' dediler. Az daha bana 'ayıptır, utan' diyeceklerdi. 'Buralarda soygun olmaz, bir defa işlenen suç asla tekrarlanmaz. 'Bedirhan Bey'in hakimiyetinde senin duyduğun korku yoktur. Korkma hizmetçinle git. Eğer istiyorsan tek başına da gidebilirsin' dediler."

"Kürdistan'da böylesine emniyetli bölgelerin olacağını hiç düşünemüyordum" (21) diyen, ancak gerçeği yansıtan bu sözlerle de inandığını belirten Diti, şöyle sürdürüyor: "Kürdistan'da soygun, yolkesme ve öldürme olmadığı yol yoktur. Ama buralarda asayiş böylece sağlanmıştı." (22)

Kürtler, Diti'e Bedirhan Bey'in topraklarında olan tek bir soygun olayını anlatmışlar. Yanında 50 altın bulunan bir tüccar yolda soyulur. Tüccar bu olayı Bedirhan Bey'e şikayet eder. Hırsız bir kaç gün sonra, Bey'in emri üzerine dağlarda yakalanıp hakimnin huzuruna çıkarılır. Suçlu olduğu anlaşılınca elinin kesilmesi hükmü verilir. (23)

Bedirhan Bey halk arasında kazandığı saygının faydasını gördü. Her taraftan Kürtler, yoksul köylüler çalışmak ve huzur içinde yaşamak için Bey'in topraklarına geliyorlardı. Diti sözlerini şöyle tamamlıyor: "Göçerler Han'ın topraklarında asayiş ve düzen sağlandığı için dağlardan inip Bedirhan Bey'in topraklarında yerleşiyorlar, vergi veriyorlar ve askerlik yapıyorlardı" (24) Diti'nin bahsettiğine göre Bedirhan Bey'in koyduğu vergi yasaları Osmanlılarınkinden tamamiyle farklı idi.

Bey'in topraklarına yerleşen her köylüye bir miktar tarta veriliyor, karşılığında az bir para, birkaç piyaster (yaklaşık 4 ruble) alınıyordu. Köylüler, tarlalardan elde ettikleri ürünlerin 1/3'ünü Bey'e vermekle mükellef olurlar. (25) Halk, Bedirhan Bey'e verdiği haraç ve vergilerin Osmanlılara verdiklerinden daha az olması nedeniyle, canı-gönülden Bey'in düzenini savunuyordu. Amerikalı misyonerler Bey'in yardıma muhtaç olanlara para yardımında bulunduğunu söylüyorlar: "Bey, parayı dullar, çocuklar, yaşlı ve sakatlar, kimsesizler arasında paylaştırıyor, onlar da ellerini havaya kaldırıp dua ediyorlardı." (26)

Van Gölü'nde deniz kuvvetlerinin kurulması, en önemli ve büyük olay idi. Bedirhan Bey projenin gerçekleşmesi için tüm gücüyle uğraştı. Bu konuda atılan adımlar halkın sıcak ilgisini ve Bey taraftarı aşiret liderlerinin desteğini kazandı. Van Gölü'nde deniz kuvvetlerinin kurulması, bir yandan bölgedeki ticaretin gelişmesini sağlıyor, öte yandan da bölgeleri birbirine bağlıyordu. Gerektiğinde bölgelerin birbirlerinin yardımına koşmalarına olanak sağlıyordu. Bu projenin sağlam temeller üzerine kurulması için Bey, en son gemi inşa tekniklerini öğrenmek için Avrupa'ya öğrenci gönderdi. Bedirhan Bey, Van Gölü'ndeki çarklı vapurların yerine son teknikle yapılmış gemileri koymak

istiyordu. (27)

Bedirhan Bey Kürt aşiretleri ile "Kutsal Anlaşma"yı imzalayıp, ekonomik, toplumsal, siyasal ve askersal alanlarda yeteri derecede güçlenince, kendi liderliğinde Bağımsız Kürt Hükümetini ilan etmenin zamanının geldiği düşüncesinde idi. Bundan dolayı para bastırdı. Kürt Tarihçisi Alaaddin Sucadi'nin belirttiğine göre, paranın bir yüzüne "Botan Beyi Bedirhan", öteki yüzüne ise "1258 Hicri" (yani 1842) kazılmıştı. Cizre başkent oldu, bayrak orada açıldı. Kürt liderleri hükümeti destekleyecekleri ve koruyacakları konusunda söz verdiler, ant içtiler. (28)

Böylece Bedirhan Bey, gerçekten bağımsız bir Kürt beyliğini kurdu. Bunun önemli bir anlamı vardı. İstanbul'un bu beyliği ortadan kaldırma ve liderlerini cezalandırmanın gereği konusunda artık kuşkusu kalmamıştı.

Kürdistan'daki bu sıcak ortam ve kontrolden çıkan olaylar, Kürdistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılması doğrultusunda geliyordu. Bu da yalnız İstanbul'u değil, aynı zamanda Avrupa devletlerini de korkuttu. Çünkü gelişmeler onların siyasal ve ekonomik çıkarlarını tehdit ediyordu.

Kapitalist Batı'nın, Asya'daki (yalnız Asya'da değil elbet) sömürgeci politikasının en önemli halkaları Dini örgütler, yani İngiliz, Fransız ve Amerikalı misyonerler idi. Bunlar Hristiyanlığı (Protestan ve Katolik) yayma yoluyla halkları birbirlerinden koparmak için çaba sarfediyorlardı. Misyonerlerin çalışmalarını irdeleyen, yorumlayan V. İ. Lenin, kapitalistlerin "Hristiyanlık perdesi altında riyakarca soyguncu siyasetlerini gizlediklerini" açığa çıkartıyor (29).

Misyonerler Yakındoğu'da, Hristiyanlığın propagandasını yürütmek ve "gerçek hristiyan" yapmak için Ermeniler ve Asurilerden daha iyi bir çevre bulamazlardı. Ama misyonerlerin, Asuri ve Ermenilerin Kürtlerle komşu olarak yaşamalarından dolayı bu hedefleri gerçekleşmedi.

Asurilerin çoğu, Teyeri, Tihoma (Huma), Çelo (Çeli), Pervari ve Nerava (Nerva) -ki son iki yörede Kürtler ve Asuriler birlikte yaşıyorlardı- vb. gibi, Hakkari ve Botan arasındaki bölgelerde yerleşmişlerdi. (30)

İngiliz, daha sonra Amerikan misyonerlerinin Yakın Doğu'daki faaliyetleri 18. Yüzyılın sonlarında başladı ve 19. Yüzyılda tam bir gelişme gösterdi. "Nesturiler ve Müslüman Komşuları" adlı kitabında Amerikalı yazarı J. Joseph, misyonerlik hareketinin başlaması ve gelişmesinin ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerini görmezlikten gelerek, bu hareketi "yaradılış (oluşum) ve gelişme" ile, İngiltere ve Amerika'daki dini yaşamla açıklıyor. (31)

Bu alandaki ilk ciddi adımlar (yani misyonerlerin Yakın Doğu'daki faaliyetleri, -H. G.-) 1779 yılında Londra'da kurulan "Kiliseler Misyoner Topluluğu" ile 1810 yılında kurulan "Yabancı Ülkelerdeki Amerikalı Misyonerler Bürosu" adlı örgütler tarafından atıldı. Amerikalı misyonerler ilk defa 1830'lu yıllarda Asurilerle ilişki kurdular. Adı geçen derneğin propaganda aracı

olan "Misyoner Gerald" adlı dergi, düzenli bir biçimde Amerikalı misyonierlerin Yakın Doğu'daki çalışmaları ve eylemleri hakkında bilgiler yayınlıyordu.

"Amerikalı Misyonerler Bürosu" tarafından ilk defa, 1830 yılında Yakın Doğu'ya gönderilen Sims ve David adlı iki misyonier, Kürdistan'ı ve Ermenistan'ı gezdikten sonra; Yakın Doğu'ya gönderilecek misyonierlerin Asuriler arasında daha başarılı olacaklarını, daha iyi çalışma yürütebileceklerini ve daha etkin propaganda yapabileceklerini bildirdiler. Buna gerekçe olarak da Asuri ve Kürt gibi bölge halkları tarafından iyi karşılanmış olmalarını gösterdiler.

Nesturi Asurileri siyasi planda resmi olarak Erzurum Paşasına bağlı idiler. Ama Hakkari ve Botan arasındaki bölgede yaşayan Asuriler, Mar Şemun Petiryar'ın (Asurilerin dini lideri) bağlı idiler ve Hakkari Kürt Beyliği'nin hakimiyetini tanıyorlardı. Bu hakimiyeti tanıma, bağımlılıktan ziyade bir çeşit ittifakı andırıyordu. Çünkü, Asuri krallarının halk üzerinde tam bir hakimiyetleri vardı. Önemli sorunların çözümünde, toplantılara katılan Mar Şemun'un belirleyici bir etkisi mevcuttu. Hakkari Beyliği Meclisinde Asuri temsilciler bulunuyordu. Gerekli olduğu zaman, yani Hakkari Beyliği'ne bir saldırı olduğu zaman, veya Hakkari Beyliği'nin bir saldırısı anında Mar Şemun, yiğit ve savaşçı olan Asuri silahlı güçlerini yardıma göndermek zorunda idi. (32) Beyliğin iç çatışmalarında, Hakkari Beyi olacak kişinin tayininde Mar Şemun'un tavrı ve oyu çözümleyici bir rol oynuyordu.

Nurullah Bey, 1830'lu yıllarda Hakkari Beyi idi ve beyliğin merkezi Başkale idi. Kardeşinin oğlu Çölemerkli Süleyman Bey mevki sıralamasında Nurullah Bey'den sonra geliyordu. O dönemde yaşayanların belirttiklerine göre Süleyman Bey, babasının ölümünden sonra yasa gereği Hakkari Beyi olacak tek kişi idi. Ama gözü yukarlarda olan becerikli ve atik Nurullah Bey, beylik iddiasında bulunanları tasviye ederek Hakkari Beyi oldu. J. Joseph, Mar Şemun'un Nurullah Beyin oğlu Süleyman Bey'in çok yakın va candan dostu olduğunu belirtiyor.

1840 öncesi yıllarda dağlık Hakkari bölgesinde Asuriler ve Kürtler arasındaki ilişkiler dostça idi ve iki iyi komşu olarak birlikte yaşıyorlardı. Ama misyonierlerin, her türden diplomatların bu bölgede görülmeye başlanmasından sonra bu ilişkiler bozuldu. (Bak: Joseph J., *The Nestorians and their Muslim Neighbours*, Princeton 1961, sayfa 53 ve Matiyev K. N., Mario Henai. 1. *Dünya Savaşı ve Sonrasında (1914-1933) Asuriler Sorunu*. Rusça, 1968 Moskova, sayfa 30). Batılıların Asurilerle Kürtleri birbirine düşürmek için, dini ayrılıklardan nasıl faydalandıklarını gösteren dokümanlar vardır.

Perkins, 1836 yılında riyakarca Mar Şemun'a şöyle yazıyor: "Süleyman Bey'in babası (yani Nurullah Bey) size ve halkımıza eziyet ve zulum etme (ki halkınız yıllardır müslümanların topraklarında bu zulmü görüyor) tabiatından vazgeçmedi" (33). 1839 yılında Hakkari Beyi Nurullah ile Mar Şemun Doktor Grant'ı ziyaret

ettiler. Grant bu vesileyle Mar Şemun ile ilişki kurmayı başardı. Ayrıca Grant bu görüşmeden sonra, Asurilerin Eşita adlı büyük bir köyünde misyonierler için bir üs oluşturma kararına vardı. Amerikan misyonier örgütleri bu konuda Grant'ı desteklediler. Avrupa'daki örgüt ve kuruluşlar, özellikle İngiltere'dekiler, Grant'ın Hakkari gezisinden böylesine ani bir başarıyı beklemiyorlardı. Çünkü Grant bu dağlık bölgelere ulaşabilen üçüncü Avrupalı idi. Önceki iki kişiden birisi 1689 yılında bu bölgeye gelen Taverner, öteki ise burada öldürülen Sholtz idi.

Bir misyonier üssünün kurulmasının getirecekleri ve hedefleri "Kraliyet Coğrafya Derneği" ve öteki kuruluşların -ki hristiyanlık dininin yayılması için uğraşıyorlardı- Anisworth ve Rasam'a para ve öteki yardımlarda bulunmalarına neden oldu. Görünüşte Anisworth'un amacı Kürdistan'ı tahlil etmektir. Ama gerçekte Kürdistan'da hristiyanlığı yaymak için yolu açmaktı. (34)

Grant, istem ve hedeflerinin boşa gitmesini istemiyordu. Ayrıca İngiliz kuruluşları da Grant'ın başarılı çalışmalarının hiç yoktan elden çıkmasını istemiyorlardı. İşte bu nedenlerden dolayı Grant 1840 yılında Hakkari'yi yeniden ziyaret etti. Asurilerin Avrupalılara bakışı ve kulak asmaları ve onları dinlemeleri, Grant'ın, misyonierlerin Asuriler arasındaki faaliyetleri konusunu, açıkça ve yüzyüze Nurullah Bey ve Süleyman Bey ile konuşması, tüm bunlar Kürt liderlerini haklı olarak kuşkulandırdı. Çünkü Avrupalı örgütlerin Asurilerin Avrupalıları dostları ve koruyucuları olarak tanımaları için, Asurilere her türlü yardımda bulundukları, onları destekledikleri açığa çıkmıştı. Asuriler de misyonierlerin Hristiyan dünyasının temsilcileri olduklarını, gerçek bağımsızlığa kavuşmak ve dini inançlarını yaşatmak için misyonierlerin kendilerine yardım edecekleri düşüncesini paylaşıyorlardı. Asuriler Avrupalılara duydukları sempati ve dostluk duygularını saklamıyorlardı.

Anisworth'un kitabında bahsettiği bir Kürt İngiliz'e (yani Anisworth'a) soruyor: "Kim onları (yani Avrupalıları, misyonierleri) Kürtlerin ülkesine getirdi?" İngilizin yanında bulunan Asuri tercüman İngilizin yerine cevap veriyor: "Asuriler getirdiler!" (35)

Daha sonraki olayların gelişme seyrinde görülen tek şey Mar Şemun ve Kürt beyleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesiydi. Nurullah Bey, Erzurum Paşasının, kendisini Hakkari hakimi olarak tanıması için paşaya hediyeler gönderdi. Aynı zamanda Mar Şemun'un Asuriler üzerindeki etkisinin (günlük maddi yaşamdaki etkinin) zayıflaması için ortam hazırladı.

Nurullah Bey, Mar Şemun'dan sadece ve sadece Asurilerin dini sorunlarıyla uğraşmasını, günlük yaşamın yönetilmesini Beyliğe bağlı Asuri krallarına bırakmasını istedi. Bu kralların çoğu, Nurullah Bey'in yanında yer alıyor, Beyi destekliyor ve dini lider Mar Şemun'u iktidarı zorla gaspetmekle, kralları iktidardan uzaklaştırmakla suçluyorlardı. (36)

Grant, Asuriler ve Kürtler arasındaki bu çelişkiden ve yeni yeni başlayıp gelişme gösteren ufak tefek sa-

vaşlardan haberdardı. Grant bu çatışmaların önlenmesi için herhangi bir çaba harcamadı. Çünkü, Asurilere yapılan tehdit ve baskının onları "Ulu Tanrı"ya sığınmaya zorlayacağını düşünüyordu.

Asuriler ve Kürtler arasındaki ilişkileri bozmak niyetinde olan misyonerler, bu amaçla utanmazca halk arasında insanlar satın aldılar. Hatta ağız dolusu küfürler ettiler. Kürt yobazları arasında casuslar satın alarak onları, Asurilerin kültür değerlerini, elyazmalarını ve ibadet yerlerini ortadan kaldırmada kullandılar. Açık ki, Katoliklerin masum(!) planları Musul kütüphanesinde bulunan binlerce Asuri kitabını yoketti.⁽³⁷⁾

Grant'ın 1842 yazında Asuri köylerini dolaşmasından sonra, Hakkari bölgesi Kürtleri ve Asurileri arasındaki ilişki daha da bozuldu, karıştı. Grant, Nurullah Bey ve Süleyman Bey ile yaptığı görüşmelerde, Asuri köylerinde misyoner okulları (yani yeni Amerikan merkezleri) açma niyetini açığa vurdu. Musul Valisi ve Muhammed Paşa arasındaki çelişki ve çatışmalar sonucu oluşan siyasi ortamdan da yararlanan Grant, Eşita Köyü'nde okul yapımına başladı. Bina öyle sağlam bir biçimde yapıldı ki hiç de okula benzemiyordu. Birkaç yıl sonra aynı köye gelen ve binanın artıklarını gören Layard'a göre, bina bir misyoner üssünden (okulundan) daha büyüktü (Bak, Layard A.H. *Nineveh and its Remains: with and Kurdistan and the Yezidis, Or Devil-Worshippers*, London 1850 cild 1. s. 106-107)

Avrupalıların hristiyanlığı yaymak için bir köşk yaptırdıkları haberi Kürtler arasında çok hızlı bir biçimde yayıldı.⁽³⁸⁾ Kürtler arasında bağnaz dini duyguları alevlendirmek için mollalar, bu haber ve söylentileri her tarafa taşıyorlar, yayıyorlardı. 1843 olayının Asurilere hiç bir faydası olmadığı gibi Hakkari, Botan ve Behdinan Kürt Beyliklerinin Mar Şamun'a düşmanlık duygularına neden oldu.

İsmail Bey —ki daha sonra Behdinan Bey'i olacak— Behdinan Beyliğini elde etmek için Nurullah Bey, Bedirhan Bey ve diğerlerinden yardım istedi. 1842 yazında Nurullah Bey ve Bedirhan Bey onun yardımına koştu. Aynı şekilde İsmail Bey Mar Şamun'a yardım etti. Her ne kadar bazı Asuri aşiretleri birkaç kez İsmail Bey'e yardımda bulundularsa da Mar Şamun'un tavrı kaypak oldu. (Bak Badger G.P., *The Nestorians and their Rituals*, London 1852, cild 1 s. 188 ve 265).

Avrupalı diplomatlar ve misyonerler, Osmanlı yönetiminin Kürdistan'da güçlenmesini istiyorlardı. Çünkü ancak böylelikle bölgede kolayca hakimiyet kurabileceklerini düşünüyorlardı. Bu nedenle yaptıkları çalışmalar ve harcadıkları çabalar, amaçlarını gerçekleştirmek uğruna Kürt Aşiret reisleriyle yaptıkları görüşmelerde harcadıkları çabalardan daha azdı ve çalışmaları daha kolaydı. Avrupalılar amaçlarına ulaşmak için Mar Şamun'u yanlarına çekme doğrultusunda çaba harcadılar. Grant bu konuda büyük emekler harcadı. Hakkari Bölgesindeki ilk gezisinden sonra "Amerikalı Misyonerler Bürosu"na gönderdiği

raporda, bölgede yetkili bir "Bilinçlendirme Merkezi"nin kurulması gerektiğini belirtti. Grant, çabaları sonucu Mar Şamun'un kafasına "Eğer Kürtler ve Türkler, Asurilere zulüm ederlerse, Türkler tanınmış bir devletin temsilcileri oldukları için Batılı hristiyan devletleri karşısında, Kürt Beyliklerinden daha fazla mesuliyet kabul ederler" düşüncesini yerleştirdi. İşte bu ortam Mar Şamun'un yukardaki tavrı almasına neden oldu.

Sirtını Batılı devletlere dayayan Mar Şamun, Bağdat'taki İngiliz Konsolosu'na yazdığı mektuplarda batılı devletlerin silahlanıp, silahlı müdahaleler yoluyla etkinliklerde bulunmalarını istiyordu. Konsolos, elinden gelebilecek her türlü yardımı yapacağına dair söz verdi. Bununla birlikte kendisine "bağırıp-çağırmadan, sessizce" mektup göndermesini de nasihat etti. ⁽³⁹⁾

Avrupalıların kışkırtmalarıyla Musul Paşası, dini lider olmayan Asuri krallarına baskı yapıyor, zulüm ediyordu. Musul Paşasının amacı, bu iki yılmaz ve savaşçı halkı (Kürtler ve Asuriler) birbirine düşürmek ve bu yolla Osmanlılara bağımlı hale getirmekti. ⁽⁴⁰⁾ Paşa, Mar Şamun'a yazdığı mektupta, "eğer Kürtler kendisine —yani Mar Şamun'a— zulüm ederlerse, kendisini destekleyeceğine ve yardım edeceğine" ne dair söz verdi. ⁽⁴¹⁾

Öte yandan, misyonerlerin Asuriler arasında kazandığı başarılar, Musul'un islam yöneticilerini korkutuyordu. Misyonerlerin okul açmaları işlerine gelmiyor, bölgedeki zayıf konumdaki iktidarları için umutsuz bir durum yaratıyordu. Bundan dolayı Kürt beylerine "eğer, kendilerini yabancılara satan Asurilerle hesaplaşırlarsa, onlara saldırırlarsa Paşanın (yani Musul valisinin) buna engel olmayacağını" bildirdiler. Musul yöneticileri, ayrıca misyonerlerden duydukları rahatsızlıkları belirtmek için, misyonerlerin bölgede yaptıkları büyük kaleler konusunda İstanbul'u bilgilendirdiler.

Asurilerle Kürtlerin ilişkileri, kötü şekilde bozulmuştu. İlişkilerin böylesine bozuk olduğu bir dönemde, 1842 sonbaharında Mar Şamun, İngiliz temsilci Badger ile görüştü. Mar Şamun'u etkilemek için devleti tarafından, geniş yetkilerle donatılmış olan Badger, Grant'ın o dönemde Musul'da Amerikan misyoneri olarak bulunmasından da faydalanıp, Asurileri yalnızca Kürtlerden değil, bununla birlikte Amerikalı misyonerlerden de koparmaya çalıştı.

Asuriler arasında faaliyet gösteren Misyonerler, aralarındaki ayrılıkları gidermek için çaba sarfediyorlardı. Bu amaçla Amerikalı misyonerler Roma Katolik kilisesiyle, İngiliz misyonerler de Amerikalılarla yakınlaşma sağladılar. 1840 yılında Mar Şamun'u ziyaret eden Anisworth, İngiliz Anglikan Kiliselerinin hristiyan dinine olan desteğini tekrarladı. Amerikalıların hristiyan aleminde yeni bir yol tutturmakla suçladı. (Bak: Anisworth W.F., *Travels and Reserches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldaea and Armenia*. London, 1842, cild 11. s. 248-249)

Badger kitabını yayınlamak bu konuya açıklık getiriyor. Şöyle yazıyor Badger: "Kendimi tutamayarak,

biz ve onların (yani Amerikalılar) dini yasa ve töreler konusunda birbirimizden uzak olduğumuzu Mar Şamun'a söyledim. Ayrıca kendisinden, bizim okullarımızın onlarınkinin (yani Amerikalıların) yanında olmasını istemediğimizi saklamadım. Sonunda içine düştüğü bu durumda yalnızca bir tarafı seçmesini sağladım." (42)

Ayrıca Badger, Mar Şamun'un Botan Kürt Beyliğinden ayrılması gerektiği sorununu büyük bir inançla belirtiyor. Bu konudaki düşünce ve tavrını "İncili Yayma Derneği"ne yazdığı mektubunda şöyle açığa vuruyor: "Hakkari Kürt Beyi Nurullah Bey, Asuri Badger'in bu faaliyetleri, Kürtlerin kendilerini Osmanlılara karşı bir ayaklanma için hazırladıkları bir döneme rastlıyordu. Kürt Beyleri ile "Kutsal Anlaşmayı" imzalayan Bedirhan Bey, diğer kesimleri de kendi yanına çekmek istiyordu. Ki bunlardan biri de Mar Şamun idi.

Badger'in Mar Şamun'un merkezinde bulunduğu günlerin birinde, ayaklanma planını görüşmek ve üzerinde tartışmak amacı ile gönderilen Bedirhan Bey'in iki Kürt temsilcisi de oraya geldiler. (44) Mar Şamun, İngiliz Badger'in orada olmasından dolayı, Kürt temsilcileriyle görüşmeyi ve toplantı yapmayı kabul etmedi. 1844 yılında birçok kez Dr. Smith ve Barwin Loris ile görüşen Bedirhan Bey'in temsilcisi, onlara, "Kürt temsilcilerinin ne için geldiklerini bilen Badger'in, Mar Şamun'u her zaman ve her olayda, İngilizlere ve İngiliz yardımlarına bel bağlaması ve Kürt temsilcilerle görüşmenin gereği olmadığı konularında ikna ettiğini" açıkladı. (45)

Sözü edilen Kürt temsilcisinin bu anlattıkları, Badger'in kitabında da az bir farklılıkla göze çarpıyor, tekrarlanıyor. Bu olaylara karışan kişilerden biri olan Badger şöyle yazıyor: "Bedirhan Bey'in temsilcileri önce Mar Şamun'un kardeşini ziyaret ederek geliş nedenlerini açıkladılar. Kürt halkının görüşme ve anlaşma istediğini bildirdiler. Çünkü Hakkari toprağı ne 'Asurilere ne de Kürtlere aittir' diyerek elini bana doğru uzatıp 'Türk Fesi üzerinde oturan, onlara aittir' dedi." Badger, Mar Şamun'un kardeşinin "Onlar" kelimesini Osmanlılar olarak yorumladığını, ama temsilcinin "onlar" kelimesindeki amacının, Osmanlılar değil Avrupalılar, yani İngilizler olduğunu tekrarlıyor. (46) Her ne kadar Mar Şamun, temsilcileri büyük bir saygı ile karşıladı ise de, dini işleri ve ortamı gerekçe göstererek onların istemlerini nazik bir biçimde reddetti.

Daha sonra Mar Şamun karargahına İngiltere bayrağını dikti. Bundan amacı Kürtlere, İngiltere'nin kendisini desteklediğini ve yardım ettiğini göstermekti. Kürtlere, eğer Asurilerle ilişkilerini koparırlarsa ve düşmanlık yaparlarsa, Avrupalı devletlerle yüzyüze gelebileceklerini anlatmak istiyordu.

Kürt-Asuri ilişkileri böylesine bozuldu. Kürtlerin soğukkanlılıklarını yitirip Asurilere saldırmaları tehlikesi başgösterdi. Badger geri döndü, birkaç ay sonra Grant Asurileri ziyaret etti. Grant dönüşünde, Asurilere saldırı amacıyla hazırlanmış olan, Bedirhan Bey ve Nurullah Bey'in silahlı güçleriyle karşılaştı. Kürt

liderlerinin niyetlerinden haberdar olan bu vefalı(!) misyoner, Nurullah Bey'den kendisine sığınan misyoner ve halkın can ve mallarının korunmasını istemeyi de boynunun borcu olarak gördü. Kürtler ve Asuriler arasındaki ilişkilerin bozulmasında Badger gibi rolü olan Grant, sorun patlama noktasına ulaşınca yön değiştirdi ve kendisinin olayların dışında kalacağını açıkladı.

10 gün boyunca Kürt karargahında, Nurullah Bey'in yakın dostu olarak hizmet ve ikram gören Grant, burada alaylı ve şakacı bir biçimde "misyonerlerin olaylara karışma politikası kendini koruma sınırlarını aşmaz" dedi. (47)

Grant'ın gezisinden sonra Kürt kuvvetleri, Asurilere saldırıp, darma dağın ettiler. Neticede binlerce Asuri hayatını yitirdi, birçok köy yakıldı, yıkıldı ve talan edildi. Avrupalıların burunlarını sokmaları, ortalığı karıştırmaları, Asuri ve Kürt liderlerinin uzağı görmemeleri, suçsuz bir halkın kanının boşuna dökülmesine neden oldu.

Asuriler, kendilerini korumak için yiğitçe direndiler, savaştılar. Ama karşı tarafın saldırıları karşısında tutunamadılar. Asurilere yardım sözü veren İngilizler, olayların gelişmesini, hangi tarafın üstün geleceğini beklemeye koyuldular. Asurilerin bozguna uğramasından sonra, İngilizlerin tüm yardımı çaresiz Asurilere para dağıtmak —herkese 1,5 piyaster— oldu. (48)

Asurilere yapılan saldırı, Asurilerle yanyana yaşayan Kürt köylülerini de perişan etti. Kürtler, birçok köyde Asurilere yardıma giderek, kendileri ile birlikte savaşmaya hazır olduklarını bildirdiler. Liyard şöyle yazıyor: "Tihoma bölgesinde 2-3 küçük köyün Kürtlerinin tavrı da aynı idi. Hristiyanlara, dostluk duygularını, saldırılara omuz omuza karşı koymak ve silahlı güçlerle yardım etme istemlerini belirtirler." (49)

1846 yılında Tihoma Bölgesinde, Asurilere yapılan ikinci saldırı çok şiddetli oldu. Mar Şamun bu saldırıdan zar-zor canını kurtarıp Urmiye'ye sığındı. Kürtler ve Asuriler arasındaki çatışmaları irdelleyen Joseph, Amerikalı ve İngiliz misyonerlerini suçluyor. Ama bilinçli bir biçimde gerçeği saklamayı, İngiliz ve Amerikalıların "iyiniyot ve saflıklarını" ispat etme çabalarını da ihmal etmiyor. (Bak. J. Joseph, a.g.e. s. 65-66) Grant'a göre Mar Şamun, saldırgan müslümanlardan ziyade, Amerikalı misyonerleri suçladı. (51)

Henüz Asurilerin kanı kurumadan, Grant dini bir gezi daha yapmaya niyetlendi. Bu seferki gezi programında Yezidi Kürtler vardı. Ama, tifo hastalığı nedeniyle Musul'da ölmesi, bu gezinin gerçekleşmesini engelledi. Bundan sonra Amerikalı misyonerler, Kürdistan'daki faaliyetlerinden bir müddet için vazgeçtiler, güçlerini İran'da Urmiye bölgesine yönelttiler.

Ortalığı karıştırmak için her zaman fırsat kollayan bağınaz Kürt Şeyhlerinin, Asurilere yapılan saldırılardaki rolleri az değildi. Osmanlı-Iran sınırını tespit etmek için oluşturulan komisyonda, Rusya temsilcisi olan, Asurilere yapılan saldırıdan birkaç yıl sonra Kürdistan'ı gezen ve Bedirhan Bey tarafından esir edilen Gamazof, birçok şeyhin —ki, bunlardan birisi, Şeyh

Abdulaziz Gevran idi— Kürtler ve Asuriler arasında çatışmaların olması için nasıl çabaladıklarını belirtiyor. (52)

Osmanlılar ve tüm Avrupalı örgütler, Bedirhan Bey'in Asurilere yaptığı saldırıyı değerlendirip; Bey'in prestijinin bu saldırı sonucunda Asuri halkı yanında düştüğünü, bu saldırıyla Bedirhan Bey'in, uzun vadedeki hedeflerine yani, bağımsızlık uğruna mücadeleye zarar verdiği sonucuna vardılar. Bu da, Avrupa devletlerini özellikle İngiltere'yi iki halk arasındaki ilişkileri derinleştirme çabalarını artırmaya teşvik etti.

İngiliz E. B. Soan, Asurilere yapılan saldırılar konusunda, Kürtleri suçluyor. Kürtlerin bu saldırıları Osmanlı yöneticilerinin teşvikiyle yaptıklarını ispata çalışan E. B. Soan, Nurullah Bey ve birkaç Asuri arasında "Kan davası ve intikam almadan" bahsediyor. Soan, hemşerilerinin yaptıklarını gizliyor, bu konuda susuyor. Tüm suçu Kürtlere yıkmak için yoğun çabalar harcıyor. E. B. Soan, Kürtleri suçlayan mektuplar yazarak, İngiltere ve öteki Avrupa devletlerinden, Sultan'a —ki Osmanlı Sultanı, daha sonra istememesine rağmen Bedirhan Bey'e karşı savaş açacak— baskı yapmaya çağırıyor. Tüm bu çabalarına rağmen E. B. Soan, bu olaylardan önce Kürtler ve Asurilerin, iki dost halk olarak yaşadıklarını inkar edemiyor, itiraf etmek zorunda kalıyor. (53)

Amerikan ve İngiliz misyonerlerinin Asuri ve Kürtlerin arasını açmada, savaş ateşini tutuşturmadaki rolleri o kadar net ve açıktı ki, olaylardan sonra Londra'da çıkan haftalık bir gazetenin yazarı açıkça bu konu üzerinde durdu. (Bak, Joseph J. *The Nestorians and their Muslim Neighbours*, Princeton 1961. s. 490)

Bu kanlı olaylar İngiltere'nin Sultan'ı daha çok etkilemesine ve aynı zamanda Asurilerle ilişkilerini sağlamlaştırmasına yol açtı. Saldırılarından sonra Mar Şamun ve Havly -Erhapeskop arasında ilişkiler oluştu. Bu bölgedeki Asurilerle ilişki içinde olmak isteyen "Hristiyanlığı Yayma Derneği" ve "Kraliyet Coğrafya Derneği" bu amaçla bölgeye iki temsilci gönderdiler. (54)

Asuriler ikinci saldırıdan sonra Musul'daki İngiltere Konsolosu Rosam'a resmen başvurdular. O da, İstanbul'daki temsilci vasıtasıyla, Sultan'dan Bedirhan Bey'in cezalandırılması için harekete geçmesini istedi. (55)

Ya Maloma, olayları hatırlattıktan sonra şöyle yazıyor: "Asuriler güvendikleri İngilizlere birkaç kez başvurduktan sonra, İngilizlerden hiçbir şey çıkmayacağını anladılar. Bu kez de Rusya'ya yöneldiler. (56)

Yeri gelmişken şu da belirtilmelidir; Asuriler, 1808-12 Osmanlı-Rus savaşlarında, 1804-1813 İran-Rusya savaşlarında yani, Rus ordularının Kafkas cephesinde zafer kazandıkları ve Kafkasların öteki tarafında bulunan hristiyanlara ilk defa yaklaştıkları bir dönemde de, sorunlarını Rusya'ya götürmüşlerdi. Asuriler de Gürcü ve Ermeniler gibi zaferlerini Rusya'ya bağlamışlardı. 1810 yılında Mar Şamun, bir temsilcisini Tiflis'deki Rus Generali Turmasof'un yanına

göndererek Asurilerin, Rusya'nın gölgesi ve koruması altına girmeye hazır olduklarını bildirmişti.

Bedirhan Bey Hakimiyetinin Sonu

İstanbul, boyun eğmeyen bu iki halka saldırmak, boyun eğdirmek için, Asuri ve Kürtlerin savaşta birbirlerini perişan etmelerini bekliyordu.

Bedirhan Bey'in faaliyetleri ve Batılı devletlerin Sultan üzerindeki baskıları, Osmanlı yöneticilerini Bey'e karşı harekete geçmeye teşvik etti. Muşir (Mareşal) Hafız Paşa, görüşmeler yoluyla Bedirhan Beyi Osmanlı hakimiyetini tanımasını sağlamakla görevlendirildi. Karargahı Erzurum'da bulunan Muşir, dönemin güçlü ve bilgin kişisi Beyazıtlı Mella Mahmud'a başvurarak, Bedirhan Bey ile görüşmesini istedi. Erzurum'daki Rus Konsolos'u E. Jaba'nın dediğine göre Mella Mahmud, Paşanın bu istemini yerine getirdi. (57) Bir müddet sonra Erzurum Paşası Kamil Bey, Mella Mahmud'u Nurullah Bey ile görüşmek için Hakkari'ye gönderdi. E. Jaba'nın bahsettiğine göre Mella Mahmud bu görevi de yerine getirdi.

Bu dönemde Osmanlı yöneticileri, Kürtçeden başka bir dil bilmeyen Han Mahmud'u Erzurum'a davet ettiler. Büyük bir saygıyla karşılanan Han Mahmud'a Mella Mahmud Beyazıdî tercümanlık yapıyordu. Han Mahmud dönüşte, Van'a 10 km. uzakta bulunan Hafas mıntıkasında isyan bayrağını açtı, Osmanlı memurlarını kovdu. (58)

Han Mahmud isyanından sonra Kamil Bey, Mella Mahmud'tan şüphelenerek tutuklama emrini verdi. Ama 15 gün sonra serbest bıraktı. Mella Mahmud Beyazıdî, Osmanlılara yardım elini uzatmasına, hizmet etmesine rağmen, Osmanlılar ona güvenmediler, hatta Han Mahmud İsyanı'ndan sonra Mella Mahmud'u suçladılar.

Osmanlı paşaları, Sultanın hakimiyetini tanımaları için Kürt beylerine hediyeler yolluyorlar, ziyaret ediyorlardı. Ama tüm bu çabalar sonuçsuz kaldı. Osmanlı tarihçisi Lütfü, "birçok kereler İstanbul tarafından Bedirhan Bey'i etkilemek için özel elçilerin gönderildiğini, Sultanlık Konseyi üyesi Kamil Paşa'nın birkaç kez bu işle görevlendirildiğini ama, bir sonuç alınamadığını" yazıyor. (59)

Erzurum'daki Osmanlı kuvvetlerinin komutanlığına Osman Paşa atandı. 1847 Mart'ında tüm gazeteler, Kürtlere yapılması beklenen saldırı üzerinde duruyorlardı. "Arşaloes Araratya" adlı Ermeni gazetesi, 281. sayısında şöyle yazıyor "Osmanlı hükümeti görüşmelerle, korkutma ve tehditle adı geçen isyancı Kürt Beyine (yani Bedirhan Bey'e) boyun eğdirememiştir. Osmanlı devleti büyük bir güçle saldırmak niyetindedir ve bunun hazırlıklarını yapmaktadır. Osman Paşa bu kuvvetlerin komutanlığına getirildi. Gerektiği zaman Diyarbekir Mutasarrıfı Haydar Paşa da Osman Paşa'ya yardıma gidecek".

"Osman Paşa Erzurum'a yetişir yetişmez rastgele ve toplu tutuklama emri çıkardı. 1847 yılının ortaların

da Osmanlı orduları, hücumu hazır hale gelmişti" (adı geçen gazete sayı 285)

Osman Paşa, Haziran ayı başlarında kuzeyden saldırıya geçti. Başlangıçta, Cizre'nin kuzeyinde bulunan, Bedirhan Bey'in müttefiklerine, herkesten önce de Mikus Bey'i Abdal Han'a saldırdı. Osmanlı orduları Abdal Han'ın topraklarını işgal ettiler. Osmanlılara esir düşen Abdal Han, ailesiyle birlikte Rodos adasına sürgüne gönderildi. (60) Çok geçmeden Mustafa Bey de teslim oldu.

Osmanlı orduları üç koldan Bedirhan Bey'e karşı saldırıya geçtiler. Sağdaki kuvvetler Ömer Paşa'nın, soldaki kuvvetler Anadolu Orđusu Komutanı Sabir Paşa'nın, ortadaki ve merkez kuvvetler ise Osman Paşa'nın komutası altında idi. (61) Harput, Urfa, Diyarbakir, Erzurum, Bağdad ve Musul bölgelerinde bulunan askeri güçler de Bedirhan Bey'e yapılan saldırıya katıldılar. (62)

Osmanlı ordularındaki 25 binin üstünde askere karşılık, Kürt Kuvvetleri 15-17 bin silahlı kişiden oluşuyordu. (Ermeni gazetesi sayı 290) Osmanlı ordularının bir bölümü kuzeyden ve aşağıdan saldırıya geçti. Bir bölümü ise, Nurullah Bey ve Han Mahmud'un Bedirhan Bey ile ilişkisini kesmek, yolu kapamak için, Van-Mikus-Hakkari hattına yöneldiler. Han Mahmud ve Nurullah Bey bu esnada sarp dağlarda üslenmişlerdi.

Bedirhan Bey ele geçirilmesi imkansız olan sarp dağlarda üslenmiş, Osmanlı ordularıyla karşı karşıya gelmek için iyi hazırlanmıştı. Bedirhan Bey'in kuvvetleri, Osmanlıların sayıca üstünlüğüne rağmen ilk çatışmayı kazandılar. Ama sağdaki kuvvetlerin komutanı ve Bedirhan Bey'in amcası oğlu olan Yezdanî Şer'in ihaneti sonucunda, Osmanlı orduları Bey'i arkadan çevirdi. Bedirhan Bey mecburen 5-6 bin kişilik bir güçle Eruh kalesine çekildi ve orada üslendi.

Osman Paşa hemen kaleyi abluka altına aldı. Kaledekiler top, tüfek ve taş kullanarak, 3 gün yiğitçe direndiler. (63)

Müttefik güçlerin yardıma gelmemesi, Osmanlı ordularının sayıca üstünlüğü, Bedirhan Bey'in görüşme ve anlaşma talebinde bulunmasına neden oldu. Bey, Osmanlı yöneticilerinden kendi ve kaledekilerin yaşamına dokunulmayacağı sözünü aldıktan sonra, 27 Temmuz 1847 yılında Osman Paşa'ya teslim oldu. (64)

Bedirhan Bey'in teslim olmasından hemen sonra Osmanlı kuvvetleri talana başladılar. Cizre'nin birçok köyü talan edildi. Bedirhan Bey'in tüm malı mezata çıkarıldı, Dergul köyü 15 bin piyastere satıldı. (65)

Bedirhan Bey'in esir edilmesi haberi İstanbul'da büyük bir sevinç yarattı. Osmanlı Sarayı Tarihçisi Lütfü "o günlerde Bedirhan Bey ve Han Mahmud ayaklanmaları, gerçek tehlike idiler" diye yazıyor. (66)

Bedirhan Bey ve ailesi sıkı koruma tedbirleri altında İstanbul'a gönderildiler. 19 Eylül'de başkente ulaşan Bey'i, Diyarbakir eski kaymakamı Reşit Bey ve Bağdatlı Abdulkadir karşıladılar. Daha sonra Bedirhan Bey, ailesi ile birlikte uzun yıllar yaşayacağı Girit adasına sürgüne gönderildi.

Girit halkı arasında büyük bir saygınlık kazanan Bedirhan Bey'in, ada hristiyanlarına birçok faydası dokundu. Girit halkı arasında Müslüman-Hristiyan çatışmaları başladığında Bey, birçok hristiyanı koruması altına alarak kıyımdan kurtardı. (67) Hristiyan ve Müslümanları barıştırmak için, onları "Kanya"ya (Giritte bir bölge) davet etti. (68)

Bedirhan Bey, Sultanın izni üzerine ömrünün son yıllarını Şam'da geçirdi ve 1868 yılında orada öldü. (69)

* * *

Bedirhan Bey'in esir edilmesinden sonra Osman Paşa kuvvetleri, asi Kürt beylerine karşı kuzeye doğru çekilmeye başladılar ve 15 Ağustos 1847 yılında Sirt'e ulaştılar. Osmanlı ordusu karargahında görevli olarak bulunan Baronak Bey ile Ferohan, Osman Paşa'nın yaptıklarını şöyle anlatıyorlar! "Biz ve subaylar evlere dağıtıldık. Askerler ise çadırlarda kaldılar. Osman Paşa hemen hareketin 7 liderini tutukladı. Kadın ve çocukların ağlamalarına, yalvarmalarına kulak asmadan, kelepçeye vudurarak sürükletti". (70)

Birçok isyancı Kürt lideri, İran yöneticilerinden, "eğer yenilir ve İran'a çekilirsek, bizleri kabul edersiniz?" diye sormuşlardı. İranlı yöneticiler lafı dolaştırmadan ve açıkça şu cevabı verdiler: "eğer Osmanlı ordularına karşı durur, ayaklanır ve sonradan sınırlarımıza sığınmak zorunda kalırsanız, bizden yardım beklemeyin. Sizi düşman olarak görür, Osmanlı ordularına teslim olmaya zorlarız. Eğer tek tek Cizre'yi terk eder ve İran sınırına gelirsiniz kabul görürsünüz". (Bir Ermeni gazetesi sayı 31)

İran'ın bu cevabı ayaklananlar arasında karışıklıklar yarattı. Bazıları karşı koymadan İran'a çekilmeyi isterlerken, bazıları da karşı koymaya karar verdiler. İranlılar bir yandan Osmanlıları doğrudan karşısına almak istemezken, diğer yandan kapıları tamamiyle Kürtlere kapatmıyor, İran'da sığınak bulabileceklerini gösteriyorlardı.

Kürdistan'da partizan savaşı devam etti. Kürt halkı Osmanlılara karşı silahı elden bırakmadı. Osman Paşa, Bedirhan Bey'in güçlü müttefiki ve büyük kuvvetlerle sarp dağlara çekilmiş olan Han Mahmud'a saldırı hazırlığında idi. Van şehrinin ileri gelenleri, Osmanlı paşaları ve Han Mahmud arasına girdiler. Han Mahmud'un, af edilmesi ve hayatının güvence altına alınması şartıyla teslim olmasını önerdiler. İki kesim arasında gidip-gelmeler, ağır yemin etmeler sonunda Han Mahmud 19 Eylül 1847'de teslim oldu. Ama onlar, ettikleri yeminleri unutarak Han'ı bir esir gibi Osmanlı Paşalarına teslim ettiler. (71) Paşaların Han Mahmud'a karşı tavırları zalimce oldu. Ağaca bağlayıp yüzünü balla sıvadılar. Daha sonra İstanbul'a gönderilen Han, oradan da Silistre'ya (Bulgaristan'a) sürgün edildi. (72)

Çok geçmeden Kürdistan'da başgösteren kolera salgını yüzünden binlerce köylü hayatını yitirdi. 1847-48 yılı kışında Beyazid'de bulunan Osman Paşa'nın ordusunun büyük bir bölümü de bu salgın so-

nucu yok oldu. (73)

Bedirhan Bey'e karşı kazanılan zafer İstanbul için büyük bir öneme haiz idi. Bu nedenle özel madalya yapıldı. Madalyanın bir yüzünde Eruh kalesinin resmi kazılmış, öteki yüzünde ise "Kürdistan Madalyası" yazılmıştı. (74) Bu başarıda emeği geçen birçok subay ve öteki görevlilere Sultan'ın özel mektubuyla teşekkür edildi. Ayrıca "Kürdistan Madalyası"na sahip olanlara da özel bir mektupla teşekkür edildi. (75)

Osmanlılar, gelecekte Kürt ayaklanmalarının önüne geçmek için Kürdistan'da önemli stratejik yerlere askeri güçler yerleştirdiler. Ayrıca bölgedeki idari mekanizmada değişiklikler yaptılar. Cizre, Pervari ve Hakkari'nin bir bölge olarak birleştirilmesi ve tek elden yönetilmesi kararlaştırıldı. Bir dönem için Yezdani Şêr Cizre Beyi olarak atandı. (76)

1847 yılı sonlarında, Kürtlerin bulunduğu bölgelerde yeni "Kürdistan Eyaleti" oluşturuldu ve Esad Muhlis Paşa buraya yönetici olarak atandı. (77)

Bedirhan Bey'in müttefiki Nurullah Bey, 1849 yılına kadar mücadeleyle devam etti. Osman Paşa, kolera hastalığı nedeniyle İstanbul'da öldü. Nurullah Bey'i yenme arzusunu da kendisiyle birlikte mezara götürdü.

1849 yılında Osman Paşa'nın yerine Reşit Paşa atandı. Nurullah Bey, Reşit Paşa'ya karşı direnerek İran'a sığınmak zorunda kaldı. Osmanlıların bu başarısından sonra, Hakkari bölgesinde bazı değişiklikler yapılarak idari mekanizma yeniden düzenlendi. Bazı komşu livalar Hakkari'ye bağlanarak, yönetim merkezi Hakkari olan "Hakkari Eyaleti" oluşturuldu. Eski bakan Ziya Paşa buraya yönetici olarak atandı. Ziya Paşa'nın Bulgaristan'a gönderilmesinden sonra kolonel İzzet Paşa yönetici olarak atandı. (78)

Halfin bu olayları inceledikten sonra şöyle yazıyor: "Kürdistan bir dönem için susturuldu ama, boyun eğdirilemedi. Osmanlılar Kürdistan'da yönetim organlarını oluşturdular, derebeylerini atadan-babadan kalan haklarından yoksun ettiler". (79)

Bedirhan Bey hareketinin yenilgisinden sonraki yıllarda, Osmanlılar Kürdistan'da yeni bir siyaset uygulamaya başladılar: Osmanlı hakimiyetini tanımayan, işgalcilere boyun eğmeyen bölgelerde temizlik hareketine girişmek... Bu amaçla hükümete karşı gelmek, ayaklanma planları yapma suçuyla insanları tutuklamak..

Bedirhan Bey hareketinin başarısını engelleyen nedenler, öteki hareketlerde de başarısızlığa neden olanlardır: Birliğin olmaması, ihanet, aşiretçi duygular, aşiretler arasında bitmez tükenmez savaşlar ve paraya tapma... Aşiret liderleri yalnızca hareketin başarısı önünde bir engel olmakla kalmıyorlar, aynı zamanda bölgenin toplumsal ve ekonomik gelişmesini engelliyorlardı.

Bedirhan Bey'in birçok Kürt liderlerini kendi etrafında topladığı ve onlarla "Kutsal Anlaşmayı" imzaladığı, tüm bu liderleri bağımsızlık uğruna birlikte mücadele etmeye yemin ettirdiği doğrudur.

Ama tüm bunlar sözde ve görünüşte idi. Bey, bu liderlerin iktidar hırsını azaltmadı, açgözlüklerini doyurmadı. Hatta en yakın akrabaları arasındaki sorunları çözemedi. En büyük ihanet en yakın akrabası tarafından, yani Yezdani Şêr tarafından yapıldı. Bunun en büyük nedeni iktidar sahibi olmak için akrabaları arasında olan zıtlımlardı.

S. Dimloci, Bedirhan Bey hareketinden bahsederek şöyle diyor: "Hareketin yenilgiye uğramasının en büyük nedeni, Kürtler arasında birliğin bulunmaması, birkaç aşiret liderinin ihaneti ve din. Dinin bu olaydaki rolü hiç de az değildi". (80)

Kaynaklar

Kitabı Rusçadan Kürtçeye çeviren Dr. Kaus Kaftan, kitabın sonuna eklediği kaynaklar bölümünde, Ermenice yazılmış eserlerin adını vermemekle "Ermenice kaynak" deyip geçmiştir. Bundan dolayı bende "Ermenice yazılmış Eser" demek zorunda kaldım. (H. G.)

1. Dittl. V. "1842 - 1845 Ortadoğu gezisi üstüne bir makale" Okumaevi cild 90, sayfa 208 Petersburg 1849.
2. Dittl. V. Adı geçen eser (a.g.e.) sayfa 203
3. Dittl. V. a.g.e. sayfa 203
4. Ermenice yazılmış eser
5. Ermenice yazılmış eser
6. Ermenice yazılmış eser
7. Beleç Şerkoyl, El Kaziye El Kurdiye Kahire 1930, s. 40
8. Beleç Şerkoyl, a.g.e. s. 41
9. Beleç Şerkoyl, a.g.e. s. 41
10. Ermenice yazılmış eser
11. Beleç Şerkoyl, a.g.e. s. 42
12. Ermenice yazılmış eser
13. Ermenice yazılmış eser
14. Ermenice yazılmış eser
15. Ermenice yazılmış eser
16. "The Encyclopaedia Britanica" 14 th edition vol. 13. s. 86-87
17. Ermenice yazılmış eser.
18. Ermenice yazılmış eser.
19. Dittl V., a.g.e. s. 207
20. Safrastlan A., Kurds and Kurdistan, London 1948 s. 55
21. Dittl V., a.g.e. s. 205
22. Dittl V., a.g.e. s. 205
23. Dittl V., a.g.e. s. 205
24. Dittl V., a.g.e. s. 208
25. Dittl V., a.g.e. s.207
26. Safrastlan A. a.g.e. s. 54
27. Ermenice yazılmış eser
28. Lutsky V.D., Arap Ülkeleri Çağdaş Tarihi, Rusça Moskova 1966 s.45
29. Lenin V. İ., Çin Ulusal Savaşı 4. cild. s.379
30. Riçh C.J., Narrative of a Residence in Koordistan and on the site of Aciant Nineveh, Wit Journal of Voyage down the Tigris to Baghdad and on Account of a visit to Shiraz and Persepolis 1. cild. s. 156
31. Joseph J., The Nestorians and their Muslim Neighbours, Princeton 1961. s. 40
32. Joseph J., A.g.e. s.50
33. Joseph J., a.g.e. s. 51
34. Joseph J., a.g.e. s. 52

35. Anisworth W.F., *Travels and Reserches in Asia Minor Mesopotamia Chaldea and Armenia* 11. cild. s. 242
36. Joseph J., a.g.e. s. 54
37. Matiyev K. N., *Mario Henal, 1914-1933 1. Dünya Savaşı ve Sonrası Asuriler Sorunu, Moskova 1968, Rusça s. 21*
38. V. Kartov, *Kürtler Hakkında Kısa Bilgiler, Tiflis 1896, s. 16.*
39. Joseph J., a.g.e. s. 57
40. Edwonds C. J., *Kurds, Turks and Arabs, Polisties, Travel and Research in North - Eastern Iraq, 1915-1925, London 1954 s. 17.*
41. Joseph J., a.g.e. s. 57.
42. Badger G. P., *The Nestorians and their Rituals. London 1852 1. Cild. s. 248.*
43. Badger G.P., a.g.e. s. 248.
44. Safrastian A., a.g.e. s. 70-71
45. Safrastian A., a.g.e. s. 71
46. Joseph J., a.g.e. s. 62
47. Joseph J., a.g.e. s. 64.
48. Maloma Ya, *Hakkari Bölgesi ve Nesturiler, Tiflis 1872-73, s. 154.*
49. Llyard. A., *Nineva Harebelerini Bulmak İçin Asuri Köylerinde Yapılan Ağustos Gezisi, Petersburg 1851. s. 19*
50. Soan E. B., *To Mesopotamia and Kurdistan in Disguise London, s. 156.*
51. Joseph J., a.g.e. s. 66
52. Gamazof M., *"Bosfordan Arap Körfezine Kadar" Zaman Dergisi, Petersburg 1861, s. 116*
53. Soan E. B., a.g.e. s. 116
54. Soan E. B., a.g.e. s. 109
55. Halfin. N., *Kürdistan Üzerine Mücadele, Moskova 1963, s. 56*
56. Maloma Ya, a.g.e. s. 154
57. Jaba A., *Recueil des notices et re cits Kourdes, St-Pbg. 1860, s. 4*
58. Jaba. A., a.g.e. s. 4
59. Lütfü, *Tarih Ellufi 8. cild, Naşiri Abdurrahman Şeref 1328, s.1444*
60. Ermenice yazılmış eser.
61. Belec Şerkoyl, a.g.e s. 45
62. Adamov A., *Geçmişte ve Bugün Irak, Basra Şehri, Petersburg 1912, s. 449*
63. Lütfü, a.g.e. s. 142
64. Ermenice yazılmış eser.
65. Gamazof M., a.g.e. s. 116
66. Lütfü, a.g.e. s. 142-143
67. Lütfü, a.g.e. s. 250
68. Lütfü, a.g.e. s. 250
69. "The Azizan orthe princes of Bohtan", "Royal Central Asiatic Journal" Paris, 1949 s. 250
70. Ermenice yazılmış eser.
71. Safrastin A., a.g.e. s. 59
72. Ermenice yazılmış eser.
73. Safrastin A., a.g.e. s. 60
74. Belec Şerkoyl, a.g.e. s. 46
75. Lütfü, a.g.e. s. 149
76. Lütfü, a.g.e. s. 149
77. Lütfü, a.g.e. s. 149
78. Lütfü, a.g.e. s. 117
79. Halfin N., a.g.e. s. 57
80. Sıddık Dımlıoğlu, *İmaret Behdınan ve İmaret Elamadiye, Musul 1952, s. 48-49*

(*) Kastedilen savaş, Revanduz Beyi Mir Muhammed hareketini bastırmakla görevlendirilen Reşit Paşa'nın, Yezidi Kürtlerle ve Mir Muhammed'e bağlı Kürt kuvvetleriyle yaptığı savaştır. (H. G.)

(**) Dr. Celilê Celil, kitabında "Türkler", "Türk Ordusu", "Türk Yöneticileri" vb. terimler kullanmıştır. Dr. Kaus Kaftan'ın da dediği gibi o dönem için bu terimler uygun düşmemektedir. Bu nedenle yukardaki terimlerin yerine, "Osmanlılar, Osmanlı ordusu, Osmanlı yöneticiler" vb. kullandım. (H. G.)

Bir yayını baskı aşamasında durdurup birtakım teknik işlemleri yeniden yapma durumunda bırakan olay ne olabilir sizce?

Evet, bu olay örümcek kafalıların gerçekleştirebilecekleri bir katliamdı. Kitap katliamı...

Diyarbakır muhabirimizden aldığımız haber aynen şöyleydi: "1 Ocak 1990 tarihinde, yeni yıla girerken sabah saat 0.5 sularında Diyarbakır'daki DİLAN KİTABEVİ'ne yangın bombası atılıyor ve kitabevindeki yaklaşık 6000 adet kitapla birlikte tüm demirbaşlar tamamen yakılıyordu.

Olayın asıl ilginç yanı DİLAN KİTABEVİ'nin, Vilayet binası ve Vali konağının karşısında olmasıdır. Bu kundaklama olayının güvenlik önlemlerinin ihmal edilmediği, şehrin böylesi bir yerinde gerçekleştirilmiş olması, insanı ister istemez düşündürüyor. Bu olayın sıradan bir olay olmadığı ve bilinçli bir tertip olduğu tüm açıklığıyla ortadadır. Bizce olay bölgede oynanan oyunların bir uzantısıdır. Hayatın her alanında tezgahlanan entrikalar (Aşiretlerin silahlandırılması, köy korucuları sisteminin sürdürülmesi, gerici-faşist odakların resmi çevrelerce yaşatılıp, geliştirilmeye çalışılması) bölgenin özel konumu ve sosyo ekonomik yapısının sonucu olarak gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle olayın yorumunu yaparken, Kürdistan hakkındaki düşüncelerimizi baz alarak değerlendirme yapmak zorundayız.

Mis Sokakta gerçekleştirilen kitap katliamı halen belleklerden silinmedi. Söz konusu olayda aydın, humaniter ve demokrat çevrelerin ilerici, kişi, kurum ve kuruluşların göstermiş olduğu duyarlılık, gerçekten sevindiriciydi.

Aynı duyarlılığın DİLAN KİTABEVİ için de gösterilmesi karanlık güçlere vurulacak olan önemli bir darbe olacaktır. Bu duyarlılığın göstergesi de aydınlıktan, bilimden ve demokrasiden yana olan güçlerin katkıları ve dayanışması sonucunda DİLAN KİTABEVİ'nin yeniden hayata kavuşturulmasıdır.

Tüm okurlarımızdan DİLAN KİTABEVİ'ne ilgi ve desteklerini esirgememeleri dileğiyle, olayı ve tertipçilerini nefretle kınıyoruz.

Metropoldeki Kürt Kadınının Bazı Sorunları

S. MERT

Metropoldeki Kürt kadını Kürdistan'daki kadınlarımızdan farklı sorunlarla karşı karşıya olabilmektedir. Kırsal kesimde üretimin içinde bulunan Kürt kadını tarlada, bahçede erkeği ile birlikte çalışmakta, tartışmalara katılmakta, görüşünü söyleyebilmektedir. Oysa, metropol kentlerinde aynı kadın çarşafı sokulmakta, haremlik selamlık ilişkiler içinde tutularak kişiliği tahrip edilmektedir. Metropol kentlerde burjuva kadın, modanın, gösteriş duygusunun saçma-sapan ataklığı içinde vitrinlerdeki ışık, boya ve desen oyunlarının şımarıklığını sergilemektedir. Bu nedenle de; gelenek ve göreneklerine kuvvetli bağlarla da bağlı olan Kürt erkeği, sanki karısı da "bu tür bir kadın" olabileceği endişesiyle onu daha çok kapalı tutmaya çalışmaktadır. Diğer yandan, Kürt kadınının toplumsal yaşamındaki ilişkilerini sınırlayan, örneğin; onun öğrenim görmesini, ev kadınlığının ve geleneksel işinin dışında bir meslek edinmesini öğretmen, ebe, doktor, avukat olmasını ya da politik çalışmaya katılmasını önleyen bir dizi tutucu gelenek de vardır. Bunlar Kürt kadınının ciddi sorunları arasında sayılabilir.

Öte yandan, metropoldeki Kürt kadını katmerli sorunlarla da boğuşmaktadır. Bir yandan erkeğine karşı eşitsizliği daha da derinleşmekte, diğer yandan da cinsiyetle ilgili sorunlarının dar boğazında çırpınmaktadır. Genel sömürü ağının yanı sıra, Kürt kadınları metropol kentlerinin kenar mahallesinin gece kondularında, sağlık ve kültürel olanakların fersah fersah uzağında tutsak edilmiştir? Aptallaştırıcı ev işleri ve çocuk bakımı sorunlarıyla boğuşan metropoldeki Kürt kadını, çocuğuna istediği adı bırakamamakta, çocuğuna anadilini öğretmemekte, kadın ve çocukları "kilise-cami arasındaki misalinde olduğu gibi" iki dil arasında binamaz olmaktadır. Türkülerini, şarkılarını özgürce söyleyip dinleymemekte gönlünce davul-zurna çalıp halay tutamamaktadır. Metropoldeki Kürt kadını ülkesinde göğsüne dayanan jandarma dipçisinin dehşet verici anılarını yaşayarak metropole çalışmak ve yaşamak için gelmiştir. Sarıldığı umutlar ve belki de toz pembe düşleri vardır. Ama onun çoğu umutları güçlü ve katmerli baskı altına girince kırılır; darmadağın olur.

Metropoldeki Kürt kadınları, fabrikalarda işçi olarak sömürülmekte, kadın olarak horlanmakta, Kürt kimliği itibarıyla de işte, sokakta, alış verişte ve sosyal ilişkilerinde ikinci insan muamelesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı da, Kürt kadını metropolde çifte baskı, üçlü baskı gibi baskıları görmeden, horlanmadan yaşamak ister.

Öyleyse hep bunlar için ne yapmalı?

Bunun için de;

- Kürt kadınlarının ve ailelerinin ekonomik ve sosyal alanda eşitliğinin sağlanabilmesi,
- Çocuklarının kendi ana diliyle eğitim görebilmesi,
- Çalışma ve iş haklarının garanti altına alınmasını,

sendikal haklardan yararlanabilmesi,

— Faşist, ırkçı-şoven uygulamalardan ve bu tür baskılardan korunabilmesi,

— Ve sayılabilecek daha birçok sorunlarının aşılabilmesi için mücadele edilmesi gerekir.

Esasen, metropoldeki Kürt kadınının sorunlarının çözümü, kendi ülkesinin özgür ve demokratik bir düzene kavuşmasına bağlıdır.

Öyleyse, BU SÜREÇTE ÖZGÜR VE DEMOKRATİK BİR ÜLKE OLUŞTURMA DOĞRULTUSUNDA NELER YAPILMALIDIR?

Böylesi bir süreçte, hem metropoldeki Kürt kadınının sorunlarını yenmek hem de özgür ve demokratik bir ülkeye kavuşabilmek için Kürdistan'lı kadınların ayak bağlarının aşılabilmesi doğrultusunda Kürt kadınının yurtseverlik bilincinin yükseltilmesi, onun devrimci saflarda daha etkin olabilmesi için ayrıca çaba gösterilmelidir.

Çok iyi bilinmektedir ki; işçilerin, emekçilerin ve tüm ezilen ve baskı altında olan kesimler için olduğu gibi, Kadınların da kurtuluşu sosyalizmedir. Bu nedenle de, özgür ve demokratik bir ülkenin inşası ve son tahlilde sosyalizme ulaşabilmesi için mücadele bayrağının her alanda yükseklerde tutulması gerekir. Bu açıdan da, demokratik, yurtsever yığinsal örgütünün yaratılması bu mücadelenin bir parçasıdır. Bu yüzden de KOMJIN'ı büyük bir heyecan ve yüksek bir umutla selamlıyor, ona büyük bir değer biçiyoruz. Zaten, günümüz koşulları örgütlü mücadelemizi daha yükseklerle taşımayı zorunlu kılmaktadır ve koşullar bunun için elverişlidir.

Sömürgeci rejim baskıları kadın erkek tüm halkımızı etkiliyor ve onların yurtseverlik duygularını yükselterek, mücadeleye azimlerini güçlendiriyor. Kadınlarımız erkekleriyle birlikte sömürgeci-faşist baskılara karşı durarak cezaevleri önünde analık destanı yazmakta, işkence çarklarında ve cezaevlerinde cesaretle direnmektedirler. Onlar barış ve özgürlük için yarışmaktadırlar.

Daha önemlisi, kadınlarımız, halkımızı sömürgeci boyunduruktan kurtarmak ülkemizde özgür ve demokratik bir yaşam kurmak kavgasında erkek ya da kadın olmanın farklarıyla uğraşmanın gereksizliğini de bilmektedir.

Ulusal demokratik mücadelemizin başarısı için kadınlarımızın bilinçli ve örgütlü bir mücadele düzeyi tutturmaları gerekir.

Bunun için de;

— Kadınların toplum hayatında eşit duruma getirilmesi,

— Toplumda gelenekleşmiş başlığın yasaklanması,

— Kadınlar üzerinde feodal dönemden kalma her türlü aşağılanma ve baskının kaldırılması, kadınların eğitilmesine önem verilmesi konusunda önemli belirlemelerde bulunan sosyalist hareketin bu konudaki tutumu kadınlarımızı yüreklendirmektedir.

Bu nedenle de, her geçen gün daha bir güçlenip tazelenen güvenimizle yarınlara umutla bakmaktayız.

Türk Kadının Gözüyle Kürt Kadınlarının Sorunları

- Dışarıda demokrat hatta sosyalist, evde feodal Kürt erkeklerini görüyor üzüliyorum...
- Bir başka deyişle; Kürt insanının üzerinde yaşadığı topraklara demokrasi girmedikçe ,ilgili ülkelere de demokrasi yerleşemez, sakat, eksik, güdük kalır, sorunlar bitmez.

Dergimizi inceledikten sonra büromuza gelen Mukaddes hanımla "Kürt kadınlarının sorunları üzerine" sohbet ettik. Görüşlerini yazılı halde bize iletteceğini belirtti. Daha sonra aşağıdaki yazıyı gönderdi. Yazıyı nokta ve virgüline dokunmadan yayımlıyoruz.

DENG

Genel olarak sınıflı toplumda kadın, çifte baskı ve sömürü altında tutulur. Emegi ve dişiliği ona bu statüyü getiriyor. Bazen bir süs eşyası, bazen erkeğin emrinde bir hizmetçi, bazen de işçi.

Kürtler'de kadının erkeğe bağımlılığı daha fazladır. Bu belki de onlardaki feodal ilişkilerden kaynaklanıyor. Bir başka söyleyişle; üretim ilişkileri yer yer kapitalist olsa bile feodal kültür, gelenek ve görenekler korunuyor, yarı-feodal gibi bir şey galiba. Bir de tarihten gelen bir ruhi şekillenme var kadın erkek ilişkilerinde. İslamiyetin etkileriyle Kürtler'in yanyana yaşadığı diğer Ortadoğu halklarının (Arap, Fars, Azeri, Ermeni, Türk vs.) etkileri de var bu şekillenmede. Belki de ben öyle sanıyorum.

Bazen Kürtler'in kadına daha fazla önem verdiklerini düşünmüyorum değilim. Çünkü; kadını yücelten çok sayıda özdeyiş var onlarda. Türkçe aşağı yukarı "Aslan aslandır, erkek dişi fark etmez" (Şêr şêre, çî jîne çî mêre. Deng'in notu) anlamına gelen bir olay anlatılmıştı bana. Bu sözden kadına değer verildiğini çıkarıyorum. Ayrıca bir dağ köyünde bir Kürt düğünü izlemiştim. O, benim için bir düğün olmaktan çok, bir festival, bir şölendi. Rengarenk giysiler içerisinde kadınlar erkeklerle kolkola-elele halay çekip karşılıklı türkü söylüyorlardı. Bu belki de, kadının üretime katılmasından kaynaklanıyor. İlginci bir anım daha var; aynı köyde misafir olarak kaldığım evin erkeği, komşu kadını, tarlasında çalıştırmak üzere tereddütsüz alabiliyor. Bu konuda komşu erkek bir kıskançlık göstermiyor. Tarlada aynı sofrayı paylaşabiliyorlar. Onlar şakalaşıp karşılıklı latife bile edebiliyorlar. O

halde aynı üretim sürecine katılma, çok şeyi değiştiriyor. İlişkileri demokratikleştiriyor, eşitlik olumlu yönde gelişim gösteriyor.

Şu söyleyeceğime lütfen dikkat edin: Bir emek yoğun fabrika düşünün; aynı tablo bir Türk erkeği (bu erkeğin Fransız, İngiliz Rus olması fark etmiyor) ile bir Kürt kadın arasında gerçekleşse aynı diyalog oluşur mu? Hiç sanmıyorum. Her şeyden önce üretim sürecinde ilişkiyi sağlayan dilin ortak olması ya da eşit olması gerekir ki ilişki demokratikleşsin, eşitlik olumlu yönde etkilensin. Genel anlamda bu, yani diller arasında eşitlik olayı yok. Her şeyden önce Kürt dilinin gelişmesine hiç bir olanak tanınmıyor, hatta o yasaklanıyor. Bir başka deyişle; bu dilin zorla unutturulması amaçlanıyor. Oysa Kürt dilinin eşitler arasında eşit bir dil olması gerekiyor. İsterseniz bu konudaki bazı çarpıklıkları, haksızlıkları anımsatayım.

a) İlköğretimde haksızlık en çarpıcı olanıdır. İnsan bir şeyi en iyi kendi ana dili ile öğrenebilir. Anadilde eğitim gibi bir uygulama var mı? Yok. Bu hal Kürt kızlarının eğitim ve öğretimden uzaklaşmasına neden oluyor. Kürt insanları içerisinde kadın okuma-yazma oranının düşük olmasının bir nedenini de buna bağlıyorum.

b) Metod ve pedagojik formasyon açısından da çarpıklık var, o da çarpıcı. Şöyle: Kişiye; kendisine yabancı bir dil öğretilmesi ayrı bir öğretim metodu ve ayrı bir pedagojik formasyon gerektiriyor. Uzaklara gitmeden Türkiye'deki örnekleri çok. Yabancı dil eğitimi yapan tüm okullarda (ilk, orta, lise, üniversite) bir

hazırlık sınıfı var ve sadece yabancı dil öğretilir. Buna neden gerek görülüyor? Çünkü; bilimsel olarak yabancı dil öğretim metodu bunu gerektiriyor. Dönüp Kürtlere bakalım: Anadili Kürtçe olan biri için Türkçe yabancı bir dildir. Kürt öğrencinin başarılı olması için öğretmen yetiştiren okullarda "Türkçe bilmeyen Kürt öğrencilere Türkçe öğretim metodu" diye bir ders mi konmuştur? Hayır. Neden? Nedeni açık; "Kürt öğrencilere Türkçe öğretim metodu" veya aynı adla öğretmen yetiştiren bir okul açılırsa, bu halkın varlığı ve Kürtçe'nin ayrı bir dil olduğu kabul edilmiş olacak. Oysa; resmi devlet politikası Kürt varlığını inkar ediyor, Kürt dilini yok sayıyor. Ondan bilimin gereklerini yerine getirmeyi beklemiyorum. Bilerek ve isteyerek bu insanların cahil ve dilsiz bırakılmaları sağlanıyor diye düşünüyorum. "Öğretim birliği ilkesi" bunun için kurulmuş bir kılıftır.

c) Mahkemede, devlet dairelerinde ya da herhangi bir yerde Kürt kadını kendi diliyle konuşturulmayınca, hakkını nasıl arar. Binlerce kez kadın erkek eşitliğinden söz edin, kadın haklarının tanınmasının bilmem kaçınıcı yılı deyi verin, bir anlam ifade etmiyor. Böyle olunca da Kürt kadınının kültürlü, çağdaş gelişmelerden etkilenen bir insan olmasının önüne büyük bir set çekilmiş olmuyor mu? Hakkını arayamayan, bağlı olarak hak mücadelesine katılamayan bir insanın sosyal gelişmeye katkısı olmaz ki. Buna rağmen Kürt kadını hak ararken kimi zaman -Diyarbakır direnişinde olduğu gibi- kendisini yakıyor, kimi zamanda uçurumdan atıyorsa (Dersim'de olduğu gibi *) egemenlerin telaşı boşuna değil.

Öyle sanıyorum ki; Kürtlerin yaşadığı topraklar üzerinde genel olarak feodal ağırlıklı etkiler var. Feodal bağlar yavaş yavaş çözülürken Kürdistan kırlarından şehirlere özellikle İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük kentlere akın başlıyor. Yanılmıyorsam son yıllarda bu akın çok hızlı ve bunda orada uygulanan baskının, terörün etkisi çok büyük. Yoksul da olsa, kırım o özgür ortamından metropole gelen Kürt kadını sayısız zorlukla karşılaşılıyor. Başta geçim sıkıntısı, sağlıksız konut, beslenme bozukluğu, çarpık insan ilişkileri, koca baskısı, çok çocukluluk, işsizlik gibi yığınla sorun. Bunlar Kürt kadının belini kırıyor, boynunu büküyor. Ne eşine kadınlık görevini sunabiliyor ne de çocuklarına analık.

Köy-şehir farklılığının yarattığı uyumsuzluğa bir de başlıca Kürt olmasından kaynaklanan gelenek-görenek farklılığı; uyumsuzluğunu bir kat daha artırıyor. O Kürt olmak, dil bilmemekten ötürü toplumla kaynaşmıyor. Sanki "nevi şahsına münhasır" bir dünya da yaşıyor. Hep horlandığını aşağılandığını görüyor. O sebeple yığınla kompleks geliştiriyor, yara-

lanıyor.

Size bir doktor muayenesinde karşılaştığım bir olayı anlatayım: Yüzü gözlerine kadar kapalı bir ana çocuğunu doktora getirmişti. Çocuk acı çekiyor ağlıyordu. Acil olduğu düşünülmüş olacak ki doktor, kadını çağırdı ve çocuğunun durumunu sordu. Kadın anlatmıyor, doktor anlayamıyordu. Kadın işaretlerle anlatmaya çalıştı, acaip abes işaretler: Olmadı. Sonra kendi üzerinde göstermeye kalkıştı: Eteğini kaldırdı, apış aralarını işaret etti. Doktor anlamıştı. Çevredekiler gülüyordu. Biri de adeta kadını suçluyor, ahlaksız diyordu (Çocukta kalça çıkığı varmış sıkı sarılmış bacak aralarında pişik olmuşmuş, acı veriyor.)

Bir toplantıda sigarası önce yakılmadığı için onuru kırılan bir kadın ile kendisiyle alay edilen, üstüne gülünen hatta hakarete bulunulan bir kadının arasındaki uçurumu düşünün. Demek ki, Kürt kadını metropolde, katmerli bir baskı altında. Onun şahsında bir ulus aşağılanıyor. Şüphesiz "aşağılanan" ulusların bireyleri, eşitlik duygusuna ve bu eşitliğin kimileri tarafından çiğnenmesine karşı, hiç bir şeye karşı olmadıkları kadar duyarlıdırılar. Bu sebeple bu konuda içtenlik, özveri ve yalın ilişkiler gerekli.

Kürdistan kırından ya da küçük kent ve kasabalardan metropole gelen kadınlardan bir kısmı adeta hapis yaşamı yaşıyor, evden çıkmıyor. Bir kısmı ise çevresinden, toplumsal yaşamdan hızla etkileniyor. Bu yaşama uyayım derken çeşitli alanlara savruluyor. İyi bir yaşam kurma özlemi onu özentilere boğuyor. Başlıca kılık ve kıyafetinde bir açılıp saçılma, ahlakında zaaf oluşuyor. Çabucak kandırılıyor ve seks sektörünün ağlarına düşme tehlikesiyle karşı karşıya geliyor. Geçim sıkıntısı erkeği de bunaltmışsa bu tür şeylerin pazarlayıcılığına açık olabiliyor. Öyle ki büyük kentlerdeki lümpenleşme, ahlak çöküntüsü, vs. genel olarak dönen ekonomik çarkın, toplumsal bozulmanın ürünü olmakla birlikte, bundan en çok Kürt kadını etkileniyor. Bu tür yozlaşma Kürt halkının çıkarına değil, aksine her yönüyle onu olumsuzluyor.

Gelir düzeyi yüksek ailelerde de Kürt kadınlarının çok yönlü sorunları var. Onlar genellikle çevrelerine uyum gösteremiyorlar. İyi dostluklar, insani sosyal ilişkiler kuramıyorlar. Okumamış olanların kültürel etkinliklere katıldıkları yok ya da çok az. Tiyatro, sinema gibi sosyal etkinliklere, dost sohbetlerine, iş ilişkilerine katılmakta sayısız güçlükleri var. Çocuk bakımı, beslenme gibi konularda yetersiz kalıyorlar. Bu tür ailelerin, çocuklarında ciddi psikolojik bozukluklar görüyor. Ayrıca bu kesimde, kısmen uyum sağlayanlardan önemli bir bölümü kendisini, geçmişini inkar ediyor. Başka bir deyişle; "Aslını yitirip haram-

(*) Seyit Rıza'nın eşi BESE'den söz ediliyor. Deng'in notu.

zadeleşiyor." Yabancılaşma, aslını itirme giderek Kürt halkının karşıtı güçlere kaynak yaratabiliyor.

Asıl önemseydiğim ve üzerinde çalışılması gerektiğine inandığım Kürt kadınlarından işçi, tarım işçisi ve ev ekonomisi diyebileceğim küçük çapta ve evde yapılan işlerle ilgili olan kesimi, bunlardan metropold olanların durumudur. Şüpheli yok ki; metropol dendiğinde sadece büyük kentler anlaşılmamalı. Kürdistan'a göre Anadolu yarımadasının her yeri metropoldür. Çukurova, Menderes Ovası, Sakarya Ovası, Konya Ovası, Ankara Ovası ya da Isparta, Bursa da onlara göre metropol niteliğindedir. Buralara gelip pamuk, tütün, şeker pancarı, afyon ve pirinç tarlalarında çapa sallayan Kürt kadını az değildir. Hatta gelip bu sanayi bitkilerinin yetiştirildiği kentlere yerleşen çoğu Kürt kadını da tarım işçiliği yapar olmuştur. Zira en yatkın olduğu iş tarım alanındaki işlerdir.

Mevsimlik işçi diyebileceğimiz bu kesim her türlü sosyal olanaktan yoksundur. Emeklerini bir hiç pahasına satmaktadır. Çoğu kez 10-12 saat çalıştırılmaktadır. Örgütsüz ve sendikasızdır.

Öte yandan o, sanayi bölgelerinde ucuz işgücünün kaynağı, aynı zamanda yedek işçi ordusunu oluşturan büyük bir rezerv niteliğindedir. Bu durum çalışma yaşamında sanayi işçilerinin havadan gerekçelerle işten çıkarılmasına da neden oluyor. Başka bir deyişle, yedek işçi ordusu içinde, diğerlerine karşı, bir tehdit unsuru olarak da kullanılmaktadır Kürt kadını.

Kendi evinde ufak işler yapan (örgü, biçki, dikiş vb.) Kürt kadınlarının aynı işi yapan Türk kadınlarından farklılıkları var. Bir kez son derece sağlıksız koşullarda, birkaç çocuğa bakmak zorunluluğunda olmak üzere gece gündüz çalışmak zorunda. (Kürtlerdeki çocuk tutkusu bildiğiniz gibi kadına extra bir yük oluyor.) Asıl önemlisi yaptığı şeyleri pazarlamakta güçlük çekiyor; çünkü o, Türkçe bilmiyor ve iletişime giremiyor. Böyle olunca da, bu işte dahi aracı kullanıyor, komisyon veriyor. Ne acı değil mi?

Görüyorsunuz Kürt kadınlarının sorunları anlatmakla bitmiyor. Daha bir dizi sorun saymak olanaklı. Gene, dikkat ederseniz Kürt kadınlarının sorunları genel toplumsal sorunlardan ayrı değil, onlarla içiçe bir yumak oluşturuyor. Hangi yönüyle soruna yaklaşırsak yaklaşalım; sorun geliyor toplumsal kurtuluşa, sınıfsal mevzilenmeye dayanıyor. Yani tek başına kurtuluş yok, ya hep beraber ya da hiç biri.

Ayrıca Kürt kadının toplumsal mücadeleye nasıl kazandırabiliriz? Kısaca yanıtım: Ona bulunduğu yerde ulaşarak ...

Hep biliyoruz ki, kadını toplumsal mücadeleye katılmadığı hiçbir yerde kurtuluş gerçekleşmemiştir. Kadın toplumsal mücadelede ana öğelerden biridir. Hele hele önündeki adım, ulusal kurtuluş mücadelesi olan toplumlarda kadının önemi daha da büyür. O, erkeğin yanbaşı, bazen savaş ekonomisinin sürük-

leyicisi, bazen cepheye doğrudan savaşçı ve bazen de örgütleyici oluyor. Kürt kadını bunları yapacak güç, özveri ve mücadelecili anlayış fazlasıyla vardır. Kısaca belirtmek gerekirse; Kürt kadını mücadeleye mutlaka kazandırılmalıdır. Çünkü, onun sorunları Kürt halkının sorunlarından ayrı düşünülemez, onunla sıkı sıkıya bağlı ve iç içedir.

Herşeyden önce Kürtler istikrarlı bir topluluk. Kendilerine özgü dilleri kültürleri, tarihleri, folklorleri ve üzerinde yaşadıkları toprakları var. Bunları kimileri inkar etse bile, bir gerçek ve güneş balçıkla sıvanmıyor. Toprakları paylaşılmış; İran, Irak, Suriye ve Türkiye arasında. Bu insanlar yüzyıllardır kendi toprakları üzerinde rahat yüzü görmediler. İtilip kakılıyor, birbirlerine karşı kullanılıyor, toprakları savaş alanı haline getiriliyor, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri talan ediliyor. Yanyana yaşadıkları halkların yararlandıkları hiçbir haktan yararlanamıyorlar. Kendi dilleriyle konuşup yazamıyorlar; tarihlerini öğrenmeleri yasak, başlıca doğal zenginlikleri kendi yaşam düzeylerinin yükseltilmesi için kullanılmıyor, türkülerini dahi söylemeleri yasak. Onları idare için (boyun eğdirmek için demek daha doğru) "genel müfettişlik" bazen de bugün olduğu gibi "genel vali" türünden "bölge valiliği" oluşturuluyor. Şüphesiz bu onların üzerinde yaşadığı topraklara bir statü getiriyor. Adına ne dersiniz deyin, en küçük demokratik hak ve özgürlüklerinden bile yoksun bırakılan bu halkın sorununun demokratik çözümü gerekir.

Çözüm; O halkın, kendi kaderini özgürce belirleme hakkının tanınmasıdır. Bu hakkı tanımadığımız zaman demokrat olamayız. Yaşadığımız ülke neresi olursa olsun (İran, Irak Suriye, Türkiye) orada demokrasiyi uygulayamayız. **Başka bir deyişle; Kürt insanın üzerinde yaşadığı topraklara demokrasi girmedikçe ilgili ülkelere de demokrasi yerleşemez, sakat, eksik, güdük kalır, sorunlar bitmez.** Demek ki sorun, genel olarak demokrasi sorunudur; onunla sıkı sıkıya bağlıdır. Demokrasi dendiğinde ise aklıma gelen şey eşitlik oluyor, bir bütün olarak eşitlik. A'dan Z'ye eşitlik. Yani ben konuşuyor, okuyor, yazıyorsam, onlar da kendi ana dilleriyle bunu yapabilmelidirler diyebiliyoruz. Elbette eşitliğin sınırı burada bitmiyor, her ilişkide böyle düşünmeli. Türkiye dünya uluslar ailesinin özgür bir üyesi ise Kürtler de dünya uluslar ailesi içerisinde özgür bir ulus olmalı. Bunu düşünecek kadar hoşgör, eşitlik anlayışı gelişmedikçe demokrasinin gereklerini yerine getiremeyiz.

Avrupa'daki irili ufaklı ulusları ve devletleri düşünelim, onların oluşumunu. Kimi Avrupa Devletlerinin nüfusu Diyarbakır kadar bile yok. Avrupa'da irili ufaklı devletler oluştu diye ne Almanya ne Fransa ve ne de onların halkı zarar görmedi, kıyamet de kopmadı. Aksine, kalkınma daha hızlı oldu; zenginlikler büyüdü ve

bir bütün olarak Avrupa; ulusların hak eşitliğine dayalı bir gelişim gösterdi. Çarlık Rusyası'nın yıkıntılarını üzerinde kurulan uluslar ve onların oluşturduğu SSCB bir başka örnek... O halde, Kürt halkının kendi devletini kurmasından Türk halkı zarar görmeyecek, aksine yarar görecektir. Çünkü, oradan getirilen zenginlikler Türk halkı ve onun refah düzeyinin yükseltilmesinde kullanılmıyor, aksine, bir avuç tekelcinin kasasına akıyor. Gerçi, çok az da olsa belli bir kaymak kesime pay ayrılıyor ama, onlar da yönetici ya da bu uygulamanın icraatçıları. Demek istediğim; bundan Türk halkı zarar değil yarar görecektir; demokrasi ayıplardan kurtulacak, yasalara konan kimi yasaklar kalkacak ve çok seslilik, katılımcılık olumlu yönde etkilenecek.

Şimdi daha açık konuşmanın zamanıdır. Kaçamak yaklaşımlar yarar getirmiyor. O halkın kendi kaderini özgürce belirleme hakkını kazanmak için ne yapmalı? Demokrasi güçlerinin görevleri nelerdir? Onu bilince çıkarmalı. Demokrasi güçleri yerel idareler, demokratik kurum ve kuruluşlar; sendikalar, dernekler, politik yapılanmalar, kimi çevreler, tek tek demokratlar hiç bir kayıt ve şart koymadan bu hakkın kazanılması için çaba göstermelidirler? Kürt insanına böylesi bir kitlesel güç, güven verecek, kendi dostlarını tanıyacak ve o da, kendisine düşen görevi yapmaktan geri kalmayacak. Bir başka deyişle; önce o halkın kendi geleceğini belirleme hakkı özgürlüğü ortaya konacak ki; ondan sonra birlik oluşabilir. Yani önce özgürlük, sonra birlik. Özgürlüğe ulaşmadan, özgür düşünmenin önündeki kayıt ve engeller kaldırılmadan birlikte ya da ayrı kalmanın yararları tartışılmıyor veya istenen olgunluk verilemiyor. Demek ki, kendi kaderini belirleme hakkının tanınması, bu hakkın kullanılması için mücadele, demokrasi güçlerinin önündeki temel sorun ve atılacak ilk adım olmalıdır.

Kürt kadını bu uğurda ne yapmalı sorusuna gelince; yukarıda da belirttiğim gibi önce ona ulaşmak, bulunduğu yerden kolundan tutmak ve konumuna uygun kadın örgütlenmesi yaratmak gerekir diye düşünüyorum. Her kesimden, çevreden düşünceden birikimi olan Kürt kadınları; tek bir kadın örgütünde birleşerek geniş tabanlı, yaygın, demokratik bir örgütlenme gerçekleştirmeli. Bu konuda her kesim, çevre ve kişi tüm kapasitesini bu alana aktarabilmelidir. Aynı ayrı kadın örgütlenmeleri yarar getirmedir. Bunu yaşadık ve gördük, görmeliyiz.

Böyle bir yapılanma kadınlara bilinç taşıma görevi yapacak, onun kendisine güvenini sağlayacak, eğitilmesine, çağdaş boyutta bir insan olmasına yardım edecek. Gasp edilen en temel haklarının kazanılması için, haksızlıklara karşı çağdaş insanın ana görevi olan mücadele biçimleri geliştirecek ve Kürt kimliği ve hakları konusunda duyarlı olacak. Ondan sonra genel kurtuluş mücadelesine nasıl katılır, o onun sorunu değil. Bir bütün olarak bunu başarıya ulaştıracak politik

örgütlenmeler vardır. Kadınlar bunun dışında değil içindedir. Genel demokrasi güçleri arasında görmemiz gereken kadın örgütlenmesi de konumu gereği kurtuluş mücadelesine omuz verecek diye düşünüyorum.

Kürt kadınına nasıl ulaşılır sorunu biraz açmak istiyorum. Şüphesiz bu ve benzer konularda elde hazır reçeteler yok. Bu daha ziyade kişinin kendi üretenliğine bağlı. Başta insani sosyal ilişkileri ile karşı cins ilişkilerini geniş tutmaya bağlı. Elbette bunda kadına değer veren sağlam bir ahlak belirleyici oluyor. Yakın çevremizden başlayarak kadın erkek ilişkilerini çağdışı kalınlardan kurtarmak gerekir. Dışarda demokrat hatta sosyalist, evde feodal Kürt erkeklerini görüyor üzüldüyorum. Oysa; demokrat hatta sosyalist olduğunu söyleyenlerin önce buna denk davranışlarla bütünleşmeleri, yaşamlarına sindirmeleri gerekir.

Bu tavrı iş yerlerinde, sosyal örgütlenme alanlarında, kısaca her alanda göstermek gerekiyor. Kadın katılımını sağlamak, onu söz ve karar sahibi yapmak, inisiyatifli kılmak gerekiyor.

Gene kadının toplumsal mücadeleye katılmasını amaçlayan ve bunun için çalışan her Kürt kadını hem cinsine yaklaşırken doğal olmalı. Kendi dili ve ilerici kültürel değerleriyle ona ulaşmalı, onun çekince ve endişelerini giderebilmelidir. Onu, erkeklerin devam ettiği demokratik örgütlere götürmek ilk anda zor olabilir. Ne var ki; kendisi doğrudan bu ilişkide iyi bir örnekse, bu zorluk ortadan kalkar. O, kendi hem cinslerinin bulunduğu yerde daha rahattır. Onun için bir kadın kitle örgütünde olmak daha istenilir olanıdır. Onu orada, bir kısım etkinliklere sokmak, biçki, dikiş, örgü, çiçek yapımı, halıcılık gibi ekonomisine katkı sağlayan etkinliklerle daha fazla ilgi odağı yaratmak olasıdır. Keza kendi diliyle okuma-yazma, dil kursları açmak, ev ekonomisi, çocuk bakımı, beslenme gibi konularda onu aydınlatmak toplumsal haksızlıklara karşı dikilmenin gereklerini ortaya koymak ve yapmak zor değildir. Yeter ki çabalarımızı yoğunlaştıralım, en geniş kesimlerin yer alabileceği yapıları oluşturalım ve Kürt kadınına güven verelim.

Kürt kadını metropolde daha etkin bir güç haline getirmenin diğer bir yolu da ona her düzeyde sosyal yapılanma içerisinde yönetici görevler vermektir diye düşünüyorum. Dernek, sendika, hatta politik örgütlerde, Kürt kadını öncü görevler almak zorundadır.

Kürt kadınının sorunlarını uluslararası platformlara taşımakda gerekiyor. Bu konuda Avrupa'da çalışan ya da okuyan, Kürt kadınlara önemli görevler düşüyor. Onlar bulundukları yerlerde en geniş tabanlı kitlesel kadın örgütleri kurmalı, benzer örgütlere girip Kürt kadınının sorunlarını, karşı karşıya bulundukları zorlukları anlatmalıdırlar.

Son bir önerimde şu olacak; Kürt kadınları! Kürt olduğunuzdan onur duyunuz, gururlanın. Sizi ve ülkenizin insanlarını bu duruma getiren, kölelik ilişkileri içinde tutan her kimse onu lanetleyin, dostunuzu düşmanınızı tanıyın ve en önemlisi kenetlenin, yığın-sal kadın örgütünüzü yaratın.

Kaderini Belirleme Hakkı İle İnsan Hakları Ayır Düşünülemezler

Bundan kısa bir süre önce merkezi Federal Almanya'nın Bremen kentinde bulunan "Kürdistan'da İnsan Hakları Girişimi" yetkililerinden M.Berdan ile kendi çalışmaları, Kürt halkı bakımından insan haklarının durumu ve buna ilişkin olarak uluslararası planda ortaya çıkan gelişmeler konularında bir söyleşide bulunduk.

Aşağıda bu söyleşinin tam metnini veriyoruz.

DENG

DENG: Sayın Berdan, bir süreden beri "Kürdistan'da İnsan Hakları Girişimi" adını duyuyoruz. İzleyebildiğim kadarıyla yaptığınız bir hayli çalışma var. Böyle bir girişimi oluşturma görüşü nasıl ortaya çıktı, bilgi verir misiniz?

BERDAN: Bizleri bir insan hakları girişimi oluşturmaya iten nedenleri daha iyi anlayabilmek için dünyamızda ve bizzat Kürt hareketinin kendisinde ortaya çıkan bazı gelişmelere bakmak gerekir. Bildiğiniz gibi son dönemde dünyada bir barış ve yumuşama havası var. Demokrasi, temel hak ve özgürlükler üzerine yaygın tartışmalar sürüyor. Bunun ne ölçüde pratiğe yansıdığı, insan hakları üzerine söz söyleyenlerin bunlara ne derecede saygılı davrandıkları konusu bir yana, bunun, yer küremizin bir gerçeği olduğu göz önündedir.

Diğer taraftan bugün Kürt hareketi de geçmişe oranla daha farklı bir durumdadır. Bu farklardan biri, kuşku yok ki uluslararası kamuoyunu değerlendirme, onun önemini kavrama ile ilgilidir. Özellikle de 1980'li yıllarda Kürt hareketi artan bir hızla dış dünyaya açılmaya başladı. On-onbeş yıl öncesine karşılaştığımız zaman bu alanda katedilen mesafenin küçümsenir gibi olmadığı kendiliğinden açığa çıkar. Çeşitli ülkelerde Kürtler tarafından oluşturulan kitle örgütleri, kültürel kurumlar ve bizzat Kürt politik örgütlerinin kendileri, Kürt sorununu uluslararası alanda canlı tutmak, ona daha ileri mevziler kazandırmak için aktif çaba içerisinde. İşte Kürdistan'da İnsan Hakları Girişimi de bu koşulların gerektirdiği bir gereksinim, onların bir ürünü olarak ortaya çıktı.

DENG: Girişimde kimler var, veya kimler tarafından destekleniyor?

BERDAN: Kürdistan'da İnsan Hakları Gi-

rişimi içerisinde çok sayıda Kürt yurtseveri ile halkımıza dost olan çeşitli ülkelerin barışseverleri, demokratları yer alıyor. Yine bir çok Kürt yurtsever örgütü, insan hakları ve temel özgürlükler alanında faaliyet gösteren yabancı örgütler de direkt veya dolaylı olarak bize dayanışma gösteriyor.

DENG: Girişimin çalışmaları deyince aklıma hemen "Kürdistan'da İnsan Hakları Uluslararası Bremen Konferansı" geliyor. O konuda bilgi verir misiniz?

BERDAN: Evet. Bildiğiniz gibi girişimimizin çabaları sonucu, 14-16 Nisan 1989 tarihinde Federal Almanya'nın Bremen kentinde söz konusu konferansı gerçekleştirdik. Bu, Kürt Halkının tarihinde gerçekleştirilen bu nitelikteki ilk uluslararası konferanstı. Konferans'a çağrı metni; aralarında bilim adamı, politikacı, yazar, sanatçı, ve barış aktivistlerinin yer aldığı 55 kişi tarafından imzalanmıştı. 1000'den fazla kişi, kuruluş ve kuruluş temsilcisi ise daha sonra dayanışma amacıyla bu metni imzaladılar. Konferans'a 16 ülkeden insanlar katıldı. Bunların yaklaşık yarısını Kürtler, öteki yarısını ise değişik uluslardan kişiler oluşturmaktaydı.

İlk günkü açılış ve genel değerlendirme niteliğindeki konuşmalardan sonra, 4 ayrı komisyon halinde çalışmalara devam edildi. Konuşmacılar, buralarda hazırladıkları tebliğleri sundular. Yine öteki katılımcılar da söz alarak getirilen görüşleri değerlendirdiler, eleştiri ve önerilerini sundular. Konferans'ın en önemli özelliklerinden bir tanesinin komisyon çalışmalarının canlı ve verimli bir havada geçmesi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Sonunda da yine bildiğiniz gibi "Kürdistan'da İnsan Hakları Üzerine Bremen Deklerasyonu" kabul edilerek yayımlandı.

DENG: Söz açılmışken Bremen Deklerasyonu üzerine biraz bilgi verseniz.

BERDAN: Tabi. Şunu hemen belirteyim; Uluslararası Bremen Konferansı'nda kabul edilen deklarasyon, bu konuda uluslararası planda geçerli ilkelerin en ileri olanlarını içeriyor. Her şeyden önce bildirge, Kürt halkının ülkesinin parçalandığı noktasından yola çıkıyor. Bu halkın Türkiye, İran, Irak ve Suriye tarafından ağır baskı altında tutulduğu, asimile edilmeye çalışıldığı, ulusal-demokratik haklarına kavuşmak amacıyla yürüttüğü çabaların her zaman kan ve terörle bastırıldığı dile getirildikten sonra istemler sıralanıyor. Birinci istem şöyle:

"Birleşmiş Milletler Örgütü, sorunların çözümünde esas alınan uluslararası hukuk kuralları, halkların hak eşitliği ve kaderlerini özgürce belirleme hakkı ilkeleri çerçevesinde Kürt halkının durumunu acil olarak gündemine almalı;"

Görüldüğü gibi konferans, ülkemizde insan hakları sorununun çözümüne anahtar olarak da "uluslararası hukuk kuralları" ile "halkların hak eşitliği ve kaderlerini özgürce belirleme hakları"nı kabul ediyor.

Daha sonra ise özetle; Türkiye'nin uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlüklerini yerine getirmesi için Avrupa Konseyi'ni, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nı imzalamış olan devletleri, Avrupa Ekonomik Topluluğu çevrelerini harekete geçmeye çağırıyor; Kürt sorununun, Ortadoğu'da barışı sağlamaya yönelik olarak düzenlenmesi düşünülen uluslararası konferansın gündemine alınması, Körfez savaşı sonrasında barışı sağlamak amacıyla sürdürülen görüşmelere Kürt halkının meşru temsilcilerinin katılmalarının sağlanması, sanayileşmiş ülkelerin Kürdistan'da insan hakları gerçekleşinceye kadar Türkiye, İran ve Irak'a yaptıkları askeri ve mali yardımları kesmeleri, Kürt kültürünün ve tarihsel değerlerinin korunması için tüm kişi ve kuruluşlarca çaba harcanması, Türk hükümeti tarafından, Türkiye'ye sığınan Kürt mültecilere Cenevre Konvansiyonu'na uygun olarak mültecilik sıfatı tanınması, Yurtdışında yaşayan Kürtlerin dil ve kültürlerinin korunması ve geliştirilmesi yönünde söz konusu ülke hükümetlerince gerekli adımların atılması, Kürt halkının durumunu izleyecek, insan hakları ihlalleri konusunda kamuoyunu bilgilendirecek uluslararası nitelikteki Non-Governmental bir örgütün kurulması için çalışma yapılması öngörülüyor. Ayrıca Konferans Sonuç Bildirgesi'nin BM Genel Sekreterliği, Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Parlamentosu Başkanı, devlet ve hükümet başkanlarıyla uluslararası kuru-

luşlara, Kürdistan İnsan Hakları Girişimi aracılığıyla gönderilmesi de kararlaştırılıyor.

DENG: Girişim olarak Kürt örgütleriyle, tek tek yurtsever insanlarla iyi ilişkilerle sahip olduğunuzu belirttiniz. Konferans'ı hazırlama sürecinde bunlardan size yardımcı olanlar oldu mu? Olduysa nasıl gerçekleşti bu dayanışma?

BERDAN: Gerçekten de geniş bir ilişki ağına sahibiz. Bir çok Kürt politik ve demokratik örgütleriyle görüşmelerimiz oldu. Kendilerine gelişmeler hakkında bilgi verildi. Onlar da değişik biçimlerde bizimle dayanışma içerisinde oldular.

Demokratik örgütler içerisinde ise, ismini bu bakımdan özellikle belirtmek istediğim KOMKAR'dır. KOMKAR, bu çalışmada bize büyük destek sağladı. Örneğin büro ve teknik işlerin düzenlenmesi, adres arşivinden yararlanma, belgelerin dizgisinin yapılması, basılması, postalanması, değişik çevrelerle ilişki kurma, bazı ulaşım gereksinmelerimizin giderilmesi vb. Konferans çalışmalarının sürdürüldüğü günlerde ise 100'e yakın KOMKAR aktivisti üç gün boyunca bizimle birlikte çalıştı.

DENG: Konferans sonrası çalışmalarımızın durumu nedir?

BERDAN: Konferans Sonuç Bildirgesi'nin son maddesinde belirtilen karara uygun olarak; Bildirge ilk elde orada ismi geçen kuruluş ve devletlere, Konferans Çağrısını imzalayan veya daha sonra imzalarıyla onu destekleyenlere, bunlardan başka da dünyanın pek çok ülkesindeki binlerce politikacı, bilim adamı, yazar, sanatkar, barış ve insan hakları savunucusuna, bu yönde çalışmaları bulunan örgütlere gönderildi. Bu işi hem girişim merkezi olarak, hem de çeşitli ülkelerdeki temsilcileri vasıtasıyla gerçekleştirildi.

Bunu, Konferans dökümanının basılması çalışmaları izledi. Şu sıralar söz konusu dökümanın İngilizce ve Almanca dillerinden ayrı ayrı kitaplar halinde basılması için çalışmalar son aşamaya gelmiş bulunuyor. Türkçe baskısının yapılmasını sağlamak amacıyla da çeviriye devam edilmektedir.

Konferans'tan bu yana İnsan Hakları Girişimi'nden arkadaşlarımız bir çok ülkeye giderek, gerek Konferans sonuçları ve gerekse Kürt halkının karşı karşıya bulunduğu güçlükler konusunda görüşmelerde bulundular, onlardan Kürt halkına dayanışma göstermelerini istediler. Yine, bu dönemde bazı uluslararası kuruluşlar da ziyaret edildi veya onlar tarafından düzenlenen toplantılara katıldı. Geçtiğimiz Ağustos ayında Cenevre'de sürdürülen BM Örgütü Alt Komisyon toplantıları sırasında çalışma yapmak üzere bu kente giden arkadaşlarımız, Non-Governmental Örgütlerin insan haklarıyla ilgili toplantısında bir konuşma yaptı. Turgut Özal'ın 27 Eylül 1989 günü Avrupa Konseyi'ni ziyaret ederek bir konuşma yapması

üzerine, yine bir delegasyonumuz Strasburg'a gide-rek çeşitli faaliyetlerde bulundu. Kasım ayı ortalarında Kanada'nın Ottova kentinde düzenlenen MESA (Or-tadoğu Araştırma Birliği) toplantılarına katılan bir arka-daşımız orada bir konuşma yaparak Kürt halkının duru-munu dile getirdi. Geçtiğimiz aylarda biri 15 Ağustos, diğeri ise 26 Eylül'de Strasburg'da olmak üzere, Tür-kiye'de Kürt halkına ve Irak Kürdistanı'ndan gelen mültecilere uygulanan baskıları değişik yönleriyle, örnekler vererek dile getiren çağrı ve açıklamalar yapıldı. Bunlar dünyanın pek çok ülkesindeki politik çevrelere, barışsever ve hümaniter kişi ve kuruluşlara, basına gönderildi.

Yine, hatırlayacağınız gibi Turgut Özal Avrupa Konseyi'ni ziyaret ederken parlamenterler tarafından sorulan çeşitli soruları yanıtlamış, sıra Kürt halkının du-rumuyla ilgili olanlara gelince, toplantıyı yöneten İsveçli Anders Björk, sürenin dolduğunu ilan ede-rek Özal'ı bunlara yanıt vermekten kurtarmıştı. Kuşku yok ki bu durum, Türk delegasyonu ile Konsey yö-ne-timi arasındaki bir danışıklı döğüşün sonucuydu. İnsan Hakları Girişimi olarak hem Konsey'de yaptığımız görüşmeler sırasında eleştiride bulunduk, hem de daha sonra tüm parlamenterlere ve öteki çeşitli politik çevrelere gönderdiğimiz bir mektupla bu durumu pro-TESTO ettik. Yine değişik ülkelerde bulunan Girişim temsilcileri de bütün bunlara paralel çalışmalar yapı-yorlar. Çalışmalarımız yoğun biçimde devam ediyor.

DENG: Sonuç Bildirgesi'nde bir de, bir İnsan Hakları Örgütü'nden bahsediliyor, "Non-Governmental" nitelikte bir örgü-tün kurulması isteniyor. Bu konudaki ge-lişmeler nasıl acaba?

BERDAN: Kürt örgütlerinin geniş kesimleri bu nitelikte bir örgütü oluşturma çabası içerisinde. Bu çalışmaların kısa sürede başarıya ulaşacağını umuyo-ruz. İnsan Hakları Girişimi olarak biz de bu yöndeki uğ-raşıları destekliyoruz.

DENG: Şimdi de başka bir konuya geç-mek istiyorum. Biliyorsunuz, 14-15 Ekim tarihlerinde Paris'te yine Kürt sorunuyla ilgili uluslararası bir konferans düzenlen-di. Bu konferansla ilgili düşünceleriniz nedir? Bremen Konferansı ile aralarında farklılık var mı? Varsa nelerdir?

BERDAN: Her iki Konferans da Kürt halkının so-runlarını dış dünyaya tanıtmak ve uluslararası dayanış-mayı güçlü kılmak bakımından atılmış ileri adımlardır. Bu yaniyla birbirleriyle çelişen bir yanları yok. Ama başka yönlerden arada bazı farkların bulunduğu da bir gerçektir. Her şeyden önce sözkonusu iki Konfe-rans'ta sorunun ele alınış düzeyi birbirinden farklı. Zaten bu, konferansların isimlerine de yansıyor. Bre-men'deki "Kürdistan'da İnsan Hakları Uluslararası Konferansı" iken, Paris'te düzenlenen, "Kürtler,

İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik" ismini taşıyor. Daha önce de değindiğim gibi Bremen Konfe-ransı Kürt halkının ülkesinin ismini koyarak, onun parçalanmış olduğunu kabul ederek yola çıkarken, Paris Konferansı sorunu daha çok etnik kimlik ve kültürel düzeyde ele alıyor. Bremen Konferansı Kürdistan'da insan haklarının gerçek anlamıyla sağlanabilmesi için Kürt halkının kaderini özgürce belirlemesi gerektiğini, yani, sorunun gerçekçi çözümünün ancak bu şekilde mümkün olabileceğini savunuyor. Oysa, Paris Konfe-ransı daha geri bir düzeyde çözüm önerileri getiriyor. Kabul edersiniz ki, bunlar da çok önemli farklar. Ama elbet bunu söylemek, o konferansın önemini, getir-diği yararları küçümsemek anlamına gelmez.

DENG: Paris Konferansı'na girişim olarak davet edilmiş miydiniz?

BERDAN: Evet. Bizi davet etmişlerdi ve bir arka-daşımız gidip katıldı.

DENG: Peki, Paris Konferansı Türk basınında günlerce tartışılırken, bazı sol dergiler dışında Bremen Konfe-ransı'ndan bahseden olmadı. Bunu neye bağlıyorsunuz?

BERDAN: Aslında bu soruyu Türk basınının kendisine sormak gerekir. Gerçekten de öyle oldu. Konferans hazırlık çalışmaları sırasında gerekli bilgiler, yazılı döküman, günü gününe Türk basınına iletil-di. Hem yetkili bürolarına ve hem de tek tek pek çok ya-zara gönderildi. Birkaç gün öncesinden başlamak üzere ayrıca telefonlar açıldı, konuşuldu. Bildiriler, basın açıklamaları vb. teleks ve telefon kanalıyla anında kendilerine iletil-di. Fakat burjuva basını hiç bahsetmedi, tam anlamıyla ambargo uyguladı anlıya-cağınız.

DENG: Gelen olmadı mı?

BERDAN: Birkaç gazeteden muhabirler geldi. Yine kendilerine bütün belgeler verdi ve gerekli açık-lamalar yapıldı. Ama onlar haber vermek için değil, daha çok bazı arşivlerin zenginliklerine zenginlik kat-mak için gelmişlerdi. Nerdeyse işi tek tek her insanın muhtelif pozlarını çekmeye vardırarak kadar aşırıya kaçan fotoğraf çekme tutkunluğunu başka türlü açık-lamak zor olsa gerek. Kimbilir belki de gelen "muhabir-ler" bir takım şeyler yazdılar da, patronları yayımlan-masına engel oldu.

Bayan Mitterand gibi Türkiye'deki şoven çevreler tarafından seilmeyen birinin ilişkisi veya Türkiye'den bazı parlamenterlerin katılmış olmaları, belki basının dikkatinin biraz daha fazla Paris Konferansı üzerinde toplanmasına neden olmuş olabilir. Ancak gerçek neden elbet o değildi. Kaldı ki bir grup parlamenter Bremen Konferansı'na da davet edilmişti ve onlar son ana kadar da katılacaklardı. Sonradan ortaya çıkan bazı güçlükler nedeniyle gelemediler. Kanımca Türk bur-

juva basının ambargo koyduğu "Kürdistan" terimiydi. En başta, Konferans'ın isminde bu terim bulunduğu için ondan bahsedilmedi.

DENG: Yukarıda Bremen Konferansı'nın İnsan haklarını, halkların hak eşitliği ve kaderlerini özgürce belirleme hakkı çerçevesinde ele aldığını belirtmişsiniz. Bu konuyu biraz açar mısınız? Yani Bremen Konferansı bu ilkeyi insan haklarının bir parçası olarak mı görüyor?

BERDAN: Elbette. Tersini düşünmek zaten olanaklı değil. Bir ülkenin halkı kendi kaderini özgürce belirleyemiyorsa, onun bu hakkı şu veya bu biçimde elinden alınmışsa, o ülke insanların insan haklarından tam olarak yararlandıkları nasıl ileri sürülebilir? Bu nedenle Bremen konferansı; ulusların kaderlerini özgürce belirlemeleri hakkıyla, insan haklarının birbirlerinden ayrılamayacağını ilke olarak benimsedi ve Kürt sorununa ilişkin çözüm önerilerini, istemlerini de buna uygun biçimde saptadı. Yani söylenen şu; Kürt halkı dünyanın öteki halklarıyla eşit haklara sahip olmalıdır. Türk, Arap, Fars ve öteki halkların nesi varsa, onlar için neyin gerçekleşmesini istiyorsak, Kürtler için de aynısını isteyelim deniyor.

Deng: Biliyorsunuz, kaderini özgürce belirleme hakkı kısmen daha uzun bir vadeyi gerektiriyor. Peki o hakkın elde edilmesi gerçekleşinceye kadar yapılacak şeyler yok mudur?

BERDAN: Burada ortaya konan ilkesel yaklaşım, nihayi amaçtır. kuşku yok ki bu hak elde edinceye kadar da yapılacak çok şey var. örneğin, basın ve düşünce özgürlüğü, sendikal haklar, öğrenci gençliğin, aydınların, memurların, köylülerin ekonomik ve demokratik haklarını kullanmaları ve siyasal haklardan yararlanmaları, gibi sorunlar, ülkemizde "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği" uygulamasına son verilmesi, köy koruculuğu sisteminin ortadan kaldırılması, işkencelerin, köy baskınlarının, dolaylı ve direkt sürgün yöntemlerinin terkedilmesi, Kürt dili, sanatı ve kültürüne yönelik yasaklamaların sona erdirilmesi, Cezaevi koşullarının düzeltilmesi vs. alanlarında yapılacak çok, hem de pek çok çalışma var. Türkiye, kendisine demokratiklik süsü vermeye çalışan bir yasaklar ülkesidir. Kürt halkı bakımından ise baskılar çok daha yoğun. Bu nedenle yasaklara ilişkin listeyi daha da uzatmak zor değil. İşte bütün bu olumsuzlukların, insan haklarına taban tabana zıt uygulamaların ortadan kaldırılması için tüm demokrasi güçlerine, İnsan haklarından yana kişilere, kuruluşlara büyük görevler düşüyor. Bu yolda verilecek mücadeleyi bir an dahi küçümsemek gerçeklikle bağdaşmaz.

DENG: Yine aynı konuyla bağlantılı olarak, bir de Türk Ceza Yasasının 141, 142 ve 163. maddelerinin kaldırılması durumu var. Buna ne diyorsunuz?

BERDAN:Söz konusu maddelerin kaldırılmasıyla insan hakları arasında doğrudan bir bağ var, bu açıktır. Türkiye'de iktidarı ve muhalefetiyle burjuva çevreler de artık bundan bahsediyorlar. Hatta bu amaçla verilmiş yasa teklifi bile var. Söz konusu ceza maddelerinin kaldırılması olumludur. Bu yönde çaba harcamak gerekir. Ancak, burada iki noktanın altını da özellikle çizmekte yarar görüyorum.

Birincisi şu; Türk Ceza Yasasındaki bu maddelerin kaldırılması, hukuksal alanda her şeyin düzeltildiği anlamına asla gelmez. Zira, siyasi iktidar böyle bir taktiğin peşindedir. Geçtiğimiz Eylül ayında Özal, Avrupa Konseyi'nde kendisine yöneltilen soruları yanıtlarken, bu yasalar kaldırıldığı zaman Türkiye'de düşünce suçundan bahsedilemeyeceğini söylemişti. Oysa; başta 1982 Anayasası olmak üzere, Türk Hukuk Sistemi baştan sona antidemokratiktir. Hukuk sisteminin demokratikleştirilmesi ancak anayasadan başlayarak, tüm öteki baskıcı, yasaklayıcı yasaları ortadan kaldırmak ve yerine demokratik olanlarını koymakla sağlanabilir.

İkinci nokta ise şu: Her hangi bir ülkede demokrasinin işlerlik kazanması ve insan haklarına saygılı bir toplum düzeninin yaratılması, sırf yasalarda yapılacak değişikliklerle sağlanamaz. İktidarı elinde tutan güçlerin, devletin, ayrıca buna uymak istemesi gerekir. Toplumdaki demokrasi kültürünün, geleneklerin bu işe elverecek düzeyde olgunlaşması da bu açıdan büyük öneme sahiptir.

Bir an için Kürt halkının durumunu gözönüne getiririm. Şu bir gerçek ki; Türkiye'de mevcut yasal sistem, halkımız bakımından en uç noktada anti-demokratik nitelikler ihtiva ediyor. Ama bir de yazılı yasalarda mevcut olmayan yasa ve uygulamalar var. Bu, keyfilik yasasıdır. Yazılı yasalardaki yasaklar kalksa bile eğer orman yasalarının, yasadızlık yasasının önüne geçilemiyorsa değişen fazla bir şey olmaz.

DENG: Bu arada bir de şu görüşler gündeme geliyor. Deniliyor ki 141, 142 ve 163. maddeler kalksın. Ama "bölücülüğü" önleyici önlemler ihmal edilmesin. Başka bir ifade biçimiyle "Kürt halkı" bu işin dışında tutulmaya çalışılıyor. Bu konuda ne diyorsunuz?

BERDAN: Türkiye'nin bu güne kadar izlediği politika, şu an parlamentoda yer alan iktidar ve muhalefetin durumu göz önüne alınırsa bunda şaşılacak bir yan olmaması gerekir.

Böyle bir şey yaparlarsa, her şeyden önce bunun adı demokrasi olmaz. Vücudunun yarısı kötürüm olan bir insan düşünün. Eğer böyle birine normal insan diyebiliyorsak, yukarıda değindiğimiz koşula bağlı olarak getirilecek "demokrasiye"de demokrasi denilebilir.

Üzerinde durduğumuz konuyla doğrudan bağlantılı olduğu için yine bir noktayı bir kez daha vurgulamak istiyorum.

Bu türden anlayış ve çabalarla Türk halkı da demokrasiye kavuşmaz. Kürt halkı özgürleşmedikçe Türk halkının özgürlüğünü elde etmesi mümkün değildir. Çünkü; Kürt halkını baskı altında tutan, onu ezen bir devlet mekanizması anti-demokratik olacaktır. Böyle bir mekanizmanın ise Türk halkının, demokratik haklarını özgürce kullanmasına olanak sağlayacağını düşünmek saflık olur. Basit bir örnek vereyim. 141 ve 142. maddeler, yukarıda belirttiğiniz gibi "bölücülüğü önleme" kaydıyla kaldırıldığı zaman bu demektir ki, düzenin sahipleri sadece Kürt halkına, kendi sorunlarını özgürce tartışmayı yasaklamakla kalmıyor, Türk halkının, onun ilerici ve demokratik güçlerinin de bu konuda görüş belirtme hakkını gaspediyorlar.

Kanımcı, ırkçı-şoven çevreler böyle bir yola başvurulurken, öteki etkenlerin yanısıra bir de ülkeye demokrasiyi ve özgürlüğü getirebilecek güçleri, Kürt ve Türk halklarının ilerici ve demokratik güçlerini birbirinden uzaklaştırma, onların ortaklaşa mücadelelerini rayından sapırma taktiği izliyorlar ki her kesin bu noktada çok duyarlı davranması, oynanan oyunu görmesi gerekiyor.

DENG: Son olarak yine uluslararası alandaki çalışmalar ve dış dünyadaki durumla ilgili bir kaç soru sormak istiyorum. Kürdistan'ın İran, Irak ve Suriye parçalarının uygulamalarıyla ilgili olarak da dış kamuoyuna yönelik çalışma yapıyor musunuz?

BERDAN: Pek tabî. Deng Türkiye'de yayımlandığı için, yukarıdaki konuşmalarımız daha çok Türkiye'nin politikasıyla ilgili oldu. Ama biz İran, Irak ve Suriye'nin politikası, oralarındaki uygulamalarla da yakından ilgileniyor, dış kamuoyuna yönelik bilgilendirme çalışmaları yapıyoruz. Ancak kabul edersiniz ki her tarafla, her zaman aynı ölçüde ilgilenmek ne olanaklı, ne de bunun gereği var. Gelişmelere göre şu veya bu sorun öne çıkıyor veya geri planda kalıyor. Geçtiğimiz dönemde çalışmalarımızın ağırlık noktasını Türkiye ve Irak teşkil etti.

DENG: "Kürdistan'da İnsan Hakları Girişimi" şu an yurtdışında faaliyet gösteriyor. Uluslararası ilişkilerden beklentiniz ne? Bunlardan ne gibi sonuçlar elde edilebilir?

BERDAN: Şu noktayı açıkça belirtiyim. Bir halkın kurtuluşu, özgürlüğünü elde etmesi, en başta onun kendi özgücüne, bunun için gerekli özveri ve çabayı sarfetmesine bağlıdır.

Diğer taraftan bildiğiniz gibi günümüzde demokrasi ve insan hakları sorunları, artık ülkelerin bir sorunu olmaktan çıkmış, tamamiyle uluslararası bir hüviyete bürünmüşler. Yani, dünyanın hiç bir ülkesinin yöneticileri ortaya çıkıp da insan hakları ihlalleri için "bunlar benim iç sorunlarımdır, sizi ilgilendirmez" diyemez. Deseler bile uluslararası hukuk kuralları karşısında haksız duruma düşmekten kurtulamazlar. O nedenle de demokrasi ve ulusal kurtuluşçu güçler bakımından uluslararası alanda sağlanacak dayanışmanın büyük

önemi var. Önemli olan içerde ve dışarda yürütülen mücadelenin bağlantısını iyi saptamak, bunların bir bütünün parçaları olduğu gerçeğini gözardı etmeden yol almaktır.

Bunu yaparken sorunları idealize etmemeye çalışmanın da büyük önemi var. Uluslararası alanda insan haklarıyla ilgili çalışmalar yapan pek çok kuruluşun tutumunda ilkesellik şu veya bu ölçüde hakimdir. Ama devletler ve devletler tarafından oluşturulan uluslararası nitelikteki kuruluşlar bakımından aynı şeyi söyleyemeyiz. Devletlerin tutumunda şu veya bu olaya ilişkin olarak belli hallerde ilkesellik söz konusu olsa bile, belirleyici olan karşılıklı çıkarlardır. Ne yazık ki bu, Birleşmiş Milletler Örgütü ile benzeri öteki kuruluşların çalışmalarına da aynen yansıyor. Böyle olunca da insan hakları konusunda hemen daima çifte standartlar ortaya çıkıyor. Örneğin, Saddam rejimi geçtiğimiz yıllarda Kürt halkına karşı kimyasal silah kullandı ve jenosid suçu işledi. Bu silahın kullanılması 1925 Cenevre Antlaşması ile yasaklanmasına karşın, Irak'a yönelik tepkiler son derece cılız kaldı. En başta Birleşmiş Milletler Örgütü bu konuda görevlerini yerine getirmedi. Tek tek devletler bakımından da durum öyle. Demokrasi ve insan hakları üzerine mangalda kül bırakmayanlar, barış ve silahsızlanma çabası içerisinde olanlar susmayı tercih ettiler veya çıkarılan bir takım cılız sesler de sonuç vermektan uzak kaldı. Sözde müslümanların birliğini temsil eden İslam Ülkeleri Birliği aynı yolda yürüdü. Arap Ligi ise tam bir şovenizm örneği sergileyerek, Kanlı Saddam yönetimine arka çıktı.

Buna karşın dünyanın pek çok ülkesinde demokrat kamuoyu, barışsever çevreler, insan hakları savunucuları halkımıza büyük destek gösterdiler ve bu cinayetin unutulup gitmesini büyük ölçüde engellediler.

Ama, devletler bakımından da durumun hep böyle sürüp gideceğini düşünmemeli. Bugün çok sayıda devlet ve değişik politik akımlar Kürt sorununu şu veya bu ölçüde gündemlerine almışlardır. Gizli diplomaside bu sorun, her yerde Kürt halkını baskı altında tutan devletlerin karşısına çıkıyor. Hemen hemen insan haklarıyla ilgili tüm uluslararası toplantıların değişmez konularından biri artık Kürt sorunudur. NATO toplantılarında bile onunla ilgili değerlendirmeler yapılıyor, Türkiye eleştiriyor. Örneğin, geçtiğimiz yıl Antalya'da yapılan ve NATO'ya üye ülkelerin parlamenterlerinin katıldığı toplantıda Türkiye yoğun eleştirilere uğradı, Türk delegasyonu büyük güçlüklerle karşı karşıya kaldı. Yaklaşık iki ay önce İtalya'da yapılan aynı nitelikte toplantıda da aynı durum yaşandı. Kürt sorununun yakın bir gelecekte Birleşmiş Milletler Örgütü'nün resmi gündemine gireceğini tahmin etmek güç olmasa gerek. Sistemli ve sabırlı çalışmalar, bu alandaki güçlükleri aşmayı sağlayacaktır.

DENG: Verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederiz.

BERDAN: Benden de teşekkürler.

1963'te Yayımlanan Deng Dergisi'nin Yazı İşleri Müdürü Y. Kaya ile Bir Söyleşi

1963'te yayına başlayan ve ancak üç sayı çıkabilen DENG dergisinin yazı işleri müdürü YAŞAR KAYA ile sohbet ettik. O günlerdeki DENG'in başına gelenleri bu sıcak sohbetin içinde bulacaksınız. O günkü Deng'i merak edeceğinize şüphe yok. Olanak olsaydı tümünü yayınlardık. Şimdilik, genel olarak halkımızın geçmişine ve onun yayın geleneğine sahip çıkar bir tavır içinde olduğumuzu belirtmekle yetiniyoruz. İleride ilginç bulduğumuz bazı yazılarını da yayımlıyabileceğimizi belirtmek istiyoruz.

DENG

DENG : Sayın KAYA, isterseniz söyleşimize sizin özgeçmişinizle başlayalım. Lütfen bize kısaca özgeçmişinizi anlatırmısınız?

KAYA: Bu nazik ziyaretiniz için çok teşekkür ediyorum. Ben 1938 yılında Kars'ın Iğdır kazasının Muça adını değiştirerek Gürpınar yaptılar köyünün bir yaylasında doğmuşum, tahminen Temmuz-Ağustos olmalı, annem öyle derdi; yoksa kesin bir tarih yok. 6 yaşına kadar bu köyde yaşadım. Iğdır'da bir evimizin olması benim ve kardeşimin okuyabilmesi için önemli etken oldu. İlkokulu Iğdır'da 12 Kasım İlkokulu'nda, ortaokulu Iğdır Ortaokulunda okudum, ve İstanbul'a Kabataş Erkek Lisesi'ne geldim. İstanbul'a gelip o liseye kayıt yapabilmek hayli güç oldu ama, başardık. Gerçekten okuduğum liseme çok şey borçluyum, iyi bir temel kültür aldığıma inanıyorum, yoksa, bunca hapis yatarak fakülteyi bitirebilmede lisemin önemli rolü var derim.

1957-58 ders yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine girdim. 1959'da ikinci sınıf öğrencisi iken çok ünlü 49'lar tutuklaması oldu. Evet, bizim politika tarihimizde 49'lar tutuklamasını çok ünlü ve üstelik 1938 Dersim başkaldırısından sonraki sessizlik döneminin bitimi diye sayıyorum. Ben de 49'lar tutuklamasının en genci idim, henüz 19-20 yaşındaydım, hayatımda karakol nedir bilmezken birden bire kendimi İstanbul Merkez Komutanlığın (Harbiyede)deki 30 nolu hücrede buldum. 129 gün bu hücrelerde kaldık. Emin Batu adındaki arkadaşımız hücrede öldü. Bin-

başı Şevket Turan, Sait Elçi, H. Yokuş çeşitli hastanelere kaldırıldılar. Yanılmıyorsam 100'üncü veya 105'inci günde bütün bu hücre kapılarını kırarak fiilen (İhtilaftan men'i) tecriti kaldırdık; görülecek bir "direnişti" denebilir. Sonra tutukluluğumuzun devamını Harbiye'deki küçük binada, Ankara'da Soğukkuyu Askeri Cezaevinde tamamladık. 1961 Şubat'ında tahliyeler başladı. 49'lar davası 10 yıl sürdü ve en sonunda Cevdet Sunay'ın Genel kurmay başkanlığı döneminde bizleri mahkum ettiler. Bilebildiğim kadarı ile yurt dışında 49'larla ilgili olarak bir kitap basıldı ama bütün belgeleriyle, mahkeme zabıtları vs. ile bir kitap haline getireceğiz. Tarihten gerçeği saklamakla, veya gerçeği tarihe kayıtlı olarak devretmeme tembelliğini göstermek aynı derecede alçaklıktır, önemle bu işleri yapmak lazım.

Tahliyeden sonra İstanbul'a döndüm, tek çarem alındığım Diyarbakır Öğrenci Yurduna geri dönmektir. Oraya geldim, bir süre daha kalmak zorundaydım. Diyarbakır Yurdunda kalan tek yabancı öğrenci bendim, abartmıyorum; güney-doğu insanını tanımakta benim için bir okul oldu diyebilirim. Ekonomik olarak çok zor şartlar yaşıyordum. Birkaç ay sonra Site öğrenci yurduna geçtim; yaşam şartları biraz daha iyicene idi.

27 Mayıs Anayasasının getirdiği kısmi özgürlük ortamında Türkiye'nin Politik yaşamında hareketlilik vardı, onlarca-kitap yayımlanıyordu, adeta yeni bir toplum, yeni bir politik dalga yaşıyordu ülke. 1963'te bizler de arkadaşlarla beraber o zamanki adı ile "Doğu So-

runu" dile getirebilmek için DENG dergisini çıkarmaya karar verdik, çıkardık. İlk yazı işleri müdürü bendim. Beni 2. Toplu Basın Mahkemesi tevkif etti, Sultanahmet Cezaevine gönderdi. Ben ilk defa sivil bir Cezaevini bu vesile ile görüyordum. 47 gün tutuklu kaldım. Sultanahmet'te iken eski Türk solcularından Şadi Alkılıç ile tanıştım iyi dost olduk. Başka politik tutuklu olarak Demokrat Partinin Kayseri Cezaevinden İstanbul'a nakledilen gurubu (Zeki Şahin, Bumin Yamanoglu, İstanbul Milletvekili Enver Kaya) vardı. Bu konudaki dostluk ve hatıralarımız epeyce zengindir. Çıktığım ilk duruşmada tahliye edildim. Ama örfi idare

23'ler tevkifatını yapmış benimde ismimi gazete-de ilan etmişti, aranıyordum diye, ben de Deng'in 3. sayısını çıkarabilmek için saklanıyordum, yani kaçaktım. 3. sayı yapıldı, baskıya verildi, polis baskıdan alırken el koydu. Arkadaşlar 3-5 tane alabilmişler. 8-10 gün sonra Toplu Basında duruşma vardı. Sn. Musa Anter'i tutuklu getirmişlerdi, ben de gittim. Polis, mahkemeden çıkınca beni de Şehzadebaşı'ndan aldı. Böylece Balmumcu'da arkadaşlara katılmış oldum. "Ziverbey Köşkündeki ilk işkence gecesini Sn. Enver Aytekin ve Ali Anagürle beraber yaşadık. Ankara Mamak Cezaevi, tekrar Sultanahmet, oradan, sivil mahkeme ve tahliye; yıl 1964 oldu. 1965'te, Haziran'da fakülteyi bitirdim. Eylül'de Piyade Yedek Subay okuluna

gittik okul bitince bizim dönemden 5 kişiyi çavuşa çıkardılar; 4'ü Türk kökenliydi, ben Kürt'tüm. 10 gün Haydarpasa askeri konakta tutuklu kaldık. Onları 10'cu tümen emrine Elazığ'a gönderdiler. Benim doğuya gitmemi sakıncalı bulduklarından olacak, 3 gün sonra beni de 2. Kolordu emrine Gelibolu'ya göndereceklerdi. Ben gece Askeri Cezaevinde kaçtım. 1938'de Mehmet Kemaller'den sonra ilk defa bizlerin başına bu çul örülüyordu, çok korkulu bir rüya idi. Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Milli Taleb Federasyonu vs.yi haberdar ettikten sonra gidip kıtama teslim oldum. 24 ay ça-

vuşluk yaptım, beni törenle terhis ettiler, yıl; 1967 Eylül'ü filandı.

Genel gözetim cezasını çekmek üzere (49'lar davasından) Konya'ya gittim. Genel gözetim 1968 Ağustos'unda bitince İstanbul'a geldim. İş arıyordum; Ağustos 1968'de SIEMENS'e girdim. 1979'dan beri kimya ile ilgili bir bürom var; emeğimle geçinmeye çalışıyorum. Bundan da mutluyum. 1969'da evlendim. Hala öğrenci olarak yaşamlarını sürdüren Bêrivan ve Dara adında iki çocuğum var. Çok uzun bir özgeçmişim oldu. O arada birçok badireli yollardan geçtik; bundan da onur duyuyorum. Çünkü yaşam böyle. 3-4

yıllık mahpusluk dönemimde aşağı yukarı 17 hapisshane gördüm.

DENG: İlk Deng'in Yazı İşleri Müdürü olduğunuzu söylediniz. Döneminizdeki DENG hangi koşullarda yayın yaşamına başladı ve nasıl bir süreç izledi?

KAYA: Deng Dergisi'nin ilk sayısı 15 Nisan 1963 yılında çıktı. Yaşı 50'nin üstünde olanların yakından bileceği gibi, 1938'deki Dersim Harekatı'ndan sonra Türkiye Kürdistanı'nda bir suskunluk devri hüküm sürer. 1959 yılı 17 aralığında politika tarihimizde "49'lar TEVKİFATI" (49'lar tutuklaması veya davası) diye bilinen olaydan sonra bu suskunluk sona erecektir. 49'lar 1961 yılında tahliye edildiler. 27 Mayıs 1960 döneminden sonra 1961 Anayasası kısmi özgürlük-

ler getirmiş, bir yandan yeni telif ve tercüme kitaplar basılırken bir yandan da küçük çapta da olsa demokratik hak ve özgürlükler tartışılıyordu. Kürt sorununu (tutuklama) 1957'li yıllardan beri (hiç değilse üniversite muhitlerinde) konuşmaya cesaret eden aydınlar sindirilmişti. Böyle bir ortamda "Doğu Sorunu" ismi takılan, aslında Kürt Sorunu'ndan başka bir şey olmayan bu sorunu da tartışmaya getirebilmek için DENG dergisi çıkmıştır.

Bu çıkış kolay olmamıştır. O zaman böyle bir dergiye ihtiyaç duyanlar arasında 49'lar tutuklanmasında

bulunan Musa Anter, Ziya Şerefhanoglu, Sait Elçi, Medet Serhat, Yaşar Kaya, Naci Kutlay, Ziya Acar, Fadıl Budak, Halis Yokuş ve ayrıca bugün bürokrat olan bir arkadaşımız vardı. Konu enine boyuna tartışılıyordu. Ziya Şerefhanoglu, çıkacak bir dergi kadrosu içinde muhakkak surette Sait Elçi'nin olmasını istiyor ve bunda ısrar ediyordu. Hapishanedeki guruplaşmanın devamını buraya taşımak istiyor ve Sait Elçi'yi kendi yakını olarak görüyordu. Biz buna şiddetle karşı çıktık. En son gün ben ve Medet Serhat kendisini yazıhanesinde ziyaret ederek, kesinlikle bunun mümkün olamayacağını ifade ettik, o da bize vadettiği, 1 daktilo 1 teksir makinesi ve ayda 100 TL'nı veremeyeceğini söyledi. Orada ipleri kopardık; biz dergiyi çıkaracaktık. Ziya Şerefhanoglu ve Sait Elçi bu işin içinde olmayacaklardı. Birbirimize adeta iyi şanslar diler gibi ayrıldık; bir mektup bastırarak böyle bir derginin çıkacağını adresini bildiğimiz bütün arkadaşlara postalayarak haberdar ettik. Ziya Şerefhanoglu 3-5 gün sonra Ankara'ya gidecek bu mektubu da konuştuğu arkadaşlarımıza göstererek bizi komünist olmakla suçlayacak ve kendisi de Ziya Acar'dan çok sert tepki görerek İstanbul'a dönecekti.

Ziya Şerefhanoglu ve Sait Elçi REYA RAST (Doğru yol, sağ yol) adlı bir dergi çıkaracaklarını bir mektupla deklere ettiler ama böyle bir dergi çıkmadı, çıkamadı, bu konuda yalnız kalmışlardı.

Yük omuzlarımıza binmişti, elimizde olan gençlik örgütlerinin birinden bir eski masa 2 sandalye ve daktilo bularak Çağaloğlu'nda Türbedan sokak, Trakya İşhanı No: 13'te Deng bürosunu faaliyete geçirdik.

Bu bizim Bab-ı Ali'de ilk tecrübemizdi, ilk tanışmamızdı. "Kürtçe metinler" var diye dizgiciler ve baskıcılar çekemiyorlar veyahut normal ücretin iki katını istiyorlardı; ona da razı olduk, bu seer harfler için "hurufat" sorununu vardı; bu zorluklarla karşı karşıya kaldık.

Bir kerre; Deng Cumhuriyet Dönemin'de çıkan ilk Kürtçe-Türkçe dergi idi. Elbetteki, ondan önce çıkan Dicle Kaynağı, İleri Yurt, Dicle Fırat gibi dergiler Doğu sorunu için çıkmışlardı, ama Deng, hem Kürtçe-hem Türkçe metinlere yer veriyordu. Bundan dolayı da hem toplum ve hem de hükümet bir şok yaşamıştı. İsmet İnönü, konu bakanlar kurulunda görüşülürken "Bu anayasa ile bu Dergi'yi kapatmak mümkün değildir" diliyordu. Nitekim Örf-i İdare 1963'teki Talat Aydemir ayaklanması ile birlikte kendi deyimleriyle

le bütün sivri uçları törpüleneceklerdi ve Deng'de üçüncü sayıda kalacaktı.

DENG : Sayın KAYA 49'lar olayına değinir misiniz?

KAYA: Kırk Dokuzlar olayı bence Türkiye'nin Politika tarihinde çok önemli bir olaydır. Yukarıda da söylediğim gibi yurtdışında çıkarılmış bir kitap hariç bu konuda henüz hiçbir şey yazılmadı. Ben bu konuda bir çalışma yapıyorum: Bu arada şunu da söyleyeyim: 49'lar olayı şunun için tezgahlandı. Bir defa bu konu-

ŞEWQA ROJHILAT

KURUKENGER (Kerambér) TOPLIYANLAR.

Doğuda diken önemli bir unsurdur; hem yenir, hem yakılır.

Yıl: 1 Sayı: 2 Fiyat: 100 Kuruş.

da Cumhuriyetin kuruluşundan sonra büyük ayaklanmalar dönemi sona eriyor. 1938'de 20 yıllık bir süku-net sürmüştür. Dönemin iktidarı Demokrat partisine bir takım malzemeler gerekiyordu. Bunun için de bir takım tertiplere girişti. Kürt aydınları tutuklandı. Tertip gerekçeleri korkunçtur. Dosya çok iyi incelenmelidir derim. Zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar sayılıları 1000'e varan bir tesbitli listedeki şahısların tenkil edilmesi, öldürülmesi" şartını ileri sürüyordu, zamanın

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da böyle bir katliamın Türkiye'yi dışarda çok zor durumda bırakacağını ileri sürüyordu". "Suçları varsa 50'şer kişilik bir grubu tevki edelim, cezalarını çeksinler" der ve karşı çıkar. İkincisi, hiçbir Türk aydınının bu konuda bir araştırma yapmaması dikkat çekicidir; çünkü, bana göre bu 1960'larda başlayan, Politik olayların bir başlangıcıdır. 3'cüsü, bence dosyadaki önemli belgelerdir. Hükümete uzmanlarca (ki isimleri bizde mevcut) verilen raporlarda bu tevkiyatın şöyle değerlendirilmesi isteniyor: Hükümetten; 1)"Biz bu tevkiyatı bir komünist sızması olarak dünya Kamuoyuna sunarız ve müteffiklerimiz nezdinde de bu tehlikeyi önleyebilmek için yardıma ihtiyacımızı görüyorsunuz" der ve paralar alınız. 2) "Kürt halkı dindardır, bunların komünist olduğunu söylemekle Kürt ileri gelenlerini hem halkın gözünden düşürür hem de Kürt sorununu 25-30 yıl ertelemiş oluruz" düşüncesiyle yola çıkılıyor. 4'üncüsü yassıadadaki bütün siyasi tutuklular yargıda birbirleri aleyhine bir yığın itiraf-larda bulunmuşlardı. 49'lar davasında ifade-siyle birbirlerini suçlayan kimse hemen hemen yok gibi. 5'incisi 49'lar olayı Kürt sorununu mahkemede de olsa savunabilme ve bu konuda birşeyler söyleyebilme olanağı verdi. Ama, basına hiç mi hiç, yansımada.

Kırk dokuzlardan ölenlerin sayısı 11-12'yi buldu galiba. Hasan Ulus, Emin Batu, Ziya Şerefhanoglu, Sait Elçi, Şevket Turan, Sait Kırmızıtoprak, A. Efem Dolak, Fadıl Budak, Av. Haydar Aksu, Yusuf Kaçar, Öri Akkoyunlu, Ökkeş Karadağ hayatta değil-ler.

DENG: Seksen sonrası adı Kür-tçe olan bir dergi çıkıyor. Ya-bancısı olmadığınız bu ad DENG. Bunu nasıl karşılıyorsunuz?

KAYA: DENG'i sevinçle karşıladım bunda şüphe yok. Seksen sonrası dergile-rin çıkması çok sevindirici, yalnız arzu edilir-ki, bunlar uzun yaşasınlar, daha çok kitleye mal olsun-lar. Bence, 1980 ve 12 Eylül nasıl bir dönem idiye, 1980 sonrası da özellikli bir dönem olacaktır. Dünyada Soğuk savaş yeni bitiyor, artık kimse soğuk savaş çığırtkanlığı yapamıyacak; yeni dünyalar kuruluyor, bunun etkilerini Türkiye de muhakkak yaşayacak. Tür-kiye Demokrat olmak zorunda. Türkiye'de iki "olmazsa olmaz" koşullar var. Biri Komünist Partisi'nin kurul-ması, ikincisi Kürt Sorunu'nun tartışılabilmesi ola-nağının olması. Bu olanak olmadan, Türkiye'nin çıkarı-

na mı değil mi kiminle neyi nasıl tartışacaksın bu müm-kün değil. Bütün zorluk demokrat insan yetişmeme-sinden kaynaklanıyor. Bu insanların yetişmesi işlerine gelmedi. Halen mevcut partilerin hepsi de Devlet par-tisi ve resmi ideolojiden başka bir görüş açıları yok. Devlet partisi olma konusunda adeta yarışıyorlar? Bi-reyin özgürlüklerine karşı Devleti kullanan böyle bir düşünce tarzı, ancak totaliter rejimlerde var. Kürtçe Dergi adına gelince, herşeyi çok sakın ele almak lazım. Kürt bizim gerçeğimizdir, bundan kaçmak olanaksız,

HÊVÎYA ROJHILAT

DOĞUDA TEMİZLİK

Çay kenarında, yalınayak ve tezek dumanı içinde Ayşo'ların, Fato'ların hayatı pahasına...

Yıl: I Sayı: I Fiyat: 100 Kurus

bu gerçeği kabul ettikten sonra Kürt'ün dili var, kültü-rü var, medeniyeti var, sosyolojisi var, arkelolojisi var, antik, otantik kültürü var, etnografyası var, sanaati var, var oğlu var. Bunları konuşacak yazacak; başkaca çare yok. Çünkü bu bir kültürel kimlik sorunudur; hepsi onun kimliğinin birer parçasıdır. Gönül ister ki, bütün Kürt Entelijansiyası böyle bir dergide bir araya gelsin; yazı kadrosu en az 50 kişi olsun; hem Türk Hem Kürt halkı, aydını, köylüsü, işçisi okuyabilsin. İnaniyorum ki, Türkiye'nin demokratlaşma sürecinde Kürtlere çok iş

düşmektedir; belki zamanla böyle kadrolar oluşacak.

DENG: Geçmişte sizin karşılaştığınız baskılarla bugün DENG'inde karşılaştığınızı biliyoruz. Bu baskılar nasıl göğüslenmeli?

KAYA: Bu zorluklar olacaktır. Siz dergiyi çıkarmak üzere bir defa yola çıkmışsınız, tevkif edilecek, yazı işleri müdürleri yerine yenisini bulacaksınız, davalarınıza yüzlerce avukat girmeli, kitlelere mal olmalısınız; gerçekten sizi okuyan kitleler oluşmalı, bu çok önemli. Türkiye'de, dağıtım büyük Holdinglerin tekelindedir, çoğu zaman zorluk çıkaracaklardır, bunlar için alternatifler geliştirmeli Dergi'de çalışan çekirdek kadro profesyonel olmalı işi de ekmeği de o olmalı. İyi bir büro ve bütün iletişim araçları gerekli. Bu çağda bismillah kuvveti ile bazı şeyler olmuyor. Derginin mutfağında görevli 3-5 tecrübeli kişi olmalı, 6 ay veya 1 yıllık sürede hedeflenecek belli bir tiraja ulaşmalı, o zaman zorluklara göğüs germek çok kolaylaşır. Özellikle diğer Kürt basın organlarıyla dayanışmada olmak lazım.

DENG: Sizce DENG nasıl bir yayın politikası, izlemeli?

KAYA: Bu çok güzel bir soru, bence Humanite'den başlamak önce hümanist olmak çok önemli, temel öge insandır. Bütün çaba insanların mutluluğu içindir. Çok şiddetle inanıyorum ki, hümanist olmayan insan, ne demokrat olabilir ne de sosyalist. Her fikre açık olmalısınız; sizi eleştiren her yazıya sayfalarınızda yer verecek yüreklilikte olmak lazım. Kürt ve Türk halkının kardeşçe dostça bir arada ortak çıkarlarını koruyan bir çerçeve içinde politik, ekonomik, sosyal düşünsel bir içerik taşımali.

Sekterizmi, her türlü geriliği, ırkçılığı, bağnazlığı reddetmeli. İlerici, aydın, demokrat, hatta liberal, sosyalist, yazar ve görüşlere yer vermelisiniz. Yoksa, ne demokratlığınız kalır ne de başkalarından farkınız. Ha unutmadan şunu söylemek istiyorum; sizin uzun yorucu ve zor bir olayınız daha var, o da şu: Siz bugün gerek Kürdistan'da gerekse bütün dünyada bir rönesans yaşayan Kürt kültürünün ana öğelerine yer vermek, onları tarihin ihmal edilmiş karanlık dehlizlerinden çıkararak güneşe sermek zorundasınız. Bu da sizin en büyük zorluğunuz bence. Kürt dili, Kürt Edebiyatı, Kürt tarihi, etnografyası, hatta yaralı coğrafyası, sanatı, arkeolojisi ile ilgili bilgin bir kültür kurulu oluşturmalsınız; bu konuda böyle bir hazırlığınız var mı? Bir arşivlemeye gidiyor musunuz? Bunu da ben size soruyorum. Türk aydınları içinde bazı bilgilere, belgelere kaynaklara sahip olanlarla temas ederek bunları elde etmelisiniz ve yayınlamalısınız.

7) DENG: Kürt Sorunu genel olarak dünyada tartışılıyor. Kürt aydınları sorunun çözümünü ve gerekli birikimin sağlanması

için neler yapabilirler.

KAYA: Kürt sorunu dedin de yeniden aklıma geldi; çünkü, aylardır aynı şeyi düşünüyorum; onu kafamdan atmak ve rahattamak istiyorum: Türkiye'de Kürt Sorunu deyince adeta şu üç şey aklı geliyor.

1- Her sayısında cahilce, bilgisizce ordan burdan (apartma) aktarılmış bilgilerle dergisine bu konuyu koymasa, tiraj sağlayamayacak pıtırık gibi çıkan dergiler.

2- Çeşitli basın organlarında gayet bilgisizce Kürt Sorununu yazan veya tartışan gerçekten cahil yeni bilginler(!)

3- 1980 sonrası şartları içinde kimisi hapiste kimisi yurtdışına çıkmaya mecbur edilmiş Kürt Sorunu emekcisi/Zahmetkeşi/çilekeşlerinin yokluğunu fırsat bilerek ön plana çıkabilmek için ellerinde Paris Kürt Konferansının davetiyelerini dağıtan bir garip zevat(!)

Bu noktayı böylece belirtmekte fayda görüyorum. Gelelim Kürt Sorununun dünyada tartışılmasına. Kürtler Ortadoğunun kalbinde bir kızıl hançer gibi yaşayan, Ortadoğunun en (kadim) eski halklarından biridir. Tıpkı Ermeniler, Keldaniler, Asuriler, Araplar, Farslar gibi bugün 25 milyonluk ve dünyanın en perişan, en çok öldürülen, yokedilen kimyasal ölümlerle soyu kırılan bu halkı tartışmayacakta ne yapacak; ayrıca, 100 yıllık bir dövüşme geleneği olan bir halk o da önemli. Çok güç şartlara rağmen, otantik bir halk olan Kürtler bütün istilalara, savaşlara rağmen 6 bin yıldır yurdunu terketmemişlerdir. Bazen düşünüyorum da gerçekten bu kadar zulmü hak etmiş mi bu halk? İkincisi, Kürtlerin beraber olduğu halklar kendi sorunlarını çözememişler; onların sorunları gündeme geldi mi, Kürt sorunu da tartışmaya geliyor; bunu kimse gözardı edemez. İran öyle, Irak öyle Türkiye öyle. Kendi halkalarına ne getirmişler ki, Kürde de bir şey gelsin. Dünya gittikçe küçüldü; çok kısa bir sürede dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen politik gelişmeden herkes haberdar oluyor.

Kürt aydınlarının önünde acil ve kaçınılmaz bir görev var; o da Kürt halkının kimliği; bu çok önemli. Bu kimliğe sahip çıkmak ve yaşama geçirmek, kendi dilini konuşmak, yazmak, sanatsal faaliyet yapmak, okumak, kitap basmak ve Kürt halkının demokratik özlemlerini tartışmak bunun kaçınılmaz parçasıdır. Önce bunu yapmak lazım; bu, bence hem birikim, hem çözümdür; çünkü, herkes Kürt halkı sanki bundan başka birşey istiyormuş gibi, Kürt sorununu ters düşürmek istiyor, bu konuları aydınlığa kavuşturmak lazım.

8) DENG: Mevcut siyasi partiler Kürt sorununu resmi ideoloji çerçevesinde

görüyorlar. Bunlarla sorunu tartışmak mümkün değil dediniz. Pekiyi kim nasıl tartışacak?

KAYA: Bu çok geniş bir konu, gerçekten okuyan düşünen ve yazan Kürt aydını çok az ama yok değil. Önümüzdeki yıllarda ne olur bilemem, böyle yığınla araştırmacı olsun isterdim; Ben bu konu da şunu söylemek isterim: Osmanlıdan bugüne kadar bunu tartışmak lazım. Osmanlıda ümmet fikri geçerli idi. Kürdü, Türkü, Arabı, Arnavutu, Gagavuz'u, Bulgarı, Berberisi hepsi İttihat-ı Anasırı Osmaniye'dir. (Osmanlıların esas unsurudur), hiçbirinin diğerine üstünlüğü yoktur. Bu tavır bile bugünkünden daha demokratça bir tavır sayılabilir. Jön Türkler, İttihat ve Terakki, tek parti Dönemi CHP'si ve aynı ekolün devamı olan SHP'nin bugünkü tutumu belli; ideolojisi belli, geldikleri fikir akımları belli, mevcut partilerin hepsi "Önce Devlet" diyor, başka bir şey demiyor. Sanki devlet partisi olmazsa kendisi olmayacakmış gibi, ille de kendisini beğendireceği gizli bir kfuuvet varmış gibi ona göre davranıyor. SHP "en iyi devlet partisi ben olabilirim" çabasında, Doğru Yol keza öyle, yalnız iktidardakilerin sözde de olsa; "devlet senin hizmetkarındır, sana karşı değil" gibi lafları var. Şimdi devlet partisi yarışçıları soruna resmi ideoloji açısından bakıyorlar, resmi ideoloji ise biliniyor. İnkarcı ve asimilasyoncu. 50 yıl kafaları bununla doldurmuşlar, bu kafalar, faşizmin tek parti ideolojisi gözlüğünü bırakmadan, bunlarla ne demokrasi ne de Kürt Sorunu sağlıklı tartışılabilir derim. Ben, Türkiye'deki Demokrat kafa yapısı konusunda şu üç şeyi anıyamıyorum.

1- Ne zaman birisi bir duvara arap harfleri ile bir eski yazı yazsa bunlar koro halinde irtica geliyor diye bağırmaya başlarlar. Sanki arap dünyasının 24 ülkesinde komünist partiler marksizmi bu yazı ile okuyup yazmıyorlar mı? Bu kafalar bu kadar şekilcidirler.

2 - 1958'den beri Türk basınına inceleyin Barzanî'nin adı, "Moskova Uşağı, Kızıl Komünist, Kızıl General"dir. Ne zamanki kanserden bir Amerikan hastanesinde öldü, bu sefer de Amerikan Uşağı oldu.

3- Ne zaman Kürt halkının demokratik özelemlerinden bir tanesi söz konusu olsa, eskiden; "Sovyetler'in parmağı var, İngiliz parmağı" var denirdi. Şimdi de Amerikan parmağı aranıyor. Hiç kimsenin parmağının olmadığı bir Kürt isteği ne zaman olacak diye ben de merakla bekliyorum. Dün Ortadoğu'daki her Kürt hareketini "Sovyetler tahrik ediyor, yardım ediyor, öyleyse lanetlenmeli" diyen Kemalist takım, bugün, Paris'teki Kürt Konferansı'ndan sonra da Amerika bu

işin arkasında var diye hergün Kürt sorununu aşağılayanlar. Açın Uğur Mumcunun yazılarını. O konuda kitaplar yazmak mümkün. Sanki kendileri Amerikanın çok dışındalarmış gibi. Ben bunu kafa yapısına örnek veriyorum. Çok çok hayrettir, Mahmutpaşa Esnafı Türk Entelijansiyanının bir çok kesiminden daha demokrat. Peşmergelerin sığınması Barolar Birliği, İstanbul Barosu, Türk Tabipler Birliği, Tabip Odaları, Türkiye Yazarlar Sendikaları ve federasyonları gibi kuruluşlarda hiçbir hareket yaratmazken, Mahmutpaşa esnafı kendi olanakları ile Sığınmacılara 5-6 kamyon yiyecek ve giyecek gönderebildi. Demokratlık bu mu?

TKP'nin 70 yıllık tarihi boyunca Kürt sorununu yanlış görmesi çok uzun tartışmalara konu olmalı bence. Burada söz konusu yapmak istemiyorum.

Bütün bunlar bize gösterdi ki, ne Türkiye Demokrat kafa yetiştirebildi, ne de bugünkü partiler demokrat bir çerçeve içinde Kürt sorununa yaklaşabilirler. Durum böyle olunca SHP'nin demokrat olmayışının iyiden iyiye açığa çıkması bir sorunu daha gündeme getirdi: Bu sorunu kiminle tartışmak kiminle hayata geçirmek?...

Elbette ki, dünyadaki bir yığın duvarlar bazı insanların üstüne yıkılırken, yeni dünyalar kurulurken, TKP'nin legale çıkması bizleri sevindirmiştir. Demokrasinin olmazsa olmaz ögesidir komünist parti. Yeni bir parti kurarak geniş bir yelpaze içinde yer almak istemeleri, hem olağandır hem de bizce onların bilebileceği bir iştir. Türkiye'de solda bir boşluk vardır, bu da demokrat bir partidir. Kürt ve Türk demokratlar böyle bir oluşumda beraber olmalıydılar, biz Kürt sorununun yükünü TBKP'nin sırtına bırakamayız, bırakmamalıyız da, eksiksiz batı ölçülerinde bir demokrasi olmadan bir şey yapmak mümkün değil. Elbirliği ile bunu sağlamak gerekli derim. Ama dönüp bana diyeceksiniz ki; Türkiye'de hangi sermaye birikimi oldu, hangi sanayi devrimi oldu ki, batı türü eksiksiz bir demokrasi olsun. O doğru; ama hiç olmazsa Demokrat bir anayasa yapmak, yeni bir siyasi partiler kanunu yapmak, Ceza Kanunundaki düşünceyi suç sayan "maddeleri" kaldırmak çok zor bir aşama değil.

DENG: Son olarak DENG okurlarına bir mesajınız var mı?

KAYA: Deng okuyucularına mesajım şu, savaşsız ve sömürsüz bir dünyada Kürt ve Türk halkının bütün katmanlarının elele, gönül-gönüle a-linteri ile yarattıkları en güzel nimetleri kardeşçe paylaşacağımız günleri hep beraber yaratalım, bu benim umudum tabii.

Ve Sürgünler Döndü

- Suçum, yöneticilerin değil de halkın masasına oturmak.
Sürgün Zübeyir Aydar
- Okuma-yazma bilmeyen Kürt kızlarıyla uğraşmak sizleri düşündürmeli.
Zoraki Sürgün Ali Rüzgâr
- Acıyı gördükçe nefretim kat bekat arttı.
Sürgün Ayşe Karabulut
- Polisler, "Ailece gidip Sovyetlere yerleşin." dediler.
Sürgün M. Ali Sevilgen

Bir okurumuzun sürgünlerle yaptığı söyleşiyi hiç değiştirmeden aynı cümlelerle olduğu gibi yayımlıyoruz.

DENG

REMZİYE RÜZGÂR

SORU: İlk sürgün anını anlatırmısınız?

REMZİYE RÜZGAR: Gitmek istemiyordum. Ailemin zoruyla gittim. Hapislere, gözaltılara alışkındım. Sürgün bana ilginç ve komik geldi. Düşündüm, beni burdan uzaklaştırmak neyi çözecekti. Bireysel olarak benim gücüm neydi ki TC doğrudan beni hedef alıp, benden bu kadar çekindiğini kamuoyunun gözleri önüne seriyordu. Sanki bizler sürüldükten sonra sular duruldu, silahlar sustu.

SORU: Nerelerde kaldınız bu süre içinde?

REMZİYE RÜZGAR: İzmir Ören'de kaldım. Orda insanlar şaşkındı. Bir Kürt kızının Mezopotamya dışına çıkarılması onları düşündürüyordu. Oralara hergün ölüm ve savaş haberleri geliyordu. Demek ki, bizim gidişimiz TC'nin çıkmazını sona erdirmemişti. Bir yığın soruyla karşı karşıya kalıyordu. İnsanlar, toprağını, insanlarını ve savaşı, ölümü, kan kusan silahları soruyorlardı. Halk gizli tutulan herşeyin farkında. Bu açıdan sürgün benim için iyi oldu. İnsanların bizimle ve savaşla olan alakalarını yakından gördüm.

İnsanlar bana saygı duyuyorlardı, yardımcı olmaya çalışıyorlardı. Dünya da en azından on milyon Kürt kadını mevcutken bunlar arasında biz iki bayanın sürgün edilmesi bizleri şerefliendirdi, gururlandırdı. Ben ilkökula dahi gitmeyen bir Kürt kızı olarak doğrudan hedefe giriyordum. Bu gözaltılara, hapislere alışkındık, ama sürgün hiç aklımıza gelmemişti. Onunla yüzyüze gelmek bizim için sürpriz oldu. Bana ilginç ve komik geldi. TC benden bu kadar çekiniyordu. Öyle ya, yıllardır bu topraklardaki uygulamalar Kürt kızlarının silah kuşanmasına yol açmıştır.

Polis dönmüş anıme, "Kızın" niye evlendirilmiyorsun?" diyor. Nerdeyse evlilik kurumu oluşturacaklar. İnsanların yaşamlarını tümüyle yönlendirme hakkını kendilerinde görüyorlar. Avluya girmişler burası APO'nun diyorlar.

Üç sefer gözaltına alındım. 1980'de 3 ay, 1984'te birbuçuk yıl, 1988'de üç ay gözaltı ve hapis; sonra sürgün, istediklerini başa-

rabildiler mi? Yok.

Torunu Remziye Rüzgar'la beraber sürgün hayatı yaşıyan 95 yaşındaki Ali Dede bizi izliyordu. Bu ara ona soruyorum. Şeyh Salt İsyanını anlatıyor, sonuçlar çıkarıyor. Sorduğum soru şöyle:

1925'te Şeyh Salt'le beraber savaştığını anlatıyorsun, o günden bugüne ne değişti?

O günden bugüne değişen tek şey, Kürt gençlerinin bilinçli ve örgütlü olarak inandıkları değerlere sarılıp gerçekleştirmek için yol almaları. Diğer yanıyla yine, kan zulüm, gözyaşı. Onlara şunu söyleyin. Bir tek Kürt kalsa dahi Türklere rahat vermezler, rahata kavuşmadıkları sürece.

Birinci Dünya Savaşında Türklerle beraber savaştık. Abim öldü. Bugün bizler aç, işsiz, zulme layık görülmüş durumdayız. Kızımı götürdüler, gücüm yetseydi onlara karşı savaşırdım, direnirdim. Bir islam ülkesi, öylemi? Bulgaristandan gelenlerle, bir de Irak'tan gelen bizim insanlarımızın halini karşılaştırın. Camilerde sadece Bulgaristan'dan gelenler için vaaz veriliyor. Bu da Kürtlerin uyanmasında bir araç olmaya yetti. Kürtler çadırlarda, açlığa, soğuğa ve ölüme terk edilmişler. Dışardan gelen yardım dahi engelleniyor. Kürt erkekleri bir yana, artık eğitim görmeyen Kürt kızlarıyla uğraşmak sizleri düşündürmeli.

ZÜBEYİR AYDAR

SORU: İçinde bulunduğunuz ortamı değerlendirirmisiniz?

ZÜBEYİR AYDAR: İnsan hayatının en ucuz olduğu, ölümün, hastalıkların kol gezdiği, işkence gören insanların feryatlarının eksik olmadığı, kin ve nefretin en çıplak haliyle sergilendiği, insanların silahlandırılmaya ve adam öldürmeye özendirildiği, etrafında silah seslerinin susmadığı, helikopterlerin ambulans gibi çalıştığı, cenaze törenlerinin en yoğun olduğu, çocuklar için boş kovanların oyuncak olduğu, Ankara kanunlarının lüks görüldüğü, Kişilerin kardeşlerini dahi ihpara zorlandığı, palta girmemiş ormanların devlet eliyle yakıldığı yöneten ve yönetilenlerin birbirine düşman olduğu bir bölge ve bu bölgenin bir şehri.

SORU: Sizin bu ortamdaki çalışmalarınız, sürgüne neden olan olay ve gelişmeler nelerdir?

ZÜBEYİR AYDAR: 1986'da okulu ve diğer işlerimi bitirip doğum yerim olan şehre döndüm. İlk davam, Köy Koruyucularının silah zoruyla kaçırıp birisiyle evlendirmek istedikleri nişanlı bir kızın savunmasını almaktı. Bu tür davalar birbirini izledi. Bölgede mevcut olan kanı; bu tür davalara girmek ile hedef olmak eşanlamlıydı.

Ağaya ve devlete karşı savunmasız olan insanları savunmak, onlara yol göstermek daha doğrusu halktan biri olarak köylüsüyle göçeriyle birleşmek birilerini rahatsız etti. Silahlı çetelerin ve yöneticilerin halka karşı olan tutumlarını ortaya çıkarma, basına yansıtma, şimşeklerin çakmasına neden oldu. Bölgede evler yakılıyor, insanlar öldürülüyor, hak hukuk işlemiyor.. Halkın üzerinde bir korku dalgası oluşturulmaya

çalışılıyor. Kürt olmam, zulme karşı halkla birleşmem beni hedef yaptı.

1989 başında Kasaplar Deresi'ni gözler önüne sermem. Dünya kamuoyunun insan etlerinin köpekler tarafından yendiğini öğrenmesi, bana karşı ölüm tehditlerinin savrulmasına neden oldu. Derede bana yer ayırdıklarını haykırmaya başladılar. Hakkımda açılan davalar birbirini izledi. En son Eruh, Fındık'ta gözaltında yok edilme olayı bunun üzerine benim davayı üstlenmem ve eşimin olayı basına yansıtması birilerinin frenlerinin patlamasına neden oldu. Evim ve yazıhanem sarıldı. Hazirandan Eylül ayına kadar on-onbeş polis her gittiğimiz yerde bizimle beraberdi. Gözetleme birimleri oluşturdular. Sürekli teslim almaya ve halktan koparmaya çalıştılar. Beni halktan birileri gibi rahatlıkla ortadan kaldıramıyacıklarını biliyorlardı. Ben kendimi korumaya çalışıyordum. Halk beni yalnız bırakmıyordu. Son kurtuluş yolları sürgündü.

SORU: Sürgün süresi içinde bulunduğunuz yerlerde sizlere karşı olan ilgiyi anlatır mısınız?

ZÜBEYİR AYDAR: Sürgün kararının çıktığı ilk andan itibaren halkım beni yalnız bırakmadı. Şehirden ayrılırken binden fazla insan bizleri zafer işaretleri ve göz yaşları ile uğurladı. Her ilçede kalabalık gruplarca uğurlandık. İşin en komik yanı neydi biliyor musunuz? Malatya çıkışında bölgeyi terk ettiğimize dair tutanak tutulmasıydı. İstanbul'da çok kalabalık bir grupça karşılandık. Ankara, İstanbul, Adana ve Mersin'de insanlar bizi paylaşamıyorlardı. Kimileri ev, kimileri otel buluyordu. Sürekli giderlerimiz karşılandı, el üstünde tutulduk. Özellikle yabancı basın üzerine düşeni yaptı. Geride kalanlarımıza da insanlar kendilerine düşen sorumluluğu yerine getirerek sahip çıkmışlardır.

SORU: Sürgünün sizde yarattığı olumlu, olumsuz gelişmeler nelerdir?

ZÜBEYİR AYDAR: Sürgün şunu anlamama yardımcı oldu. Ben istediğimi başarmıştım. Gerçekten halkıma hiçbir çıkar gözetmeden yaklaştığımı insanlar anlamıştı. kendilerini bizlere karşı sorumlu hissediyorlardı. İnsanlarımız korku duvarını aşmışlardı. Benimle beraber görünmenin onlar için gözaltı, işkence olduğunu çok iyi bildikleri halde bundan sakınmıyorlardı. Ben de olumsuzluktan öte yararlı gelişmelere neden oldum. Çünkü, bir yığın insanla, çeşitli meslek gurubundan kişilerle fikir alışverişinde bulundum. Siirt'te mahalli çapta politika yapan bir insanken, uluslararası boyutlarda çalışmaya başladım. Benim ve diğer yedi arkadaşımın nezdinde Türkiye ve dünya kamuoyu bölgede izlenen vahşeti çok yakından izlemeye başladı. Sürgün hiçbir şey bilmeyen insanlarımızı da düşünmeye itti. Benim suçum, yöneticilerin değil de halkın masasına oturmaktı.

SORU: Sayın Aydar dönüşünüz nasıl

oldu?

ZÜBEYİR AYDAR: Mersin halkı bize dönüş için yarım otobüs ayarladı. Sabah 9'da siverek'e ulaştık. Orda kalabalık bir gurupça karşılandık. Bizlere "memleketimize hoş geldin" diyorlardı. Yüzlerinden sevgi, mutluluk akıyordu. Zaman olmamasına karşı, bir süre onlarla kaldık. Bizlere Diyarbakır'a kadar eşlik ettiler. Diyarbakır'lılar ise, çıkışa 35 km kadar gelmişlerdi. Bir bölümü ise şehirde bekliyordu. Silvan'lılar ise, 15 km ileride karşıladılar. Batman'a kadar uğurladılar. Batman'da büyük bir konvoyca karşılandık. Siirt'ten konvoyla teslim edildik. Çıkışa kadar uğurlandık. Polis büyük bir koşuşturma içindeydi. Bir yandan resim çekiyorlardı, bir yandan da videoya alıyorlardı. çok sayıda araç görevlendirilmişti. Plakalarını çamurla sıvamışlardı. Konvoyumuza renk katmışlardı. Onların koşuşturması insanları güldürüyordu. Kimse kendisini saklama gereği duymuyordu.

Konvoyumuz Kurtalan'a sokulmadı. Kurtalan girişinde yeni bir arama kimlik kontrolü. Siirt Bitlis ayrımında tekrardan üst baş kimlik arama. Siirt girişinde karşılamaya gelenler Batman'daki çekim yetmiyormuş gibi tek tek kamera karşısına çekiliyorlardı. Batman'dan dönenlerin kimlikleri tek tek yazılıyordu. Şehirde polis alarmdaydı. Siirt'te ilk konvoy ayrıldıktan sonra araçların şehirden çıkışı engellenmişti. Diğer şehirlere giden yolculara da müsaade edilmemişti. Şehir içinde "karşılamaya gidenlerin gözaltına alınacağı dedikodularını" yaymak kar etmemişti ki, çıkışı engellemişlerdi. Yazıhanemden eve kadar ayakta bekleyen çok sayıda sivil görevliyi kendim izledim. Şehire gece karanlığında girmiştik. Ertesi gün tekrardan evimin karşısına karakol kurulmuştu.

Ben kendilerine şunu soruyorum: Onlar kendilerine göre epey sayıda suçlu tespitine çıkmışlardı. Halkımızın bana sahip çıkması suç mu? Ayrıca PKK'lı avladıklarını sanıyorlardı. PKK'lılar O kadar enayimi ki, onların kameralarının karşısına poz vermeye gideceklerdi. Onların koşuşturmaları bizlere zevkli anlar yaşattı. Bizler silahsız, savunmasız, onlar ise baştan aşağı donanmışlardı. Buna rağmen şehire onlarca gerilla girmiş gibi tedirgindiler. Bizler değil, onlar korkuyorlardı. Konvoyla katılan kişiler her an onların yapacağı, herşeyi göze almış insanlardı. İnsanlarımız korku duvarını aşmışlar. Sivil polisler 4.12. 1989 günü evime gelip eşimi bulamayınca M. A. Sevilgen'in evine giderek sessiz sedasız gelmemizi "Biji Kürdistan biji PKK dememizi zafer işareti yapmamızı" istemişlerdi. Buna rağmen halk bizi yalnız bırakmadı onlarda suçlu tespitine çıkmışlardı.

SORU: Sürgün Olağan Üstü Hal ve Olağanüstü Hal Yasasını düzenleyenler amacına ulaştı mı?

ZÜBEYİR AYDAR: Bence amacına ulaşamadı. Bana göre, bu kararı verenler açısından ayrı bir yara

açtı. Sürgün çareseziğün 6 yıllık başarısızlığın karşısında alınan bir karardı. Bölgede uygulanan "devlet terörü, ihbarcılık, ödüllendirme, orman yakma, gözaltında kaybetme" onları bir sonuca ulaştıramadı. Kendilerine göre halkla bütünleşmiş kişileri sürerek umutlarını yok edeceklerdi. Benim elimde silah yok. Bölgede silahlı olan insanların güçleri günbegün artıyor. Onlara karşı başarı elde edemeyenler, Kürt kadınıni bebeleriyle beraber sürgüne gönderiyor. Şu kesin bir gerçek biz rahata erişmeyince onlar da rahata erişmeyecekler. Sürgün yüzlerine gözlerine bulaştı. Onlar açısından yarardan çok zarar getirdi. "Olağanüstü hal marifetleri" dünya kamuoyunca izlendi. Bizleri daha çok kenetlendirdi.

Olağanüstü hal açısından bir fiyasko, "kanunlarla, masabaşı kararlarıyla" insanlar toplumlar şekillendirilemez.

AYŞE KARABULUT

SORU: Siz ne düşünüyorsunuz? Nelerle karşılaştınız?

AYŞE KARABULUT: Üç ay boyunca, üç çocuğumdan ayrı kaldım. Onların bakımlarını köylüler üstlendi. Beraber götürdüğüm oğullarımdan biri kaza geçirdi. Kalça kemiği kırıldı. Belki de ömür boyu bu iz taşıyacak. Bunun sorumlusu; bu kararı alanlardır. Beni hiç tanımadığım topraklarda yaşamaya mecbur ettiler? Bilmediğim dili konuşan insanlarla yüzyüze kaldım. Ayrı bir dünyanın varlığını keşfettim. Çocuğumun çektiği acıyı gördükçe nefretim kat kat artı. Benim eşim gerilla, onunla savaşamıyanlar beni hedeflerine koydular. Kendilerinde silah var, onlarda da silah var. Benden ne istiyorlar. Ben 6 çocuk annesi onları bu denli tedirgin etmeye yetiyorum. Ben Eruh'dan ayırdıldıktan sonra savaş bitti mi? Neyi çözebildiler. Yanlış yolda olduklarını acaba ne zaman anlayacaklar.

M. A. SEVİLGİN

SORU: Sürgünden döndünüz? Yeni sorunlarla karşılaştınız. Düşüncelerinizi anlatabilir misiniz?

M. A. SEVİLGİN: Ben dönmeden bir süre önce yeğenimi gözaltına aldılar. Sürekli birimiz gözaltında olacağız. Savcı yeğenime" sizin aile tümüyle bu işle uğraşıyor" diyor ve serbest bırakılması gerekirken onu tutukluyor. Çocuk yeni askerliğini bitirmiş dönmüştü. Polisler, ailece gidip sovyetlere yerleşin" diyorlar. Bunlar belirli aile ve insanları hedef tahtasına koymakla başarıya ulaşacaklarını sanıyorlar. Her yıl biraz daha zora düşüyorlar. Bu şekilde çözüme kavuşmaları başarı sağlamaları mümkün değil. Sürgün neyi hal etti ki. Başlarına bela olduk. Benim açımdan maddi zarara ve özleme neden oldu. Onlar açısından başarısızlık sayfalarına bir yenisi eklendi. Savaş bütün hızıyla devam ediyor. Bizim uzaklaşmamızla her şey bitti mi?

Yeşilyurt Köylüleri Anlatıyor

● Herkese sesleniyoruz; haksızlığa boyun eğmeyin bütün olanakları kullanarak direnin, haklarınızı ne pahasına olursa olsun arayın...

A. MÜŞTAK

Bir yıl kadar önce Mardin ili Cizre ilçesi Cinebir (Yeşilyurt) köyünde bir insanlık suçu işlendi. Yeşilyurt köylüleri bu insanlık dışı olaydan oturu sinmediler; bütün olanakları sonuna kadar kullanarak, sorunu kamuoyuna mal ettiler. Bu çabalar sonucu, olayın sorumluları ve destekçilerinin insanlık dışı yüzleri büyük oranda bir kez daha teşhir edildi. Sonuçta da, dava açılmak zorunda kalındı. Davaları halen süren Yeşilyurt köylüleri, 16-18 Aralık günleri arasında İstanbul'da bazı etkinliklere katıldılar. Bu arada dergimiz ve Medya Güneşi Dergisi muhabirleri de, dergimiz yönetim bürosunda, Yeşilyurt Köyü Muhtarı Abdurrahman Müştak ve diğer bazı köylülerle bir söyleşi yaptı. Bu söyleşiyi okuyucularımıza sunuyoruz.

DENG

SORU: Sayın Müştak bize olayı kısaca anlatır mısınız?

MÜŞTAK: 13 Ocak 1989'da Cizre'de kimliği belirsiz kişilerce iki polis memurunun öldürülmesi üzerine "ki, olay aydınlığa kavuşmadı" 14-15 Ocak 1989 günü sabaha karşı 04-05 sıralarında köyümüzün etrafı sarılarak bir operasyon düzenlendi. Hava soğuk ve yerde kar vardı. Köyde bulunan yaklaşık 200 insanı köy meydanında topladılar. 500 kadar jandarma, toplum polisi, özel tim, komandodan oluşmuş güvenlik güçleri herkesi sıraya dizip üstümüzü aramaya başladılar.

SORU: Kadınları da mı?

MÜŞTAK: Evet.

SORU: Peki aralarında bayan görevli var mıydı?

MÜŞTAK: Hayır.

SORU: Kadınların erkekler tarafından aranmasına itiraz etmediniz mi?

MÜŞTAK: Ettik etmesine, ama bizi dinlemediler. Daha sonra kadınları ve çocukları toplayıp bir köy evine hapsedtiler. Ancak genci-yaşlısı tüm erkekler kimimiz pijama ile kimimiz yalın ayak, o soğuk havada saatlerce bekletildik, topluca hakarete uğrayıp azarlandık. Bu arada titreyen köylüler vardı. Bir de sakalı uzamış insanlar. Güvenlik güçleri ilk etapta bunlardan kuşkulandılar.

SORU: Nasıl yani?

MÜŞTAK: Soğuktan titreyen köylülere şöyle dendi: "Siz mutlaka bir şeyler gizliyorsunuz ki, heyecandan titriyorsunuz." Sakallılara da "siz dağdan (PKK'nın yanından) yeni geldiniz" diyorlardı.

SORU: Daha sonraki gelişmeler nelerdir?

MÜŞTAK: Hepimizi aradıktan sonra polis bize, "serbestsiniz" dedi; ancak komutan askerlere emir verdi. "Onları bırakmayın, köylerini başlarına yıka-

cağız," dedi. Bunun üzerine bizi bırakmadılar ve yat-kalk talimi yaptırıldılar. Her köylüye 5-6 asker düşüyordu. Komutan bana "Sen Cumhuriyet'in değil PKK'nın Muhtarisin" dedi. Ben de PKK'yla alakam olmadığını söyledim. Amcam Kamil Müştak yaşlı bir adam. Ancak top oynar gibi onu aralarında yerde tekmelediler.

SORU: Şu pislik yedirme olayını da anlatır mısınız?

MÜŞTAK: Her ne kadar tüm yetkililer bunu kabul etmeye yanaşmıyorlarsa da bu olay kesinlikle doğrudur. Binbaşı Cafer Çağlayan'ın emriyle askerler zorla köylülere pislik yedirmişti.

SORU: Bu olay nasıl oldu?

MÜŞTAK: Okul'un anahtarı bende idi. Okul uzunca süreden beri kapalıydı. Hala öyle, kapı ve pencereleri de demirden yapılma olup, anahtarsız içeri girmenin olanağı yoktur. Askerler gidip çevreden top-

ladıkları pislikleri alıp geldiler. Komutan, "Devletin okulunu pislikle doldurursunuz, ha..." deyip, bu pislikleri sanki gidip okuldan getirircesine, bize yedirdiler. Oysa anahtar bende idi. Daha sonra Cüneyt Canver ve Fuat Atalay'la beraber okulu açıp içeri girdik ve okulun tertemiz olduğu görüldü.

SORU: Daha sonra kimse gözaltına alındı mı?

MÜŞTAK: 5-6 kişiyi aramızdan alıp köyün karşıındaki tepeye götürdüler. Aralarında amcam Kamil Müştak ve Ahmet Kaya adında Koçer bir misafir de vardı. Bu iki kişiyi tutup ötekileri saldırlar, daha sonra Kamil amcaya da bıraktılar. Ancak Ahmet Kaya Cizre'ye götürüldü ve ne yaptılar bilmiyorum.

SORU: Binbaşığı ne zaman şikayet ettiniz?

MÜŞTAK: Aynı gün savcılığa dilekçe yazma şansımız olmadı. Ancak 16 Ocak'ta şikayet dilekçesi verilebildi. Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan şikayeti duymuş olacak ki, 17 Ocak saat 05'de köye tekrar baskın düzenledi.

SORU: Şikayet dilekçesi konusunda kimse size bir telkinde bulundu mu?

MÜŞTAK: Hayır, biz kendimiz karar verdik. Daha sonra dava açılınca Avukatlar tuttuk onlar devamıza girdi.

SORU: 17 Ocak'daki baskında neler oldu?

MÜŞTAK: Binbaşı beni çağırdı. Davadan vazgeçmemi, aksi halde beni öldüreceğini söyledi. Ben vazgeçmeyeceğimi bildirdim. Bana, "seni tepeye götürür kurşunlarım, sonra da rapor tutarım, kaçarken vuruldu" derim, diye tehdit etti. Beni caydıramadı. "Ne yaparsan yap dilekçeyi geri almayacağız" dedim.

SORU: Daha sonra Binbaşı neler yaptı?

MÜŞTAK: Bana, "Muhtar, terörist bul getir" dedi. Ben de tamam dedim. "Terörist sandıklarınızı size getireceğim" dedim. Bana "nerede" deyince, ben de bir eşek ve iki yavrusunu gösterdim. Buyurun "o akşam izine rastladığınız teröristler bunlar" dedim. Gerçekten o akşam bizim eşek dışarda kalmıştı. Gölgesini insan sanıp "köye terörist geldi" diye bize baskı yapıyorlardı. Asılsız bir iddia idi bu. Daha sonra ise çok ilginç gelişmeler oldu. Gene dayak, gene küfür ve hakaretler, bu olay basına da yansımış oldu.

SORU: Sayın Müştak bir de şu bomba dolu torba meselesi var.

MÜŞTAK: Evet. Onu da anlatayım. Köyde on yıldan beri terk edilmiş kimsenin oturmadığı, kapı ve penceresi olmayan bir ev var. Halil Müştak'a ait ama, tam bir harabe, köydeki olaylar ve gelişmeler basına yansıyınca, bir de biz şikayet dilekçemizi geri

almadığımız için, bu kez yeni bir oyun tezgahlandı. Bir çuval dolusu mermi, el bombası ve tahrip kalıbı getirilmiş o virane haldeki eve bırakılmış. Daha sonra polis beni çağırdı o evde arama yapacağını söyledi. Daha önce çok kez hatta bir önceki gün bile aranmış olan ve birşey bulunamayan bu eve gittik. İçerde dolaştık bir de baktım ki, kapının arkasında bir torba, bana "bu ne" dediler, "bilmiyorum" dedim. Fakat torbayı elledim tahminen patlayıcı olabileceğini düşündüm. Bana "torbayı aç" dediler, ben "açmam" dedim. Sonra kendileri açıp gösterdi. Bir sürü el bombası ve tahrip kalıbı...

SORU: Peki tutanak tutuldu mu?

MÜŞTAK: Evet. Şöyle bir tutanak tutuldu. "10 yıldan beri boş bulunan Halil Müştak'a ait evde yapılan aramada bir torba patlayıcı bulunmuştur."

SORU: Tutanağı imzaladınız mı?

MÜŞTAK: Evet bize zorla imzalattılar.

SORU: Bu olay üzerine köye ilk kimler geldi?

MÜŞTAK: Cumhuriyet muhabiri Celal Başlangıç, Adana Milletvekili Cüneyt Canver ve SHP Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalay.

SORU: Tekrar bir operasyon oldu mu?

MÜŞTAK: Biz Cizre'den parlamenterler ve gazetecilerle E/24 karayolundan köye gelirken, yolda bir askeri konvoyla rastladık. Onlardan önce köye vardık. İki milletvekili ile damda gezinirken, o sırada askerler köye girdiler. Bir süre sonra iki asker Binbaşı ile birlikte bana doğru gelip okulun anahtarını istediler, o sırada milletvekilleri karşılarna çıkıp "Biz Milletvekiliz" dediler. Bunun üzerine afallayıp geri döndüler. O sırada bir gazeteci resimlerini çekmek istedi ancak, silahla tehdit edip engellediler.

SORU: Peki bu gelişmelerin yankısı ne oldu?

MÜŞTAK: Cumhuriyet'te hergün yayın yapıyordu. Öteki basın da bu olayla ilgilenmeye başlayınca arkasından parlamenterler de raporlarını sunduktan sonra, tam bir kamuoyu oluştu ve bizim lehimize gelişmeler oldu. Zaten biz de şu kanıdaydık: Eğer direnebilirsek, bir fiili durum yaratıp teslim olmadan, ürkmeden bu sorunun üstüne üstüne gidersek, kamuoyunun desteğini alırız. Durum böyle de oldu. Biz kitlesel bir katliamdan endişeleniyorduk. Çünkü, yörede bu olay ilk ve tek değildi. Yasaları harekete geçirip direnmeye karar verdik; ve başardık da.

SORU: Kimlere baş vurdunuz?

MÜŞTAK: Cizre Cumhuriyet savcılığına yazdığımız dilekçenin aynısını birçok yetkiliye de gönderdik. Cumhurbaşkanına, Başbakan'a, İçişleri Bakanına, Parlamento'da grubu bulunan siyasal partilere ve gazetelere birer dilekçe ile olayı aktardık, suçlu-

ların cezalandırılmalarını istedik. Gördük ki, duyarlı bir kamuoyu var. Bunları yaparken birçok baskı ve engellemelerle de karşılaştık.

SORU: İlgililerden yanıt alabildiniz mi?

MÜŞTAK: Hayır, ama, dönemin İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli verdiği beyanatlarda olayı reddediyordu. Bunun bir tahrik olduğunu söyleyip adeta asayiş güçlerini yüreklendirip teşvik ediyordu. Ayrıca bu sırada davamız da açılmıştı. Belki de savcılığı ve mahkemeyi etkileme amacına yönelikti bu açıklamalar. İlginçtir, sayın Kalemli köyün nereye, hangi ile (şehir'e) bağlı olduğunu bile bilmeden, olay hakkında peşin yargılara varıyordu. Örneğin, Kalemli açıklamasında "Diyarbakır'a bağlı Yeşilyurt köyü..." diyordu. Oysa köyümüz Mardin ili, Cizre ilçesine bağlıdır.

SORU: Daha sonraki gelişmelerden bize neler aktarabilirsiniz?

MÜŞTAK: Kardeşim Şerif Müştak ve öteki kardeşim gözaltına alındı. Kardeşimi örgüt adamı olarak gözaltına aldılar. Çünkü kardeşim yüksek okul mezunudur ve onlara göre de kesinlikle örgütlerle ilişkileri vardır. . Bu nedenle iki kardeşimi 22 Haziran 1989 günü gözaltına alıp 20 gün alıkoydular. Şerif 101 gün tutuklu kaldı. Bir sürü olayı ona yükleyip düzmece bir tutanak tuttular, fakat ne yaptırırsa imzalamadı. Daha sonra kendileri imzasını taklit edip, tutanağı imzalamışlar. Bu arada gözaltında iken 14 gün korkunç işkencelerle şikayetten vaz geçirmeye çalıştılar. Tehditler savurdular: "Bölücü Milletvekillerine ve Komünist gazetelere kanmayın" deyip, onları caydırmaya çalıştılar. Ancak onların isteği olmadı, davalar bugüne kadar geldi.

SORU: Uluslararası kamuoyu nasıl baktı bu olaya?

MÜŞTAK: ABD, Fransa, İngiltere, Almanya ve Avusturalya'dan çok sayıda TV ekibi, muhabir ve gazeteci geldi bizimle görüştü, olayı görüntüleyip dünya kamuoyuna duyurdu. BBC, ZDF, Le Monde gibi bir sürü büyük kuruluş bizimle röportajlar yaparak olayı duyurdu. Sorun uluslararası bir boyut kazandı. Bu eylemin failleri kamuoyundan gerekli cezayı aldılar. Biz de yasalarca gerekenin yapılmasını beklemekteyiz.

SORU: O aşamada da hala tehditler ve saldırılar sürdü mü?

MÜŞTAK: Değişik biçimlerde evet. Örneğin "Güneydoğu'nun Ölümsüz Koruyucuları" adıyla evlerimize tehdit mektupları bırakıldı. Mektup "Maskof Uşakları" diye başlıyor, binbir tehdit savuruyor, gözdağı veriyordu. Tüm bunlara aldırış etmedik, yolumuzdan dönmedik.

SORU: Peki dava şimdi hangi aşamada?

MÜŞTAK: Öncelikle belirteyim ki, Yeşilyurt da-

vası Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan'ın isteği üzerine Mardin'den Ankara'ya alındı. Binbaşı Mardin'de can güvenliğinin olmadığını gerekçe gösteriyordu. Oysa yasalara aykırı davranan kendisiydi. Buna karşı kimse-nin kendisine bir şey yapacağı da yok. Bence asıl amaç, bizi ekonomik olarak zayıf düşürüp davadan çekilmemizi sağlamak. Çünkü, şu ana kadar 4 duruşma yapıldı ve biz tümüne şu gördüğümüz toplulukla (8-10 kişi) her seferinde katılıyoruz. Ve bu bize büyük masraflara mal oluyor, kimseden de yardım almadık. Şu anda ekonomik olarak zor durumdayız ama, duruşmalara devam edeceğimizi belirtelim.

SORU: Avukatlarınız var mı?

MÜŞTAK: Yaklaşık 350 kadar avukat duruşmalarda bizi savunuyor.

SORU: Binbaşı duruşmalara geliyor mu?

MÜŞTAK: İki tanesine geldi. Başka da gelmedi. Duruşmada bize çok öfkeli olduğunu görüyoruz. Onu çok yoğun bir polis kontrolünde getirip götürüyorlar. Halen de İstanbul'da görev yapmaktadır.

SORU: Duruşma ne zaman, davanın seyri nasıl?

MÜŞTAK: 28 Aralık 1989'da dördüncü duruşmamız var. Mahkemenin seyri çok olumlu.

SORU: Tanıklar kimler?

MÜŞTAK: Bizim tanıklarımız basın mensupları, köylüler ve parlamenterlerdir. Binbaşı'nın tanıkları da askerler ve suç ortağı kişilerdir.

SORU: Avukatlar sizden ücret alıyor mu?

MÜŞTAK: Hayır almıyorlar. Ama buna rağmen duruşmalara gidip gelmek bize çok büyük mali külfete mal oluyor. Özellikle MÜŞTAK ailesi bu yüzden çok ekonomik sıkıntı çekmektedir.

SORU: Bugün durumunuz nedir?

MÜŞTAK: Köyün dışına çıkar çıkmaz sürekli kontrol ve gözetim altında olduğumuzu hissediyoruz. Neler yaptığımız, kimlere gittiğimiz sürekli gözetleniyor. Biz bunun farkındayız.

SORU: Son olarak dergilerimiz aracılığıyla kamuoyuna söylemek istediğiniz bir şey var mı?

MÜŞTAK: Bir tek şey: Herkese sesleniyoruz. Haksızlığa boyun eğmeyin, yasal yollardan direnin, haklarınızı ne pahasına olursa olsun arayın.

MEDYA GÜNEŞİ- DENG: Teşekkür ederiz sayın Müştak.

MÜŞTAK: Ben de sizlere teşekkür ederim.

Dersên Zimanê Kurdi (Kürtçe Dil Dersleri)

Bu sayıdan başlamak üzere, Kürtçe dilbilgisi (Dersên Zimanê Kurdi) konuların içeren bir bölüm açıyoruz.

Bu konuda bir çoğumuzun eksikliği-gediği var. Bunları giderebildiğimiz ölçüde sevineceğiz. Kuşkusuz dil öğrenimi kolay değil. Ne var ki, onun zevki de bir başka oluyor. Dili beraber öğrenecek, birbirimizi tamamlayacağız; başka yolu yok. Başarı dileğiyle ilgili olacağımızı umuyoruz.

1. BÖLÜM

KÜRTÇE ALFABE

Günümüzde Kürtçenin yazılışında üç tür alfabe kullanılmaktadır; Latin, Kiril ve Arap alfabesi. Sovyetler Birliği'nde yaşayan Kürtler, Kiril alfabesini, İran ve Irak Kürtleri Arap alfabesini, Türkiye ve Suriye Kürtleri ise Latin alfabesini kullanmaktalar. Diğer yandan, Kiril ve Arap alfabelerini kullanan kesimlerde de aydınlar genellikle Latin alfabesini bilmekte ve Latince yazılmış metinleri anlamaktadırlar. Bu nedenle Kürtçe alfabenin gelecekte esas olarak Latince olacağı söylenebilir. Burada kullandığımız alfabede de Latince olındır.

Kürtçe alfabede 31 harf vardır:

a b c ç d e ê f g h i j k l m n o p q r s ş t u û v w x y z

Bu harflerden 8'i sesli, diğerleri sessizdir.

Sesli harfler şunlardır:

a e ê i i o u û

Harflerin okunuşu:

a Türkçedeki a gibi okunur.

b Türkçedeki b gibi okunur.

c Türkçede c gibi okunur.

ç Bu harfin biri Türkçedeki ç sesi gibi vurgusuz, diğeri vurgulu olmak üzere iki tonu vardır. Örnek:

Vurgusuz: çend (kaç), keçik (kız)

Vurgulu: çêlek (inek), çal (çukur)

Vurgulu olanında dil ucu damağa bastırılır.

d Türkçedeki d gibi okunur.

e Türkçedeki e gibi okunur. Ancak vurgulu bir tonu daha vardır ki e ile a arasında ber ses verir. Eli kelimesinde (Ali'nin Kürtçe söylenişi) olduğu gibi. Ses genizden gelir.

ê Bu ses Türkçede yoktur. Ancak yabancı dillerin etkisiyle bazı sözcüklerde rastlanabilir. El (yabancı), eloğlu, kelimelerindeki e gibi. Dudaklar çok hafif aralıktır ve üst dişler alt dişleri kısmen kapatır. Örnek:

çê (iyi), bêr (kürek), kêr (bıçak)

f Türkçedeki f gibi okunur.

g Türkçedeki g gibi okunur.

h Türkçedeki h gibi okunur.

i Türkçedeki i gibi okunur.

l Türkçedeki l gibi okunur.

j Türkçedeki j gibi okunur. (Aslında Türkçede bu ses yoktur, bu dile dışardan giren bazı kelimelerde kullanılmaktadır.)

k Bu sesin biri Türkçedeki k, diğeri ise genizden gelen vurgulu biçimi olmak üzere iki tonu vardır.

Örnek:Vurgusuz: **ker** (eşek), **kar** (iş)Vurgulu: **ker** (sağır), **kar** (oğlak)**l** Türkçedeki **l** gibi okunur.**m** Türkçedeki **m** gibi okunur.**n** Türkçedeki **n** gibi okunur.**o** Türkçedeki **o** gibi okunur.**p** Bu harfin vurgulu ve vurgusuz olmak üzere iki tonu vardır. Vurgulu olanında dudaklar kuvvetle bastırılır.**Örnek:**Vurgusuz: **pir** (çok), **şerpeze** (perişan)Vurgulu: **pani** (topuk), **sıping** (yemlik otu)**q** Bu ses Türkçe alfabede yoktur. Genizden gelen **k** sesine yakın bir ses verir.**Örnek:**Teqin (patlama), **beq** (kurbağa)**r** Bu sesin biri vurgulu, diğeri vurgusuz olmak üzere

— sert ve yumuşak— iki biçimi vardır.

Örnek:Vurgusuz: **Hinar** (nar), **Bêrivan** (isim-sût sağan kız)Vurgulu: **Pir** (çok), **kirin** (satın almak)**s** Türkçedeki **s** gibi okunur.**ş** Türkçedeki **ş** gibi okunur.**t** Bu harfin biri vurgulu, diğeri vurulsuz olmak üzere iki tonu vardır. Vurgusuz olanı Türkçedeki **t** sesini verir. Vurgulu olanında dil ucu üst ve alt dişler arasında öne doğru uzatılır ve telaffuz edilirken dişler tafından dile bastırılır.**Örnek:**Vurgusuz: **Sitil** (kazan), **kurt** (kisa)**qot** (başaçık), **pıtık** (bebek)Vurgulu: **Tenik** (ince), **tû** (dut), **tahl** (acı)**u** Bu ses Türkçe alfabede yoktur. türkçedeki **u** ile **ı** harflerinin okunuşu arasında bir ses verir.**Örnek:****Gul** (gül), **Quling** (turna), **Gur** (kurt)**û** Türkçedeki **u** gibi okunur.**v** Üst dişler alt dudağın üstüne bastırılarak çıkarılan bir ses. Almancadaki **v** harfine yakın bir okunuşu vardır.**Örnek:****Nav** (ad), **evin** (sevgi), **veşarti** (saklı)**w** Bu ses Türkçe alfabede yoktur. Türkçedeki **v** sesine yakın bir sesle, dudaklar öne çıkarılarak oluşur.**Örnek:****Welat** (Ülke), **dêw** (dev), **Were** (gel)**x** Bu harfin de iki tonu vardır. Biri Türkçedeki **ğ** (yumuşak **g**) sesini verir. Diğeri ses daha serttir ve Türkçede yoktur.**Örnek:**Yumuşak **g** (**ğ**) gibi okunan: **axa** (büyük toprak sahibi, ağa), **xezal** (geyik)Sert okunan **x**: **Naxır** (sığır sürüsü), **xort** (delikanlı), **xurt** (güçlü)**y** Türkçedeki **y** sesini verir.**z** Türkçedeki **z** sesini verir.

Bazı harflerin değişik tonlarının bulunuşu ve bunların özel işaretlerle gösterilmeyişi, başlangıçta okuyucuya güç görünebilir. Ancak okuyucu, Kürtçe metinleri okuyup yazmakta belli bir deney kazandıktan sonra, kelimelerin cümle içindeki yerlerine göre birini diğerinden kolayca ayırabilmektedir. Sovyet Künlerinin kullandığı Kiril alfabesinde bu tür çift tonlu sesler için özel işaretler kullanılmaktadır.

Kürtçede iki harften oluşan, ama, tek bir ses veren bir diftong da vardır: **xw**.**Örnek:****Xwe** (kendi), **xwin** (kan), **xwarin** (yemek), **vexwarin** (içmek)

Dî derheqa edebiyata Kurdi da bî Mamoste Abdullah ra hevpeyvîn:

“EDEBİYATA KURDÎ DÎ RÎYA PÊŞTAÇÛYÎNÊ DA YE”

Xwendevanê me Şengo Elki, dî derheqa edebiyata Kurdi da, bî Abdullah Hesen-zade ye. Dî sala 1932'an da ez hatîme dinê. Dî gel xebata xwe yê siyasi, wexteki dirêje ku ez li ser zman û edebiyata Kurdi ji mijûl dibim.

Ş. Elki: Mamostayê berêz, dikari bî kurti xwe bî me bîdî nasînê.

M. Abdullah: Navê min Abdullah Hesen-zade ye. Dî sala 1932'an da ez hatîme dinê. Dî gel xebata xwe yê siyasi, wexteki dirêje ku ez li ser zman û edebiyata Kurdi ji mijûl dibim.

Ş. Elki: Mamoste, bî kîjan awayî, li ku derê, te dest bî xebata edebiyata Kurdi kir? Sedemê van xebatan çi bûn?

M. Abdullah: Dî medresên gundan da ez hinê xwendin û nivisandinê bûm. Hin 15-16 saliya xwe da min ji edebiyat û zmanê Kurdi hez dikir. Dikarim bêjim serçaviya ku min kîşande nav xebatê, hezkirina min yê helbestên klasîk ya Kurdi bûn. Her weha, wek pîraniya rewşenbîrên Kurd, ez ji bî helbestan va nêzîkî xebatê bûm. Hin min dî 15 saliya xwe da dest bî helbest nivisandinê kiribû. Lê min bawernedikir ku, ez helbestvanekî jir im, min wan neda çapkirinê. Gelek ji wana min dirand û wînda kir. Ew şîrên min

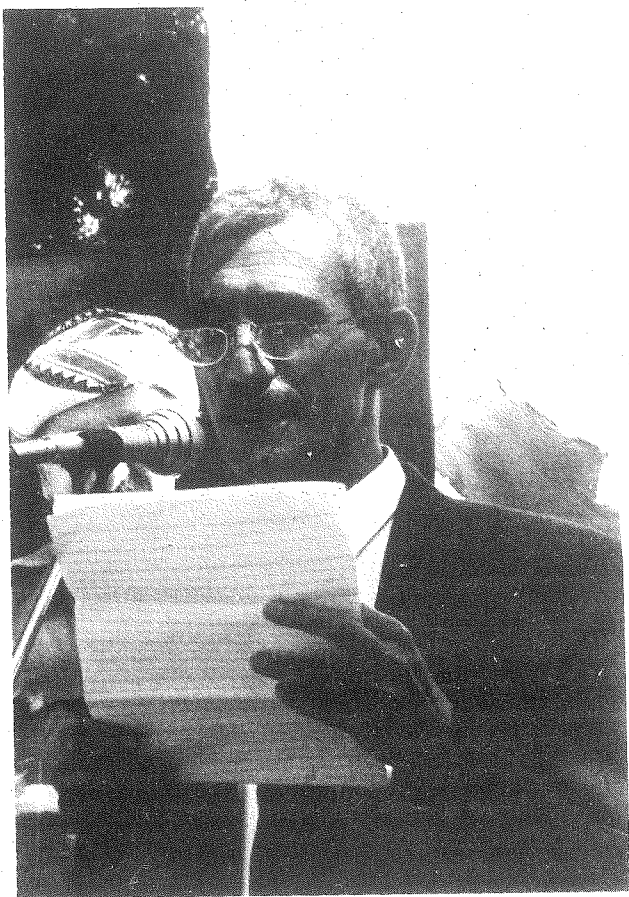
ku dihatin weşandin ji, min ne dixwest ku li wan xwedî derkevîm. Hevalên pîr nêzîkî min ji vê yekê nedizanin.

Hetani dawîya sala 1960'an min gelek “Pexşan” û mîqale nivîsi. Lê min ji wana çendek tenê bî navê xwe weşandin. Ewên din bê nav an ji bî bernavkan dihatin neşîrkirin. Ne ku ez ji xwe bawer nebûm, an ji pê qayil nebûm. Gelek şert û zîrûf wan tiştan bî min dida kîrîn.

Ş. Elki: Min serboriya Hemedok (Mihemedê Zîrav) ya cîlda yekemîn bî zmanê Kurdi xwend. Ewî te wegerandîye zmanê Kurdi. Jî ber çi sedemê te ewî wegerandê Kurdi? Dîtinên te li ser vê pirtûkê çi ne?

M. Abdullah: Pêş ku min bîyara wegerandîna pirtûkê kir, çend efrandinên Yaşar Kemal min xwendin. Diyar e ewana bî Kurdi û Farisî bûn. Ewana li ser min pîr tesîr kîrîn. Bî dîtinê min Hemedok -Mihemedê Zîrav- ji efrandinên din cûda ye. Giringiya pirtûkê ev e ku, ew li ser rewşa civakiya

dî nav Partî Demokratî Kurdistanî Îran da kar dîke û her weha, kadroyekî bijare ye ji bo Partiyê. Mamoste, dî gel karê siyasi bî edebiyatê ra ji mijûl e. Em li jêr hevpeyvîn neşîrdikîn.

Mamoste Abdullah li Parisê cînazê Qasimlo da

Kurdan sekîniye û raxistiye ber çavan. Ev xeyseta wî ji li min gelek tesîr kir. Usa ye ku ewên vê pirtûkê bixwînin, wê qey

bêjin ev bûyerana li cî û warên wana qewimiye, wê xwe dî nav vê serboriyê da bîbin. Diviya bû ku ev efrandinê hêja dî

ciyê xwe da bi zmanê Kurdi bihata nivisandin. Lê mixabın ku ji ber hinek sedeman ev tişt nebûye. Her weha efirandinek usa ku bi gelek zmanê biyaniyan hatiye wegerandine, lê bi zmanê Kurdi nine, neghiştîye destê xwendevanên Kurd. Ev kêmasî û neheqiyeka mezî dibû. Min ji vê yekê qebûl nekir û biryara wegerandinê girt. Dikarim bêjim di wextê kurt da ez di vê kari da serketim. Xwendevanên Kurd pîr dîlxweş bûn, du sê mehan da çapa yekemin hate firotin û qediya. Lê beriya ku ez pirtûkê çapbikim, min dixwest ku nameyek ji Yaşar Kemal ra binivisim û icaza çapkîrî jê bistinim. Mixabim ku min navnişana wi peyda nekir, diyare li çiyayê Kurdistanê ji ev tişt zehmet e. Hin beriya name şandinê, me dest bi çapkîrîna pirtûkê kir. Berî çend mehan dostekî min xwest ku vê pirtûkê ji Yaşar Kemal ra bişîne. Min ji gel nameyek wegera **Hemedokê** jê ra bi rêkir, hêvidarim ku gihiştîye destê wî. Min cîlda duduyan ji wegerandiye, di wextê kurt da ezê wê ji çapbikim. Ez zmanê Tirkî nizanim. Cîlda sisîyan ji hin bi Farisî çapnebûye. Ji ber vê yekê ji, ez nikarim li ser vê cîldê kar bikim. Hêviya wegerandina Farisî me. Ez nizanim gelo ezê bikaribim wê cîldê ji wegerinim an na?

Ş. Elki: Di derheqê edebiyata Kurdi da, bi taybetî derheqê klasîkên ku bîna wegerandina zmanê Kurdi, tu çi difikiri?

M. Abdullah: Her çi-qas xên ji Kurdistanê îra-

qê, di perçên din da edebiyata Kurdi firsend û mecalên pêşta çûyîne neditibe ji, disan ji di rîya perwerdebûyîne da ye. Xasîma di warê helbestan da gelek dewlemend e. Lê mixabın ku di warê wegerandinê da gelek paşda maye. Mecela pêşveçûyîne neditiye. Her neteweyek ji ede-

Rûpela pêşin ya Hemedokê bi zmanê Kurdi

biyatên neteweyên din istifade dike û jê tesir digre. Pêwîste hunermendên Kurd, giraniya xwe bidin ser vê kari ji.

Ş. Elki: Bi ditina te, ji zmanên biyaniyan wegerandina zmanê Kurdi, divê çi li ber çavan bên girtin? Şîretên te di vi warî da çi nîn, jo bo wegeranên Kurd?

M. Abdullah: Ji bona wegerandinê, pêwîst e wegeran zmanê pirtûkê û zmanê ku bi wî dixwaze wegerine baş bizanibe. Bi gotinek din, herdu zmanan ji bi hostatî bi kar bine. Ew kesên ku ji hunermendiya wegerantîyê dûr bin, nikarin vê karê bikin. Divê we-

geran uslûba nivîskarê baş bîparêze, her usa ji ditinên nivîskar xwe dûr nexê û wana bê guhartin raxê ber çavan. Ev yek pîr giring e. Divê xwendevan bigihijîne vê qîrê ku ev pirtûk weki eslê xwe ye, ne tercûme ye.

Ş. Elki: Hetani nuha te kîjan efirandinan wegerandiye zmanê Kurdi?

Nuha li ser kîjanî dixebitî?

M. Abdullah: Hetani nuha bi rîya wegerandinê, min gelek serborî û nivîsar xistiye nav edebiyata Kurdi. Ewana ji weki nivîsarên min yê din, bi bernavkên min çapbûne. Lê mixabın, pirtûkên ku min wegerandine, gelek kêman. Weki pirtûka Dr. A. Qasimlo "Kurd û Kurdistan" ku di warê siyasi, aborî û civakî da hatiye nivîsin. Pirtûka Aziz Nesin bi navê "Biranina Nefi-

yek" û "Kûnek", her weha pirtûka Jack London bi navê "Dîranê Ziv" yê ku tîna bira min.. Ci hat ez bêjim: berê ku ez Hemedokê wegerinim, di destê min da "Şikeftoka Apê Tom" hebû û ez li ser mijûl dibûm. Dema cîlda duduyan ya Hemedokê kete destê min, wî her usa min ci da berda. Hin diyar nîne ku, ezê kingê disa destpêkim.

Ş. Elki: Mamoste ji bo xebatkarên kovara **DENG** ra gotinên te hene?

M. Abdullah: Beriya hemû tiştan, ji redaksiyon û xebatkarên **DENG**

ra silavên xwe yê germ û bi dil pêşkêş dikim. Ji bo xebata we ya payebilind pîroz dikim, ji we ra serketin daxwaz dikim.

Daxwaziya min ji kovara we eve ku bikarin û mecal û firsendê xwe bidine xebata nasandina helbest, çîrok, hikyat û tiyatroya Kurdi; di nav rûpelên xwe da, ci bidîne wan. Her weha efirandinên Kurdi ji wegerinîna Tirkî, da ku Kurdên ku Kurdi ji birkirne û xwendevanên Tirk ji me baştir nasbikin. Rewşa me yê civakî baştir fêr bibin.

MIN GOT DAYÊ BIRÇIME

Min got dayê birçime
Got pivaz û nan û dew,
Min got êdî çi bîdî me
Got toraq ji heye, hew

Min got şîr û mast û to
Run û hingiv dixwazim,
Got çi dibêji tu hey lo!
Zani para kine ew..?

Para zarê bajara
Şêx û axa û mela
Dewletî û tûccara
Burjuvaziya qelew...

Min got dayê qey insan
Hemu ne weki hevîn
Gotî dayik bi qurban
Tu çi dibêji..? tew tew

Pîr bê wîdanê teres,
Hene ku ew dibêjin
Ne wek hevîn hemu kes
Hinek gûrîn, hinek kew...

Kewa gozela kûvî
Ku li ser lat û zînara,
Gûr û keftar û rûvî
Girtin ku ew kete xew...

Min got kewa azadî
Ku ji welatê me fîrî,
Got tu derê min dadi
Sebra dilê min bu ew.

KURDISTANI

Mamoste Abdullah ile Kürt Edebiyatı Üzerine Söyleşi: “KÜRT EDEBİYATI GELİŞME DÖNEMİNE GİRMİŞTİR”

Okuyucularımızdan Şengo Elki, yıllardır peşmerge ve yönetici kadro olarak İran Kürdistanı Demokrat Partisi saflarında çalışan, aynı zamanda edebiyatla

da uğraşan Abdullah Hesenzade (Mamoste Abdullah) ile Kürdistan'daki çalışma yerinde görüştü. Edebiyat çalışmalarını konu edinen söyleşiyi yayınlıyoruz.

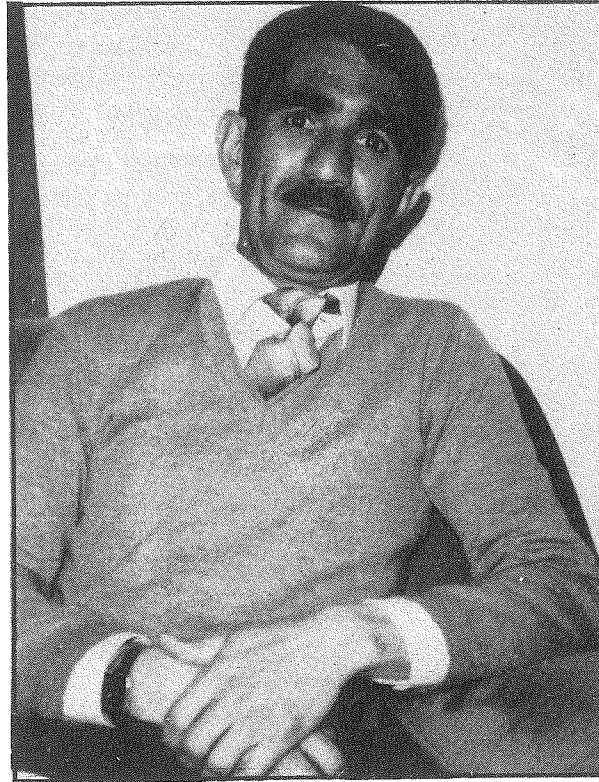
Ş. Elki- Sayın Hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

M. Abdullah- İsmim Abdullah Hesenzade'dir. 1932 doğumluyum. Politik çalışmalarımın yanı sıra uzun zamandan beri Kürt dili ve edebiyatı ile de uğraşıyorum.

Ş. Elki- Hocam, edebiyat çalışmalarına nerede ve nasıl başladınız? Sizi buna iten nedenler nelerdir?

M. Abdullah- Ben okuma-yazmayı köylerdeki dini okullarda öğrendim. Daha 15-16 yaşlarında iken Kürt dili ve edebiyatına sempati duymaya başladım. Denilebilir ki benim Kürt edebiyatına yönelmeme kaynaklık eden temel etmen, Kürt klasik şiirine duyduğum sempati olmuştur. Dolayısıyla öteki bir çok Kürt aydını gibi benim bu işe adım atmam şiirle başladı. Henüz 15 yaşındayken şiir yazıyordum. Ancak iyi bir şair olduğuma inanmadığımdan şiirlerimin yayınlanmasını istemiyordum. Hatta bu korkudan ötürü yazdığım şiirlerin önemli bir kesimini yırtıp atıyordum. Yayınlanan sınırlı sayıdaki şiire ise sahip çıkmamayı yeğliyordum. Bana yakın olan okuyucular bile çeşitli yerlerde okudukları şiirlerin bana ait olduğundan haberdar değillerdi. Zaten söyleseydim de her halde kimseyi inandıramazdım. 1960 yılının sonlarına kadar “Pexşan” (*) ve çok sayıda ma-

kale yazdım. Ancak bunların birkaç tenesini kendi adımla yayınladım. Bunların dışında kalanlar ya imzasız olarak yayınlanıyordu ya da takma adlarla. Şunu da belirtiyim ki imzasız veya değişik adlarla yayınlanan makalelerimi, beğenmediğim veya bu konuda kendime gü-

venmediğim için öyle yayınlıyor geldim, beni buna iten özel nedenler mevcuttu.

Ş. Elki- Bir süre önce Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanının 1. cildinin Kürtçe çevirisini okudum. Çeviri size aitti. *İnce Memed*'i çevirmeye neden karar verdiniz? Roman hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

M. Abdullah- *İnce Memed*'i çevirmeye karar vermeden önce, ünlü yazar Yaşar Kemal'e ait bazı eserleri okumuştum. Tabi bunlar Farsça ve Kürtçeydi. Okuduğum eserler, üzerimde büyük etki bıraktı, hayran oldum. Bence *İnce Memed*'in, yazarın öteki bir çok eserinden farklı bir yanı da onun Kürt toplumunun yaşamını güzel yansıtmış olmasıdır. Beni en fazla etkileyen, dikkatimi çeken yanı budur. Öyle ki bu romanı okuyan herhangi bir Kürt, onda cereyan eden olayların kendi yöresinde meydana geldiğini düşünür, kendini onun içerisinde hisseder. Ben-

ce bu önemli eser, yerinde ve Kürtçe olarak yazılmıyordu. Ama çeşitli nedenlerle böyle olmamış. Ne var ki, yine de onlarca dile çevrilmiş böylesine bir romanı Kürt diline kazandırmamak ve onu insanlarımızın kendi dilinden sunmamak bence büyük haksızlık olurdu. Bu haksızlığı kabullenemedim ve romanı Kürtçe'ye çevirmeye karar verdim.

Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki kısa sürede başarılı oldum. Kürt okuyucu da bu işten memnun olmuş olacak ki, kitabın ilk baskısı çok kısa bir sürede (bir-iki ayda) bitti. Yeri gelmişken şu noktayı da belirtmek istiyorum. Kitabı çevirdiğim zaman Yaşar Kemal'e bir mektup yazarak baskı için iznini almak istedim. Ne yazık ki çok çabalama rağmen adresini bulamadım onun. Bilirsin Kürdistan dağlarında kolay olmuyor bu işler. Sonunda hazırladığım mektubu postalamadan eseri baskıya verdim. Fakat bundan bir kaç ay önce bir dostum beni haberdar ederek kitabı Yaşar Kemal'e göndermek istediğini söyledi. Ben de bir mektupla birlikte çeviriyi (Hemedok) kendisine yolladım. Umarım eline geçmiştir. Ayrıca Romanın 2. cildini de çevirmiş bulunuyorum. Kısa sürede baskıya vereceğim. 3. cildin Farsça çevirisi yapılmadığından beklemek zorundayım. Türkçe bilmeyişim çevirmeme olanak tanımıyor. İleride bunu gerçekleştirme fırsatını bulup bulamayacağımı da bilmiyorum.

Ş. Elki- Kürt edebiyatı ve özellikle de Klasiklerin Kürtçeye çevrilmesi konusundaki görüşleriniz nedir?

M. Abdullah- Her ne kadar Irak Kürdistanı dışında, Kürdistan'ın öteki parçalarında gelişme olanağı bulamamışsa da bence, Kürt edebiyatı gelişme dönemine girmiştir. Özellikle şiirsel yönü çok zengindir. Bununla birlikte ne yazık ki Kürt edebiyatı Klasik eserlerin çevrilmesi konusunda geride kalarak gelişme olanağı bulamamış, dünyamızın bu zengin kültür hazinesinden payını alamamıştır. Her ulus, öteki ulusların edebiyatı

Hemedok'un (İnce Memed) Kürtçe baskısının kapağı

tından yararlanıyor, ondan etkileniyor. Bu etkilenme dil ve edebiyatın gelişmesine yardımcı olur. Bu nedenle de Kürt edebiyatçıların mümkün olduğu kadar çeviri işine önem vermeleri gerekiyor.

Ş. Elki- Sizce öteki dillerden Kürtçe'ye çeviri yaparken gözünde bulundurulması gereken koşullar nelerdir? Kürt çevirmenlere bu konuda ne tavsiye edersiniz?

M. Abdullah- Bir kitabın çevirisinin iyi yapılabilmesi için çeviricinin hem çeviri yapılacak ve hem de eserin yazılı olduğu dili iyi bilmesi gerekir. Yani her iki dili iyi bilmek ve onlara hakim olmak en önde gelen koşullardan bir tanesidir. İki dili de iyi bilmesine rağmen kişi eğer çevirinin öteki özelliklerinden, çeviri sanatından yoksun olan biri ise yine bu işi yapamaz. Usta ve başarılı bir çevirmen yazarın yazım üslubunu korumalı, öyle yapmalı ki, yaptığı çeviride onu yansıtabil-meli. Yine yazarın getirdiği görüşlerin dışına çıkmamak, onları değişikliğe uğratmadan aktarmak da aynı şekilde çok önemlidir. Öy-

le ki okuyucu kitabın çeviri değil, orijinal olduğunu hissedebilsin.

Ş. Elki- Şimdiye kadar çevirisini yaptığınız eserlerden bahsedermisiniz? Şu an üzerinde çalıştığınız bir şey var mı?

M. Abdullah- Şimdiye kadar bir çok makale ve hikayeyi Kürt diline kazandırdım (çeviri yoluyla tabi). Bunlar da öteki yazılarımla gibi kullandığım takma imzalarla çeşitli yerlerde yayınlandı. Ne yazık ki kitap olarak yaptığım çeviriler fazla değil. Bunlar arasında ekonomik ve politik konuları içeren Dr. Kasımlı'ya ait "Kürdistan ve Kürtler", Aziz Nesin'e ait "Bir Sürgünün Anıları" ile "Tek Delik", Jack London'a ait "İnci Diş" aklıma ilk gelenlerdir. Aslında yeri gelmişken belirtiyim, İnce Memed'i çevirmeye başlamadan önce elimde "Tom Amcanın Klübü" vardı, onun üzerinde çalışıyordum. Fakat İnce Memed'in 2. cildi elime geçmez geçmez ötekini bir kenara bıraktım. Bugün hala da yeniden başlamış değilim. Ne zaman başlayabileceğim konusunda bir kararım da yok.

Ş. Elki- Hocam DENG Dergisi çalışanlarına iletmek istediğiniz bir mesajınız var mı?

M. Abdullah- Herşeyden önce DENG'in redaksiyonuna ve öteki çalışanlarına en içten selamlarımı iletmek istiyorum. Yaptıkları güzel çalışmalardan dolayı kendilerini kutlarım, başarılarının devamını dilerim. DENG'ten bir isteğim, koşullar elverdiği ölçüde Kürt şiirini, hikayesini, tiyatrosunu ve bir bütün olarak edebiyatını tanıtmaya çalışmasını yapsınlar, bunun örneklerine sayfalarında yer versinler. Bu arada Kürtçe olanlarını da Türkçeye çevirsinler ki Kürtçeyi unutmuş Kürtler ve Türk okuyucular bizi tanınsınlar, toplumumuzu daha iyi öğrensinler.

(*) Şiirsel bir dille yazılmış anlatım.

WIN DERBAS NABIN

(No pasaran!)

Win derbas nabin, em hene
Em netewin, win derbas nabin
Em diroka dûr û dirêj in, win derbas nabin
Em jiyan in, win derbas nabin
win derbas nabin

Nalinên birindar û nexweşên me
Dibin bahoz û barêş lî dor konên we
Hêstirên dayikên me lêmişt û tofan in
Lî ser rêya we
Lî ser rêya we
Her hêstîrek: No pasaran!
Her nalinek: No pasaran!

Win minalan dîkujin
Win kal û piran
jin û mêran
Dîdîn ber qurşinan.. dîkujin
Win biharê dişewitînin
ar û alafan dibarinin
Lê win derbas nabin, ev kuştîyên me ne
ev gornên me ne
Kuştîna minalan: No pasaran!
Şewtandîna biharan: No pasaran!

Herşehideki me
— çiqas pîrîn şehîdên me —
Sondeka giran e: No pasaran!
Her gorneka me
— çiqas pîrîn gornên me —
Bang û hêlan e: No pasaran!
Her Helepçeyeka me
— çiqas pîrîn Helepçeyên me —
Çang û azan e: No pasaran!
Win derbas nabin: No pasaran!
No pasaran!

Ey Deh'akên dema me!
Ey xûnrîjên gelê me!
Em xurtîrîn jî we
jî balafirên we
Em xurtîrîn jî kimya û gazan
jî alaf û şewatan
Em xurtîrîn jî va cihana derewin
jî bazar û kîrîn
jî bazar û kîrîn

Ev ax û ofên me
Ev kula dilê me
Ev kela xûna me
Lî ber bê naçîn
Wînda nabin
Namrîn...

Bo gotîna: "Ez Kurd im"
Tên ser milên me ev barên giran
Lê disa em Kurd in
Dî tariya zindanan da em Kurd in
Dî nav lepên celladan da em Kurd in
Lî bakûr em hene
Lî başûr em hene
Lî rojhîlat
Lî rojava
Lî her derê em hene
Em Kurd in, win derbas nabin
Em canfîda ne, win derbas nabin
Na, win darbas nabin: No pasaran!
No pasaran!

EZ 20 000 000 IM

Baştirin lawên min
 Jî refên xwe tîn êxistin
 Bêhna dûmanê
 Bêhna şewatê
 Bêhna barûtê
 Ju gund û bajarên min tê

* * *

Dest davêjin keçên min
 Kincan lê perçedikin
 Namûsê dîşkinin
 Natîrsin..
 Natîrsin jî komên bindestan

* * *

Bîharê bîrindikin
 Baskên mîzginan dîşkinin
 Stîriyan belavdikin
 Naxazî zanîbîn:
 Ev çiya û zozan
 Lî ber top û tanga
 Seri danînin
 Nabên ax..
 Baznadîn

* * *

Bê çavî.. korîn
 Nabinî:
 Dicle û Feratê min
 Giyanê welatê min
 Nayên çikandîn
 Nayên rawestandîn
 Dîherîkîn..
 Tezedîkî doza bav û kalan
 Ranazên
 Giyan û jiyanî

* * *

Koledarên min
 Pîsdîkî navê min
 Wîndadîkî diroka min
 Vedîmrînî agîrê newroza min
 Zindanan dîçîn
 pîrdîkî
 dadîgîrî jî baştîrî lawên min
 Çember û kemberan
 Lî welatê min dîpêçîn
 Weke refên kulîyan
 Dîkevî nav bax û bîstanan
 Dîxun dar û beran
 Talandîkî xêr û bêran

Bîrîndîkî namûsa welatê min
 Naxazî ez hebîm
 Weke hemû gelan bîm
 Azad û dîşadîbîm

* * *

Ey refên kulîyan!
 kerîyên guran!
 komên êrîşvanan!

biyanîyan!

Ey koledarên Kurdistan!
 Derkevî jî vî welatî!
 Derkevî jî gund û bajarên min!
 Herî jî nav bax û bîstanên min!
 Dest mavêjî çiya û zînarên min!
 Bîrînmekî pîrozgehên welatê min!
 Derkevî..
 Derkevî jî vî welatî!

* * *

Wî korî.. nabinî
 Wî naxazî zanîbîn:
 Ez gelîm
 Ez gelê kurdîm
 Ez 20 000 000 im
 Bî kuştînan namrîm
 Bî zîndanan namrîm
 Kûrî..
 Kûrî tamarên min
 Pênc hezar sal kûrî
 Nayên hîlçîrandîn
 Ez 20 000 000 im
 Siwarê Rojhîlatîm
 Nayêm bîndestkîrî
 Nayêm bîndestkîrî

* * *

Wî korî.. nabinî
 Çawa partîzan û zînaran
 Weke xûşk û bîrakan
 Weke dîldaran.. dîlketîyan
 Hevdû hembêzdîkî
 Hevdû dîparêzî
 Evsanên jiyanê dirêşî
 Rêya serketîne dirîjî
 Namûsê dîparêzî
 Namûsa êrîşvanan dîşikî

* * *

Eger bî dehan wîn gêrkîn
 Jî keç û lawên mîn,
 Bî sedan.. bî hezaran
 Bîlinddîbîn lî rûyê ezman
 Stêrkên geş.. partizanên Kurdistan
 Eger wîn bî sedan.. bî hezaran
 Kal û pîran
 Jîn û mêran
 Dayik û mînalên
 Bîkîn kêlên qurşînan
 Bîşewtinîn
 Bîkîn alaf û dûman,
 Neweyên mîn
 Keç û lawên mîn
 Karvanên partizanên
 Weke pêlên deryan
 Tê.
 Bî sedan
 Bî hezaran
 Bî milyonên tîn û tîn

* * *

Ez 20 000 000 im
 Bî zincîran nayêm girêdan
 Bî xet û xêzan
 Bî sinorên derewîn

Ez nabîm perçên çar welatan
 Van kember û çemberan dîçîrînî
 Pîştîkeştî lî xudanan vedîgerînî

* * *

Ez şîyarîm
 Derkevî jî welatê mîn!
 Ez xudanê bax û bîstanî
 Ez xudanê gund û bajarî
 Ez xudanê Kurdistanî
 Natîrsî jî kuştînan
 Natîrsî jî zîndanên
 Derkevî..
 Derkevî jî welatê mîn

* * *

Ev bax û bîstan
 Bo we êrîşvanan
 Bo we neyaran
 Bo we koledaran
 Dîbîn gorîstan
 Dîbîn gorîstan
 Derkevî..
 Derkevî jî wî welatî

GUNDÎ

21.4.1982

R Topal
 27.1.1981

SEN

Yüce Ağrı'nın doruklarında,
 Dört mevsim
 bitmez karsın
 Süphan da serin rüzgar
 Nemrut da deli baharsın
 Sen,
 Mezra-Bota'nın
 Çorak toprağında boy veren,
 yediveren
 kan kırmızı bir gülsün
 ki diğle-ferat
 usulca akar bağrından..
 Sen,
 Soma-Bradost'ta
 gölgesine sığındığım
 tek çınarsın,
 Rewanduz'da
 kana kan a
 suyundan içtiğim
 nazlı bir pınarsın.
 Sen,
 Kerkük'sün,
 Raman'sın,
 Yeryağ'sın,
 Dodan ve Batmansın.
 Nasıl anlatayım
 bilmem ki seni
 Çağlara yazılıdır adın
 türkülerde
 acılı nalinlarla söylenirsin...
 Sen
 Emelim
 umudum,
 sevdam,
 damarımda kaynayan kansın,
 ki,
 serinlerken
 Ağustos sıcağında
 Urmiye gölünde,
 Dımdım qal'esinden
 bana haykırırsın
 Sen,
 Berzenci'nin feryadı,

Seyid Rıza'nın direnci
 Sen,
 Şêx Seid'te
 tükenmez umutsun,
 Cîgerxwin'de amansız sevda;
 Sen ,
 Qadi Mihemed'in sevincisin...
 Sen,
 dört-bir yanı
 süngülerle çevrili
 göğsünün orta yerinde hançerle,
 Ortadoğulu bir incisin;
 Sen,
 devleşen umudum
 kükreyen sevdamsın,
 Sen benim ülkem
 hasretim Kurdistan'sın...
 Ki,
 "süngüler çözer bilmeceleri"
 türküler
 böyle söyler,
 umudunla
 tarihe kazılmış
 bir anısın sen..
 Sevdan,
 dağlarına kazılı,
 tarihin
 yüzyıllık anıtlara yazılı,
 Sen,
 bitmeyen umut
 sönmeyen ateşsin,
 Sen ,
 geleceğim,
 tarih bilincim,
 tasam ,
 kederim,
 sevincimsin...
 Sen benim
 nazlı
 Kürdistan'ımsın...
 Sen benim
 acılı destanımsın...

H. DİYAR

XALÊ RESUL

Xalê Resul ji gûndeki Sêrt'ê bu. Rojeki di nav nivîna de jiber êşa medê wi sitar pê neket. Nivê şevê hêz da xwe, berêxwe da rêya bajarê Sêrt'ê ku xwe bigêjine nexweşxanê, li başkîrîna nexweşîya xwe bigere.

Xalê Resul nêzik bi şeş sîetî bi rêva diçe, dema digêje bajêr, şev tari u ber beyane. Çavê xwe digerîne, lê, li bajêr, li hawî-dor tu kesek xuya nake. Wi rêya nexweşxanê ji, nasnedikîr. Dixwest ku yek rêya nexweşxanê nişani bide, jêre rêberî bike, ta ku xwe bavêje destê Bijîşk (Tixtor) u her wiha êşa medê wi bitemire.

Xalê Resul dimeşe hetani nawenda bajêr, dibîne ku her der xali, hawî-dor keredenge. Ji nedîva, eşkalêk bi ber çevan dikeve, bi dileki hêsa; xwe nêzîkî eşkal dike. Lê ew çî bîzane ku ev eşkal ne jîniye; lê heykelê Mistefa Kemal'e ku ji hesin sazîrî, u li nawenda bajêr çikandî... Xalê Resul, di wêki di, xwe digêjine ber eşkal (heykel) u dibêje:

— Selamueleykum

Lê mixabe ku eşkal bêcane, ne dibîze u ne ji dikare qise bike, taku bersîva wi bide. Xalê Resul ji, ji vê rewşê ne haydare Dema ku Xalê Resul sîlav dike u bersîv nagre, wîsan difikîre: "Dibe ku camêr ne mîsîlmane, lewma sîlava min nagre, qeyde nake, ezê carekî din bîpîrsim" u pêra deng dike:

— Apo xwedê ji te razî be, rêya nexweşxanê bi kîjan alî vaye, ez gelek diêşim u rêya nexweşxanê ji nazînim. Bi kerema xwê, rêya nexweşxanê nişani min bîdî, ezê gelek kêfxweş bibim".

Cara diduyan ji ku Xalê Resul di "eşkal" pêra xeber nade, îcar zêdetîr hêrs dibe u bi dengêkî diwartîr dibêje:

— Ez nîzanîm tu mîsîlman an gawîrî, tu jîniyî an miriyî, tu başî an xîrabî. Lê, ez baş dîzanîm ku, tu mirovek gelek kûltîkî, xwedê belayê te bide, hîvdarîm, ev êşamîn li te jî peyda bibe u tu pê îflah nebi, qeşmerê haram.

Xalê Resul her wîsan di halê xwe da dimîne u xwe dide ber diwar, ta ku dibe sîbe, paşî, ji xêrxwazêkî, rê hindîbe, u lê dide, diçe nexweşxanê, xwe nişani bijîşk (tixtor). dide.

H. SORAN

BUK U XEZÛR

Li gûndeki Mêrdîn'ê, li Şûtê, Xezûr u Bûka wi, bihevra diçin ser bêderê. Bo genim bêjîngîrîne. Bûk bi zarû u zîk li ber dev buye. Wexta ku Buk u Xezûr digêjin ser bêderê, lêdînerîn bêjîng, li bêderê nine. Xezûr bukê dişîne malê, jîbo bêjîngê bine.

Bûka zîk li ber dev, wexta xwe digehîne malê, êş wê digre u bernade. Wê nabeynêda, waxtek derbas dibe u Bûka malê diwalide, lawek wak tosin jêre dibe. Lê Xezûr ji, hîn li ser bêderê li benda Bukê ye. Bûk u kesên navmalî, ji kêfan direqîsin. Lê Xezûr li ser bêderê, ji qehra wexta biteqe.

Xezûr bi wê qehr u hêrsê, diçe mal u dikeve oda Bûkê. Qêrînek ji, bi Xezûrra dikeve odê. Xezûr bi porê Bûkê digre u davêje nav lingên xwe; li Bukê dixê u dibê:

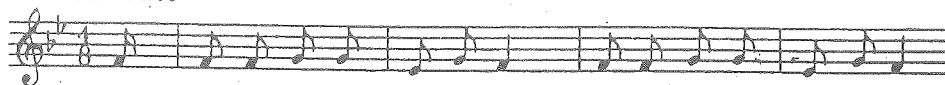
— Keça dêlan, min te şande malê ji bo bêjîngê, tu hati di welidî, zaran tîni. Tu qet nafîkîrî u nabêjî ku, Xezûrê min li bêderê li benda bêjîngê ye...

F. ZIRAV

MÛSIQ (MÛZIK)

AX LÊ MEYRO

Andante

Ax lê Meyro, lê Mey.re.mê. Lê Mey.ro, lê Mey.re.mê.

Lê. lê.Mey.ro, lê Mey.re.mê, Lê Mey.ro, lê Mey.re.mê.

Ax lê Meyro, lê Meyremê.
Lê Meyro, lê Meyremê.
Lê, lê, Meyro, lê Meyremê,
Lê Meyro, lê Meyremê.

Ax lê Meyro, lê Meyremê.
Dê fileyê, bay e'cemê.
Lê, lê, Meyro, lê Meyremê,
H'evî sala mame cemê.

Ax lê Meyro, lê Meyremê.
Dilkê min ne girto xemê,

Lê, lê, Meyro, lê Meyremê,
Lê Meyro, lê Meyremê.

Ax lê Meyro, lê Meyremê,
Lê Meyro, k'anî-k'anî,
Lê, lê, Meyro, lê Meyremê,
Qewl-qirarê min te danî?

Ax lê Meyro, lê Meyremê.
Dibe tu ji qewla p'oşmanî,
Lê, lê, Meyro, lê Meyremê,
Dibe tu ji qewla p'oşmanî.

XIRPANI

Allegro

De bi lor, lor, lor, xir - pa-nî. De bi lor, lor, lor, xir - pa-nî.

De bi lor, lor, lor, xirpanî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Malê me me mesrê danî.
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Mesra teng bû hilneanî.
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Lawkno lêxin rojkanî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Çil qant'îfê qeremanî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Çil berdîrê doşanî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Qelena k'awa min deranî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Ha(w)îro, (w)îro, (w)îro.
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Me li bang da dîkê nîvro.
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Kuŕno, qîzna ha lêxin,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Lawkno, lêxin rojkanî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Ha sibeye, te'vê daye,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Zêra e'nyê xûdaye,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Ha sibeye, te'v zeriqî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Zêra e'nyê biriqî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

Ser sîngê zer t'ivîqî,
De bi lor, lor, lor, xirpanî.

İkiyaka Katliamının Düşündürdükleri

A. CİHAN

Kimi olaylar, yalnız olaya taraf olan insanları ilgilendirir. Kimi olaylarda vardır ki, toplumun büyük bir kesimini, bir ulusu, bir ulusun geleceğini ilgilendirir.

Türkiye'de, özellikle Türkiye Kürdistanı'nda son birkaç yıldır bu önemde olaylar oluşagelmekte. Bu türden olayların ilki olmayan ve sonununcusu da olmayacak olan bir olaya daha tanık olduk, Türkiye ve Kürdistan kamuoyu olarak. Olayın kimliği merak edilmeye: İli: Hakkari, İlçesi: Yüksekova, Köyü: İkiyaka. Olay: Tam bir katliam. Tarih: 25 Kasım 1989...

Olayı, yazımızın girişinde bırakıp, olayın geçtiği 25 Kasım 1989 tarihinde dünya ve Türkiye gündeminde neler vardı; Kürt halkıyla ne derece ilgiliydi, İKIYAKA gündemin neresindeydi biraz da bunları irdeleyelim. Diyeceksiniz ki, dünya ve Türkiye gündemiyle İkiyaka katliamının ne ilgisi var?... Olayın heyecanıla tam bir western izlemeye koyulacakken, gündemin ne alemi var?... Sorular bir kez insanın beynine çengel atmaya görsün, değme beyni yavuzlar, değme zeka varsıları kurtulabilir bu çengellerden. Ben kurtulamadım ve bu çengellerden birkaçını da sizin beyninize takmaya karar verdim. Eminim ki siz de gündemle çengeller arasında ve yeni bağlantılar kurabilirsiniz.

Bilindiği gibi, 1989 yazı, özellikle sosyalist blokta bir dizi demokratikleşme adımına tanık oldu. Esen yu-
muşama ve demokratikleşme rüzgarı tüm Avrupa'yı sardı. Türkiye de ucundan kıyısından etkilendi bu esintinin. Ucundan kıyısından etkilenmek bile Türkiye'nin gündemine önemli sorunların gelmesini sağladı. Artık kamuoyu kimi tabulara parmak basmaya başladı. Bu tabuların başında da kuşkusuz **Kürt Sorunu** gelmekteydi.

Bremen'de toplanan "**Kürdistan'da İnsan Hakları Uluslararası Konferansı**" ardından Paris'te toplanan ve "**Kürt Kültürü ve Kürt Ulusal Kimliği**"nin tartışıldığı konferans, dünya kamuoyunun tüm dikkatlerini Kürdistan'a ve Kürt ulusal sorununa çevirdi. Hele SHP'li yedi Kürt milletvekilinin konferansa katılmaları, SHP'nin bilinen babadan-atadan kalma Kürt politikası... 7'lerin ihraç edilmesi... Tüm bunlar, Türkiye'de de Kürt sorununu gündemin başına oturttu. Cumhurbaşkanı, Kürdistan Genel Valisi, Hint Horozcuğu Erdal Bey ve daha niceleri, tekmili birden, Kürt vatandaşların kendi anadillerini rahatlıkla konuşabileceklerini, belli bir program ve protokol zinciri içinde beyan ettiler. Elbet bu etkili ve yetkili ağzların "beyan"larından önce, ABD'nin hesabı ve kitabı

belli rantabl "Kürt Planı" gazete sütunlarına teşrif buyurmuştu...

Türkiye, uzun zamandır AT kapısında elpençe divan... AT gavuru da bir demokrasi sevdalı ki deme gitsin... Tabi, demokrasinin önkoşulu olarak da ezilen Kürt ulusunun kimi demokratik, kültürel ve insancıl sorunlarını dile getiresiymiş. Hani Dimyat'a pirince giderken Raman ve Batman petrollerinden yoksun kalınması da az misal değil. Yani ki, AT, Türkiye'yi bu konuda sıkıştırmakta... Ve meşhur "devlet politikası" ve "misak-ı milli" ve de altmış yıllık güzel bir hayalin suya düşmesi korkusu!...

AT'a yaranmak için Kürt ulusal sorunları oyalamaya alınsa bile düşünce ve inanç özgürlüğünü kayıtlayan TCK'nun 141, 142, 163. maddelerini kurtarmanın olanağı galiba yok. Bir yandan AT, bir yandan kamuoyu bu konularda istemlerde bulunuyor. Kamuoyunun 141, 142'ye ilişkin istemleri bir yana da, Konya cenahı 163 konusunda ısrarlı. Üstelik, yasada sadece yazılı olarak kalmakta 163. Çünkü yurdun dört bir yanına ağ serpmiş durumda İmam Hatip Okulları ve kuran kursları. Hem de devletin himayesinde... Bu da yetmediği gibi örgütlenmeleri de gerekir. Hakları değil mi ya?... Keçecizade takmış buna bir kez. İlla ki 163 kalkacak... Eh, bunun hatırına 141, 142 de ucundan kıyısından törpülenmeli. Yoksa, demokratlığımıza, hümanistliğimize ve dahi liberalliğimize halel mi getirelim?..

Gerçi bu maddelerin kaldırılması, ilerici, demokrat, yurtsever insanlara yaradığı gibi, Kürt ulusuna da bir ölçüde yarayacak, onun, az biraz nefes almasını sağlayacak ama, ilgili yasaların bazı bentlerini saklı tutmakla Kürt tehlikesi de bertaraf edilmiş olacak. Anlayacağınız, istemeden de olsa 141, 142 resmi ağızlar ve onların düdüğü TRT tarafından tartışmaya açılıyor. Sonuçlarının neler getireceği bilinmezken bile bu tartışmalar kimilerinin huzurunu kaçırmaya yetiyor.

ABD senatosu tam da bugünlerde Ermeni soykırım tasarısını gündemine almıştı. Türkiye, Ermeni konusunun gündeme geldiği her dönemde, rahatsızlığını açıkça dile getiriyor, en yakın dostu ABD'ye sistemler yağdırıyor, Nato'dan çekilme lafları etmeye kalkıyor, ikili anlaşmaları tek taraflı olarak iptal edeceğini söylemeye çalışıyor, sosyalist bloka yaklaşma tehditçikleri savuruyor. Kaldı ki bu stratejik konum istismarcılığı, salt Ermeni sorununda gündeme gelmiyor, Kürdistan ve Kürt sorununun tartışıldığı her dönemde de aynı tehditler temcitleniyor.

Öte yandan Türkiye'de Özal'ın sindirilemeyen oldu bittiye getirilmiş cumhurbaşkanlığı, SHP'deki

kopmalar, legal sol parti tartışmaları, dayatan hayat pahalılığı ve kitlelerde hükümete karşı kabaran tepki...

İşte böylesi bir dönemde tezgahlandı İKİYAKA katliamı. Tezgahlayıcılar oldukça acemiydiler. Senaryonun kurgusu sıradandı. İzleyiciyi tatmin etmedi. Bununla da kalmadı, kamuoyunu kuşkuya düşüren bir sis perdesi yarattı. Öyle bir sis perdesi ki, dedektiflikten nasibini almayanların bile yakalayacağı bir dizi ipucu bırakan sığıltıta...

Şimdi olayın sunuş ve sergileniş bölümüne geçelim:

25 Kasım 1989 günü adı geçen köy karanlık güçlerce basılıyor. Köyü basanlar, bir yanda dolaşan koruyucuları oyuyor, diğer bir grupta diğer tarafındaki evleri bombalıyor. Buraya kadarı klasik bir oyunun herhangi bir bölümü. Ne var ki, gelen haberler bu olayı doğrulamıyor. Çünkü, köyde bulunan 90 koruyucudan hiç birinin tek bir mermi bile ateşlemediği, silah kullanmadığı bölgeden gelen haberler arasında... Öyleyse kim yaptı bu katliamı?.. Yoksa birilerini, yani bu karanlık güçleri himaye mi ediyoruz?...

Katliam haberi, olayın ertesi günü saat 11.00'de Hakkari'ye ulaşabildiği halde, çok daha yakında olan Yüksekova'yı geç haberdar etmekle ne amaçlanmış olabilir?..

Hakkari valisi Şahabettin Harput, olaydan hemen sonra Yüksekova'ya gittiği halde neden olay mahalline intikal etmedi?... Vali bey Yüksekova'da üç gün bekledikten sonra basına yaptığı açıklamada; hava muhalefeti nedeniyle köye çıkamadığını beyan eyledi. Oysa aynı anda Şemdinli'den havalanan bir helikopter İkiyaka'ya ulaşmış ve olayda yaralı olarak kurtulan **Besna Boz**'u Hakkari'ye ulaştırabilmişti. Demek ki, bu helikopter hava muhalefetinden etkilenmiyor... Ya da Merih'li komşularımıza ait bir araç... Bir yaralıyı Hakkari'ye ulaştıran helikopter, Vali beyi İkiyaka'ya neden ulaştıramıyor?... Yoksa, olay yerine geç gitmekle, cinayet faili karanlık güçlerin suç delillerini ortadan kaldırmasına zaman ve olanak mı tanındı?...

İlginç bir nokta da şu; TV beş gün sonra olay yerini kamuoyuna görüntülüyor. Gelin görün ki ne tipi var, ne bora... Üstelik birkaç gün önce yağdığı söylenen karın görüntüleri de yok ortada...

Öyleyse hava muhalefeti söz konusu değildi. Ya da karanlık güçlerin köye girme konusundaki muhalefeti söz konusu edildi. Peki, sayın Vali köye gitmemekle, Olağanüstü Hal basını köye sokmamakla, kimleri, ne için koruyordu? Oysa; Olağanüstü Hal, kamuoyunun

duygularını kamçulamayı çok iyi bildiğini geçtiğimiz yıllardaki uygulamalarıyla kanıtlamıştır. Bu konuda onları suçlamak haksızlık olur doğrusu... Eruh, Şemdinli, Fındık'ta yapılan katliamları anında denebilecek bir dakiklikle hem de dumanlar daha tüterken, cesetler daha gömülmeden, TV kanalıyla tüm dünyaya gösterilmişti. Hangimiz O vahşiyane katliam görüntülerini unutabildik?... Bu kez olayın duyulması, görüntülenmesi, mağdur yakınlarıyla görüşülmesi neden yasaklanıyor. Hedeflenen, eğer bir avuç teröristi lanetlemekse bundan daha iyi fırsat mı vardı?...

Kaçınıldığı ve bir süre sonra kaçmayı başardığı söylenen vatandaşın basından gizlenmesinin nedeni neydi?...Yaralı Besna Boz niçin basınla görüştürülmüyordu? Sağlığına özen göstermek gerekçesini kim yutar?...

Irak faşist Baas rejiminin Kürt halkına karşı kini ve tutumu belli. Irak, Irak Kürdistanı'na Türk birliklerinin girmesine birçok kez izin verdiği halde şimdi neden sınır ötesi harekate izin vermiyor? Yoksa O tarafa geçen kimse yok mu?...

Ya içişleri bakanı Aksu'ya ne demeli?... Kürt halkının "oylarıyla" Ankara'da değil mi? Olayı neden anında inceleme ve takibe almadı?... Bu Bakan, olaydan iki gün sonra Diyarbakır'a gidiyor, Olağanüstü Bölge Valiliğinden eline tutuşturulan notları okumakla yetiniyor ve ancak olaydan üç gün sonra köye gidiyor? Diyarbakır yerine doğrudan Hakkari'ye hatta İKİYAKA'ya gidemez miydi? Belli ki karanlık güçlerin buna da muhalefeti vardı!...

Birçok faili meçhul olay gibi bu olay da PKK'ya yıkılmak isteniyor. Oysa dünya alem PKK'nın yaptığı eylemlere sahip çıktığını (haklı ya da haksız) biliyor. Olayın ertesinde PKK imzalı bildiriler tüm gazete ve dergilere postalanmış ve PKK'nın bu olayla ilgisi olmadığı açıklanmıştı. Peki bu olayın, bu hunharca katliamın sorumlusu kim?... Olayın günyüzüne çıkması için hükümet ve Olağanüstü Hal Bölge güvenlik güçlerinin çabası niye?...

20.12.1989 günü, yani olaydan bir ay sonra bölge valisi; balistik raporlarının sonuçlarını TV ve basın aracılığıyla açıklıyor ve kimi olaylarla bu olayın bağlantısını kurmaya çalışıyor. Bu tür balistik raporlarının güvenilirliği hukukta da tartışılırdır. Birçok davada olay tarihinde emniyetin emanetinde olan suç aletleriyle sonradan meydana gelen olaylar arasında bağ kurulduğu (balistik marifetiyle) görüldü. İşte Artvin Dev-Yol davası; işte Iğdır olayları davası vb... İsteyen

incelesin. Bu açıklamanın okuyucuyu ya da izleyiciyi ve hele hele halkımızı ikna ettiği düşünülebilir mi?

Günler sonra yapılan bu açıklama bölge valisinin yeni bir marifeti olarak değerlendirilemez mi?

Marifetli yetkililer şimdi de silahları kabul etmeyen, koruyuculuğu reddeden halkımıza tar taşıyorlar. Bu soysuz ve uğursuz angarya, kamuoyuna yansınca, sakışan zalimler paçayı kurtarabilmek için "uygulamayı durdurduklarını" açıklıyorlar. Bir yandan bunu yaparken, öte yandan da "taş taşırken görüntülenen insanları" Güneş gazetesinde yayımlanan resimlerinden tespit ederek gözaltına alıyorlar. Bu zalimler çetesi böylece bir yandan zulmün tepkilerini savuşturmaya çalışıyor, diğer yandan da yeni bir uygulamayla insanlarımız üzerindeki terörü sürdürüyorlar.

Bir kez faşizan uygulamalar teşvik edilmeye görsün. Her et kafalı, halkımıza zulüm uygulamanın yeni bir yolunu buluyor. VarsınVali olaya el koyduğunu söylesin. Sonuçta bu uygulamaları yapanlar taltif ediliyor. Haklarında açılan kimi davalar dışardan etkileniyor ve bilinen sonuç: "yeterli delil elde edilemediğinden koğuşturmaya yer olmadığına..! karar verildi".

Yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız olaylar toparlandığında;

a- Olayın, Kürt sorununun güncelleştiği bir dönemde gerçekleşmesi, gündemi değiştirme, sorunu saptırma çabalarının bir ürünüdür.

b- Olayın, Ermeni soykırım tasarısının ABD senatosunda gündeme alındığı bir dönemde, eylemin faili olarak gösterilmek istenen "Hogir" kod adlı "Cemil Işık" ve ekibi tarafından işlendiğinin ilan edilmesi, tasarının olumsuz etkilemek için tezgahlanmış izlenimini yaratıyor. Peki, kimler Ermeni soykırım tasarısından kaygılı?...

Kürt halkı, böylesi cinayetleri çok gördü, çok yaşadı. Tarihi, bu tür katliamlarla dolu... İkiyaka ilk olmadığı gibi, son katliam da olmayacak. Bu tür katliamların, halkların kurtuluş mücadelesini durduramıyacağını bilmeyenler çağın dışında yaşayanlardır. Kürt halkı bu katliamın kimlerce işlendiğini, neye hizmet ettiğini çözebilecek yetenektedir. Tüm bunların, kendi kurtuluş mücadelesinin önüne döşenmiş mayınlar, tuzaklar olduğunun bilincindedir.

Federal Almanya'da

"Türkiye'de Kürt Sorunu" Konulu Toplantı

F. DARA

10-12 Kasım 1989 tarihleri arasında Bonn'da Gustav Stresemann Enstitüsü ve Demokratik Türkiye Forumu birlikte "Türkiye'de Kürt Sorunu" konulu bir toplantı düzenlediler. Kürtler ve Kürdistan hakkında bilgilerin verildiği toplantıya 120 dolayında kişi katıldı.

Kürt PEN Merkezi Sekreteri Hüseyin Erdem, Kürt kültür ve edebiyatını tarihsel gelişimi içinde anlattı. "Kürtlerin kendi bakış açılarından Kürt sorunu"nu A. Tuku dile getirdi. Tuku, Kürdistan'ın ilk bölünüşü olan 1639 yılından başlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadarki evreler hakkında bilgi verdi ve Kürt sorununun adil ve demokratik bir şekilde çözümünün Ortadoğu'da kalıcı bir barışa destek olacağını vurguladı.

Kasım '89 başlarında Irak Kürdistanı'na gidip, yerle bir edilen Kürt köy

ve şehirlerini ve zorunlu göç sonucu yurtlarından olan insanların içinde bulundukları vahim durumu yerinde inceleyen; aynı zamanda kayıp kişilerin bir listesini de beraberinde getiren Yeşiller milletvekili Angelika Beer ise, Kürtlere karşı kimyasal silahları kullanan Irak'ın F. Alman şirketleri yardımıyla biyolojik silah üretimini de gerçekleştirdiğini belirtti ve F. Alman hükümetinin Irak'a silah satışının durdurulmasını talep etti.

UNESCO'dan Prof. Josef-Karl-Partsch, "Uluslararası Hukuk Bağlamında Kürt Sorunu" konusunda bir referat sundu. Partsch, Kürtlerin varlığının tanınmasını ve bunun şart olduğunu vurguladı.

Max-Planck Enstitüsü'nden Christian Rumpf da, 1924, 1961 ve 1982 Türk Anayasası'nda yazılı biçimiyle ulus kavramını ele aldı. Bundan

yola çıkarak Kürt sorununun hukuksal değil, ideolojik ve politik yapıdan kaynaklandığını söyledi.

Rumpf, Türk anayasalarının Kemalist milliyetçi ideolojinin etkisinde kaldığını ve 12 milyon Kürtün varlığının bundan hareketle inkar edildiğini sözlerine ekledi.

Tehdit Altındaki Halklar örgütünden Alexander Sternberg-Spohr da Kürdistan'daki insan haklarına aykırı uygulamaları, Yezidi Kürtlerden örnekler vererek anlattı. Yine Tunceli ve Erzincan yöresinden yüzlerce köyün boşaltıldığını söyledi.

Info-Türk yöneticisi olan Doğan Özgüden ise, Türk yönetimlerinin Kürt halkının varlığını inkardan geldiklerini, ona sürekli baskı uyguladıklarını örneklerle izleyicilere anlattı.

Türkiye'den konferansa katılan tek kişi ise Ma-

latya bağımsız milletvekili İbrahim Aksoy oldu.

Konferansın son bölümünde ise "Uluslararası Politik Alanda Kürt Sorunu" konulu bir açık oturum düzenlendi.

F. Almanya Birinci Televizyonu ARD'nin "Monitor" adlı programının yapımcılarından Volker Happe'nin yönettiği açık oturuma şu kişiler katıldılar:

— Dr. Heinz Kramer (Bilim ve Politika Vakfı-Bonn);

— Monika Ganseforth (SPD federal parlamento milletvekili);

— Wolfgang von Nostitz (Yeşiller partisi temsilcisi).

Konuşmacılar Kürt sorununun basit bir insan hakları sorunu olmadığını, Kürt halkının varlık-yokluk sorunu olduğunu belirttiler.

İbrahim Aksoy'un

“Türkiye’de Kürt Sorunu”

Toplantısında Yaptığı Konuşma

Sayın Bayanlar ve Baylar;

Sizlere Türkiye’nin bugünkü resmi Kürt politikasını ve uygulamaları anlatmaya çalışacağım. Türkiye’nin resmi Kürt politikasının temelleri 24 Eylül 1925 tarihli “Şark Islahat Planı” ile atılmıştır.

8 Eylül 1925 tarih ve 2536 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin), Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt), Çankırı Milletvekili sonradan Meclis Başkanı - Mustafa Abdülhalik (Renda) ve Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım (Karabekir)’in katılımıyla “Şark Islahat Kurulu” daha önce bölgeyi dolaşarak birer rapor, hazırladıktan sonra, raporlar üzerinde de birlikte çalışmalarını yaptıkları ve ana hatlarını aşağıda vereceğim planı hazırlıyorlar ve bu plan Bakanlar Kurulu’na yürürlüğe konuyor.

“Şark Islahat Planı” ile temelleri atılan Kürt politikasının esasları şöyle:

1- Doğu illerinde yürürlüğe konan askeri yönetim, aşağıdaki programın uygulanması son buluncaya kadar devam edecektir.

2- Türkiye 5 Genel Müfettişlik bölgesine ayrılmıştır. 5’inci Genel Müfettişlik bölgesi şu illerden oluşmaktadır. Hakkari, Van, Muş, Bitlis, Siirt, Genç (o zaman vilayet), Elazığ, Dersim, Malatya, Ergani (o zaman vilayet), Beyazıt vilayeti ile Pülümür, Kığı ve Hınıs kazaları programın uygulanmasına kadar geçici olarak 5. Müfettişlik emrinde bulunacaktır.

Şimdiki Olağanüstü Bölge Valiliğinin de görev alanı, hemen hemen, bu illeri kapsıyor. Sadece görevlinin ismi genel müfettişken, bugün Olağanüstü Bölge Valisi olmuş. Görev ve yetkileri ise hiç değişmemiş.

O gün Islahat Programının kesintisiz uygulanmasına memur olup, emrinde her Bakanlıktan bir müfettiş ile bir askeri danışman ve ayrıca uzman heyetler vardır. Bölgedeki seyyar alayları emrindedir. Sıkıyönetim bölgesinin askeri amiri, sıkıyönetim başkanı sıfatıyla, Genel Müfettişe bağlıdır.

Bugün ise, bütün askeri birlikler, özel tim, polis teşkilatı ve Köy Koruyucuları Olağanüstü Bölge Valisine bağlıdır.

3- Olağan Mahkemelerde ve Sıkıyönetim Mahkemelerinde asker ve sivil yerli hakim bulunmayacaktır. Sıkıyönetim Mahkemeleri kararları Şeyh Sait İsyanındaki gibi uygulanmaya devam edecektir.

Bugün ise hiç bir değişiklik yapılmadan uygulamalar devam etmektedir.

4- İsyandan artakalmış olup cezalandırılmayanlar da cezalandırılacaktır.

Bugün olduğu gibi, o zaman da suçluyu cezalandırma değil, ele geçirilen Kürdü cezalandırma yöntemi uygulanmış.

5- Van Şehri ile Midyat arasındaki hattın batısında Ermeniler-

den kalan araziye Türk göçmenler yerleştirilecektir. Bunun için sıkıyönetim bölgesindeki illerde bulunan Ermeni malları satılmayacak ve hatta Kürtlere kiraya bile verilmeyecektir.

Yugoslavya’dan gelmekte olan Türk ve Arnavutlar ile İran ve Kafkasya’dan gelecek Türkler öncelikle Elazığ-Ergani-Diyarbakır, Elazığ-Palu-Kığı, Palu-Muş arasındaki Murat Vadisi, Bingöl dağının doğu ve güneyi ve Hınıs, Murat Vadileri, Muş Ovası, Van Gölü havzası, Diyarbakır-Garzan-Bitlis hatlarına iskan edileceklerdir.

O zamanlar, gelen göçmenlerden bir kısmı, bu bölgelere yerleştirildi ise de yaşam koşullarına dayanamayıp, geri batıya göç etmişlerdir.

Bugün de Afganistan’dan getirilen göçmenler, Van Gölü havzasına ve Harran’a yerleştirilerek, yöredeki Kürt halkının yaşam seviyesinden çok üstün bir yaşam seviyesine kavuşturulmuşlardır.

6- Bunlardan başka Rize, Trabzon illeri ile Erzurum ilinin Kuzeydoğu kazalarında yoğunlaşan halktan isteyenler Hınıs Çayı ile Murat Vadisine ve Van Gölü’nün kuzeyine yerleştirileceklerdir. Yerleşim masrafları devletçe karşılanacak ve bu konuda her yıl bütçeye ödenek konacaktır.

Bugün hala halk arasında, GAP Projesi dahilinde, sulanacak araziye Karadeniz’den insanlar getirip yerleştirileceği söylenmektedir.

7- Kürtler yerleştikleri Ermeni topraklarından çıkarılarak eski yerlerine gönderilecek veya Batı'da iskan edileceklerdir. Ermeni topraklarına yerleştirilecek Türklerin, Kürtlerin saldırılarından korunması için özel önlemler alınacaktır.

Salt 1925 yılında bölgeye 50 bin kişinin iskan edilmesi ön görülmüş ve bunun için o yılın bütçesinde 7 milyon TL. ödenek ayrılmıştır. Bölgeyi Türkleştirme amacıyla 10 yıl içinde Yugoslavya, Bulgaristan, Kafkasya ve Azerbaycan'dan en az 500 bin kişinin getirilmesi planlanmıştır.

O zamanlar Kürt nüfusunun tamamının 3 milyon civarında olduğunu düşünürsek, bu çok büyük bir rakamdır.

8- İsyan dolayısıyla yapılan masrafın, isyan alanındaki Kürt halkına yüklenmesi kararlaştırılmıştır.

Bu amaçla Dersim'de 1937-1938 yıllarında, köylülerin koyun, keçi, sığır ve at gibi bütün hayvanlarına el konularak, batıya götürülmüş, oradaki göçmenlere dağıtılmıştır.

9- Kürt isyanını yönlendiren ve yönetenlerle bunların yakınları, yandaşları ve Aşiret reislerinden, Hükümetin Doğu'da kalmalarını uygun görmediği kişi, aile ve gruplar Batı'da Hükümetin göstereceği yerlere gönderileceklerdir.

Bugün de aynı sürgünler devam etmektedir. Siirt ve yöresinde Eylül 1989'da 18 kişi, hiçbir mahkeme kararı olmadan ve yaşamları dahi garanti altına alınmadan, Bölge Valisi tarafından sürülmüşlerdir.

10- İsyan sırasında Hükümete yardım edenlerle, Hükümetle birlikte doğrudan isyan aleyhinde hareket edenler yerlerinde kalacaklardır.

Bugün bunlara hiç bir şey olmadığı gibi, Bölge Valisi tarafından

özel ödeneklerle ödüllendiriliyorlar.

11- Şarka mefkureli ve muktedir Türk görevliler gönderilecek, ikinci derecedeki memurluklara bile Kürt memur atanmayacak. Bölgede görev yapacak tüm görevlilere zamlı ücret ödenecektir. (% 75)

Şimdi ise bu zam yörede çalışan herkese çift maaş olarak ödenmektedir. Ancak Türk kökenli öğretmenlerin hayatı tehlikeye girince, Kürt öğretmenlerin atanması ilginçtir.

12- Özellikle sınır boylarında askeri güç arttırılacaktır.

Bugün Konya'daki İkinci Orduyu, o bölgeye kaldırmakla, bu sorunu kökten çözmüş oldular.

13- Silahlar, Kürtlerden toplanmalı, ve taşınması yasaklanmalıdır. Evlerinde ve üstlerinde silah bulunduranlar Sıkıyönetim Mahkemelerine sevk edileceklerdir.

12 Eylül'den hemen sonra, herkesten bütün silahlar toplatıldı. Ama daha sonra Kürtler silahı çok sever, gerekçesi ile, nereden temin edildiği belli olmayan, 50 binin üzerinde, uzun namlulu silahı taşıma ruhsatı verildi.

14- Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarşançak, Çemişkezek, Ovacık, Hınımınsur, Besni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçeden başka dil kullananlar hükümet ve belediyenin emirlerine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaklardır.

Görülüyor ki; Kürtçe konuşmak, hükümetin emrine karşı gelmek demektir.

Bugün de aynı değil midir? Onbinlerce insan, hükümetin emirle-

rine karşı gelmekle suçlanıyorlar mı? Tek suçu Kürt olmak olan bu insanlar, işkence tezgahlarından geçip, yıllarca zindanlarda yatıyorlar mı?

15- Bölgede Türk Ocakları, yatılı bölge okulları ve kız okulları açılarak, yöre çocuklarının eğitim yoluyla eritilmeleri ön görülmektedir. Bu konuda Dersim'e öncelik verilecektir.

Bugün bu bölgelerde, ardı ardına açılan Türk Ocakları ve Bölge Okulları da bunu doğrulamıyor mu?

16- Dersim Kürtlerinin, Sivas'ın batısındaki alanlara kaydırılması istenmektedir.

Bugün Dersim'de, zorla kovulan, evleri yakılan, baskı ve zulümle karşı karşıya olan Dersim halkının başına gelenler, o günlerde alınan kararların ürünü olsa gerek.

17- Fırat'ın batısındaki illerin batı bölümlerinde dağınık biçimde yerleşmiş olan Kürtlerin, Kürtçe konuşmaları mutlaka yasaklanmalı ve kız okullarına önem verilerek, kadınların Türkçe konuşmaları sağlanmalıdır.

18- Görkemli hükümet binaları ve jandarma karakolları yapılmalıdır.

19- Öncelikle askeri sevkiyata uygun inşa edilmelidir.

20- Şark şimendiferlerinin Erzincan'a, Sivas-Elazığ-Diyarbakır, Elazığ-Çapakçur-Muş, Van Gölüne mümkün olduğu kadar az zamanda varmasını sağlamak gerekir.

21- Karakollar mümkün mertebe savunmaya elverişli yerlerde yapılmalı ve telefon helyosta ve telsizle donanımlı olmalıdır.

22- İstihbarata çok önem verilmelidir.

23- Özellikle sınır bölgelerine

zırhlı araç verilmelidir.

24- Kolluk kuvvetleri önemli yetkilerle donatılmalıdır.

25- Bölgeye yabancı (ecnebi) bir kişi ya da kuruluşun, hükümet izni olmaksızın girmesine izin verilmeyecektir.

26- Nüfus yazımı yapılan yerlerde en kısa zamanda Askerlik şubeleri kurulacak ve askere alınanlar bölgenin dışına gönderileceklerdir. Askere alınan Kürt gençlerinin bir süre için "silahsız hizmetlerde" bulundurulmaları uygundur.

27- Resmi işlemlerin yürütülmesinde doğrudan halkla temas kurulmasına özen gösterilmelidir.

28- Müfettişlik bölgesindeki il taksimatı, ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenebilecektir.

Değerli dinleyiciler;

Görülüyor ki; bugün Doğu'da Kürt halkı üzerindeki baskıcı politikalar, sadece bugün alınan kararlar değildir. Yıllar önce alınan kararlardır. Yani 24 Eylül 1925 tarihli "Şark Islahat Planı" kararlarıdır. O gün nasıl uygulanmaya konmuş ise, bugün de aynı uygulamalar devam etmektedir.

Doğu'daki baskılar konusunda iktidarı eleştirmeye kalkışan Sayın İnönü; Özaldan: "Bunlar senin babanın çıkarmış olduğu yasalardır" cevabını alınca sustu. Başkalarını suçlarken, babasını suçlu duruma düşürmek istemiyordu.

Kürt halkı, ancak 1950 yılında, çok partili döneme geçildiği zaman 1950-1960 yılları arasında kısmen de olsa bir nefes almıştır. Bir de 1940-1950 İkinci Dünya Savaşı nedeniyle biraz nefes almıştır. O da Demokrat Partisi'nin oylarını almak için Kürt halkına vermiş olduğu çeşitli vaatlerdir. Dün olduğu gibi, bugün de, yani 60 yıldan fazla bir süreden beri Kürt halkı üzerindeki baskıcı ve asimilasyon politikaları devam etmektedir. Yine Kürtçe konuşmak, yazmak, okumak ve hatta Kürtçe müzik dinlemek ve söylemek yasalarla yasaklanmıştır. Bu yasalara uymayanlar, ağır hapis cezalarıyla cezalandırılmaktadırlar.

Kürt sorunu sıradan bir insan hakları ihlali sorunu değildir. Kürt halkının var olma, veya yok olma sorunudur.

Not: Söz konusu raporların ve Planın asılları, Vilayetler İdaresinin (Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü) Birinci Şubesindeki özel dosyasında üç numaralı gömlekte saklıdır.

Üniversite Gençliği Yine Hedefte

Uzun bir aradan sonra kamuoyu "bir öğrenci olayı"yla çalkalandı: 1 Aralık 1989 günü saat 11.30 sıralarında, İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu'nun kantini, "Bizim Ocak" adlı faşist bir derginin silahlı taraftarlarınca basıldı. Basın olayı bir "sağ-sol" çatışması şeklinde yansıttı. Oysa, olay bir "sağ-sol" çatışması değildir: Bu olay polis ve idare işbirliğiyle tezgâhlanmış bir komplo niteliğindedir.

Olay nasıl gelişti?

1 Aralık 1989 günü, çoğu öğrenci olmayan, sopalı ve silahlı faşist bir grup okulun kantinini basıyor. "Bizim Ocak" dergisinin afişlerini zor kullanarak duvarlara, panolara asmak istiyor ve buna tepki gösteren öğrencilere saldırıp bazılarını yaralıyor.

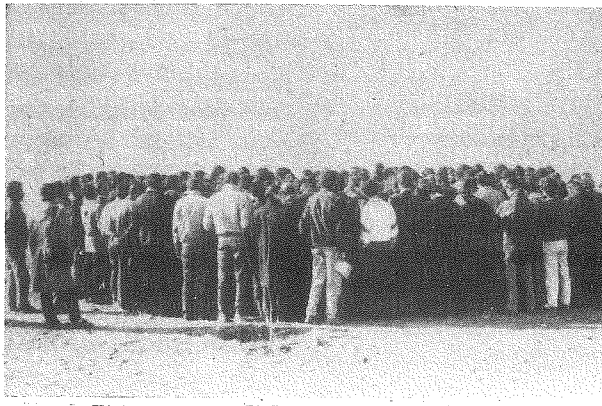
Her an öğrencinin ensesinde olan polis, her nedense ortalarda yok. Faşistler silahlarını göstererek buradaki eylemlerini bitiriyor, Rektörlük binasını, dışarıda kendilerini bekleyen gözcüleriyle birleşerek basıyor; oradan slogan ata ata Edebiyat Fakültesi kantinini basmaya gidiyor. Ve bütün bunlar olup biterken polis seyirci durumda... İş bununlada bitmiyor tabii. Efendim, ortada bir eylem var, bu eylemin faileri de bulunmalı. Ama onlara göre failer de faşistlerden olmamalı. Bu nedenle görev aşkıyla, saldırıya uğramış beş öğrenci gözaltına alınıyor. Böylece olay aydınlanmış, polis kutsal görevini yapmıştır... Yapmıştır yapmasına da, ah bu öğrenciler bir baş eğseler... Öğrenciler bir yandan faşist baskını lanetliyor, bir yandan da gözaltına alınan suçsuz arkadaşlarının salıverilmesini sağlamak için okulu işgal ediyorlar? Oh ne ala... İşte gerçek suçlular. (!) Devletin okulunu işgal

mi edersiniz?... Tabii, işgalcilik solcuların işi...!

Onların düşüncelerini bir yana bırakalım. Öte yandan öğrenciler arkadaşlarının salıverilmesi amacıyla okulu işgal ediyorlar ve istemlerini şöyle dile getiriyorlardı:

1- Gözaltına alınan arkadaşlarının serbest bırakılması,

2 - Faşistlerin okulu işgal etmelerine yardımcı olan asistan Samsun Demir hakkında yasal ve idari işlem yapılması.

Okul idaresi ve polis onlara, sadece can güvenliğinin sağlanması konusunda güvence verebileceklerini belirtiyor. Elbette ki bu, öğrencilerin isteklerinin kabul edilmediği anlamındadır. Öğrenciler okulu işgalden vaz geçmiyor. Polis de boş durmuyor tabii ki.. Asıl suçluların peşine düşeceğine, okuldaki işgali kırmaya çalışıyor. Akşam saat 16.30'da yeni takviyelerle beslenen

polis, basınçlı su ve gaz bombaları kullanarak içeri giriyor ve öğrencileri yarı zorla yarı kandırarak ve kimseyi "gözaltına almayacağı" güvencesini vererek dışarı çıkarıyor. Çıkarmasına çıkarıyor ama, güvenceler içerde kalıyor. Dışarı çıkan öğrenciler polisin o malum tavrıyla karşılaşp, çil yavrusuna dönüşüyor. Kaçamayan 160 öğrenci gözaltına alınıyor elbet.

Gözaltına "hoş geldiniz" töreni, her zamanki gibidir; dayak, hücre, psikolojik baskı vs...

DGM'ye çıkarılan öğrencilerin 79'u tutuklanıp cezaevine konuluyor. Öğrendiğimize göre; tutuklananların çoğu yeni okula başlayanlardan oluşuyor.

Basın-Yayın Yüksek Okulu'na yöneltilen faşist

eylem, burjuvazinin tezgahlamakta usta olduğu senaryoların yeni ve çirkin bir örneğidir. Burjuvazi bir taşla birkaç kuş birden vurmak istiyor.

1 - Üniversitelerde boyutlanan devrimci-demokratik gelişmeyi sekteye uğratmak,

2 - Demokratik öğrenci örgütlenmelerine olanak tanımamak,

3 - Düşünce, inanç özgürlüklerini kısıtlayan yasaların tartışıldığı, Kürt ulusal haklarının yoğun olarak sorgulandığı bu dönemde, Kürt halkının demokratik istemlerini geri plana itip kitlelerin dikkatini bu tür olaylara çekmek,

4 - Üniversitelerde olaylar yaratarak, üniversite gençliğinin enerjisini üniversite kampüslerine hapsetmek,

5 - Yoksulluğun, hayat pahalılığının emekçi kitlelerde yaratmış olduğu tepkileri, bu tür olaylarla maskeleyip, "kötü günler" in gelmekte olduğu tehtidinde bulunmak.

Tüm bunlar gözönüne alındığında, öğrencilerin dar grupçu anlayışlarından arınarak, grup ayırmaksızın en geniş tabanlı kitlesel öğrenci-gençlik örgütlerini bir an önce oluşturmalarının zorunluluğu ortadadır.

Ancak böyle bir yapılanmayla demokrasi güçlerinin örgütlülük düzeyine katkıda bulunarak, onunla birlikte faşist baskı ve terör örgütlerinin kendilerine yönelik baskılarını göğüsleyebilir, akademik ve demokratik sorunlarını çözebilirler.

ÖĞRENCİ GENÇLİK ÜZERİNDEKİ BASKILAR KÜRDİSTAN'da da BOYUTLANDIRILIYOR

Dicle Üniversitesi'nde geliştirilen olaylar ve tezgahlanan provakasyonlarla, öğrenci kıyımı giderek artıyor.

12 Eylül öncesi yıllarda Kürdistan'daki tüm okullarda resmi ve sivil faşist güçlerin ortak çabalarıyla uygulanmak istenen faşist terör; oralandaki ilerici, yurtsever, demokrat gençliğin yiğitçe karşı koyuşu ile püskürtülmüş, okullara yerleşmelerine olanak verilmemiştir. 12 Eylül askeri faşist yönetimi bir yönüyle bu direnci kırmak, kendi ideolojisine bağlı bir öğrenci gençlik yaratmak amacını güdüyordu. Şimdi ise; ektiği bu tohumların meyvelerini toplamaya çalışıyor. Ne var ki, evdeki hesap çarşıya uymuyor. Her şey onların istediği gibi gelişmiyor. Okullardaki devrimci, yurtsever öz sökülüp atılmadı. Bunun üzerine yeniden şiddete, zora, zulme başvurulmaya kalkışılıyor. Devrimci, demokrat, ilerici öğrenciler okullardan zor yoluyla ya da kimi provakasyonlarla uzaklaştırılmak isteniyor. Bu yapılırken de daha çok üniversiteye yerleştirilen kimi öğretim üyeleri ve yöneticilerden de yararlanılıyor.

Son günlerde adını sıkça duyurmaya başlayan "Bizim Ocak" dergisi çevresinde kümelenen faşist saldırganlar çetesi İstanbul BYYO'ndan sonra Urfa'da provakasyonlara başladılar. Onlar polis ve idareden de destek alarak öğrencilere saldırdılar. Urfa Ziraat Fakültesi'nde ve Meslek Yüksek Okulunda demokrat ve yurtsever öğrencileri yıldırma, provakasyona getirmek için onları tahrik ediyorlar. Önce çeşitli ırkçı marşlar söyleniyor; arkasından silah çekiliyor, öğrenciler tartaklanıyor. Kabadayıcı tavırlarla kavgaya davet ediliyorlar. Onları okuldan ve yurttan attırmak için; okul idaresine gammazlıyor, polise teslim edip fişlemek istiyorlar. Elbette tüm bunları yaparken "Ülkücü polisin" ve "Ülkücü yöneticilerin" kesin desteğiyle yola çıkıyorlar. Yine çok açık olarak görünen odur ki; demokratik özerk Üniversite kavgasında "YÖK" belasını söküp atacak her türlü gelişmeye karşı bu silahlı çeteler harekete geçiriliyor. Öğrenci gençliğin kararlı, özverili direnci bu yolla kırılmak isteniyor.

Tüm bunlara rağmen öğrenci gençliğin bu ve benzer uygulamalara karşı uyanık olması, dost demokratik kuruluşlarla ilişkili olması onların mücadelelerini daha da kalıcılaştırıyor. Olaylar üzerine başlatılan ve 24 Kasım eylemleri diye anılan eylemleri olumlu görüyor, mücadelelerini destekliyoruz. Örneğin; 1981'den beri "öğretmenler günü" olarak kutlanan 24 Kasım'da çeşitli etkinlikler yapıldı. Bu yakıştırmaya karşı olan Eğitim-Der, öğretmen yetştiren kurum öğrencileri; demokratik bir düzeyde seslerini yükselttiler, grevli, toplu sözleşmeli, sendikal mücadele konusunda çabalarını yoğunlaştırdılar.

Yine DÜEFÖD (Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğrenci Derneği) 24 Kasım'ı "Yeterlilik sınavı ve YÖK"e karşı bir mücadele günü olarak ilan etti.

Ayrıca, Üniversite yönetiminin her yıl düzenlenen öğretmenler gününde bu öğrenciler de konuşmak istedi. Ne var ki; Dekan bu talebi reddetti ve "sizler orada iyi şeyler konuşmazsınız" diyerek kendi güdümlemlerindeki bir öğrenciyi konuşturdu. Bu olay haklı tepkilere yol açtı. Kutlamaların yapıldığı "Kültür Sarayı"nda bulunan 600-700 kişilik öğrenci topluluğu salonu terk etti. Protokol yalnız kaldı. Dışardaki öğrenci topluluğunda yanına alan öğrenciler 1000'i aşkın bir kitleyle PTT'ye kadar yürüdüler. Polisin ve çevik kuvvetin müdahalesi, polis kamerasının çekim yapmasına aldırmayan öğrenciler, TBMM'ne ve MEB'ne protesto telgrafı çektiler.

12 Eylül uygulamalarının bizzat kendisi de öğrenci gençliğin tepkilerine neden oluyor. Böylece de 12 Eylül'ün YÖK ve ilgili yönetmelikleriyle de getirilen anti-demokratik uygulamalar onaylanmıyor. Bu yüzden de öğrenciler Aralık 1989 eylemlerini yaptılar.

12 Eylül yönetiminin Mimarlığında kurulan YÖK tüm tepkilere rağmen anti-demokratik yönetmelikleri sürekli gündeme getiriyor. Onların kapı-kulu olan üniversite senatoları da bu yönetmelikleri onaylıyor. Bunların yaşama geçirilmesine de öğrenciler sessiz kalıyor. Neticede, bu uygulamalardan biri olan "ön koşul" uygulamasına da Dicle Üniversitesi öğrencileri tepki göstererek; 24.10.1989 tarihinde 1000'e yakın dilekçeyi dekanlıklara veriyorlardı. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen tepkilerine cevap almayan öğrenciler, 1.12.1989 tarihinde kampüste 3 ayrı koldan Rektörlük önüne yürüyerek Rektörle görüşme talep ediyorlar. Rektörün yerinde bulunmaması, Rektör yardımcısı Prof. Dr. Zülküf Gülsün'ün de görüşme kabul etmemesi üzerine oturma eylemine geçen öğrenciler, Rektör yardımcısı ile dayatma sonucu görüşebiliyorlar. Bir grup öğrenci görüşmeye giderken, oturma eylemindeki öğrenciler Kürtçe ve Türkçe türkü ve halaylarla arkadaşları görüşmeden çıkana kadar rektörlük önünde oturuyorlar. Görüşmeden çıkan öğrenciler; "dilekçelerinin çöpe atılmıyarak, taleplerinin incelenmesi için bir komisyon kurulduğunu, komisyonun durumu en kısa zamanda araştırıp sonucu senatoya ileteceğini" arkadaşlarına iletiyorlar.

Böylece, "kitlede eyleme neden olan durum ortadan kalkmadığı sürece eylemlilik sürecinin devam ettirileceği" söylenip, sloganlarla birlikte dağılıyorlardı.

Yine; Kürdistan öğrenci gençliği Metropoldeki gelişmeleri izliyor, ondan yararlı sonuçlar çıkarıyor, arkadaşlarını yalnız bırakmak istemiyor. Bu sebeple; İstanbul BYYO'da tezgahlanan oyunlara karşı da forumlar düzenlendi.

4 Aralık eylemi ve 7 Aralık protestoları dayanışmanın iyi örnekleridir.

7 Aralık Forumu; İstanbul Üniversitesi BYYO'da 1 Aralık Cuma günü estirilen faşist terörü kınamak için düzenlenen Forumu yaklaşık 1000 öğrenci katıldı. Bu forum her zamankinden farklıydı. İstenilen düzeyde olmasa bile, isteyen her öğrenci foruma katılarak düşüncesini dile getirebiliyor, klasik imajlar azda olsa aşılabilirdi.

Konuşmalarda genel olarak; "faşist güçlerin üniversitelerde polis ve idarenin güdümünde devrimci, demokrat güçlere saldırdığı, başta İstanbul, Urfa olmak üzere, genel olarak da tüm üniversitelerde olayların bir sağ-sol çatışması olmayıp, faşist bir terörün kitle üzerinde estirdiği provakasyonlar olduğu" vurgulandı. Bu tür saldırıların son günlerde yoğunlaştığı belirtildi. D.Ü. Mimarlık Fakültesi'nde meydana gelen olayın Tıp 5'de okuyan polis ajanı bir öğrencinin provakasyonu ile gerçekleştirildiğine dikkat çekildi. Konuşmacılar ağırlıklı olarak, bu saldırıların göğüslenmesi için öğrenci dernekleri çatısı altında ön plana çıktılar. Örgütlülüğün güç oluşturacağını söyleyen öğrenciler

eylemlerini sloganlarıyla bitirdiler.

7 Aralık protestosu...

Urfa ve İstanbul'daki gerici saldırıları protesto eden yaklaşık 1000 kişilik bir öğrenci kitlesi, Kürtçe ve Türkçe atılan sloganlarla Fakültelerinin arasındaki alana toplandıktan sonra, Üniversitede yaşanan gerici faşist saldırıları kınadılar, faşizmi teşhir edici konuşmalar yapıp sloganlar atarak eylemlerini bitirdiler.

19.12.1989 günü polis direktifleriyle Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yeni bir provakasyon daha yaşandı.

Öğrencilere hakaret eden bir "ajan-provakatör" öğrenci, "Beni tehdit ediyorlar" diyerek resmi makamlara şikayette bulundu. Bunun üzerine dört öğrenci gözaltına alınarak işkenceli sorgulamadan geçirildi. (DGM'sine sevk edilen bu öğrenciler serbest bırakılmışlardır.) Bunun üzerine aynı fakültede olayı protesto eden eylemler yapıldı.

21.12.1989 tarihinde yaklaşık 700-800 öğrencinin katılımıyla çeşitli protesto gösterileriyle desteklenen bu eyleme bir kısım öğrencilerin Eğitim Fatülesine kadar yaptıkları 'sessiz yürüyüş' ile son verildi.

Öğrenciler dağılmadan önce bir protesto metni okudular. Bu metinde özetle;

(...) Ülkelerimizde sömürüye, baskıya, zulme karşı direniş bayrağını yükselten ulusal ve toplumsal muhalefet gün geçtikçe yeni saldırı biçimleriyle karşılaşmaktadır (...)

(...) Sivil faşistler dün Van'da M. Şirin Tekin'i katlederek, İstanbul'da BYYO'nu basarak, Urfa'da ilerici öğrencileri dövüp tehdit ederek, bugün ise Diyarbakır'da Hukuk Fakültesi'nde böyle bir provakasyon ortamını yaratmak üzere harekete geçmişlerdir (...)

(...) Bu olay üniversite egemenliğini belli anlamda yitiren polisin sivil-faşist provakatörleri devreye soktuktan sonra hakem rolüyle tekrardan egemenliğini sağlama hesabında başka bir şey değildir(...)

(...) Ülkelerimizdeki demokratik öğrenci hareketlerine yönelenecek her türlü saldırıya karşı koymak ve mücadele bayrağını yükseltmek için birlikte ileri (...)

Mutlaka ki, yukarıda aktarılan eylemler, Dicle Üniversitesi ve diğer üniversite öğrencilerinin ne ilk ne de son eylemleri olacaktır. Haksızlığın olduğu her yerde bir başkaldırının gündeme geldiği günümüzde, toplumun en duyarlı katmanlarından biri olan öğrenci kitlesi de seslerini her haksızlık karşısında giderek daha gür bir şekilde duyuracak ve daha örgütlü davranacaktır.

Esasen, basının bu konuda yeter bir duyarlılık göstermediğini düşünüyoruz. BYYO'ndaki olaylarla aynı amacı taşıyan Urfa Ziraat Fakültesi ve Meslek Yük-

sek Okulu'ndaki olaylar bir bütünün parçalarıdır. Bunları birbirinden ayırmamak gerekir. Bu tür provakasyonlar Kürdistan'da bile olsa demokrat (!) basının duyarlı olmasını gerektirmez mi?

Örneğin aşağıda sunduğumuz basın açıklamasına "demokrat" basının neden ilgi duymadığını anlamakta güçlük çekiyoruz.

BASINA

Dicle Üniversitesi Şanlı Urfa Ziraat Fakültesi ve Meslek Yüksek Okulu'nda olanlar...

Okul idarecileri ve emniyet mensubu birçok görevli tarafından, ülkücülere destek verilerek, ülkücü olmayan öğrencilerin eğitim-öğretimleri aksatılıyor, öğrenim özgürlükleri ellerinden alınmak isteniyor.

Ülkücü olmayan, demokrat ya da Türk ırkçılığını savunmayan öğrenciler; faşist öğrenciler ve onların dışardaki işbirlikçileri tarafından dövülerek mağdur durumda bırakılıyorlar.

Tüm bu olaylara rağmen, 12 Eylül'le birlikte su başlarını tutan faşist zihniyet, faşist öğrencileri kayıarak, diğer öğrencilere verilebilecek en ağır cezaları vererek ne kadar iyi (!) idareciler olduklarını sergiliyor, faşizmin gerçek yüzünün iğrençliğini bir kez daha gösteriyorlar.

Ülkücü militanlar aldıkları destekle kendilerinden olmayan öğrencilere silah çekebilecek, tehditler savurabilecek gücü kendilerinde buluyorlar. Oysa, duyarlı, kararlı demokrat kamuoyu bunları çok iyi tanıyor, ne mal olduklarını çok iyi biliyor.

Öğrenci yurdunda ülkücü marşlar söylenerek, diğer öğrenciler provakasyona getirilmek istenmekte, en ağır hakaretler de, bu güdümlü öğrenciler tarafından, "Haydi bizimle kavga edin, o... çocukları, pis Kürt'ler, edin ki, sizi milliyetçi siyasi polislerimize, S... lim, buraları size zindan edelim." şeklinde demokrat öğrencilere yapılmaktadır.

Bu güdümlü faşistlerin amacı, kampüs dahilinde kavga çıkarıp, arkalarına idarecileri ve ülkücü polisleri alarak, geri kalan öğrencileri okul ve yurttan attırmak, onları fişlemektir.

20 Kasım 1989'da çıkarılan bir kavgada, dövüldükleri öğrencileri yönetmelikler gereği (!) okuldan birer dönem de uzaklaştırdılar. Suçlu faşistler olmasına rağmen her nedense ne emniyetçe, ne de okul idaresince hiçbir cezai yaptırım bunlara uygulanmamıştır.

Herhalde "20 Kasımın" faşistlerce bir özelliği olması gerek, çünkü; bunlar saldırılarını 20 Kasım'da yoğunlaştırarak okul kampüsünde sabah saatlerinde iki öğrenciyi dövüldük; öğleden sonra da, bir grup ülkücü Ziraat Fakültesi'nden Meslek Yüksek Okulu'na

gelerek idarecilerin ve sözümona asayişini korumakla görevli sivil polislerin gözleri önünde başka bir öğrenciyi dövüldük. Dövenler ellerini kollarını sallayıp doluşırken, başka bir grup ülkücü de Fransızca dersi işlenen dershanenin kapısını açarak, içerde bulunan öğretim görevlisini hiçe sayarcasına, ellerinde bulunan yanan sigara izmaritlerini içerdeki öğrencilere fırlatmış ve tehditlerini savurduktan sonra uzaklaşmışlardır.

Bu rahatsızlıklardan gına getiren diğer öğrenciler; olaylar üzerine, "rahatsızlıklarını ve psikolojik bunalımlarını" dile getiren birer dilekçe yazarak okul idaresine başvurdular. Okul idaresi bu tepki üzerine öğrencileri korkutarak caydırmanın yollarını aramış, "Vereceğiniz dilekçelerin birer fotokopilerini emniyete, jandarmaya, Milli İstihbarata vereceğiz." diyerek, öğrencileri fişleme ve işkenceyle korkutmuşlardır. Öğrencilerin tepkisi üzerine de dilekçeleri kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Acaba bu gözü dönmüş bir avuç güdümlü faşist militan ve üç-beş örümcek kafalı idareci bu gücü nereden alıyor?

İlahiyat Fakültesi mezunu olan yurt müdürü de olayların uzağında durmayarak, bizzat ülkücülere destek veriyor, onlara siyasi çalışmalarını, pisliklerini rahatça yapabilecek ortam hazırlıyor. Yurt öğrenci temsilciliğinin seçiminde de bizzat müdürün kendisi ülkücü azıllı bir öğrenciyi aday göstererek propagandasını da kendisi yapmıştır.

Yurt kapalı spor salonunda ülkücülerin adam dövme sanatını öğrenmesi için karate ve tekvando çalışması yapmasına sesini çıkarmayan, onları destekleyen bu Müdür, sanatsal ve kültürel çalışma yapmak isteyen diğer öğrencilere ödenek ve yer yokluğunu bahane ederek engel oluyor, faşistleri bizzat korurken, "yatak düzeltmeme, koğuştaki sigara içme" gibi basit bahanelerle de demokrat öğrencilere en ağır cezayı gözünü kırpmadan veriyor.

Kısacası Urfa'da okumak için, ya faşist baskılara boyun eğip kişiliksizleşeceksin, veya okulu bırakacaksın. Onların isteği de bu zaten...

Ancak şu da unutulmamalıdır ki, bu üç-beş çapulcunun dışında kalan diğer öğrenciler, bu baskılara direnirken, demokrat ve ilerici kamuoyunu da arkasına alarak, "Rüzgar ekenlere fırtına biçtireceklerdir."

Ziraat, İnşaat Fakülteleri ve Meslek Yüksek Okulu'nda okuyan öğrenciler adına
S. ÖZLEM

Mülteci (!) Kamplarında Neler Oluyor?..

● Sömürgecilerin Sığınmacılar Üzerindeki Oyunlarına Artık Son Verilsin..!

Faşist Irak rejiminin uygulamalarından kaçarak Türkiye'ye sığınan Kürtler, kötü idarenin katliamından kurtulup, diğer bir kötü idarenin cenderesine girdiler. Şimdi de perişan durumdadırlar.

Öte yandan Türkiye, nerede canı sıkılan bir soydaşı varsa, onu sınır kapılarında törenler kurup, devlet ricaliyle "buyur" ederek ağırlıyor; onlara tez elden "mültecilik statüsü" tanıyor, bin-bir türlü olanaklarla onları ödüllendiriyor. Pasaportları, her türlü eşyaları, özel otolarıyla gelen bu mülteci turistler, isterlerse geldikleri yere kendi serbest idareleriyle dönebiliyor, ülkede de devletin tüm olanaklarıyla memnun ve mutlu kılınıyorlar.

Bunlar, durumları hiç de ona uymadığı halde, mülteci haklarından yararlandırılıyor, dünyanın her yerinden gelen yardımlarla donatılıyorlar. Bursa'da yüzlerce işçi yıllardan beri çalıştıkları işlerinden ediliyor, sanki savaşta ve barışta, acıda ve kıvançta ülkenin insanlarıyla beraber yıllardan beri kader birliği etmiş; kalkınmada üretim için alınteri dökmüş; kültürünü, sanatını beraberce yoğurmuş gibi, bırakalım "hak eşitliğini, yerli insanların hakları gaspedilerek birinci sınıf vatandaş olarak kimileri taltif ediliyorlar.

Sorunlarını yaşadıkları ülkenin diğer insanlarıyla beraber çözebilecek, hatta gerekiyorsa bunlar için onlarla birlikte mücadele edebilecek kadar olgunluk içinde olmayan bu insanlar; acaba, soylarını kıracak olan kimyasal silahlardan mı kaçıyorlardı? Yoksa, ağır saldırılar, çarşaf çarşaf tutuklama kararlarıyla mı karşı karşıyaydılar? Bu konularda yeterli belgeyle mi geldiler? Elbette hiç birisi... "Adlarımızı değiştiriyorlar" diyorlardı. Bunun için ülkelerini, işlerini, evlerini, barkanlarını terk edip sınıra dayanmak mı lazımdı? Eğer bu uygulamalar var idiyse, orada kalıp, diğer halkın insanlarıyla dayanışmaya girip mücadele etmeliydiler.

Tabii ki, öyle yapmadılar. İçeride sıkışan Türk hükümeti, kamuoyunun dikkatlerini başka şeylerle oyalamak, öte yanda dış politika konularındaki bazı açmazlarına da manevra alanı bulabilmek için Bulgaristan'daki soydaşlarını gıdıkladı. Onları tahrik etti; Bulgaristan'ı sıkıştırmak istedi. Ama, basiretsizliği, çorabı başına ters ördü. Sınır illerinde düzenlediği mi-

tinglerle "Bulgar diyarına sefer kılacağım" dedi; tabansız tehditler savurdu, savaş çığırtkanlığına soyundu, SSCB'deki Türk soydaşlarını da kışkırtmaya çalıştı.

Kendi soydaşları için, emekçi halklarımızın çıkarına olmayan böylesi bir faturayı imzalayan iktidar sahipleri, Saddam'ın soy kırımından ve kimyasal silahlarından kaçıp ülkeye sığınan Kürtlere "mülteci stataüsü" tanımadıkları gibi, onlar için uluslararası kanallarla yapılmak istenen yardımları da engellediler. Dış dünyadan yapılmak istenen para yardımları da "bunlar mülteci statüsünde değildirler" denilerek felce uğratıldı. Bir diğer yandan da halkımızın gönüllü dayanışması, malûm "yardım toplama yasası" ile kötürümleştirildi.

Tüm bu haklardan yararlanamayan Kürtlerin suçu; pasaportları, kamyonlar dolusu eşyaları, özel otomobilleri ile bir turist keyfi içinde gelememeleri, bir jenositten, kimyasal silahlardan kaçmaları mı; yoksa, Türk soyundan olmamaları mıydı?

Besbelli ki, onların suçu; Kürt olmalarıydı. Onlara göre; Kürtler her zaman en adi uygulamalara layıktır. Onlar Dersim'de, Zilan'da olduğu gibi, bu kez de Irak'ta kırımdan geçirilmiştiler. Sanki, bunda taa oralar-dan kaçıp Türkiye'ye sığınacak ne vardı? Onların sadece isimleri değiştirilmiyordu ki, böylesine bir kaçışmaya, üstsüz-başsız, bir lokma emeksiz, yalın ayak, sırtı çıplak dağa bayıra sarılıp, soluk soluğa sınıra niye dayanmıştılar?... Sanki bunda ne vardı; yalnız napalm bombaları atılıyor, insanlar kesilip doğranıyordu. Bunca insan bu olup bitenler için mi kaçışıyordu? Böyle de yapılır mıydı hiç?..

Tüm bunlardan ötürü de onlar mülteci sayılmazlardı(!)

Mültecilerin "Hukuki Durumuna Dair Sözleşme"ye göre; "pasaportla serbestçe gelenler, haklarında soruşturma açılmamış ve herhangi bir takibata maruz bulunmayanlar" mülteci sayılamaz. Bu açık belirlemeye rağmen, birileri mülteci gibi karşılanıyor, hükümetin "yüksek iltifatlarına" mazhar oluyordu.

Öte yandan ise, Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmelere göre, mültecilik durumu tartışmasız ortada olan Kürtler, statüsüz bırakılıyorlar.

Sanki, uluslararası antlaşmalardaki hükümler Kürt-

Hêja: DENG

Çareseriyek bilez bu Penahindên Kurdên
Em gili vir dixwazin Li ser rewşa Ordi-
xên penahindan çend nîvîsandineka ji bu hewê
diyarîkeyn.

Li roja 14-11-1989 dîlêgasyayek Îraqî genî-
ste Diyarbakir ji van berpirsiyaran pêkhat: bu

- 1- Parêzgehê Dohuk (Dohuk Emmayet)
- 2- Rêveberê Emna Zaxo (Zaxo Emmayet)
- 3- Lêderê (division) a Zaxo
- 4- Qaymeqamê Zaxo
- 5- Rêveberê Emna Zaxo (Zaxo Emmayet)

Armanja Ziyavetê: -
1- Xapandina Penahindan bu
2- Lîsteyek Navan ji Walîyê D. bekîr da zêde dîtin
za 138 kesan dikar ji Tûrkîyaya ji her sê kampa
Li Roja 1-12-1989 Xeberdanê hêzê kîmya ku
bera Qaymeqamê Çeqorçê u Sîlopî ji Alayê Tûrkî
Qaymeqamê Amadî u Zaxo ji Alayê Îraqî, di
Xeberdanêda nînerê (temsilci) Îraqî ji Tûrkîyê
bi xwe re bu 138 pêşmerge bidene Îraqî, beramberî
ve yekê Îraqî de grupeke P.K.K. de Tûrkîyê

Yanji 1 kg bîrîne, 500 g şeker, 500 g say u 500
g rûn, Fêzî bu Li Roja 25-10-1989 Erzaqî bidene
xelkê, belê xelkê ev erzaqî ne wêgêrîz ji ber kêmanî-
ya erzaqî u daxwazê ku ji bûna zêdekirina erzaqî
xubêlê daxwazê wan ketê ber diwarekê fêhîşînî
jê bîrîstî, her rewşa wêsa mawê heta Li Roja
7-12-1989 fêhîşî mecbûr bu wêgêrîz, Ev jî mena
Ewê 48 rojan 1 kg bîrîne, 500 g şeker, 500 g say u 500
g rûn u her jî wê dîvîrê (Tîrîyê) hêvî bûn awaz-
Fêhîşî pîr Li me dîxîn ciyawazî (forq) tune-
ye Li navbera genê u Kalangê Fêhîşî u Zaxo
Eskence her berdewamê bu di jî wan kesê ewên bi
rojnamegeran (Gêzîtesî) ra xeber dîdan, zêdetir jî
vê çendê rekê nadene bayanîyan (Îraqî tîne) bi hîne
nav oroligay, eger hatînjî kesê nîvîrê pîra
xeber bidê bîrîstî.

Şewitandin hînkê Li Kampa Musê her
Makelê 65 kg daynê bu menekê di gel 175 kg kumî
ji bûna di menan, Ev bu egera derketina xelkê ji kampa
bi nepeyî (sîrî) ji bûna bîkarbîn êzîngî gundê u qez-
yên sor rexên Musê ji qezayê belê dewletê pêzani u
dîna zîştanê bi qezayê belê dewletê pêzani u
qezelê jê girtin u Eskence dan didu kesê xurtî

Li Roja 5-12-1989 kumî Li navbera Parêz-
gehê Dohukê (Walî) u Walîyê D. bekîr dest pêkir-
ye, di sa Parêzgehê Dohukê daxwazê teslîm kirin
138 Pêşmergean kirîye u nûha tarîkê pîr ketîye
hîndî kampa Penahindan (Mûlterî) Li Tûrkîyê

Kampa Penahindan Musê

Li Roja 25-10-1989 dewleta Tûrkî em
kampa me pîr u pîr baş bû, belê ewi awazê dan
nekêşu, her rewşa polîsa rêveberîya (Idare) kem-
pê u xizmetên dexturîyê her pasda vegeryan
hêza şuyîne pîrîyên Peyîşî,
Li dextpêkê xwarinê ku me jî yara daye
rojane pê dîbûnawî, Şundi her serê nefarî 50
2 kilo bîrîne, 1 kilo şeker, 100 gram say u dîdaye.
belê parti dîlêgasyayek Îraqî hatîye Musê u
daxwazê kirî ji dewleta Tûrkî ku bîrîstî dîndî
kempê u pêşmergeyî jî gebûl nekîrî ew dîjîmîne
bîrîstî dîndî, jî hîngê hêvî rewşa kampa Musê
bîrîstî dîndî.

Erzaq u Xwarin kêm kirîye bu nîvî u kêmanî

Li hêzê kîrîn bîrîstî Îraqî, Navên wan jî ewên
1- Mahemmet Tewfîq serî 29 sal
2- Hecî Erefat Sîpêrî 60 sal
her xîstêkê em daxwazê bîrîstî dîndî, her jî
Îraqî, her jî dextura hêza dî gendî berdestî
u şufêran. (Yan jî nepeyî, yî, olmanîyî, şepîrîyî, herşîyîyî
(not) Têbînî: (Yan jî nepeyî, yî, olmanîyî, şepîrîyî, herşîyîyî)

1- Xarîna dîdene me bu menekê ye
2- Li ewî em ketîne dîxanîya dî, hejma-
ra me 8500 kes bu, nûha buye 5500 kes
ev kîmbûnê jî hemî jî ber vî dîruna nexos
ya kampa meye

Qaxaxê Welat

- 6- Serokê rahê u Sîxurê Îraqî Muhammed
- 7- Mecîd Sîndî
- 8- Sîxurê "Îraq" Xurîd Sîndî

Diyarbakir toplama kampından, QAÇAXÊ WELAT imzasıyla dergimize gönderilmiş ve yukarıdaki
açıklamalara kaynaklık eden mektubun asıl metnidir.

ler için geçerli değilmiş gibi, sözleşmelere uyulmuyor, devlet taahhütleri unutuluyor.

İnsan haklarının kitabında Kürtlere yer yok mu yoksa?..

Böylesine desteksiz, dayanaksız kılınan sığınmacı Kürtler, halkın dayanışmasından, insani duygulara dayanan katkılardan da yoksun bırakıldı. Kürt soydaşları için duyarlı olan bölge halkı, ülkedeki tüm ilericiler, yurtseverler, devrimciler onlara yardımcı olmak; onların sorunlarıyla ilgilenmek istedilerse de onlara fırsat verilmedi. Kürt mülteciler derdest edilip kamplara tıkıştırıldılar; etrafları tel çitlerle kuşatıldı, çevrelerine de silahlı askerler konuldu.

Muş'ta, Diyarbakır'da, Kızıltepe'de kamplara tıkalı, zaptı-rapt altına alınan mültecilere, o günden bu yana her geçen gün daha da artan baskı uygulanıyor; onların sağlık ve beslenme olanakları giderek kısıtlanıyor.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, mülteci Kürtler şimdi de, Saddam celladının ellerine teslim edilmenin korkusunu yaşıyorlar. Tüm kamplardaki Kürtler böyle bir tehlikenin tedirginliği ve dehşeti içindedirler.

Egemen bir ülkenin şerefli yöneticileri; elbetteki insan haklarının böylesine pas-pas gibi çiğnenmesine, çoluk çocuk aç-sussuz bırakılmasına, olumsuz sağlık koşullarında hastalığın pençesine terk edilmesine, okulsuz-eğitimsiz bırakılmasına ve nihayet, onların silahsız savunmasız bir şekilde kaçtıkları rejimin zalimlerinin insafına teslim edilmesine izin ve cevaz vermezler.

İzin ve cevaz vermezler ama, kamplardaki mülteci insanlar öyle düşünmüyorlar. Açlıklarını, perişan durumlarını haykırıyor; Irak'a geri gönderileceklerinden endişe ediyor, hatta, bu konulardaki bazı olay ve haberleri kamuoyuna duyurmaya çalışıyorlar.

İlgililer, yetkililer ve zat-ı şahaneler bunları bilmiyorlarsa, bu konulardaki haberlere biz aracı olalım da öğremsinler.

Sayın baylar bakın; kamplardaki insanlar neler diyorlar; kendi mektuplarından pasajlar alarak yüksek katlarınıza takdim ediyor, Kürtçe yazılan mektuptan Türkçe aktarmalar yapıyoruz.

"(..) 14.11.1989'da bir Irak delegasyonu Diyarbakır'a geldi. Bu gelen delegasyon içinde;

- 1 - Duhok Valisi,
- 2- Duhok Emniyet Müdürü,
- 3 - Zaxo Emniyet Müdürü,
- 4- Zaxo Askeri Komutanı,
- 5- Zaxo Kaymakamı,
- 6- Irak Gizli Polis Şeflerinden Ajan Muhammed Mecit Sindi,
- 7- Irak Gizli Polis Şeflerinden Xurşit Sindi,

8- Irak Polisinden Abdullah gibi kişiler vardı."

"(...) Onlar şu amaçları için gelmişlerdi:

1- Kamplardaki mülteciler kandırılarak Irak'a dönmeye ikna edileceklerdi.

2- Onlar 138 kişinin iadesini istiyorlardı. Bunun için de 138 kişilik isim listesini Diyarbakır Valisine vereceklerdi..."

"(...)1.12.1989 günü ulaşan bir habere göre; Türkiye'den Çukurca ve Silopi Kaymakamları; Irak'tan ise Amedi ve Zaxo Kaymakamları arasında bir görüşme yapılmış. Bu görüşmede de; Irak temsilcisi, isimleri bir liste halinde verilen 138 kişi iade edildiği takdirde, bunun karşılığında Irak'ta bulunan bir grup PKK'nin kendilerine teslim edileceğini önermiş."

"(...) Ayrıca 5.12.1989 günü Duhok ve Diyarbakır Valileri arasında yapılan bir görüşmede; Duhok Valisi de, mülteci Kürtlerden, 138 Peşmergenin kendilerine iadesini Diyarbakır Valisi'nden istemiş. Bu da duyulup öğrenilince bütün kampları bir korku sardı."

Yukarıda anlatılanlar kamplarda bulunanların söylediklerinin bazıları.

Bir de kamptakiler, daha önceden şu ya da bu şekilde zorla gönderilen ve Saddam rejimi tarafından idam edilen 40 arkadaşlarının akıbetine uğramaktan korkuyorlar. "İstenen bu 138 kişi siyasi kişiler ve peşmergedirler; iade edilirlse kesin olarak bunlar da idam edileceklerdir" diyorlar.

Mülteciler, son günlerde başlatılan "sayım uygulaması"ndan da tedirgindirler. "Sayım yoluyla bir kılıf aranıyor" diyorlar. "Yapılan sayımlarda iadesi istenilen 138 kişinin adları dökümlara geçirilmeyecek, sanki bu insanlar kamplarda hiç bulunmamış gibi gösterilecek, sonradan da bu 138 peşmerge iade edilecek; bu konuda ses çıkar, tepkiler olursa, 138 kişinin Türkiye'ye çok sonraları geçen kaçak kişiler oldukları için iade edildiklerini söyleyerek bir savunma yolu bulabilecek ve böylece muhtemel bir dış baskıyı atlatabilme imkanını da sağlamış olabileceklerdir" diyerek, daha önce yapılan iadelere karşı yoğun tepkiler oluşturulmadığı için, bu konuda rol oynamışların cesaretlendigiine de dikkat çekiyorlar.

Kamplardaki Kürtler, kendilerini Kürt halkının yaşadığı bölgede bulundukları, onlarla yanyana oldukları için yetkililerin bundan rahatsız olduğunu, bunun için de çare arayıp, "kendilerinin Yozgat sınırları içinde Birleşmiş Milletler'ce yaptırılmış olan prefabrik konutlara beş yıllık geçici iskanla yerleştirebileceklerini" anlatıyorlar. Tabii ki, onların mültecilik hakları yine askıda kalacaktır.

Muş, Diyarbakır, Kızıltepe kamplarındaki Kürtlerin dramı yalnız bu değildir. Bu, sayfalar, kitaplar dolusu bir zulümdür.

Onlara verilen sabunlar yüzünden Muş Mülteci

Kampında yaklaşık 150 kişi hastalanmıştır. Hastalığa neden olan şey sabunun zehirli olmasıdır. Keza Muş kampında da ekmeklere tekrar Kızıltepe örneğinde olduğu gibi zehir katıldığını iddia ediyorlar.

Muş kampındaki mülteciler; "(...) 25.10.1988'de konulduğumuz kampın durumu biraz iyiydi. Oysa, daha sonra giderek bozuldu. Kamp idaresi her geçen gün biraz daha sertleşerek, işkenceyi tımandırmaya başladı. Sağlık hizmetleri kötüleşti. Başlangıçta, gününbirlik geçinebiliyor, ucu-ucuna karnımızı doyurabiliyorduk. Ne zaman ki, Irak'tan bir delegasyon Muş'a geldi, işte o zaman işler daha çok karıştı. Türk yetkililer, "Irak delegasyonunun kamp içine girip oraları gezmek istediğini" söyledi. Bizde onları kabul etmedik. Çünkü, düşmanla yüz-yüze gelmek istemiyorduk. İşte bu yüzden de gazeteciler "gelince onlarla seve-seve konuşuyor, görüşüyorsunuz"da, Iraklılarla niçin görüşmüyorsunuz, diyerek bizlere dayak atmaya başladılar? Erzak, yiyecek, içecek ve sağlık hizmetlerimizi kısıtladılar. Erzağımız yarı yarıya indirildi. Yani, bir kg. pirinç 1/2 kg şeker, 50 gr. çay vermeye başladılar. Uygulamaları protesto amacıyla verilen erzakı almadık. Biz koşulların düzeltilmesini, erzağımızın artırılmasını istiyorduk. Tabii ki, bütün isteklerimize kulaklarını tıkadılar. Mevcut durum da öylesine sürüp gitti. 7.12.1989 günü mecburen yeniden erzak almaya başladık. Çünkü, başka çaremiz yoktu. 43 günlük direnişimizden sonra yine bir 1 kg. pirinç 500 gr. yağ, yarım kilo şeker ve 50 gr çayı kabul etmek zorunda kalmıştık" diyerek seslerini duyurmaya çalışıyorlar.

Yine onlar "genç, ihtiyar, kadın, çocuk demeden dövüldüklerini, hele-hele gazeteciler geldiğinde, eğer onlarla konuşup sorunlarını anlatan olduysa işkence gördüklerini" söylüyorlar.

Her eve; bir ay için 65 kg odun, iki ay için 175 kg. kömür dağıtıldığını, bunun ise ısınmaya asla yetmediğini, ısınma sorunlarını çözebilmek için de kamptan gizlice kaçarak Muş'un dört bir yanında yakacak aradıklarını, bulabildikleriyle ısınmaya çalıştıklarını anlatıyor, bu yüzden yakalanan iki kişiye işkence edilip sonradan da bu kişilerin Irak'a iade edildiğini ısrarla belirterek; bu kişilerin isimlerini bildiriyorlar. Yakacak toplamak suçundan işkenceye alınıp sonra da Irak'a iade edilen kişiler şunlardır:

1- Muhammed Tewfiq (29 yaşında)

2- Hacı Erefat Siperi (60 yaşında)

Mülteciler tüm isteklerinde yeni bir saldırıyla karşılaşılıyor, isteklerine karşılık olarak; "... Irak'a gidin..." cevabını alıyorlar; doktorundan tutun da tüm görevlilerine, hatta şöforlerine kadar herkesin kendilerini tersleyip aşağıladıklarını anlatıyorlar.

Kızıltepe Kampında da insanlarımız, sistematik bir baskıyla, işkence ve dayaktan geçiriliyorlar. Onların kamp dışı irtibatları kısıtlıdır. Her gün, ancak 60-70 kişi dışarıya çıkabiliyor. Çarşıya çıkan bu insanlara hastahaneyeye gidenler de dahildir. Mülteciler, kamptaki telefondan, Irak'la görüşmek istediklerinde, görevliler kendilerine "Irak'a gönüllü gitmek istediklerine" dair

bir belge imzalatmaya kalkışıyorlar. Belgeyi imzalamıyanlar hem telefon görüşmesi yapamıyor, hem de dayaktan geçiriliyorlar.

Muş'ta olduğu gibi buradaki kampta da son günlerde başlayan sayım, Kürt mültecileri aynı nedenlerden dolayı tedirgin ediyor.

Diğer kamplarda yaşanan sıkıntıların aynısı Diyarbakır mülteci kampında da gözlenmektedir. Yalnız, Diyarbakır kampının hem şehir merkezine yakın olması, hem de diğer Kürt illerine göre Diyarbakır'ın daha politik bir kent olması ve halkın peşmergelerle yakından ilgilenmesi oradaki baskıları nispeten azaltmaktadır.

Sayım hazırlıkları Diyarbakır kampında da başlamıştır. Özellikle kampta bulunan siyasi kişiler ve peşmergeler yoğun bir baskı altındadır.

Tüm bunları, kamplarda kuşatılmış Kürtler yaşıyor. Biz de onların büromuza gönderdikleri mektupla bu çirkin olaylardan haberdar oluyoruz. Şimdi, cümle yöneticilere, politikacılara ve devletin yüksek bürokratlarına soruyoruz:

1) Sözü edilen 138 kişi Irak'a iade edilecek mi?

2) Her eve 1 Kg. pirinç, 500 gr. yağ, 500 gr. şeker, 50 gr. çay uygulaması inatla sürdürülecek mi? Veya bu istihkak biraz daha düşürülecek mi?

3) Hane başına bir ay için 65 Kg odun, iki ay için 175 Kg kömür dağıtma uygulaması sürdürülecek mi? Sizler her bir yanı soğuğa, kara, tipiye, borana açık böylesi barınaklarda bu kadar yakacakla barınabilir misiniz? Bu eziyet değil mi?

4) Sağlık koşullarının Allaha havale edildiği bu kamplardaki insanların akıbetleri ne olacak?

5) Aşsız, yakacaksız bir ortamda çocukların, yetişkinlerin, ihtiyaçların ve yeni doğan bebelerin durumlarından endişe duyulmuyor mu? Onlara layık görülen bu uygulamalar zulüm değil mi?

6) Eğitimsiz ve öğrenimsiz bırakılan bu insanların kendi anadilleriyle okumaya-yazmaya, aydınlanmaya ihtiyaçları yok mu?

7) Bu olumsuzluklar insan haklarının hangi kitabında yazılıdır ve uluslararası sözleşmelerin hangisinde vardır?

8) Sermayesi bu tür uygulamalar olan iktidaarlar "çağ atıyoruz" derken acaba; ayıp mı etmiş oluyorlar, yoksa onlar için, daha başka sıfatlar mı yakıştırmak gerekiyor?

9) Mülteci Kürtler böylesine bir perişanlık içerisinde daha ne kadar statüsüz bırakılacaklar, onların hakkı olan "Mültecilik Statüsü" tüm dünyanın gözlerinin içine baka baka daha ne kadar askıda tutulacak?

İşte böylesine kötü koşullar altında tutulan kamp sakini Kürtlerin feryadına yanıt ve çözüm bekliyoruz. Buna daha fazla kulak tıkanamaz.

Öte yandan da tüm ilerici, yurtsever, devrimci, demokrat ve hümaniter kişi, kurum ve kuruluşları duyarlı olmaya çağırıyoruz.

141-142'ye Tüm Yasaklara Karşı, Özgürlük İçin Birlikte

Siyasal düşünce, propaganda ve örgütlenme, siyasal faaliyet ve direnme hakkına gerçekten ihtiyaç duyan, bu hakları kendi mücadeleleriyle kazanmak, gaspedilmiş haklarını geri almak isteyen herkesi, her kesim ve örgütlenmeyi, 12 Eylül rejiminin, '82 Anayasası da dahil tüm sonuçlarına karşı mücadelede bir ön adım olarak **ÖZGÜRLÜK KAMPANYASI**'nda birleşmeye, siyasal gündeme kendi talepleri ve mücadeleleriyle biçim vermeye çağırıyoruz.

Bugün Ceza Yasası'nın 141-142. maddeleri etrafında, devlet katında başlatılan tartışma, aslında sınıf esasına dayalı örgütlenme ve propaganda hakkının ne kadar sınırlandırılacağına saptanması hakkında bir tartışma. Birçok başka siyasal-toplumsal sorun gibi bu sorun da herkes için aynı anlamı taşımıyor. Bugüne kadar 141-142'yi ve başka yasakları getirip uygulayanlarla, bunlara maruz kalanların sorunları aynı değil. Bu nedenle ceza yasasında yapılacak değişikliklerin hangi sınıfların ve kesimlerin ihtiyaçlarına göre yapılacağı, bu değişikliklere kimlerin şekil vereceği önem taşıyor.

Hakim sınıfların, hükümetin açısından Ceza Yasası'nda yapılacak değişiklikler, hakimiyetlerini daha rahat ve güvenceli bir biçimde sürdürebilme ihtiyacından ilham alacak. Onlara kalırsa değişiklik, AT sermayesinin koruyucu semsiyesi altına girebilmek için bir makyaj tazelemekten ileri gitmeyecek.

Basın yayın araçları üzerindeki kısıtlamalar, baskı ve yasaklar sürdükçe, siyasal eylem ve siyasal düşünce birbirinden ayrıldıkça, düşünce özgürlüğü bir hayal kurma özgürlüğünden ibaret kalacak.

DGM'ler kaldıkça, keyfi gözaltı ve tutuklamalar önlenmedikçe, yasalar üzerindeki değişiklikler kağıt üzerinde kalacak.

İşçi sınıfının, emekçilerin önemli bir kesimi grevli toplu sözleşmeli sendikal örgütlenme hakkından yoksun bırakıldıkça, sendikal mücadele ve grev hakkı üzerindeki kısıtlamalar sürdükçe, sendikaların siyaset yapması yasaklandıkça, işçi sınıfının siyasal faaliyet özgürlüğü bir aldatmaca olarak kalacak.

Komünistleri siyasi hedefleri, benimsedikleri siyasal mücadele yöntemleri bakımından meşru ve gayrimeşru diye ayıran devlet politikası sürdükçe, işçi hareketi bölünecek, yeni baskı tedbirlerinin yolu açılacak.

Kürt ulusunun varlığı resmen tanınmadıkça, milyonlarca Kürtün kendi ana dillerinde düşünme, düşüncelerini kendi anadillerinde yayma, ulusal temelde ayrı örgütlenmelerini kurma, ulusal baskı ve asimilasyon politikalarına karşı direnme, kendi kaderlerini özgürce tayin etme hakları çiğnenmeye devam edilecek, daha fazla kısıtlanacak.

163. Maddenin 141 ve 142. Maddelerle özdeşleştirme çabalarına katılmamakla beraber, bu maddenin kaldırılmasına da karşı değiliz. Ancak inanmayanlar ve farklı inançları olanlara, özgürlük ve düşüncelerini serbestçe savunma ve yayma hakkı tanınmadığı taktirde, 163'ün kaldırılması, bu kesimler üzerindeki devlet baskısına bir de örgütlenmiş gerici odakların baskısının artarak eklenmesi anlamına gelecek.

Toplumsal yarısını oluşturan kadınlar üzerindeki resmi ve gayri resmi cins ayrımcı uygulama ve kısıtlamalar sürdükçe, bütün hak ve özgürlükler yarım kalacak.

141-142. maddelerin ve başka yasakların muhatabı olan komünistlerin, işçi sınıfının, emekçilerin, Kürt ulusunun ve tüm ezilen sömürülen yığınların ihtiyaçları ve talepleri, hakim sınıfların, yönetenlerinkinden temelden farklı.

Biz sınırsız düşünce ve ifade özgürlüğü istiyoruz. Düşüncelerimizi serbestçe yayabilmek, bunlar etrafında örgütlenmek, örgütlenmemizi geliştirip güçlendirebilmek istiyoruz. Sınıf ya da ulus temelindeki örgütlenmeler üzerindeki tüm yasakların kalkmasını, hangi siyasal hedefi ve hangi mücadele yolunu benimserse benimsesin bütün işçi sınıfı partilerine siyasal faaliyet özgürlüğü istiyoruz.

Düşüncelerimizi, örgütlenmelerimizi, kazanılmış hak ve mevzilerimizi koruyabilmek için direnme hakkımızı kullanmak ve bunu kabul ettirmek istiyoruz.

Bu taleplerin en doğal sonucu olarak siyasal düşünce ya da eylemlerinden dolayı cezaevlerinde tutulanların salıverilmesini; siyasal düşünce ya da eylemlerinden dolayı işlerinden, okullarından, meslek örgütlerinden atılanların, yurttaşlıktan çıkarılan ya da çıkmak zorunda bırakılanların haklarının iadesini; siyasal eğilim ya da faaliyetlerinden dolayı kapatılan, faaliyeti durdurulan, mal varlıklarına el konan tüm işçi/emekçi örgütlerinin derhal gerçek sahiplerine iadesini; bu nedenle idam edilenlerin aklanması da sağlanarak, siyasal düşünce ya da eylemlerinden dolayı idam tehdidiyle karşı karşıya bulunanların salıverilmesini, idam cezasının kaldırılmasını istiyoruz.

Kendi mücadelemizle sahiplenemediğimiz ve kendi örgütlenmelerimizle korumadığımız hak ve özgürlüklerin geldikleri gibi gittiklerini biliyoruz. Bu bilinçle, haklarımızı örgüt ve yaygın bir mücadeleyle kabul ettirmek istiyoruz.

Bu amaçla, sizi de bu doğrultuda bir **ÖZGÜRLÜK KAMPANYASI**'nın örgütlenmesini, içeriğinin ve biçiminin belirlenmesini birlikte tartışıp kararlaştırmak üzere yanımızda görmek, sizin macadelenize de omuz vermek istiyoruz.

Bu kampanyanın şekillendirilmesin de ilk adım olarak yapılacak toplantıya katılmanızı dileğiyle.

**Adımlar, Deng, Devrimci Mücadele, Gençlik Dünyası, İktidar Yolu, İşçi Sözü,
İşçiler ve Politika, Klivcım, Sorun, Sınıf Bilinci, Siyaset,
Sosyalist Birlik, Toplumsal Kurtuluş, Yeni Öncü.**